

İGÜ Sosyal Bilimler Dergisi

IGU Journal of Social Sciences

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

*ISTANBUL GELİSİM UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES*

**Cilt/Volume: 1
Sayı/Issue: 2
Ekim/October 2014**

© İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları
© *Istanbul Gelisim University Press*
Sertifika No / *Certificate Number*: 23696
Her hakkı saklıdır. *All rights reserved.*

Baskı ve cilt:
Printing and binding:

Anka Matbaa
Sertifika No: 12328
Tel: +90 212 5659033 - 4800571
e-Posta: ankamatbaa@gmail.com

Sosyal Bilimler Dergisi'nin Tarandığı İndeksler:

The Journal of Social Sciences is indexed in:

EBSCO Discovery
Service

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Uluslararası Hakemli Dergi
Cilt 1 • Sayı 2 • ISSN: 2148-4287 & e-ISSN: 2148-7189

İstanbul Gelişim Üniversitesi Adına sahibi
Prof. Dr. Burhan AYKAÇ

EDİTÖR

Doç. Dr. Ragıp Kutay KARACA

EDİTÖR YARDIMCISI

Yrd. Doç. Dr. Mine M. AFACAN FINDIKLI

YAYIN KURULU

Prof. Dr. İsmail DALAY
Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU
Prof. Dr. Fevzi Rifat ORTAÇ
Doç. Dr. Barış ÖZDAL
Yrd. Doç. Dr. Sinem TUNA

YAZI KURULU

Uzman Ahmet Şenol ARMAĞAN
Arş. Gör. Bestami KARAKAHYA
Arş. Gör. Metin TOPTAŞ

Tasarım

Tarık Kaan YAĞAN

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ

İstanbul Gelişim Üniversitesi - Cihangir Mah.
Şehit Jandarma Komando Er Hakan Öner Sok. No: 1 34310
Avcılar / İstanbul / TÜRKİYE
Tel: +90 212 4220670 Dahili: 159
Belgeç: +90 212 4227401
e-Posta: igusbd@gelisim.edu.tr
Ağ sayfası: <http://dergi.gelisim.edu.tr>

İstanbul Gelişim Üniversitesi yayını olan Sosyal Bilimler Dergisi, yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir; İstanbul Gelişim Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

ISTANBUL GELİSİM UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
International Peer-Reviewed Journal
Volume 1 • Issue 2 • ISSN: 2148-4287 & e-ISSN: 2148-7189

Owner on behalf of Istanbul Gelisim University
Prof. Dr. Burhan AYKAÇ

EDITOR

Assoc. Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA

ASSISTANT EDITOR

Asst. Prof. Dr. Mine M. AFACAN FINDIKLI

EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. İsmail DALAY
Prof. Dr. Esra HATİPOĞLU
Prof. Dr. Fevzi Rifat ORTAÇ
Assoc. Prof. Dr. Barış ÖZDAL
Asst. Prof. Dr. Sinem TUNA

PUBLICATION BOARD

Specialist Ahmet Şenol ARMAĞAN
Res. Asst. Bestami KARAKAHYA
Res. Asst. Metin TOPTAŞ

Design

Tarık Kaan YAĞAN

CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Istanbul Gelisim University - Cihangir Mah.
Sehit Jandarma Komando Er Hakan Oner Sok. No: 1 34310
Avcilar / Istanbul / TURKEY
Phone: +90 212 4220670 Ext. 159
Fax: +90 212 4227401
e-Mail: igusbd@gelisim.edu.tr
Web site: <http://dergi.gelisim.edu.tr>

The Journal of Social Sciences is an international peer-reviewed journal and published biannually. The opinions, thoughts, postulations or proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of the Istanbul Gelisim University.

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ahmet AKSOY (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Nuray ALTUĞ (Marmara Üni.)
Prof. Dr. Muhammed Ali AZERCHAB (Tahran Uni.-İran)
Prof. Dr. Ömür Şakir BABAOĞLU (İstanbul Gelişim Üni.)
Prof. Dr. Nedim BAHÇEKAPILI (Avrupa İslam Üni.-Hollanda)
Prof. Dr. Ahmet BEŞKAYA (Bülent Ecevit Üni.)
Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN (Yeditepe Üni.)
Prof. Dr. Hamza ÇEŞTEPE (Bülent Ecevit Üni.)
Prof. Dr. Altan ÇETİN (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Şenol DURGUN (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Ertan EĞRİBEL (İstanbul Üni.)
Dr. Giovanni ERCOLANI (Muncia Uni.-İspanya)
Prof. Dr. Tevfik ERDEM (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN (İstanbul Medeniyet Üni.)
Prof. Dr. Neşe Hatice ERİM (Medeniyet Üni.)
Prof. Dr. Fawaz GERGES (London School of Economics-İngiltere)
Prof. Dr. Sabahattin GÜLLÜLÜ (Maltepe Üni.)
Dr. Syed HASANAT (Jilin University-Çin Halk Cumhuriyeti)
Prof. Dr. Naim KAPUCU (University of Central Florida-ABD)
Prof. Dr. Neşe KARS TAYANÇ (İstanbul Üni.)
Prof. Dr. Hikmet KAVRUK (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Ronald C. KEITH (Griffith Üni.-Avustralya)
Prof. Dr. Ulvi KESER (Uluslararası Kıbrıs Üni.-K.K.T.C.)
Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN (Trakya Üni.)
Prof. Dr. Wang LI (Jilin Üni.-Çin Halk Cumhuriyeti)
Prof. Dr. Nurcan METİN (Trakya Üni.)
Prof. Dr. Masanori NAITO (Doshisha Uni.-Japonya)
Prof. Dr. Tlemcani Ben OUCEF (Cezayir Üni.-Cezayir)
Prof. Dr. Nail ÖZTAŞ (Gazi Üni.)
Dr. Ash Narain ROY (Yeni Delhi Sosyal Bilimler Enst.-Hindistan)
Prof. Dr. Torsten J. SELCK (Almanya)
Prof. Dr. Udo STEINBACH (Philipps Üni.-Almanya)
Prof. Dr. Sadi UZUNOĞLU (Trakya Üni.)
Prof. Dr. Hayri ÜLGEN (İstanbul Üni.)
Prof. Dr. Mithat ÜNER (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Hasan VERGİL (Bülent Ecevit Üni.)
Prof. Brantly WOMACK (Virginia Üni.-ABD)
Prof. Dr. Binnur YEŞİLYAPRAK (Ankara Üni.)
Prof. Dr. Ahmet YILMAZ (Marmara Üni.)
Prof. Dr. Gülay YILMAZ (Marmara Üni.)

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Ömür Şakir BABAOĞLU
Prof. Dr. Süleyman ÇELENK
Prof. Dr. İsmail DALAY
Prof. Dr. Yaşar GÜRBÜZ
Prof. Dr. Fevzi Rifat ORTAÇ
Prof. Dr. Ali Osman ÖZCAN
Doç. Dr. Salih BIÇAKÇI
Doç. Dr. Barış ÖZDAL
Yrd. Doç. Dr. Selcen ATAÇ
Yrd. Doç. Dr. İsmail Cem AY
Yrd. Doç. Dr. Nesrin GÜNAY
Yrd. Doç. Dr. İ. Gökçe KAYA
Yrd. Doç. Dr. Esra PAKİN ALBAYRAKOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Aşkın İnci SÖKMEN
Yrd. Doç. Dr. Rahime SÜLEYMANOĞLU KÜRÜM
Yrd. Doç. Dr. Deniz ŞİŞMAN

ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet AKSOY (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Nuray ALTUĞ (Marmara Uni.)
Prof. Dr. Muhammed Ali AZERCHAB (Tehran Uni.-İran)
Prof. Dr. Ömür Şakir BABAOĞLU (İstanbul Gelisim Uni.)
Prof. Dr. Nedim BAHÇEKAPILI (Islamic Uni. of Europe-Netherlands)
Prof. Dr. Ahmet BEŞKAYA (Bülent Ecevit Uni.)
Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN (Yeditepe Uni.)
Prof. Dr. Hamza ÇEŞTEPE (Bülent Ecevit Uni.)
Prof. Dr. Altan ÇETİN (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Şenol DURGUN (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Ertan EĞRİBEL (İstanbul Uni.)
Dr. Giovanni ERCOLANI (Muncia Uni.-Spain)
Prof. Dr. Tevfik ERDEM (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN (İstanbul Medeniyet Uni.)
Prof. Dr. Neşe Hatice ERİM (Medeniyet Uni.)
Prof. Dr. Fawaz GERGES (London School of Economics-UK)
Prof. Dr. Sabahattin GÜLLÜLÜ (Maltepe Üni)
Dr. Syed HASANAT (Jilin University-China)
Prof. Dr. Naim KAPUCU (University of Central Florida-USA)
Prof. Dr. Neşe KARS TAYANÇ (İstanbul Uni.)
Prof. Dr. Hikmet KAVRUK (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Ronald C. KEITH (Griffith Uni.-Australia)
Prof. Dr. Ulvi KESER (Cyprus International Uni.-T.R.N.C..)
Prof. Dr. Derman KÜÇÜKALTAN (Trakya Uni.)
Prof. Dr. Wang LI (Jilin Uni.-China)
Prof. Dr. Nurcan METİN (Trakya Uni.)
Prof. Dr. Masanori NAITO (Doshisha Uni.-Japan)
Prof. Dr. Tlemcani Ben OUCEF (University of Algiers-Algeria)
Prof. Dr. Nail ÖZTAŞ (Gazi Uni.)
Dr. Ash Narain ROY (Social Science Institute of New Delhi.-India)
Prof. Dr. Torsten J. SELCK (Germany)
Prof. Dr. Udo STEINBACH (Philipps Uni.-Germany)
Prof. Dr. Sadi UZUNOĞLU (Trakya Uni.)
Prof. Dr. Hayri ÜLGEN (İstanbul Uni.)
Prof. Dr. Mithat ÜNER (Gazi Uni.)
Prof. Dr. Hasan VERGİL (Bülent Ecevit Uni.)
Prof. Brantly WOMACK (Virginia Uni.-USA)
Prof. Dr. Binnur YEŞİLYAPRAK (Ankara Uni.)
Prof. Dr. Ahmet YILMAZ (Marmara Uni.)
Prof. Dr. Gülay YILMAZ (Marmara Uni.)

REFEREES FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Ömür Şakir BABAOĞLU
Prof. Dr. Süleyman ÇELENK
Prof. Dr. İsmail DALAY
Prof. Dr. Yaşar GÜRBÜZ
Prof. Dr. Fevzi Rifat ORTAÇ
Prof. Dr. Ali Osman ÖZCAN
Assoc. Prof. Dr. Salih BIÇAKÇI
Assoc. Prof. Dr. Barış ÖZDAL
Asst. Prof. Dr. Selcen ATAÇ
Asst. Prof. Dr. İsmail Cem AY
Asst. Prof. Dr. Nesrin GÜNAY
Asst. Prof. Dr. İ. Gökçe KAYA
Asst. Prof. Dr. Esra PAKİN ALBAYRAKOĞLU
Asst. Prof. Dr. Aşkın İnci SÖKMEN
Asst. Prof. Dr. Rahime SÜLEYMANOĞLU KÜRÜM
Asst. Prof. Dr. Deniz ŞIŞMAN

Editörden

Dergimizin değerli okuyucuları,

Yayın hayatına yeni atılan dergimizin ikinci sayısında sizlerle birlikte olmanın heyecanını yaşıyoruz. Uluslararası hakemli olarak yayınlanmaya başlayan dergimize olan ilginin yoğunluğu bize mutluluk vermektedir. Bunun yanında dergimize gönderilen makalelerin giderek nicelik ve nitelik yönünden gelişme göstermesi mutluluğumuzu daha da artırmaktadır.

Okuyucu kitlemizin artışının giderek daha fazla yazarın dergimize ilgisini artıracakının ve bizi daha nitelikli olmaya zorlayacağını farkındayız. Ayrıca dergimizin çok dilli olmasının yabancı dili İngilizce dışında olan akademisyenlere bir fırsat yarattığını düşünmekteyiz. Nitekim bu anlayışımızın akademisyenler arasında fazlasıyla dikkate alındığını görmekteyiz.

Dergimizin sayılarında daha fazla makaleye yer vermek istememize rağmen, dergi formatından uzaklaşmak istemememiz nedeniyle en fazla sekiz makale yayımlayabiliyoruz. Bu nedenle hakem sürecinden geçmiş olsa bile yer darlığı nedeniyle yayımlayamadığımız birçok makale bulunmaktadır. Bu makaleler derginin sonraki sayılarında yayımlanmak üzere sıraya alınmaktadır.

Değerli “Sosyal Bilimler Dergisi” okuyucuları,

Bu sayımızda ilgiyle okuyacağınız sekiz makale ve iki kitap incelemesi bulunmaktadır. Bu sayıya makale, kitap incelemesi ve tanıtımı gönderen değerli akademisyen ve araştırmacılara, kıymetli vakitlerini makaleleri incelemeye ayıran hakem heyetine, dergi yayın ve danışma kurulu üyelerine, yazı kuruluna ve emeği geçen herkese teşekkür eder, bir sonraki sayıda buluşmak üzere hepinize saygılar sunarım.

Doç. Dr. Ragıp Kutay KARACA

Editor's Note

Dear Journal of Social Sciences readers,

We are so happy and enthusiastic about presenting the second issue of our newly-introduced journal. It is bliss to see such an interest in our journal which has been started to issue with international peer-reviewers. Moreover, the considerable improvement both in terms of quality and quantity of the articles submitted to our journal for evaluation makes us happier.

Besides the increase in the number of our readers, the fact that the increase in the number of authors showing interest to our Journal compels us to be more qualitative. Furthermore, we believe that the multilingual acceptance of the articles have a positive impact on this increase of interest.

Although we would like to publish more articles in the issues of our journal; we are able to publish maximum eight articles according to the decision of the Editorial Board, due to the facts that we take into consideration of our readers and that we do not want to be alienated from the journal format. Thus, there are many other articles, which we cannot publish in this issue, considering the total page number of journal, even if they are approved by our referees. These articles will be published in following issues.

Dear "Journal of Social Sciences" readers,

Our 2nd issue consists of eight articles and two book reviews, all of which you will read with a great attention. I'd like to thank the esteemed academicians and researchers who sent articles and book reviews, and also the referees who reviewed the articles by spending their valuable time. I would also like to thank to the members of Advisory Board and of Publication Board, and the staff who contributed to our journal. Hoping to meet again in the next issue of the Journal of Social Sciences, I present my deepest respects to all of you.

Assoc. Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA

İÇİNDEKİLER

Editörden	viii
İçindekiler	x
Dean C. ALEXANDER Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) Karşı Siber Tehditler ve Seçilmiş Yanıtlar (İngilizce)	1
Şener ÇELİK Suriye İç Savaşı'nda Silahlı Çatışma Hukuku İhlalleri	37
Ali Osman ÖZCAN, Aysel Ferah ÖZCAN Türk Çocuklarının Ses Gelişim Özellikleri ve İlk Okuma Yazma Öğrenme	67
Mehmet Nesip ÖĞÜN, Murat ASLAN Güç Kavramsallaştırmasında Değişim (İngilizce)	87
Utku ALTUNÖZ Cari Açık Sorununun Temel Nedenleri ve Sürdürülebilirliği: Türkiye Örneği	115
Ayşegül GÜNGÖR Avrupa Futbol Pazarının Ekonomik Boyutu ve Avrupa Futbol Kulüplerinde Finansal Performans Analizi	133
Aslı KESKİN, Serdar CANBAZ KOBİ'lerde Çalışanların Mobbinge Maruz Kalma Durumları: Kırklareli İlinde Bir Araştırma	161
Hasip SAYGILI Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Rus Diplomatik Misyonlarının Bulgar Komitacıları ile İlişkileri	197
Kitap İncelemesi - 1 Hitit Ekonomisi	227
Kitap İncelemesi - 2 İşin Bengi Öner'in "Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?" Başlıklı Kitabının Eleştirel Bir Analizi (İngilizce)	231
Yayın ilkeleri ve yazım kuralları	245

CONTENTS

Editor's Note	ix
Contents	xi
Dean C. ALEXANDER Cyber Threats Against the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and Selected Responses	1
Şener ÇELİK Violation of the Law of Armed Conflict in the Syrian Civil War (in Turkish)	37
Ali Osman ÖZCAN, Aysel Ferah ÖZCAN Sound Developmental Characteristics of Turkish Children and Literacy Learning (in Turkish)	67
Mehmet Nesip ÖĞÜN, Murat ASLAN Change in Conceptualization of Power	87
Utku ALTUNÖZ Fundamental Reasons of Current Deficit and Sustainability: The Case of Turkey (in Turkish)	115
Ayşegül GÜNGÖR Economic Dimension of the European Football Market and Analysis of Financial Performance in the European Football Clubs (in Turkish)	133
Aslı KESKİN, Serdar CANBAZ On the State of SMEs Employees' Exposure to Mobbing: A Study in Kırklareli Province (in Turkish)	161
Hasip SAYGILI During General Inspectorate in Macedonia of Hüseyin Hilmi Paşa (1902-1908) Russia Diplomatic Missions' Relations with Bulgarian Comitadjis (in Turkish)	197
Book Review - 1 Hittite Economy (in Turkish)	227
Book Review - 2 A Critical Analysis of Işin Bengi Öner's Book Titled "Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?"	231
Publication principles and guidelines	255

Cyber Threats Against the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and Selected Responses

Dean C. ALEXANDER*

Abstract

This article focuses on the disparate cyber threats against the North Atlantic Treaty Organization (NATO), its members, and selected NATO responses to such perils. Prior to doing so, the article shares various definitions and designations of cyber dangers. Next, the piece provides an in-depth discussion of the nature and types of cyber threats. Subsequently, a discussion of the types of individuals, organizations, and nations pursuing offensive cyber measures takes place.

Keywords: NATO, cyber terrorism, cyber espionage, cyber warfare, cyber crime

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) Karşı Siber Tehditler ve Seçilmiş Yanıtlar

Öz

Bu makale, Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO), NATO üyeleri ve NATO'nun bazı siber tehlikeler ile ilgili yaptığı müdahalelere karşı yapılan benzeşmeyen, farklı siber tehditlere odaklanmaktadır. Bunu yapmadan önce, makale, siber tehlikeler ile ilgili çeşitli tanımlamalar ve belirlemeler anlatmaktadır. Daha sonra, makale, siber tehditlerin doğası ve çeşitleri ile ilgili geniş kapsamlı bir tartışma ortaya koymaktadır. Akabinde, makalede, taarruzi siber tedbirler arayışındaki bireyler, organizasyonlar ve milletler çeşitleri ile ilgili bir tartışma yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: NATO, siber terörizm, siber ispiyonculuk, siber savaş, siber suç.

* Assoc. Prof. Dr., Director of Homeland Security Research Programme, Western Illinois University. E-mail: deanalexander2011@gmail.com

I. Cyber Threat Terminology

A central feature of the cyber revolution is the lack of unanimity as it relates to certain terminology. From a geo-political perspective, the five leading harmful activities in cyber-space are: cyber espionage, cyber crime, cyber terrorism, cyber attacks, and cyber warfare, each with its own motivations and goals, although sometimes overlap exists.¹

“Cyber crime is a crime enabled by or that targets computers.”² Cyber crime can involve the theft and damage of property as well as fraudulent and espionage-related activities.³

A cyber attack (or computer network attack) can disrupt computer equipment and hardware reliability, change computer-processing logic, steal or corrupt data.⁴ Cyber espionage is the use of computer systems or information technology to illegally obtain confidential/secret information from the government, private sector, or some other entity.⁵

The objectives of a cyber attack include the: loss of integrity, availability, confidentiality, and physical destruction.⁶ Cyber attacks most frequently target critical infrastructure (financial services, manufacturing, telecommunications, electricity, water).⁷ However, they increasingly inflict damage on government targets, including the military, intelligence, and law enforcement.⁸

¹ Wilson, C. (2008, Jan. 29). *Botnets, cybercrime, and cyberterrorism: Vulnerabilities and policy issues for Congress*. Congressional Research Service. Retrieved from <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/rl32114.pdf>

² Ibid.

³ Doyle, C. (2010, Dec. 27). *Cybercrime: An overview of the federal computer fraud and substance abuse statute and federal criminal laws*, Congressional Research Service. Retrieved from <http://www.fas.org/sgp/crs/misc/97-1025.pdf>

⁴ Wilson, *supra* note 1.

⁵ *Cyber Security: a Part 3 Definition*. (n.d.). Palo Alto Networks. Retrieved from <http://www.paloaltonetworks.com/community/learning-center/what-is-cyber-security.html>

⁶ *U.S. Army Training and Doctrine Command, Cyber Operations and Cyber Terrorism Handbook*. No. 1.02, P.II-1 and II-3. (2005, Aug. 15). Retrieved from <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army/guidterr/sup2.pdf>

⁷ McAfee. (2009). *In the Crossfire: Critical Infrastructure in the Age of Cyber War*. Retrieved from <http://www.mcafee.com/us/resources/reports/rp-in-crossfire-critical-infrastructure-cyber-war.pdf>; Amoroso, E. (2010). *Cyber Attacks: Protecting National Infrastructure*. Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.

⁸ Ibid.; Olsen, K. (2009, July 9). *Massive cyber attack knocked out government websites starting on July 4th*. Retrieved from <http://www.huffingtonpost.com/2009/07/07/massive-cyber-attack-knocked-out-227483.html>

Cyber terrorism is unlawful attacks and threats of attack against computers, networks, and information stored therein—carried out through the computers, Internet, or the use of flash drive storage devices—when done to intimidate or coerce a government or its people in furtherance of political or social objectives.⁹

Cyber terrorism has also been used to describe radicalization, recruitment, propaganda, command and control, financing, and other activities conducted by terrorists on the Internet.¹⁰ To some, “true” cyber terrorism requires substantial physical damage so political protesting using the Internet is simply “hacktivism,” and not cyber terrorism.¹¹

Cyber terrorism, like terrorism, has been defined in a variety of different, sometime contradictory ways. Some view it as simply a modality or means of attack by a terrorist group or terrorists. For others, cyber terrorism is a distinct, separate form of terrorism. Also, cyber terrorism has been classified according to two features: target-oriented (or attack) cyber terrorism and tool-oriented cyber terrorism.¹²

The main difference between a cyber attack and cyber terrorism is the intent of the perpetrator. The person undertaking a cyber attack may have a financial or other motive (political). The cyber terrorist’s motive is always political, social, or religious in nature. The metaphysical activity of both may be exact, but the rationales are distinct.

⁹ Wilson, *supra* note 1; Tafoya, W. (2011, Nov.). *Cyber Terror*. FBI Law Enforcement Bulletin. Retrieved from <http://www.fbi.gov/stats-services/publications/law-enforcement-bulletin/november-2011/cyber-terror>

¹⁰ UN Office on Drugs and Crime. (2012, Sept.). *The use of the Internet for terrorism purposes*. Retrieved from http://www.unodc.org/documents/frontpage/Use_of_Internet_for_Terrorist_Purposes.pdf; Charvart, P. *Cyber terrorism: A new dimension in battlespace*. (n.d.). NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. Retrieved from http://www.ccdcoe.org/publications/virtualbattlefield/05_CHARVAT_Cyber%20Terrorism.pdf; Alexander, D. (2010, July). *The radicalization of extremists/terrorists - why it affects you*. Security Magazine. Retrieved from <http://digital.bnppmedia.com/publication/?i=41296&p=42>

¹¹ *Ibid.*; Denning, D. (2009). *Terror's web: How the Internet is transforming terrorism*. *Handbook on Internet Crime* (Y. Jewkes and M. Yar, eds.), Willan Publishing. Retrieved from <http://faculty.nps.edu/dedennin/publications/Denning-TerrorsWeb.pdf>

¹² *Ibid.*; Ottis, R. & P. Lorents. (n.d.). *Cyberspace: definition and implications*. Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, Tallinn, Estonia. Retrieved from www.ccdcoe.org/articles/.../Ottis_Lorents_CyberspaceDefinition.pdf; Tali harm, A.M. (2010, Fall). *Cyberterrorism: In theory or in practice?* Defence Against Terrorism Review. 3 (2). pp. 59-71. Retrieved from http://www.coedat.nato.int/publications/datr6/DATR_Fall2010_.pdf

Cyber threats requires less personal contact, less need for formal organization, and no need for control over a geographical territory from which to undertake activities.¹³ Concurrently, organized crime and terrorists are recruiting technology savvy individuals to join their groups.¹⁴

Cyber is the fifth domain of the battlefield after air, land, sea, and space.¹⁵ Cyber warfare is utilizing computers and other instruments to target an enemy's information systems rather than attacking an enemy's armies or factories.¹⁶

Some analysts argue that a cyber attack only qualifies as an act of cyber warfare under the war of armed conflict (LOAC) standard if: it is done in conjunction with a physical attack; is attributable to a specific government; and the attack causes injury.¹⁷ Under such a guideline, the 2008 cyber attacks against Georgia did not constitute cyber warfare.¹⁸

Information warfare is "combat operations in a high-tech battlefield environment in which both sides use information technology means, equipment, or systems in a rivalry over the power to obtain, control, and use information."¹⁹ The utility of information systems rests on their

¹³ McCusker, R. (2006). *Transnational organised cyber crime: distinguishing threat from reality*. Crime, Law and Social Change, 46 (4-5), pp. 257-273. Retrieved from <http://tees.openrepository.com/tees/bitstream/10149/115450/2/115450.pdf>

¹⁴ Thachuk, K. (2008, Spring). Countering terrorist support structures. *Defence Against Terrorism Review*. 1 (1), pp. 13-28. Retrieved from <http://www.coedat.nato.int/publications/datr/02.Kimberley%20THACHUK.pdf>; Bucci, S. (2009, June 12). The confluence of cyber crime and terrorism. Lecture #1123, Heritage Foundation. Retrieved from <http://www.heritage.org/research/lecture/the-confluence-of-cyber-crime-and-terrorism>

¹⁵ *War in the fifth domain*. (2010, July 1). The Economist. Retrieved from <http://www.economist.com/node/16478792>; Wagensall, P. (2011, Feb. 16). *Cyberwarfare called the fifth domain of battle by pentagon*. Technewsdaily.com. Retrieved from <http://www.technewsdaily.com/6620-cyberwarfare-called-fifth-domain-of-battle-by-pentagon.html>

¹⁶ Definition of cyberwarfare (n.d.). Retrieved from <http://dictionary.reference.com/browse/cyberwarfare>

¹⁷ Carr, J. (2011, Aug. 12). *What is cyberwar?* Slate.com. Retrieved from http://www.slate.com/articles/technology/future_tense/2011/08/what_is_cyber_war.html; Apps, P. (2012, Feb. 3). Cyber security specialist: disagreements over hacking risk could mean digital 'cold war'. Retrieved from http://www.huffingtonpost.com/2012/02/03/cyber-security-risk_n_1252889.html

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Baocun, W. and Fei, L. (1995, June 13/20). *Information Warfare*. Chinese Academy of Military Science. Retrieved from http://www.fas.org/irp/world/china/docs/iw_wang.htm

availability, integrity, and security.²⁰ Electronic warfare, information warfare, and cyber warfare are often used synonymously.²¹

The differences among cyber crimes, cyber espionage, cyber warfare, and cyber terrorism are increasingly blurred.²² The manifold perpetrators of such activities—individuals, diverse ideological groups, and countries—complicate defensive and offensive measures against such threats.

II. Nature and Types of Cyber Threats

A. Overview

In March 2012, FBI Director Robert Mueller stated that cyber threats would be the principal threat facing the United States.²³ Similarly, in September 2011, U.S. Defense Secretary Leon Panetta designated cyber as a future battlefield.²⁴

In terms of preparation, Sen. Joe Lieberman, Chairman, U.S. Homeland Security and Government Affairs Committee described the readiness of the United States relative to cyber threats as unprepared, and akin to the September 11 attacks in failing to connect the dots.²⁵

In July 2002, a U.S. Naval War College war game, termed “Digital Pearl Harbor,” developed a scenario of a multifaceted cyber terrorism incident. “The result projected that the most vulnerable infrastructure computer systems were the Internet itself, and the computer systems that are part of the financial infrastructure.”²⁶ Some predict a cyber version of

²⁰ Jajodia, S. et al. (1999, Apr.). *Surviving information warfare attacks*. Mitre. Retrieved from http://www.mitre.org/work/best_papers/99/jajodia_surviving/jajodia_surviving.pdf

²¹ Tafoya, *supra* note 9.

²² Masters, J. (2011, May 23). Confronting the cyber threat. Council on Foreign Relations Backgrounder. Retrieved from <http://www.cfr.org/technology-and-foreign-policy/confronting-cyber-threat/p15577>

²³ Mueller III, R. (2012, Mar. 1). Speech at RSA cyber security conference. FBI press release. Retrieved from <http://www.fbi.gov/news/speeches/combating-threats-in-the-cyber-world-outsmarting-terrorists-hackers-and-spies>

²⁴ Pellerin, C. (2011, Sept. 14). *Panetta: Regional defense, cyber highlight AUSMIN talks*. American Forces Press Service. Retrieved from <http://www.defense.gov/News/NewsArticle.aspx?ID=65337>

²⁵ Choinere, P. (2012, Mar. 11). *Lieberman warns of a cyber 9/11*. Retrieved from <http://www.theday.com/article/20120311/OP04/303119943>

²⁶ Wilson, *supra* note 2, at 21.

an “Armageddon,” namely, a “Cybergeddon,” which would unleash crippling cyber attacks globally.²⁷

Among the possible cyber attack scenarios include the take over of air traffic control systems of airports, which could bring down hundreds of planes.²⁸ Similarly, railway traffic systems or nuclear energy plants could be subject to cyber attacks.²⁹

Cyber security risks have increased for infrastructure control systems because of the persistence of interconnections with the Internet, and continued open availability of detailed information on the technology configuration of the control systems, including energy and water plants, among others.³⁰

“[T]here are 2,000 to 3,000 successful hacker attacks on computers throughout the world on any given day, with an estimated 60 percent of sites vulnerable to cyber vandalism.”³¹ The number of network incidents at U.S. government agencies has increased over 650% between 2006 and 2011.³²

Unfortunately, cyber threats are not new. In 2003, the Slammer computer worm infected “more than 90 percent of vulnerable hosts within

²⁷ Glenny, M. (2010, May 24). *The countdown to cybergeddon*. FT.com. Retrieved from <http://www.ft.com/cms/s/0/47b390e4-66ca-11df-aeb1-00144feab49a.html#axzz2T6t8My9N>

²⁸ Newton, S. (2001, Nov.). *Can cyberterrorists actually kill people?* SANS Institute. Retrieved from http://www.sans.org/reading_room/whitepapers/warfare/cyberterrorists-kill-people_820

²⁹ Waugh, R. (2011, Dec. 29). *Computer hackers ‘could bring rail network to a standstill’ warns security expert – but would we even notice?* Daily Mail. <http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2079449/Computer-hackers-bring-rail-network-standstill-warns-security-expert--notice.html>

³⁰ *Executive order - - Improving critical infrastructure cybersecurity*. (2013, Feb. 12). Office of the Press Office, White House. Retrieved from <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/02/12/executive-order-improving-critical-infrastructure-cybersecurity>; *Examining the cyber threat to critical infrastructure and the American economy*. (2011, Mar. 16). Subcommittee on cyber security, infrastructure protection, and security technologies, Committee on homeland security, U.S. House of Representatives. Retrieved from http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-112hhrg72221/html/CHRG-112hhrg_72221.htm

³¹ Hellman, Z. (2012, Feb. 22). *Hackers or terrorists*. Jpost.com. Retrieved from <http://m.jpost.com/Headlines/Article.aspx?id=86258350&cat=2>

³² *Cyber attacks against US government growing at rapid pace* (n.d.). Secure128.com. Retrieved from <http://www.secure128.com/cyber-attacks-against-us-government-growing-at-rapid-pace.aspx>; Hosenball, M. and Zengerle, P. (2013, Mar. 12). *Cyber attacks leading threat against U.S.: Spy agencies*. Reuters.com. Retrieved from <http://www.reuters.com/article/2013/03/12/us-usa-threats-idUSBRE92B0LS20130312>

10 minutes, causing significant disruption to financial, transportation, and government institutions and precluding any human-based response.”³³

In some respects, cyber warfare can often inflict the same type of damage as a conventional war. Cyber technology can do this without shooting a single bullet.³⁴

Since 2007, the world has seen several major politically oriented cyber attacks (denial of service attacks) against four former Soviet Union countries: Kyrgyzstan (January 2009), Georgia (August 2008), Lithuania (June 2008), and Estonia (April-May 2007).³⁵ All four likely originated from Russia, and may have implicitly involved the Kremlin, despite official denials.

Still, there are several difficulties in assessing cyber threats. First, there is the lack of established indicators that would show that an attack is underway. Second, there is an inability to identify who is responsible for the attack. Third, there is a lack of dedicated resources to assist in returning cyber operations to a pre-attack condition.³⁶

The ability of countries to assign responsibility for cyber attacks to another nation may lead to a cyber or other retaliation. The retaliation could be characterized as self-defense, if it is proportional and done out of necessity. However, there is still some reticence about responding to a cyber threat with a cyber attack or conventional weapons.³⁷

³³ Moore, D. et al. (2003, July/Aug.). *Inside the slammer worm*. IEEE Security & Privacy, at 33. Retrieved from <http://cseweb.ucsd.edu/~savage/papers/IEEEESP03.pdf>

³⁴ *War of the worms: cyber-attacks pose increasing danger to Israeli society* (n.d.). Wharton. Retrieved from <http://kw.wharton.upenn.edu/israel/war-of-the-worms-cyber-attacks-pose-increasing-danger-to-israeli-security/>

³⁵ Kirk, J. (2007, May 17). *Estonia recovers from massive denial-of-service attack*. Infoworld. Retrieved from <http://www.infoworld.com/d/security-central/estonia-recovers-massive-denial-service-attack-188> (hereinafter Kirk 2007); Kirk, J. (2008, July 4). *Lithuania: Attacks focused on hosting company*. PC World. Retrieved from <http://www.pcworld.com/article/147960/article.html> (hereinafter Kirk 2008); Mackey, R., (2009, Feb. 9). *Are 'cyber-militias' attacking Kyrgyzstan?* NY Times. Retrieved from <http://thelede.blogs.nytimes.com/2009/02/05/are-cyber-militias-attacking-kyrgyzstan/>; Markoff, J. (2008, Aug. 13). *Before the gunfire, cyberattacks*. Retrieved from <http://www.nytimes.com/2008/08/13/technology/13cyber.html>

³⁶ Rollins, J. and Wilson, C. (2007, Jan. 22). *Terrorist capabilities for cyberattack: Overview and policy issues*. Congressional research service. Retrieved from <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB424/docs/Cyber-024.pdf>

³⁷ Graham, D. (2010). *Cyber threats and the laws of war*. 4 Journal of national security law and policy 84. Retrieved from http://jnsllp.com/wp-content/uploads/2010/08/07_Graham.pdf; Anderson, R. (n.d.). *Countering state-sponsored cyber attacks: Who should lead?* Information as power. Army War College. Retrieved from

Countries that are unwilling or unable to prevent their territory being used by sub-state groups to launch cyber attacks could be designated as sanctuary states. As such, they might be susceptible to the use of force by a victim state.³⁸

B. Botnets

Botnets consist of numerous “compromised computers that have been infected with malicious code, and can be remotely controlled through commands sent via the Internet.”³⁹ These infected computers “can operate concurrently to disrupt or block Internet traffic for targeted victims, harvest information, or to distribute spam, viruses, or other malicious code.”⁴⁰ Cyber criminals can initiate these disruptive effects in cyberspace by renting botnet services from another cyber criminal.⁴¹ Botnets are becoming the weapon of choice for fraud and extortion.⁴²

“Successful botnet development and operations use techniques similar to legitimate businesses, including the involvement of personnel with various specialties, feature-based pricing structures, modularization, and software copy protection. The development and sale of kit-based botnets has made it easier for criminals with limited technical expertise to build and maintain effective botnets.”⁴³

“Botnet development and management is approached in a business-like fashion. Some criminals rent or sell their botnets or operate them as a specialized portion of an ad hoc criminal organization. At least one botnet kit author implemented a copy protection scheme, similar to major

<http://www.csl.army.mil/usacsl/Publications/infoaspowervol2/IAP2%20-%20Section%20Two%20%28Anderson%29.pdf>; Grauman, B. (2012, Feb.). *Cyber-security: the vexed question of global rules*. Retrieved from <http://www.securitydefenceagenda.org/Contentnavigation/Library/Libraryoverview/tabid/1299/articleType/ArticleView/articleId/3064/SDA-cybersecurity-report.aspx>

³⁸ Anderson, *supra* note 37.

³⁹ Wilson, *supra* note 1, at 5.

⁴⁰ *Ibid*

⁴¹ *Ibid* at 6.

⁴² *Ibid* at 6; *Botnets: The new threat landscape white paper*. (n.d.). Cisco. Retrieved from http://www.cisco.com/en/US/solutions/collateral/ns340/ns394/ns171/ns441/networking_solutions_whitepaper0900aecd8072a537.html

⁴³ Snow, G. (2011, Apr. 12). *Statement before the Senate Judiciary Committee, Subcommittee on Crime and Terrorism*, at 3. Retrieved from <http://www.fbi.gov/news/testimony/cybersecurity-responding-to-the-threat-of-cyber-crime-and-terrorism>

commercial software releases, which attempts to limit unauthorized use of the botnet kit.”⁴⁴

In Spring 2007, government computer systems in Estonia suffered distributed denial-of-service cyber attacks. Botnets were used to essentially over-capacitate Estonian government websites, media channels and the servers of commercial banks. The attacks initially thought to be orchestrated by Russian organized crime and (possibly) the Russian government blurred the boundaries among cyber crime, warfare, and terrorism. Subsequently, NATO and the United States sent experts to aid Estonia recover from the attacks. In 2008, a 20-year-old ethnic Russian Estonian, was fined for attacking an Estonian government website.⁴⁵

In June 2008, Lithuania faced cyber attacks three days after it passed a law outlawing the use of Soviet and communist symbols; over 300 websites were attacked. Some were denial of service attacks while other sites were vandalized with the Soviet hammer and sickle. Prior to the attacks, relations between Russia and Lithuania had deteriorated.⁴⁶

On July 20, 2008, the website of the Georgian president came under a denial of service cyber attack. The attack shut the website down for 24 hours. On August 8, 2008, a coordinated denial of service attack was made against Georgian government websites at the same time that Russian forces were engaged in combat with Georgian forces. As the ground attacks accelerated, the cyber attacks did as well. This was believed to be the first time that a cyber attack was done concurrently with armed conflict.⁴⁷

⁴⁴ Ibid

⁴⁵ Kirk 2007, *supra* note 37; *Estonia fines man for ‘cyber war.’* (2008, Jan. 25). BBC news, Retrieved from <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/7208511.stm>; Traynor, I. (2007, May 16). *Russia accused of unleashing cyberwar to disable Estonia.* The Guardian. Retrieved from <http://www.guardian.co.uk/world/2007/may/17/topstories3.russia>; Tikk, E. et al. (2010). International cyber incidents legal considerations. Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. Retrieved from <http://www.ccdcoe.org/publications/books/legalconsiderations.pdf>

⁴⁶ Tikk, *supra* note 45; Lithuanian tax office website hit by cyber attack. (2008, July 21). Reuters. Retrieved from <http://www.reuters.com/article/2008/07/21/lithuania-web-attacks-idUSMAR14153920080721>; Rhodin, S. (2008, July 1). *Hackers tag Lithuanian website with Soviet symbols.* NY Times. Retrieved from http://www.nytimes.com/2008/07/01/world/europe/01baltic.html?_r=1&scp=3&sq=lithuania&st=nyt&oref=slogin

⁴⁷ Tikk, *supra* note 45; *War redefined.* (2008, Aug. 17). LA Times. Retrieved from <http://articles.latimes.com/2008/aug/17/opinion/ed-cyberwar17>; Tikk, E. et al. (2008, Nov.). Cyber attacks against Georgia: Legal lessons identified. Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. Retrieved from <http://www.carlisle.army.mil/DIME/documents/Georgia%201%200.pdf>

On Jan. 18, 2009, Kyrgyzstan's two main Internet servers came under a denial of service attacks shutting down websites and email within the country. The originators of the attacks were tracked back to Russia. The attacks coincided with the Russian government pressuring Kyrgyzstan to stop U.S. access to the airbase in Bishkek.⁴⁸

Sayfa/Page | 10

İGÜSBD

Cilt: 1 Sayı: 2

Ekim /

October 2014

C. Malicious Code Hosted on Websites and Email

"Malicious code, including viruses or Trojan Horses are used to infect a computer to make it available for takeover and remote control. Malicious code can infect a computer if the user opens an email attachment"⁴⁹ or clicks on a link on a website.⁵⁰ In 2007, Google reported that millions of web pages contained malicious software.⁵¹

Identity theft occurs online, inter alia, by individuals clicking on links in email or on websites. "Malicious code can scan the victim's computer for sensitive information"⁵² (date of birth, bank account numbers, etc.), which can then be sold online or used for making false identity documents. Also, hackers and insiders (employees) can access sensitive data worldwide.⁵³

D. Other Cyber Challenges

The dissemination routes of malicious software are not restricted to networks. Rather, promotional gifts like USB-sticks (jump drives) are given away at trade shows and conferences can contribute to infiltrating systems. A computer virus (e.g., Trojan) can be pre-installed on the USB. By connecting the USB to a computer, the Trojan can become installed on the computer, and subsequently, is secreted into the computer network. Therefore, the threat is injected directly onto the target system or network, bypassing the security system. In by passing the security system is possible due to inattentive employees or malicious workers. USB-sticks (jump drives) can also be used to steal significant amounts of information.⁵⁴

⁴⁸ Mackey, *supra* note 35; Bradbury, D. (2009, Feb. 4). *The fog of cyberwar*. The Guardian. Retrieved from <http://www.guardian.co.uk/technology/2009/feb/05/kyrgyzstan-cyberattack-internet-access> ; Ashmore, W. (2009, May 21). *Impact of alleged Russian cyber attacks*. US Army Command and General Staff College. Retrieved from <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA504991>

⁴⁹ Wilson, *supra* note 1, at 10.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.* at 11.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Insider security threats: State CIOs take action now*. (2007). National Association of Chief Information Officers of States. Retrieved from

E. Cyber terrorism

Several case studies of cyber terror activities are worth highlighting. In July 2007, UK-based Younes Tsouli, Waseem Mughal, and Tariq Al-Daour, pleaded guilty to inciting another person to commit an act of terrorism outside the UK, which, if committed in the UK, would constitute murder. They also admitted conspiring together and with others to defraud banks, credit card companies, and charge card companies. They ran websites, online forums, produced and distributed online literature and videos in support of violent jihad. They were sentenced as follows: Tsouli (16 years), Mughal (12 years), and al-Daour (10 years).⁵⁵

The three were particularly close to al-Qaeda in Iraq, formerly led by Abu Musab al-Zarqawi. Among the materials they disseminated on the web were graphic videos, including beheadings, and step-by-step procedures on making a suicide bomb vest.⁵⁶

In November 2011, the Turkish Ministry of Finance announced that the PKK terrorist organization attacked its web site www.maliye.gov.tr and injected pro-PKK materials on the web pages.⁵⁷

In 1997, the Internet Black Tigers (of Tamil Tigers) attacked the email systems of several Sri Lankan embassies throughout the world. By flooding these accounts with over 800 emails a day, the IBT was able to disable embassy networks for nearly two weeks. The emails sent by IBT identified the group as of the LTTE, specializing in suicide e-mail bombings.

<http://www.nascio.org/publications/documents/NASCIO-InsiderSecurityThreats.pdf>; Rafter, M. (2010). *New security risks from USB flash drives*. Norton. Retrieved from <http://us.norton.com/yoursecurityresource/detail.jsp?aid=usbdrives>; *Social engineering using a USB drive*. (n.d.). Carnegie Mellon University. Retrieved from <http://www.cmu.edu/iso/aware/be-aware/usb.html>

⁵⁵ *British Muslim computer geek, son of diplomat, revealed as al Qaeda's top cyber terrorist*. (2008, Jan. 16). Daily Mail. Retrieved from <http://www.dailymail.co.uk/news/article-508543/British-Muslim-geek-son-diplomat-revealed-al-Qaedas-cyber-terrorist.html>; *Three admit inciting terror acts*. (2007, July 4). BBC News. Retrieved from http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/6268934.stm; Whitlock, C. and Hsu, S. (2007, July 6). *Washington Post*. Retrieved from <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/07/05/AR2007070502120.html>

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ *PKK attacks Turkey's finance ministry website*. (2011, Nov. 9). Today's Zaman. Retrieved from <http://www.todayszaman.com/news-262152--pkk-attacks-turkeys-finance-ministry-website.html>

The group said the attack was an effort to counter Sri Lankan government propaganda.⁵⁸

III. Who is a Cyber Threat?

A. Countries, Groups, and Individuals Conducting Cyber Espionage

Cyber espionage includes the unlawful “probing to test a target computer’s configuration or evaluate its system defenses, or the unauthorized viewing and copying of data files.”⁵⁹ The U.S. government estimates that over one hundred foreign intelligence organizations “regularly attempt to hack into the computer systems of the U.S. government and U.S. companies.”⁶⁰ The majority of cyber attacks against U.S. government systems appear to originate in China.⁶¹

Foreign collectors of intelligence are particularly interested in U.S. information relating to the following:

- Information and communication technologies
- Business information about natural resources or content related to doing business with U.S. businesses or government
- Military technologies and other aerospace/aeronautics technology
- Civilian and dual-use technologies in emerging industries⁶².

B. Cyber terrorists

Terrorist groups can recruit highly skilled hackers (based on ideological and/or financial) to aid them in their prospective cyber terrorist activities.⁶³ Computer vulnerabilities—including automated bot

⁵⁸ Daly, J. (2007, June 5). *LTTE: Technologically innovative rebels*. ISN Eth Zurich. Retrieved from <http://isn.ch/isn/Digital-Library/Articles/Detail/?ots783=4888caa0-b3db-1461-98b9-e20e7b9c13d4&lng=en&id=53217>; Puran, R. (2003, Feb. 28). *Beyond conventional terrorism... the cyber assault*. SANS Institute. Retrieved from http://www.sans.org/reading_room/whitepapers/threats/conventional-terrorismthe-cyber-assault_931

⁵⁹ Wilson, *supra* note 1, at 12.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ *Ibid.* at 15.

⁶² Federal Bureau of Investigation. (2012, May 11). *Economic espionage: how to spot a possible insider threat*. Retrieved from http://www.fbi.gov/news/stories/2012/may/insider_051112/insider_051112

⁶³ Wilson, C. (2005, Apr. 1). *Computer attack and cyberterrorism: Vulnerabilities and policy issues for Congress*. Congressional Research Service at 20. Retrieved from <http://www.history.navy.mil/library/online/computerattack.htm>; Conway, M. (n.d.). *Hackers as terrorists? Why it does not compute*. Computer Fraud &

networks—are for sale by hackers to the highest bidders, including to terrorists.⁶⁴

It is estimated that advanced cyber attacks against multiple systems and networks might require several years of preparation; those aiming at causing mass disruption against integrated, heterogeneous systems would require even more time.⁶⁵ Some studies predict that a significant cyber terror attack will be used in conjunction with a large traditional physical (offline) terrorist attack.⁶⁶

C. Hacktivists

Hactivist groups, such as Anonymous and LulzSec, undertake protests and commit computer crimes as a collective unit. These groups do not have a leader or a controlling party, but instead rely on the collective power of individual participants. They have members who utilize the Internet to communicate, advertise, and coordinate their actions.⁶⁷

Anonymous describes itself as an online community with the goal of promoting Internet freedom and freedom of speech. Since 2008, it has participated in international hacktivism and protests.⁶⁸

Lulzsec is believed to be a splinter of group Anonymous, though it distances itself from the group. Lulzsec often posts taunting or mocking messages to corporations or agencies they have compromised.⁶⁹ Lulzsec

Security. Retrieved from <http://www.arifyildirim.com/ilt510/maura.conway.pdf>; Charvart, *supra* note 10.

⁶⁴ Wilson, *supra* note 1.

⁶⁵ Mueller III, *supra* note 23.

⁶⁶ Wilson, *supra* note 63 at 17.

⁶⁷ Id.; Lewis, J. (2002, Dec.). *Assessing the risks of cyber terrorism, cyber war, and other cyber threats*. Center for Strategic and International Studies at 9. Retrieved from <http://www.steptoe.com/publications/231a.pdf>

⁶⁸ Germany, W. (2012, Feb. 29). *What is 'Anonymous' and How Does it Operate?* Radio Free Europe/Radio Liberty. Retrieved from http://www.rferl.org/content/explainer_what_is_anonymous_and_how_does_it_operate/24500381.html; Sterner, E. (2012, Apr.). *The paradox of cyber protest*.

Marshall Policy Institute Outlook. Retrieved from <http://www.marshall.org/pdf/materials/1087.pdf>; Krupnick, S. (2011, Aug. 16). *Freedom fighters or vandals? No consensus on Anonymous*. Contra Costa Times. Retrieved from http://www.mercurynews.com/top-stories/ci_18686764; Silicon Republic. (2012, Jan. 9). *Anonymous attack reveals US, UK and Nato email passwords*. Retrieved from <http://www.siliconrepublic.com/strategy/item/25247-anonymous-attack-reveals-us>

⁶⁹ Murphy, D. (2011, June 19). *Three reasons to fear Lulzsec: Sites, skills, and slant*. PC Magazine. Retrieved from <http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2387219,00.asp>

ceased operations in June 2011, while several of its leadership was prosecuted.⁷⁰

Wikileaks publishes and comments on leaked documents alleging government and corporate misconduct. The data that Wikileaks releases are often acquired by cyber espionage and other cyber-based methodologies.⁷¹

D. "Profit-Driven" Cyber Criminals

Some cyber criminals are forming "organized groups to conduct cyber crime. The adoption of specialized skill sets and professionalized business practices by these criminals is steadily increasing the complexity of cyber crime by providing individuals all technical abilities with the necessary tools and resources to conduct cyber crime. Not only are criminals advancing their abilities to attack a system remotely, but also, they are becoming adept at tricking victims into compromising their own systems."⁷²

As cyber crime groups increasingly recruit technology-experienced individuals and pool resources and knowledge, they advance their ability to be successful in conducting crimes against more profitable targets. Also, they learn the additional skills necessary to evade the security industry, intelligence community, military, and law enforcement.⁷³

E. Nation-States

Over 100 countries are believed to have some cyber threat capabilities.⁷⁴ Of particular concern to NATO are Russia and China.⁷⁵ The

⁷⁰ Kretsinger, *Sony hacker Recursion, jailed for year*. (2013, Apr. 13). BBC News. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/news/technology-22214506>; Schwartz, M. (2011, June 27). *LulzSec hackers retire: time to rethink risk*. Information Week. <http://www.informationweek.com/security/attacks/lulzsec-hackers-retire-time-to-rethink-r/231000472>

⁷¹ Spiegel Online International. (n.d.). *WikiLeaks Diplomatic Cables*. Retrieved from <http://www.spiegel.de/international/topic/wikileaks-diplomatic-cables/>

⁷² Snow, G. (2011, Sept. 11). *Statement before the House Financial Services Committee*. Subcommittee on Financial Institutions and Consumer Credit. Retrieved from <http://www.fbi.gov/news/testimony/cyber-security-threats-to-the-financial-sector>

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Paganini, P. (n.d.). *The rise of cyber weapons and relative impact of cyber space*. Infosec Institute Resources. Retrieved from <http://resources.infosecinstitute.com/the-rise-of-cyber-weapons-and-relative-impact-on-cyberspace/>

⁷⁵ Clapper, J. (2012, Jan. 31). *Unclassified statement for the record on the worldwide threat assessment of the US intelligence community for the Senate Select Intelligence*

Russian government, including its military, will continue to develop systems to improve their offensive and defensive cyber capabilities. Russia is conducting a range of activities, including collecting economic information and technologies from Western countries. Also, in 2008, Russian hackers attacked the computer networks with the U.S. military's Central Command, the headquarters that oversees U.S. involvement in Iraq and Afghanistan, and affected computers in combat zones. The attack included penetration of at least one highly classified network.⁷⁶

"[T]he Chinese government, in addition to employing thousands of its own hackers, manages massive teams of experts from academia and industry in cyber militias that act in Chinese national interests with unclear amounts of support and direction from China's People's Liberation Army."⁷⁷

According to some estimates, for over a decade China has tried to steal political, commercial, and security/intelligence information from the West and others. The main protagonists of these activities are believed to be the Third Department of the People's Liberation Army. It is likely that other parts of the Chinese state and even the private sector may be carrying out similar activities.⁷⁸

Committee. Senate Select Intelligence Committee, at 3. Retrieved from <http://www.intelligence.senate.gov/120131/clapper.pdf>

⁷⁶ (2011, Oct.). *Foreign spies stealing U.S. economic secrets in cyberspace*. Office of the National Counterintelligence Executive. Retrieved from [http://www.ncix.gov/publications/reports/fecie-all/Foreign Economic Collection 2011.pdf](http://www.ncix.gov/publications/reports/fecie-all/Foreign%20Economic%20Collection%202011.pdf)

⁷⁷ Rogin, J. (2010, Jan. 22). *The top 10 chinese cyber attacks that we know of*. Foreign Policy. Retrieved from http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2010/01/22/the_top_10_chinese_cyber_attacks_that_we_know_of

⁷⁸ Riley, M. & J. Walcott. (2011, Dec. 12). *China-based hacking of 760 companies shows cyber cold war*. Businessweek. Retrieved from <http://www.businessweek.com/news/2011-12-22/china-based-hacking-of-760-companies-shows-cyber-cold-war.html>; Rogin, *supra* note 79; (2012, Mar. 11). *Hidden Chinese Hackers Crouching Dragon, Stolen Data*. Cyber War Zone. Retrieved from <http://www.cyberwarzone.com/cyberwarfare/hidden-chinese-hackers-crouching-dragon-stolen-data?page=4>; *Chinese cyber-attacks: Hello, Unit 61398*. (2013, Feb. 19). The Economist. Retrieved from <http://www.economist.com/blogs/analects/2013/02/chinese-cyber-attacks>; Fox News. (2011, Aug. 3). *Massive global cyberattack targeting U.S., U.N. discovered; experts blame China*. Retrieved from <http://www.foxnews.com/scitech/2011/08/03/massive-global-cyberattack-targeting-us-un-discovered-experts-blame-china/>; Goldman, D. (2011, July 28). *China v. U.S.: The cyber cold war is raging*. Retrieved from http://money.cnn.com/2011/07/28/technology/government_hackers/index.htm; Nakashima, E. (2012, Mar. 7). *China testing cyber-attack capabilities, report says*, Washington Post. Retrieved from http://www.washingtonpost.com/world/national-security/china-testing-cyber-attack-capabilities-report-says/2012/03/07/gIQAcljwDyR_story.html; *China gone cyber-wild – cyber attacks by China*. (2011, Sept. 23). Retrieved from <http://uscyberlabs.com/blog/2011/09/23/china-cyber->

China seeks acquisition of specific technologies, which will aid its military and commercial interests. The likely recipients of stolen commercial data are Chinese state-owned enterprises that dominate the Chinese economy.⁷⁹ Chinese-aligned hackers target various Western industry sectors, including electronics, telecom, energy, aerospace, and defense.⁸⁰

Sayfa/Page | 16

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

IV. Selected Cyber Attacks Against NATO

A variety of NATO interests have suffered cyber attacks during the past few years. For instance, on April 3, 2012, “the official NATO Croatia site (nato.mvp.hr), hosted on the main website of the Ministry of Foreign and European Affairs, was hacked and defaced by two of the members of TeaMPOison, TriCk and Phantom.”⁸¹

In March 2012, “several senior British military officers and British Ministry of Defense officials received ‘friend requests,’ from a bogus Facebook account of U.S. Admiral James Stavridis,”⁸² who is NATO’s Supreme Allied Commander. Individuals believed to be connected to the Chinese government acquired personal information on their Facebook accounts—“private email addresses, phone numbers, and pictures from these unsuspecting ‘friends’.”⁸³

In December 2011, over “50 websites belonging to NATO were hacked and defaced by the Pak Cyber Combat Squad.”⁸⁴ In their message, the PCCS wrote that NATO was destroying homes and killing children.⁸⁵

[wild-cyber-attacks-china/](#); Context Information Security. (2012, Mar.). *Crouching tiger, hidden dragon, stolen data*. Retrieved from <http://www.contextis.co.uk/>

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Kovacs, E. (2012, Apr. 3). Site of NATO Croatia hacked and defaced by TeaMp0ison. Softpedia. Retrieved from <http://news.softpedia.com/news/Site-of-NATO-Croatia-Hacked-and-Defaced-by-TeaMp0isoN-262429.shtml>

⁸² Lewis, J. (2012, Mar. 10). *How spies used to steal Nato chief's details*, Daily Telegraph. Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/technology/9136029/How-spies-used-Facebook-to-steal-Nato-chiefs-details.html>; Hopkins, N. (2012, Mar. 10). *China suspected of facebook attack on Nato's supreme allied commander*. The Guardian. Retrieved from <http://www.guardian.co.uk/world/2012/mar/11/china-spies-facebook-attack-nato>

⁸³ Ibid.

⁸⁴ (2011, Dec. 5). *NATO under cyber attack, 50+ sites hacked by pak cyber combat squad*. Retrieved from <http://www.voiceofgreyhat.com/2011/12/nato-under-cyber-attack-50-sites-hacked.html>

⁸⁵ Ibid.

In July 2011, the hacker group Anonymous claimed credit “for hacking into NATO services and stealing 1 gigabyte of sensitive information as part of its campaign to harass and humiliate prominent government targets.”⁸⁶ The group tired “to post online some documents collected in the incident”⁸⁷ and promised to disclose others.⁸⁸

Among the documents Anonymous posted was a restricted NATO PDF document related to the outsourcing of a communications and information system in Kosovo in 2008 and in Afghanistan in 2007.⁸⁹ In July 2011, Anonymous also warned NATO not to challenge its activities.⁹⁰ In June 2011, NATO’s e-Bookshop website was hacked.⁹¹

V. Selected Cyber Attacks Against NATO Member Countries

A. United States

In June 2011, LulzSec hacked the CIA’s public website making it temporarily inaccessible due to a denial of service attack.⁹² In April 2009, China was suspected of being behind a major theft of data from U.S. defense contractor Lockheed Martin’s \$300 billion F-35 fighter Joint Strike Force program, the most advanced airplane ever designed.⁹³ Also, “Chinese spies hacked into computers belonging to BAE Systems, Britain’s biggest defense company, to steal details about the design, performance and electronic systems”⁹⁴ of the F-35.⁹⁵

⁸⁶ Nakashima, E. (2011, July 21). *Anonymous claimed it hacked NATO web site, tells FBI we’re back*. Washington Post. Retrieved from http://articles.washingtonpost.com/2011-07-21/world/35266809_1_anonymous-claims-richard-stiennon-hackers-group

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Albanesius, C. (2011, July 21). *Anonymous: We hacked NATO*. PC Magazine. Retrieved from <http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2388823,00.asp>

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ (2011, June 23). *Probable data breach from a NATO-related site*. NATO. Retrieved from http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_75729.htm

⁹² Schwartz, M. (2011, June 16). *LulzSec claims credit for CIA site takedown*. Information Week. Retrieved from <http://www.informationweek.com/security/cybercrime/lulzsec-claims-credit-for-cia-site-taked/230800019>

⁹³ Gorman, S. et al. (2009, Apr. 21). *Computer spies breach fighter-jet project*. Wall Street Journal. Retrieved from <http://online.wsj.com/article/SB124027491029837401.html.html>

⁹⁴ *Security experts admit China stole secret jet fighter plans*. (2012, Mar. 21). The Australian. Retrieved from <http://www.theaustralian.com.au/news/world/security-experts-admit-china-stole-secret-fighter-jet-plans/story-fnb64oi6-1226296400154>

⁹⁵ Ibid.

In August 2008, the laptops and cell phones of the campaign staffs of Senators Barack Obama and John McCain were hacked by Chinese interests in an effort to predict the policy options of the future presidential election winner.⁹⁶ The whistleblower website, Wikileaks, released hundreds of thousands of U.S. diplomatic cables and other sensitive data. U.S. Army soldier Bradley Manning provided the materials to Wikileaks.⁹⁷

In August 2011, FBI contractor ManTech International suffered a cyber attack at the hands of the AntiSec campaign — a collaborative effort between Anonymous and spin-off hacker group LulzSec. The attack was believed to have compromised 400 megabytes of data, including numerous documents belonging to NATO, the U.S. Army, the U.S. Department of Homeland Security, the U.S. State Department, and the U.S. Department of Justice.⁹⁸

In December 2006, computers at the U.S. Naval War College had to be taken offline for several weeks as a result of cyber attacks believed to have originated in China.⁹⁹ In October 2006, the U.S. Dept. of Commerce's Bureau of Industry and Security had to throw away all of its computers due to targeted attacks originating in China. The bureau issues export licenses of security-related products.¹⁰⁰

B. Other Countries

In April 2012, hackers claiming adherence to Anonymous release personal details about thousands of members of the largest of the three parties in the Czech coalition, the Civic Democrats. The cyber attacks on the

⁹⁶ Bohn, K. and Todd, B. (2008, Nov. 6). *Obama, McCain campaigns' hacked for policy data*. CNN. Retrieved from <http://www.cnn.com/2008/TECH/11/06/campaign.computers.hacked/>

⁹⁷ Spiegel Online International. (n.d.). *WikiLeaks Diplomatic Cables*. Retrieved from <http://www.spiegel.de/international/topic/wikileaks-diplomatic-cables/>; Ball, J. (2011, Sept. 2). *Wikileaks publishes full cache of unredacted cables*. The Guardian. Retrieved from <http://www.guardian.co.uk/media/2011/sep/02/wikileaks-publishes-cache-unredacted-cables>; Savage, C. (2013, Feb. 28). *Soldiers admits providing files to WikiLeaks*. NY Times. Retrieved from <http://www.nytimes.com/2013/03/01/us/bradley-manning-admits-giving-trove-of-military-data-to-wikileaks.html?pagewanted=all&r=0>

⁹⁸ Hoffman, S. (2011, Aug. 1). *Anonymous hackers target FBI cybersecurity [sic] contractor Mantech*. www.crn.com. Retrieved from <http://www.crn.com/news/security/231003077/anonymous-hackers-target-fbi-cybersecurity-contractor-mantech.htm>

⁹⁹ Avlon, J. (2009, Oct. 20). *The growing cyberthreat*. Forbes. Retrieved from <http://www.forbes.com/2009/10/20/digital-warfare-cyber-security-opinions-contributors-john-p-avlon.html>

¹⁰⁰ Ibid.

Czech government web sites, including on the Cabinet's website, occurred following protests against the ratification of the Anti-Counterfeiting Trade Agreement.¹⁰¹

In April 2012, two teenagers were arrested as part of an investigation into recordings made of conversations on Scotland Yard's anti-terrorism hotline, which were posted on the Internet. The two used readily available software to bombard the Scotland Yard phone line, but routed the activity through a computer server based in Malaysia in order to cover their tracks.¹⁰² Two months earlier, the hacker group Anonymous released a recording of a conference call between the FBI and UK police in which they were discussing efforts to catch hackers.¹⁰³

In July 2011, Anonymous hacked a division of the Italian government focused on combating cyber crime. The group released some of the documents, which included content about government offices and commercial data.¹⁰⁴ In June 2011, Anonymous hacked the Spanish National Police website.¹⁰⁵

In August 2011, "U.S. defense contractor Vanguard Defense Industries was hit with an attack that lifted and published thousands of e-mail and sensitive documents."¹⁰⁶ Vanguard develops the "remote controlled Shadow Hawk helicopters used by the U.S. military."¹⁰⁷

¹⁰¹ Jones, T. (2012, Apr. 2). *Anonymous again targets Czech ruling party*. Czechposition.com. Retrieved from <http://www.ceskapozice.cz/en/news/politics-policy/anonymous-again-targets-czech-ruling-party>

¹⁰² Evans, M. et al. (2012, Apr. 12). *Two arrested after hackers attacked anti-terror hotline*. The Telegraph. Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/news/9201621/Two-arrested-after-hackers-attacked-anti-terror-hotline.html>

¹⁰³ Duell, M. (2012, Feb. 3). *'What about McDonald's in the Pentagon?: Extraordinary top secret call between FBI and Scotland Yard 'tapped' by Anonymous*. Daily Mail. Retrieved from <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2096035/Secret-FBI-Scotland-Yard-tapped-Anonymous-trying-catch.html>

¹⁰⁴ Hoffman, S. (2011, July 11). *Anonymous hackers release classified information from Italian cybercrime division*. www.crn.com Retrieved from <http://www.crn.com/news/security/231002570/anonymous-hackers-release-classified-documents-from-italian-cybercrime-division.htm>

¹⁰⁵ (2011, June 21). *Anonymous target Spanish national police website after hacker arrests*. www.huffingtonpost.com Retrieved from http://www.huffingtonpost.com/2011/06/12/anonymous-spain-police-website-hacker-arrests_n_875527.html

¹⁰⁶ Hoffman, S. (2011, Sept. 2). *10 biggest cyber attacks in August*. www.crn.com Retrieved from <http://www.crn.com/slide-shows/security/231600608/10-biggest-cyber-attacks-in-august.htm?pgno=4>

¹⁰⁷ Ibid.

VI. NATO Responses to Cyber Threats

A. Overview

NATO is utilizing various strategies to confront the vast cyber threats that target the Alliance's networks. NATO's Strategic Concept and the 2010 Lisbon Summit Declaration appreciate that complex cyber attacks necessitate strong protections for the Alliance's information and communications systems.¹⁰⁸ On June 8, 2011, NATO Defense Ministers approved a revised NATO Policy on Cyber Defense, one that delineates cyber defense measures throughout the Alliance.¹⁰⁹

The modified policy offers a coordinated approach to cyber defense across the Alliance with a focus on preventing cyber attacks and building resilience. NATO structures will be protected by a centralized scheme, encompassing new requirements. The policy incorporates cyber defense into NATO's Defense Planning Process.¹¹⁰

¹⁰⁸ (2010, Nov. 20). *Lisbon summit declaration*. North Atlantic Treaty Organization. Retrieved from http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm ; *Defending the Networks: The NATO Policy on Cyber Defence*. (2011). NATO Public Diplomacy Division. Retrieved from www.nato.int/nato.../20111004_110914-policy-cyberdefence.pdf; Defense Management. (2011, Nov. 17). *NATO: getting serious about cyber security*. Retrieved from http://www.defencemanagement.com/feature_story.asp?id=18166 ; Healey, J. & Van Bochoven. (n.d.). *NATO cyber capabilities: yesterday, today, and tomorrow*. Atlantic Council. Retrieved from <http://www.acus.org/publication/natos-cyber-capabilities-yesterday-today-and-tomorrow> ; Kempf, A. (2011, Mar. 24). *Considerations for NATO strategy on collective cyber defense*. Center for Strategic & International Studies. Retrieved from <http://csis.org/blog/considerations-nato-strategy-collective-cyber-defense> ; (2011, June 10). *Cyber defence: Next steps*. North Atlantic Treaty Organization. Retrieved from http://www.nato.int/cps/en/SIDFF200A97BAB17CB7/natolive/news_75358.htm?selectedLocale=en ; n.d.). *Defending against cyber attacks*. North Atlantic Treaty Organization. Retrieved from <http://www.nato.int/cps/en/natolive/75747.htm>; (n.d.). *Defending the networks: the NATO policy on cyber defence*. North Atlantic Treaty Organization. Retrieved from www.nato.int/nato.../20111004_110914-policy-cyberdefence.pdf ; Hale, J. (2010, May 23). *NATO official: cyber attack systems proliferating*. Retrieved from <http://www.defensenews.com/article/20100323/DEFSECT04/3230304/NATO-Official-Cyber-Attack-Systems-Proliferating> ; McGee, J. (2011, July 8). *NATO and Cyber Defense: A Brief Overview and Recent Events*. Center for Strategic & International Studies. Retrieved from <http://csis.org/blog/nato-and-cyber-defense-brief-overview-and-recent-events> ; (2012, May 10). *NATO and cyber defence*. North Atlantic Treaty Organization. Retrieved from http://www.nato.int/cps/en/SID-D356AF5A-950BFC5F/natolive/topics_78170.htm; (2012, March 13). *NATO rapid reaction team to fight cyber attack*. North Atlantic Treaty Organization. Retrieved from http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_85161.htm

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

The new policy will also assist Allies in their own cyber defense efforts. Among the themes that will be highlighted include optimizing information sharing and situational awareness, collaboration and secure interoperability based on NATO agreed standards. Lastly, the policy provides a framework for NATO's cyber defense collaboration with various entities, including nations, international organizations, the private sector and academia.¹¹¹

B. Context and Evolution

The 2002 Prague Summit introduced cyber defense on the Alliance's political agenda. Subsequently, Allied leaders reiterated the need to offer further protection to these information systems at their Summit in Riga, Latvia, in November 2006.¹¹²

The 2008 cyber attacks on Estonian public and private institutions spurred NATO to expand its attention to its cyber defenses. In June 2007, the NATO Defense Ministers determined that greater efforts were need in this realm.¹¹³

The cyber attacks against Estonia and Georgia prompted a growing recognition of the baleful effects of cyber attacks on security and stability. Soon, a strategic shift occurred in NATO with a heightened call for a new NATO cyber defense policy.¹¹⁴

Against this backdrop, NATO's Strategic Concept adopted at the November 2010 Lisbon Summit highlighted the need for expand efforts in cyber defense. The Lisbon Summit Declaration/New Strategic Concept provides in pertinent part: the growing and evolving sophistication of cyber threats; the need to incorporate the cyber issue in modern conflicts; and the necessity of improving NATO capacity to detect, assess, prevent, defend and recover from cyber attacks NATO and Alliance members. Also, the Strategic Concept provides the goal of the NATO Computer Incident Response Capability achieving full operational capability during 2012.¹¹⁵

C. Overview of NATO Policy on Cyber Defense

On June 8, 2011, the NATO Defense Ministers approved the NATO Policy on Cyber Defense. The policy provides that NATO's main focus is to

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

protect its communication and information systems. Thus, NATO will enhance its capabilities to deal with the vast array of cyber threats it currently faces.¹¹⁶

In achieving a coordinated approach to cyber defense, NATO will incorporate and integrate cyber defense across all Alliance missions. Additionally, cyber defense will be incorporated into national defense frameworks. Also, NATO networks will be incorporated under centralized protection. Furthermore, NATO is highly dependent on the Allies' national information systems and networks. Also, NATO works with Allies to develop minimum cyber defense requirements. NATO cyber defense efforts are focused preventing attacks, resilience, and non-duplication.¹¹⁷

While NATO will defend itself against cyber threats, it will allow for strategic ambiguity and flexibility, as disparate cyber incidents may not necessarily merit the same level and intensity of response. Should a NATO ally be victimized by a cyber attack, NATO will coordinate assistance. Along those lines, NATO will expand consultation mechanisms, early warning, situational awareness, and information sharing among the Allies.¹¹⁸

Among other activities, NATO Military Authorities will investigate the cyber defense aids performing NATO's core tasks, planning for military missions, and carrying out missions. Also, the Cooperative Cyber Defense Center of Excellence in Tallinn, Estonia, will aid NATO and its Allies.¹¹⁹

D. NATO's Principal Cyber Defense Activities

With the increased attention garnered by cyber security issues, NATO has assigned various entities to work on such issues, including: the North Atlantic Council (Council), NATO Cyber Defense Management Board (CDMB), the NATO Military Authorities (NMA), NATO Consultation, Control and Command (NC3) Board, and the NATO Communication and Information Services Agency (NCSA). The Council will be made aware of significant cyber incidents and attacks and exercises principal decision-making authority in cyber defense related crisis management. CDMB partakes in coordinating cyber defense throughout NATO Headquarters and its associated commands and agencies.¹²⁰

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Ibid.

The NC3 Board is the principal consultant on the technical and implementation aspects of cyber defense. Next, the NMA and NC3A focus on the operational requirements and acquisition and implementation of NATO's cyber defense capabilities. Meanwhile, the NCSA, via the NCIRC Technical Center (NCIRC) proffers technical and operational cyber security services throughout NATO. Upon a cyber attack, the NCIRC reports the incident and disseminates incident-connected content to system/security management and users.¹²¹

VII. Conclusion

This article described the varied and challenging cyber terror threats that exist globally. Subsequently, it centered on cyber threats against NATO and its members. Then, the piece addressed NATO growing recognition of cyber threats and its multi-pronged approach to respond to such challenges.

NATO and its member states—including businesses, non-profits, and non-governmental organizations based in those nations—will continue to be threatened through cyber elements. As such, they must strengthen all phases of counter-cyber threats—technical, legal, and policy—in order to weaken the harmful effects of cyber attackers worldwide.

BIBLIOGRAPHY

Albanesius, C. (2011, July 21). *Anonymous: We hacked NATO*. PC Magazine. Retrieved from <http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2388823,00.asp>

Alexander, D. (2010, July). *The radicalization of extremists/terrorists - why it affects you*. Security Magazine. Retrieved from <http://digital.bnppmedia.com/publication/?i=41296&p=42>

Amoroso, E. (2010). *Cyber Attacks: Protecting National Infrastructure*. Oxford, UK: Butterworth-Heinemann.

Anderson, R. (n.d.). *Countering state-sponsored cyber attacks: Who should lead?* Information as power. Army War College. Retrieved from <http://www.csl.army.mil/usacsl/Publications/infoaspowervol2/IAP2%20-%20Section%20Two%20%28Anderson%29.pdf>

¹²¹ Ibid.

(2011, June 21). *Anonymous target Spanish national police website after hacker arrests*. www.huffingtonpost.com Retrieved from http://www.huffingtonpost.com/2011/06/12/anonymous-spain-police-website-hacker-arrests_n_875527.html

Apps, P. (2012, Feb. 3). Cyber security specialist: disagreements over hacking risk could mean digital 'cold war'. Retrieved from http://www.huffingtonpost.com/2012/02/03/cyber-security-risk_n_1252889.html

Ashmore, W. (2009, May 21). *Impact of alleged Russian cyber attacks*. US Army Command and General Staff College. Retrieved from <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA504991>

Avlon, J. (2009, Oct. 20). *The growing cyberthreat*. Forbes. Retrieved from <http://www.forbes.com/2009/10/20/digital-warfare-cyber-security-opinions-contributors-john-p-avlon.html>

Ball, J. (2011, Sept. 2). *Wikileaks publishes full cache of unreduced cables*. The Guardian. Retrieved from <http://www.guardian.co.uk/media/2011/sep/02/wikileaks-publishes-cache-unredacted-cables>

Baocun, W. and Fei, L. (1995, June 13/20). *Information Warfare*. Chinese Academy of Military Science. Retrieved from http://www.fas.org/irp/world/china/docs/iw_wang.htm

Bohn, K. and Todd, B. (2008, Nov. 6). *Obama, McCain campaigns' hacked for policy data*. CNN. Retrieved from <http://www.cnn.com/2008/TECH/11/06/campaign.computers.hacked/>

Botnets: The new threat landscape white paper. (n.d.). Cisco. Retrieved from http://www.cisco.com/en/US/solutions/collateral/ns340/ns394/ns171/ns441/networking_solutions_whitepaper0900aecd8072a537.html

Bradbury, D. (2009, Feb. 4). *The fog of cyberwar*. The Guardian. Retrieved from <http://www.guardian.co.uk/technology/2009/feb/05/kyrgyzstan-cyberattack-internet-access>

British Muslim computer geek, son of diplomat, revealed as al Qaeda's top cyber terrorist. (2008, Jan. 16). Daily Mail. Retrieved from <http://www.dailymail.co.uk/news/article-508543/British-Muslim-geek-son-diplomat-revealed-al-Qaedas-cyber-terrorist.html>

Bucci, S. (2009, June 12). The confluence of cyber crime and terrorism. Lecture #1123, Heritage Foundation. Retrieved from <http://www.heritage.org/research/lecture/the-confluence-of-cyber-crime-and-terrorism>

Carr, J. (2011, Aug. 12). *What is cyberwar?* Slate.com. Retrieved from http://www.slate.com/articles/technology/future_tense/2011/08/what_is_cyberwar.html

Charvart, P. *Cyber terrorism: A new dimension in battlespace.* (n.d.). NATO Cooperative Cyber Defence, Centre of Excellence. Retrieved from http://www.ccdcoe.org/publications/virtualbattlefield/05_CHARVAT_Cyber%20Terrorism.pdf

China gone cyber-wild – cyber attacks by China. (2011, Sept. 23). Retrieved from <http://uscyberlabs.com/blog/2011/09/23/china-cyber-wild-cyber-attacks-china/>

Chinese cyber-attacks: Hello, Unit 61398. (2013, Feb. 19). The Economist. Retrieved from <http://www.economist.com/blogs/analects/2013/02/chinese-cyber-attacks>

Choinere, P. (2012, Mar. 11). *Lieberman warns of a cyber 9/11.* Retrieved from <http://www.theday.com/article/20120311/OP04/303119943>

Clapper, J. (2012, Jan. 31). *Unclassified statement for the record on the worldwide threat assessment of the US intelligence community for the Senate Select Intelligence Committee.* Senate Select Intelligence Committee, at 3. Retrieved from <http://www.intelligence.senate.gov/120131/clapper.pdf>

Context Information Security. (2012, Mar.). *Crouching tiger, hidden dragon, stolen data.* Retrieved from <http://www.contextis.co.uk/>

Conway, M. (n.d.). *Hackers as terrorists? Why it does not compute.* Computer Fraud & Security. Retrieved from <http://www.arifyildirim.com/ilt510/maura.conway.pdf>

Cyber attacks against US government growing at rapid pace (n.d.). Secure128.com. Retrieved from <http://www.secure128.com/cyber-attacks-against-us-government-growing-at-rapid-pace.aspx>

(2011, June 10). *Cyber defence: Next steps*. North Atlantic Treaty Organization. Retrieved from http://www.nato.int/cps/en/SIDFF200A97BAB17CB7/natolive/news_75358.htm?selectedLocale=en

Cyber Security: a Part 3 Definition. (n.d.). Palo Alto Networks. Retrieved from <http://www.paloaltonetworks.com/community/learning-center/what-is-cyber-security.html>

Daly, J. (2007, June 5). *LTTE: Technologically innovative rebels*. ISN Eth Zurich. Retrieved from <http://isn.ch/isn/Digital-Library/Articles/Detail/?ots783=4888caa0-b3db-1461-98b9-e20e7b9c13d4&lng=en&id=53217>

(n.d.). *Defending against cyber attacks*. North Atlantic Treaty Organization. Retrieved from <http://www.nato.int/cps/en/natolive/75747.htm>

(2011). *Defending the Networks: The NATO Policy on Cyber Defence*. NATO Public Diplomacy Division. Retrieved from www.nato.int/nato.../20111004_110914-policy-cyberdefence.pdf

Definition of cyberwarfare (n.d.). Retrieved from <http://dictionary.reference.com/browse/cyberwarfare>

Denning, D. (2009). *Terror's web: How the Internet is transforming terrorism*. *Handbook on Internet Crime* (Y. Jewkes and M. Yar, eds.), Willan Publishing. Retrieved from <http://faculty.nps.edu/dedennin/publications/Denning-TerrorsWeb.pdf>

Duell, M. (2012, Feb. 3). 'What about McDonald's in the Pentagon?: Extraordinary top secret call between FBI and Scotland Yard 'tapped' by Anonymous. Daily Mail. Retrieved from <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2096035/Secret-FBI-Scotland-Yard-tapped-Anonymous--trying-catch.html>

Estonia fines man for 'cyber war.' (2008, Jan. 25). BBC news, Retrieved from <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/7208511.stm>

Evans. M. et al. (2012, Apr. 12). *Two arrested after hackers attacked anti-terror hotline*. The Telegraph. Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/news/9201621/Two-arrested-after-hackers-attacked-anti-terror-hotline.html>

Examining the cyber threat to critical infrastructure and the American economy. (2011, Mar. 16). Subcommittee on cyber security, infrastructure protection, and security technologies, Committee on homeland security, U.S. House of Representatives. Retrieved from <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-112hhr72221/html/CHRG-112hhr72221.htm>

Executive order - - Improving critical infrastructure cybersecurity. (2013, Feb. 12). Office of the Press Office, White House. Retrieved from <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/02/12/executive-order-improving-critical-infrastructure-cybersecurity>

Federal Bureau of Investigation. (2012, May 11). *Economic espionage: how to spot a possible insider threat.* Retrieved from http://www.fbi.gov/news/stories/2012/may/insider_051112/insider_051112

(2011, Oct.). *Foreign spies stealing U.S. economic secrets in cyberspace.* Office of the National Counterintelligence Executive. Retrieved from http://www.ncix.gov/publications/reports/fecie_all/Foreign_Economic_Collection_2011.pdf

Fox News. (2011, Aug. 3). *Massive global cyberattack targeting U.S., U.N. discovered; experts blame China.* Retrieved from <http://www.foxnews.com/scitech/2011/08/03/massive-global-cyberattack-targeting-us-un-discovered-experts-blame-china/>

Germany, W. (2012, Feb. 29). *What is 'Anonymous' and How Does it Operate?* Radio Free Europe/Radio Liberty. Retrieved from <http://www.rferl.org/content/explainer-what-is-anonymous-and-how-do-es-it-operate/24500381.html>

Glenny, M. (2010, May 24). *The countdown to cybergeddon.* FT.com. Retrieved from <http://www.ft.com/cms/s/0/47b390e4-66ca-11df-aeb1-00144feab49a.html#axzz2T6t8My9N>

Goldman, D. (2011, July 28). *China v. U.S.: The cyber cold war is raging.* Retrieved from http://money.cnn.com/2011/07/28/technology/government_hackers/index.htm

Gorman, S. et al. (2009, Apr. 21). *Computer spies breach fighter-jet project.* Wall Street Journal. Retrieved from <http://online.wsj.com/article/SB124027491029837401.html.html>

Graham, D. (2010). *Cyber threats and the laws of war*. 4 Journal of national security law and policy 84. Retrieved from http://jnslp.com/wp-content/uploads/2010/08/07_Graham.pdf

Grauman, B. (2012, Feb.). *Cyber-security: the vexed question of global rules*. Retrieved from <http://www.securitydefenceagenda.org/Contentnavigation/Library/Libraryoverview/tabid/1299/articleType/ArticleView/articleId/3064/SDA-cybersecurity-report.aspx>

Hale, J. (2010, May 23). *NATO official: cyber attack systems proliferating*. Defense News. Retrieved from <http://www.defensenews.com/article/20100323/DEFSECT04/3230304/NATO-Official-Cyber-Attack-Systems-Proliferating>

Healey, J. & Van Bochoven. (n.d.). *NATO cyber capabilities: yesterday, today, and tomorrow*. Atlantic Council. Retrieved from <http://www.acus.org/publication/natos-cyber-capabilities-yesterday-today-and-tomorrow>

Hellman, Z. (2012, Feb. 22). *Hackers or terrorists*. Jpost.com. Retrieved from <http://m.jpost.com/Headlines/Article.aspx?id=86258350&cat=2>

(2012, Mar. 11). *Hidden Chinese Hackers Crouching Dragon, Stolen Data*. Cyber War Zone Retrieved from <http://www.cyberwarzone.com/cyberwarfare/hidden-chinese-hackers-crouching-dragon-stolen-data?page=4>

Hoffman, S. (2011, Aug. 1). *Anonymous hackers target FBI cybersecurity [sic] contractor Mantech*. www.crn.com. Retrieved from <http://www.crn.com/news/security/231003077/anonymous-hackers-target-fbi-cybersecurity-contractor-mantech.htm>

Hoffman, S. (2011, Sept. 2). *10 biggest cyber attacks in August*. www.crn.com Retrieved from <http://www.crn.com/slide-shows/security/231600608/10-biggest-cyber-attacks-in-august.htm?pgno=4>

Hopkins, N. (2012, Mar. 10). *China suspected of facebook attack on Nato's supreme allied commander*. The Guardian. Retrieved from <http://www.guardian.co.uk/world/2012/mar/11/china-spies-facebook-attack-nato>

Hosenball, M. and Zengerle, P. (2013, Mar. 12). *Cyber attacks leading threat against U.S.: Spy agencies*. Reuters.com. Retrieved from <http://www.reuters.com/article/2013/03/12/us-usa-threats-idUSBRE92B0LS20130312>

Insider security threats: State CIOs take action now. (2007). National Association of Chief Information Officers of States. Retrieved from <http://www.nascio.org/publications/documents/NASCIO-InsiderSecurityThreats.pdf>

Jajodia, S. et al. (1999, Apr.). *Surviving information warfare attacks*. Mitre. Retrieved from http://www.mitre.org/work/best_papers/99/jajodia_surviving/jajodia_surviving.pdf

Jones, T. (2012, Apr. 2). *Anonymous again targets Czech ruling party*. Czechposition.com. Retrieved from <http://www.ceskapozice.cz/en/news/politics-policy/anonymous-again-targets-czech-ruling-party>

Kempf, A. (2011, Mar. 24). *Considerations for NATO strategy on collective cyber defense*. Center for Strategic & International Studies. Retrieved from <http://csis.org/blog/considerations-nato-strategy-collective-cyber-defense>

Kirk, J. (2007, May 17). *Estonia recovers from massive denial-of-service attack*. Infoworld. Retrieved from <http://www.infoworld.com/d/security-central/estonia-recovers-massive-denial-service-attack-188> (hereinafter Kirk 2007)

Kirk, J. (2008, July 4). *Lithuania: Attacks focused on hosting company*. PC World. Retrieved from <http://www.pcworld.com/article/147960/article.html> (hereinafter Kirk 2008)

Kovacs, E. (2012, Apr. 3). *Site of NATO Croatia hacked and defaced by TeaMp0ison*. Softpedia. Retrieved from <http://news.softpedia.com/news/Site-of-NATO-Croatia-Hacked-and-Defaced-by-TeaMp0isoN-262429.shtml>

Kretsinger, Sony hacker Recursion, jailed for year. (2013, Apr. 13). BBC News. Retrieved from <http://www.bbc.co.uk/news/technology-22214506>

Krupnick, S. (2011, Aug. 16). *Freedom fighters or vandals? No consensus on Anonymous*. Contra Costa Times. Retrieved from http://www.mercurynews.com/top-stories/ci_18686764

Lewis, J. (2002, Dec.). *Assessing the risks of cyber terrorism, cyber war, and other cyber threats*. Center for Strategic and International Studies at 9. Retrieved from <http://www.steptoe.com/publications/231a.pdf>

Lewis, J. (2012, Mar. 10). *How spies used to steal Nato chiefs details*, Daily Telegraph. Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/technology/9136029/How-spies-used-Facebook-to-steal-Nato-chiefs-details.html>

(2010, Nov. 20). *Lisbon summit declaration*. North Atlantic Treaty Organization. Retrieved from http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm

Lithuanian tax office website hit by cyber attack. (2008, July 21). Reuters. Retrieved from <http://www.reuters.com/article/2008/07/21/lithuania-web-attacks-idUSMAR14153920080721>

Mackey, R., (2009, Feb. 9). *Are 'cyber-militias' attacking Kyrgyzstan?* NY Times. Retrieved from <http://thelede.blogs.nytimes.com/2009/02/05/are-cyber-militias-attacking-kyrgyzstan/>

Markoff, J. (2008, Aug. 13). *Before the gunfire, cyberattacks*. Retrieved from <http://www.nytimes.com/2008/08/13/technology/13cyber.html>

Masters, J. (2011, May 23). *Confronting the cyber threat*. Council on Foreign Relations Backgrounder. Retrieved from <http://www.cfr.org/technology-and-foreign-policy/confronting-cyber-threat/p15577>

McAfee. (2009). *In the Crossfire: Critical Infrastructure in the Age of Cyber War*. Retrieved from <http://www.mcafee.com/us/resources/reports/rp-in-crossfire-critical-infrastructure-cyber-war.pdf>

McCusker, R. (2006). *Transnational organised cyber crime: distinguishing threat from reality*. *Crime, Law and Social Change*, 46 (4-5), pp. 257-273. Retrieved from <http://tees.openrepository.com/tees/bitstream/10149/115450/2/115450.pdf>

McGee, J. (2011, July 8). *NATO and Cyber Defense: A Brief Overview and Recent Events*. Center for Strategic & International Studies. Retrieved from <http://csis.org/blog/nato-and-cyber-defense-brief-overview-and-recent-events>

Moore, D. et al. (2003, July/Aug.). *Inside the slammer worm*. IEEE Security & Privacy, at 33. Retrieved from <http://cseweb.ucsd.edu/~savage/papers/IEEESPO3.pdf>

Mueller III, R. (2012, Mar. 1). Speech at RSA cyber security conference. FBI press release. Retrieved from <http://www.fbi.gov/news/speeches/combating-threats-in-the-cyber-world-outsmarting-terrorists-hackers-and-spies>

Murphy, D. (2011, June 19). *Three reasons to fear Lulzsec: Sites, skills, and slant*. PC Magazine. Retrieved from <http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2387219,00.asp>

Nakashima, E. (2011, July 21). *Anonymous claimed it hacked NATO web site, tells FBI we're back*. Washington Post. Retrieved from http://articles.washingtonpost.com/2011-07-21/world/35266809_1_anonymous-claims-richard-stiennon-hackers-group

Nakashima, E. (2012, Mar. 7). *China testing cyber-attack capabilities, report says*, Washington Post. Retrieved from http://www.washingtonpost.com/world/national-security/china-testing-cyber-attack-capabilities-report-says/2012/03/07/gIQAcwDyR_story.html

(2012, May 10). *NATO and cyber defence*. North Atlantic Treaty Organization. Retrieved from http://www.nato.int/cps/en/SID-D356AF5A-950BFC5F/natolive/topics_78170.htm

(2011, Nov. 17). *NATO: getting serious about cyber security*. Defense Management. Retrieved from http://www.defencemanagement.com/feature_story.asp?id=18166

(2012, March 13). *NATO rapid reaction team to fight cyber attack*. North Atlantic Treaty Organization. Retrieved from http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_85161.htm

(2011, Dec. 5). *NATO under cyber attack, 50+ sites hacked by pak cyber combat squad*. Retrieved from <http://www.voiceofgreyhat.com/2011/12/nato-under-cyber-attack-50-sites-hacked.html>

Newton, S. (2001, Nov.). *Can cyberterrorists actually kill people?* SANS Institute. Retrieved from http://www.sans.org/reading_room/whitepapers/warfare/cyberterrorists-kill-people_820

Olsen, K. (2009, July 9). *Massive cyber attack knocked out government websites starting on July 4th*. Retrieved from <http://www.huffingtonpost.com/2009/07/07/massive-cyber-attack-knocked-out-227483.html>

Ottis, R. & P. Lorents. (n.d.). *Cyberspace: definition and implications*. Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, Tallinn, Estonia. Retrieved from [www.ccdcoe.org/articles/.../Ottis Lorents CyberspaceDefinition.pdf](http://www.ccdcoe.org/articles/.../Ottis_Lorents_CyberspaceDefinition.pdf)

Paganini, P. (n.d.). *The rise of cyber weapons and relative impact of cyber space*. Infosec Institute Resources. Retrieved from <http://resources.infosecinstitute.com/the-rise-of-cyber-weapons-and-relative-impact-on-cyberspace/>

Pellerin, C. (2011, Sept. 14). *Panetta: Regional defense, cyber highlight AUSMIN talks*. American Forces Press Service. Retrieved from <http://www.defense.gov/News/NewsArticle.aspx?ID=65337>

PKK attacks Turkey's finance ministry website. (2011, Nov. 9) Today's Zaman. Retrieved from <http://www.todayszaman.com/news-262152--pkk-attacks-turkeys-finance-ministry-website.html>

(2011, June 23). *Probable data breach from a NATO-related site*. NATO. Retrieved from http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_75729.htm

Puran, R. (2003, Feb. 28). *Beyond conventional terrorism ... the cyber assault*. SANS Institute. Retrieved from http://www.sans.org/reading_room/whitepapers/threats/conventional-terrorismthe-cyber-assault_931

Rafter, M. (2010). *New security risks from USB flash drives*. Norton. Retrieved from <http://us.norton.com/yoursecurityresource/detail.jsp?aid=usbdrives>

Rhodin, S. (2008, July 1). *Hackers tag Lithuanian website with Soviet symbols*. NY Times. Retrieved from http://www.nytimes.com/2008/07/01/world/europe/01baltic.html?_r=1&scp=3&sq=lithuania&st=nyt&oref=slogin

Riley, M. & J. Walcott. (2011, Dec. 12). *China-based hacking of 760 companies shows cyber cold war*. Businessweek. Retrieved from <http://www.businessweek.com/news/2011-12-22/china-based-hacking-of-760-companies-shows-cyber-cold-war.html>

Rogin, J. (2010, Jan. 22). *The top 10 Chinese cyber attacks that we know of*. Foreign Policy. Retrieved from http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2010/01/22/the_top_10_chinese_cyber_attacks_that_we_know_of

Rollins, J. and Wilson, C. (2007, Jan. 22). *Terrorist capabilities for cyberattack: Overview and policy issues*. Congressional research service. Retrieved from <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB424/docs/Cyber-024.pdf>

Savage, C. (2013, Feb. 28). *Soldiers admits providing files to WikiLeaks*. NY Times. Retrieved from <http://www.nytimes.com/2013/03/01/us/bradley-manning-admits-giving-trove-of-military-data-to-wikileaks.html?pagewanted=all&r=0>

Schwartz, M. (2011, June 16). *LulzSec claims credit for CIA site takedown*. Information Week. Retrieved from <http://www.informationweek.com/security/cybercrime/lulzsec-claims-credit-for-cia-site-taked/230800019>

Schwartz, M. (2011, June 27). *LulzSec hackers retire: time to rethink risk*. Information Week. <http://www.informationweek.com/security/attacks/lulzsec-hackers-retire-time-to-rethink-r/231000472>

Silicon Republic. (2012, Jan. 9). *Anonymous attack reveals US, UK and Nato email passwords*. Retrieved from <http://www.siliconrepublic.com/strategy/item/25247-anonymous-attack-reveals-us>

Snow, G. (2011, Sept. 11). *Statement before the House Financial Services Committee. Subcommittee on Financial Institutions and Consumer Credit*. Retrieved from <http://www.fbi.gov/news/testimony/cyber-security-threats-to-the-financial-sector>

Snow, G. (2011, Apr. 12). *Statement before the Senate Judiciary Committee, Subcommittee on Crime and Terrorism*, at 3. Retrieved from <http://www.fbi.gov/news/testimony/cybersecurity-responding-to-the-threat-of-cyber-crime-and-terrorism>

Social engineering using a USB drive. (n.d.). Carnegie Mellon University. Retrieved from <http://www.cmu.edu/iso/aware/be-aware/usb.html>

Spiegel Online International. (n.d.). *WikiLeaks Diplomatic Cables*. Retrieved from <http://www.spiegel.de/international/topic/wikileaks-diplomatic-cables/>

Sterner, E. (2012, Apr.). *The paradox of cyber protest*. Marshall Policy Institute Outlook. Retrieved from <http://www.marshall.org/pdf/materials/1087.pdf>

Tafoya, W. (2011, Nov.). *Cyber Terror*. FBI Law Enforcement Bulletin. Retrieved from <http://www.fbi.gov/stats-services/publications/law-enforcement-bulletin/november-2011/cyber-terror>

Taliharm, A.M. (2010, Fall). *Cyberterrorism: In theory or in practice?* Defence Against Terrorism Review. 3 (2). pp. 59-71. Retrieved from http://www.coedat.nato.int/publications/datr6/DATR_Fall2010.pdf

Thachuk, K. (2008, Spring). Countering terrorist support structures. Defence Against Terrorism Review. 1 (1), pp. 13-28. Retrieved from <http://www.coedat.nato.int/publications/datr/02.Kimberley%20THACHUK.pdf>

Three admit inciting terror acts. (2007, July 4). BBC News. Retrieved from http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/6268934.stm

Tikk, E. et al. (2008, Nov.). Cyber attacks against Georgia: Legal lessons identified. Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. Retrieved from <http://www.carlisle.army.mil/DIME/documents/Georgia%201%200.pdf>

Tikk, E. et al. (2010). International cyber incidents legal considerations. Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. Retrieved from <http://www.ccdcoe.org/publications/books/legalconsiderations.pdf>

Traynor, I. (2007, May 16). *Russia accused of unleashing cyberwar to disable Estonia*. The Guardian. Retrieved from <http://www.guardian.co.uk/world/2007/may/17/topstories3.russia>

UN Office on Drugs and Crime. (2012, Sept.). *The use of the Internet for terrorism purposes*. Retrieved from http://www.unodc.org/documents/frontpage/Use_of_Internet_for_Terrorist_Purposes.pdf

U.S. Army Training and Doctrine Command, Cyber Operations and Cyber Terrorism Handbook. No. 1.02, P.II-1 and II-3. (2005, Aug. 15). Retrieved from <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army/guidterr/sup2.pdf>

Wagensall, P. (2011, Feb. 16). *Cyberwarfare called the fifth domain of battle by pentagon*. Technewsdaily.com. Retrieved from <http://www.technewsdaily.com/6620-cyberwarfare-called-fifth-domain-of-battle-by-pentagon.html>

War in the fifth domain. (2010, July 1). The Economist. Retrieved from <http://www.economist.com/node/16478792>

War of the worms: cyber-attacks pose increasing danger to Israeli society (n.d.). Wharton. Retrieved from <http://kw.wharton.upenn.edu/israel/war-of-the-worms-cyber-attacks-pose-increasing-danger-to-israeli-security/>

War redefined. (2008, Aug. 17). LA Times. Retrieved from <http://articles.latimes.com/2008/aug/17/opinion/ed-cyberwar17>

Waugh, R. (2011, Dec. 29). *Computer hackers 'could bring rail network to a standstill' warns security expert – but would we even notice?* Daily Mail. <http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2079449/Computer-hackers-bring-rail-network-standstill-warns-security-expert--notice.html>

Whitlock, C. and Hsu, S. (2007, July 6). *Washington Post*. Retrieved from <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/07/05/AR2007070502120.html>

Wilson, C. (2008, Jan. 29). *Botnets, cybercrime, and cyberterrorism: Vulnerabilities and policy issues for Congress*. Congressional Research Service. Retrieved from <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/r132114.pdf>

Wilson, C. (2005, Apr. 1). *Computer attack and cyberterrorism: Vulnerabilities and policy issues for Congress*. Congressional Research Service at 20. Retrieved from <http://www.history.navy.mil/library/online/computerattack.htm>

Özet

Bu makale, küresel olarak var olan çeşitli ve zorlu siber terör tehditlerini tanımlamaktadır. Bilahare, NATO ve üyelerine karşı yapılan siber tehditler noktasına odaklanmaktadır. Daha sonra, makale, NATO'da siber tehditlerle ilgili bilinçlenmenin artması ve NATO'nun bu gibi sorunlara karşılık verebilme adına çok yönlü yaklaşımı konularına değinmiştir.

NATO, üye devletler ve bu devletlerde bulunan işletmeler, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri, siber öğeler kanalıyla tehdit edilmeye devam edileceklerdir. Durum böyle olunca, bu kuruluşlar, siber saldırganların dünya çapında yarattığı zararlı etkileri zayıflatılmak adına siber tehditlere karşı bütün evreleri (teknik, kanuni ve politika) güçlendirmek zorundadırlar.

Suriye İç Savaşı'nda Silahlı Çatışma Hukuku İhlalleri

Şener ÇELİK*

Öz

Suriye'de 2011 yılından beri devam etmekte olan iç savaş, silahlı çatışma hukukuna göre, uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışmadır. Suriye, rejime karşı çeşitli saiklerle savaşmakta olan Özgür Suriye Ordusu, El-Nusra Cephesi ve Irak ve Şam İslam Devleti gibi muhalif yapılanmaların askeri ve siyasi varlıklarına son vermek adına, bu unsurlara karşı devletin silahlı kuvvetleri vasıtasıyla savaşın başından beri güç kullanmaktadır. Çatışmanın tarihsel, sosyal, dinsel ve mezhepsel nedenleri ile aktörlerin siyasi motivasyonları ve amaçları çeşitli bilimsel yayınlarda geniş ölçüde incelenmiştir. Ancak savaşın uluslararası hukukun önemli bir dalı olan silahlı çatışma hukuku açısından değerlendirilmesine yönelik çalışmalar literatürde yok denecek kadar azdır. Bu makale sözkonusu boşluğu doldurmak için yazılmış olup, amacı, Suriye iç savaşında silahlı çatışma hukukunun temel kaynağı olan Cenevre Sözleşmeleri'nin ihlalini araştırmaktır. Makalede ortaya konan görüşe göre, Baas rejimi, silahlı çatışma hukukunun beş temel prensibi olan ayırt etme, askeri gereklilik, orantılılık, gereksiz acıya sebebiyet vermeme ve insani davranış ilkelerini ihlal etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Silahlı çatışma hukuku, ayırt etme, askeri gereklilik, orantılılık, gereksiz acıya sebebiyet vermeme, insani davranış.

Violation of the Law of Armed Conflict in the Syrian Civil War

Abstract

The civil war that has been going on since 2011 in Syria is an armed conflict not of an international character according to law of armed conflict. In order to end the military and political capabilities of opposing structures such as Free Syrian Army, Japhat Al-Nusra and Islamic State of Iraq and al-Sham that have been in conflict with the regime with various reasons, Syria government has been using force against them since the beginning of the war. The historical, social, religious and sectarian causes along with the political motivations and decisive goals of the related actors of this conflict have been already analysed widely in several scientific publications. However, the studies which should have been researched

* Araştırmacı-Yazar. E-posta: senercelik@doruk.net.tr

the war with regards to law of armed conflict that has been a significant part of the international public law all along are rare. Written for the purpose of to fill this gap, this article asserts that Geneva Conventions which represent the primary sources of law of armed conflict have been gravely breached in this civil war. Pursuant to the remarks of the article, the Baath regime has violated the principles of distinction, military necessity, proportionality, unnecessary suffering and humanitarian treatment, which constitute the indispensable fundamentals of law of armed conflict.

Sayfa/Page | 38

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Keywords: Law of armed conflict, distinction, military necessity, proportionality, unnecessary suffering, humanitarian treatment.

Giriş

Suriye’de 2011 yılının Mart ayında başlayan rejim karşıtı protestoların bir yıl içinde uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışmaya dönüşeceği, bölgeyle ilgili pek az uzman tarafından öngörülebilmıştır. Tunus’taki siyasi iktidarın 2010 yılında yıkılmasıyla başlayan süreç kapsamında sarsılan devlet yapılarından biri olan Suriye’deki Baas rejimi, bu öngörülemeyen politik vakum içinde kendisine karşı olan pek çok etnik muhalif grubun ve silahlı militan hareketin hedefi haline gelmiştir. Ülkedeki etnik, ideolojik ve mezhepsel ayrışmalardan kaynaklandığına inanılan siyasi gerginlik kısa sürede silahlı çatışmaya dönüşmüştür.

Bu çalışmanın amacı, Suriye’deki Baas rejiminin ve bu rejime karşı silahlı mücadele veren tarafların siyasi amaçlarını analiz etmek veya devletin kuvvet kullanmadaki haklılığını araştıran bir *jus ad bellum* incelemesi yapmak değildir. Bu tür çalışmalar akademik çevrelerde fazlasıyla yapılmıştır. Ancak oldukça şaşırtıcı şekilde, savaş, silahlı çatışma hukuku (law of armed conflict) açısından neredeyse hiç incelenmemiş, bu alanda yapılan çalışmaların hemen hepsi kısa ve yüzeysel tutulmuştur. Bu çalışmanın amacı, ‘uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma’ (conflict not of an international character) olarak sınıflandırılan Suriye iç savaşını silahlı çatışma hukuku açısından incelemek ve bu çerçevede hangi uluslararası hukuk ilke ve kurallarının ihlal edildiğini bulmak, diğer bir deyişle, *jus in bello* olarak adlandırılan savaşta geçerli silahlı çatışma hukuku kurallarına uyulup uyulmadığını araştırmaktır. Çalışmada sadece devlet güçlerinin uygulamaları araştırılacak, kaynak ve zaman sınırlılıkları nedeniyle muhalif grupların eylemleri kapsam dışında bırakılacaktır.

Bu amaçla, birinci bölümde savaşta ‘uygulanabilir hukuk’un (applicable law) saptanabilmesi için çatışmanın sınıflandırılması yapılmaya

çalışılacaktır. İkinci bölümde ise çatışmalarda meydana gelen hukuka aykırı fiiller incelenerek, temel silahlı çatışma hukuku normlarını oluşturan ayırt etme, askeri gereklilik, orantılılık ve gereksiz acıya sebebiyet vermeme ilkelerinin ne düzeyde ihlal edildiği araştırılacaktır. Son bölümde ise, bazı kaynaklarda silahlı çatışma hukuku ilkeleri arasında gösterilmese de, esasen Cenevre Hukuku'nun vazgeçilmez unsuru olan insani davranış ilkesinin ihlaline dair bulgular incelenecektir.

Çatışmanın Sınıflandırılması

Silahlı çatışmaların, savaşların nitelikleri hakkında Cenevre Sözleşmeleri'nde yapılan sınıflandırmanın genel kabul gördüğü varsayılırsa, 'uluslararası' ve 'uluslararası nitelikte olmayan' çatışmalar şeklinde bir ayrıma tabi tutuldukları görülebilir. Cenevre Sözleşmeleri'nde uluslararası silahlı çatışmanın özellikleri, Ortak Madde 2 kapsamında şu şekilde belirtilmiştir: "Barış zamanında yürürlüğe girecek hükümler dışında, bu Sözleşme, iki veya daha fazla Yüksek Akit Taraflar arasında, savaş hali bunlardan biri tarafından kabul edilmese bile, ilan edilmiş veya başka bir silahlı çatışmanın meydana gelmesi halinde uygulanacaktır."¹ Metindeki 'Akit Taraflar' kavramından anlaşılacağı üzere, çatışmanın uluslararası nitelik taşıması için 'devletler arasında' meydana gelmesi şarttır. Uluslararası silahlı çatışmanın tek sujesi devlettir.

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların ise literatürde genel kabul gören bir tanımı olduğundan söz etmek güçtür. Bunun nedeni, büyük bir olasılıkla, her devletin ve devlet-dışı aktörün kendi siyasi çıkarlarını gözeterek sujesi oldukları veya olabilecekleri silahlı çatışmaları farklı şekillerde yorumlamalarıdır. Bu çalışmada çeşitli tanımlamaların incelenmesi ve karşılaştırılması yapılmayacak, bunun yerine, Cenevre Sözleşmeleri'nin yaratılış sürecindeki ve uygulamasındaki önemli rolü nedeniyle, ICRC'nin yaptığı tanım kabul edilecektir. Buna göre, uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma, 'hükümet-dışı silahlı grupların birbirleri arasında veya devlete karşı savaşmaları durumunda, çatışmanın yoğunluk açısından münferiden ve seyrek olarak vuku bulan şiddet eylemi eşliğini geçtiği zaman; sürdürülebilir ve planlı bir harekât yapmalarına

¹ Cenevre Sözleşmeleri, Ortak Madde 2. Bu çalışmada atıfta bulunulan Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller'in tümü, hazırlanmalarındaki büyük tarihi ve hukuki rolü nedeniyle, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin (International Committee of The Red Cross, ICRC) internet sitesindeki ilgili sayfadan alınmıştır. Bu sayfada yer alan Cenevre Sözleşmeleri Ortak Madde 2 ve diğer maddeler için bkz.: <http://www.icrc.org/eng/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions/index.jsp> (Erişim Tarihi: 29.10.2013)

elverecek kollektif örgütlenme seviyesinde olmaları halinde' meydana gelen savaştır.²

Suriye'deki çatışmaların özellikleri, süregelen bu şiddetin 'uluslararası nitelikte olmayan silahlı' çatışma olarak tanımlanabileceğini göstermektedir. Bu yargı resmi olarak ilk defa BM İnsan Hakları Konseyi'nin (United Nations Human Rights Council, UNHRC) Kasım 2011 tarihli raporunda dile getirilmiştir. UNHRC, Suriye Arap Cumhuriyeti'nde sürmekte olan silahlı şiddetin bir 'iç silahlı çatışma'ya dönüşme riski taşıdığını öne sürmüştü, savaşın bu şekilde tanımlanması durumunda uluslararası hukuka göre silahlı çatışma hukukunun uygulanacağını belirtmiştir.³ Bu açıklamanın üstünden sekiz ay geçtikten sonra, çatışmaların şiddetlenmesi üzerine, Uluslararası Kızıhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross, ICRC) sözcüsü Hişam Hasan, kurumun resmi değerlendirmesini uluslararası topluluğa duyurmuş, savaşın bundan böyle 'uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma' olarak sınıflandırılması gerektiğini bildirmiştir.⁴ Bu bildirin ardından, ICRC, yayınladığı 2012 yıllık raporunda, 'savaşın uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma'ya dönüştüğünü, bu nedenle Suriye hükümetinin - ve ona karşı savaşan militan güçlerin - uluslararası insancıl hukuk kuralları ile bu alanda yer alan uluslararası örf-adet ilkelerine uymaları gerektiğini açıklamıştır.⁵ UNHRC de, 15 Ağustos 2012 tarihli bir diğer rapordunda, çatışmaların yoğunluğunu ve uzunluğunu göze alarak, ülkedeki şiddet eylemlerinin uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma olarak tanımlanabileceğini açıkça belirtmiştir.⁶

Uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışmanın hangi koşullarda meydana geleceği çatışmanın hukuki çerçevesinin belirlenmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte, uluslararası hukukta bu soruya açıkça cevap veren ikili veya çok taraflı bir sözleşme bulunmamaktadır. Konu, Cenevre Sözleşmeleri'ndeki bu türden çatışmalarda uyulması gereken kuralları düzenleyen Ortak Madde 3 ve Ek Protokol 2'nin hazırlanmaları safhasında tartışılmış, ancak sözkonusu madde ve protokollerde soruna yönelik

² ICRC, *Violence and The Use of Force*, Geneva, 2008, p.26.

³ UN Human Rights Council, *Report of The Independent International Commission of Inquiry on The Syrian Arab Republic*, A/HRC/S-17/2/Add.1, NY, 23 November 2011, p.18.

⁴ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18849362> (Erişim Tarihi: 29.10.2013).

⁵ ICRC, *Annual Report*, Geneva, 2012, p.444.

⁶ UN Human Rights Council, *Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic*, A/HRC/21/50, NY, 16 August 2012, p.45.

kapsamlı bir açıklama yapılmamıştır.⁷ Bugün, bir egemen devletin sınırları içinde meydana gelen şiddet eylemlerinin uluslararası nitelikte olmayan silahlı bir çatışma olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine, büyük ölçüde, uluslararası ceza hukuku ve silahlı çatışma hukuku için en önemli referansı oluşturan ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) tarafından verilen Tadiç Kararı'ndaki (The Prosecutor v. Dusko Tadic) tespitlere göre karar verilmektedir. Sözkonusu davanın kararında, bir kitlesel şiddet eyleminin 'uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma' sayılabilmesi için iki unsurun gerekliliğinden bahsedilmiş olup, bunlar, çatışmanın süresinin belli bir uzunluğu aşmış olması ve çatışan tarafların örgütlenmiş olmasıdır.⁸

Suriye'deki çatışmalar, yukarıda da belirtildiği üzere, 15 Mart 2011 tarihinde başlamıştır. Bu süre içinde farklı kaynaklara göre farklı sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Bunların arasında en güvenilir kaynak olarak kabul edilebilecek BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi tarafından yapılan araştırmanın sonucuna göre, 13 Haziran 2013 tarihi itibarı ile çatışmalarda meydana gelen ölü sayısı 93.000 olup, 2012 yılının Haziran ayından bugüne ölüm oranı 5.000 kişi/aydır.⁹ Bu çalışmanın yazıldığı Ocak 2014 tarihi itibarıyla çatışmalar ülkenin belirli bölgelerinde ağır silahların ve rejime ait hava unsurlarının da kullanılması suretiyle halen devam etmektedir. Bu durumda, çatışmaların belli bir uzunluk ve yoğunluk eşiğini geçtiği varsayılabilir.

Suriye'nin, kurulduğu günden beri, ulusal ve bölgesel çıkarları ve sahip olduğu tehdit algıları gereği, silahlanmaya özel bir önem atfeden bir egemen devlet olarak yüksek düzeyde örgütlenmiş bir silahlı güce sahip olduğu bilinmektedir. Devlete karşı silahlı direniş eylemleri düzenleyen güçlerin en bilineni olan ÖSO'nun yapısı incelendiğinde ise, sözkonusu

⁷ Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların hangi koşullarda meydana geleceğine ilişkin hukuki çerçeve hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz.: Fatma Taşdemir, **Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s. 92-167.

⁸ Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1-T, Decision on Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction. Karar için bkz.: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf> (Erişim Tarihi: 03.11.2013).

⁹ BM, güvenilir verilere ulaşmanın imkansız hale gelmesi nedeniyle Ocak 2014 tarihi itibarıyla ölü sayısını hesaplamayı bıraktığını açıklamıştır. Ülkedeki sivil toplum kuruluşlarından Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'nin açıklamasına göre, savaştaki toplam kayıplar Aralık 2013 itibarıyla 125.835 olup, bunların üçte birini siviller oluşturmaktadır. Çatışmalarda meydana gelen can kaybı hakkında BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından hazırlanan ayrıntılı bir çalışma için bkz.: Megan Price, Jeff Klingner, Anas Qtiash, Patrick Ball, **Updated Statistical Analysis of Documentation of Killings in The Syrian Arab Republic**, Office of the UN High Commissioner for Human Rights, New York, 13 July 2013.

militan hareketin de, nicelik açısından olmasa bile nitelik açısından, benzer bir biçimde örgütlenmiş olduğu görülmektedir. ÖSO, aynı zamanda hareketin komutanı olarak bilinen Albay Riyad El-Esat tarafından kurulmuş olup, 500 delege tarafından seçilen 30 kişilik bir Yüksek Askeri Konsey'e sahiptir.¹⁰ Hareket, askeri faaliyetlerini bölgesel konseyler dâhilinde planlamakta ve icra etmektedir.¹¹

El-Nusra Cephesi ise, yaklaşık 5.000 silahlı militandan oluşan bir güç olup, Şam'da düşük seviyede organize olmuş hücre tipi yapılanmaya sahip olmasına rağmen, Halep'te tugay, alay ve müfreze olarak adlandırılan ve hepsi birbirine bağlı şekilde faaliyet gösteren yüksek düzeyde organize olmuş bir örgütlenmeye sahiptir.¹² Cephe içinde savaşçı statüsündeki birliklerin dışında dini liderlerden oluşan bir dikey örgütlenme de mevcut olup, bu organizasyon, en üstte Meclis-i Şura olarak bilinen bir lider kadronun yönettiği hiyerarşik bir yapıya sahiptir.¹³

Ebu Musab Zerkavi tarafından ABD işgaline tepki olarak 2003'de kurulduktan sonra 2004'de El-Kaide'ye bağlılığını açıklayarak Irak El-Kaidesi adını alan ve daha sonra adını değiştirerek siyasi varlığını bugün bilinen ismiyle ifade eden IŞİD'in Irak'ta ileri düzeyde örgütlenmiş olduğu bilinmekteyse de, hareket, Suriye'de aynı düzeyde yapılanmış değildir. Ancak örgütün lideri Ebu Bekir el-Bağdadi'nin 2011 yılında bu ülkede yeni bir cihat organizasyonu kurmak üzere militanları örgütlemeye başladığı bilinmektedir.¹⁴ Örgüt, çocukları Sünni geleneklere göre eğitmek için merkezler kurmakta, buralarda Nusayriliği aşığılayan bir müfredat uygulamakta, Jarabulus'ta ücretsiz tıbbi yardım hizmeti vermekte, Halep'te savaş mağdurlarına gıda dağıtmaktadır.¹⁵ Hareketin, sayıları 8 ile 13 arasında değiştiği belirtilen bir yönetici şurası bulunmakta, askeri operasyonlar bu şuranın en etkin adı olarak bilinen ve Irak ordusundan albay rütbesiyle ayrılan Hacı Bekir tarafından planlanmaktadır.¹⁶ Örgüt, Ocak 2014'te Esad rejimine destek veren Hizbullah'a karşı Lübnan'da

¹⁰ http://www.huffingtonpost.com/2012/12/08/syria-rebels-military-council_n_2263256.html (Erişim Tarihi: 04.11.2013)

¹¹ Joseph Holliday, "Syria's Maturing Insurgency", *Middle East Security Report*, June 2012, Vol.5, p.20.

¹² Noman Benotman, Roisin Blake, '*Jabhat al-Nusra*', *A Strategic Briefing*, Quilliam Foundation Report, London, 8 January 2013, p.5.

¹³ a.g.y., p.6.

¹⁴ <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/al-qaeda-in-syria-a-closer-look-at-isis-part-i> (Erişim Tarihi: 05.11.2013)

¹⁵ <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/al-qaeda-in-syria-a-closer-look-at-isis-part-i> (Erişim Tarihi: 05.11.2013)

¹⁶ <http://en.alalam.ir/news/1554107> (Erişim Tarihi: 05.11.2013)

saldırı düzenlemek için ayrı bir kol kurduğunu da açıklamıştır.¹⁷ Bütün bu eğitim, yardım ve silahlı eylem faaliyetlerinin planlanması ve icrası, El-Bağdadi liderliğindeki şura tarafından yönetilen bağımsız birimlerin varlığı ile mümkün olabilir. Sonuç olarak, ÖSO, El-Nusra Cephesi ve IŞİD hareketlerin yapısal özellikleri, her üçünün de ileri seviyede organize olmuş birer militan unsur kimliği taşıdıklarını göstermektedir ki, bu da, Tadiç Kararı'ndaki 'çatışan tarafların örgütlenmiş olma' şartını yerine getirdiklerinin göstergesidir.

Çatışmaların belirli bir uzunluk ve yoğunluk eşiğini aştığını kanıtlayan ve ÖSO, El-Nusra Cephesi ve IŞİD'nin faaliyetlerinde belirgin bir örgütlülük halinin var olduğunu gösteren fazla sayıda kaynak mevcuttur. Çatışmanın bu özellikleri ve dördüncü bölümde incelenecek olan fiili saldırılar göz önüne alındığında, Suriye'deki şiddet eylemlerinin Tadiç Kararı'ndaki uzunluk ve örgütlenme unsurlarını karşıladığı, bu nedenle savaşın 'uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma' olarak sınıflandırılabilirliği görülmektedir. Bu durumda uygulanabilir kanun, Cenevre Sözleşmeleri Ortak Madde 3, Ek Protokol 2, ilgili diğer tüm uluslararası antlaşmalar ve uluslararası örf-adet hukuku tarafından benimsenmiş olan ilkeler olacaktır.

İhlaller

Silahlı çatışma hukukunun temel kaynağı, savaşan tarafların bu hak ve özgürlükleriyle birlikte sorumluluklarını da düzenleyen 1949 Cenevre Sözleşmeleri'dir. Silahlı çatışma hukukunda uyulması gereken asli ilkeler, belirli bir kaynakta bu isim altında somutlaştırılmış olmasa da, Cenevre Sözleşmeleri ve konuyla ilgili literatür, bir takım temel normların var olduğunu işaret etmektedir. Ayrıca silahlı çatışma alanındaki örf-adet hukukuna göre de, bu alandaki yükümlülük ve hakları belirleyen temel ilkeler bulunmaktadır. Literatürde bu ilkelerin dört ana başlık altında toplanması gerektiği yönünde bir eğilim olduğu görülmektedir. Solis'e göre, silahlı çatışma hukukunun temel ilkeleri, ayırt etme (distinction), askeri gereklilik (military necessity), gereksiz acıya sebebiyet vermeme (unnecessary suffering) ve orantılılıktır (proportionality).¹⁸ Bu dört temel prensipe ek olarak, Cenevre Sözleşmeleri'nin aşağıda açıklanacak olan ilgili maddelerinde savaş esirlerine insanca davranılması gerektiği, bu kişilerin belirli durumlarda adil yargılanma hakları olduğu ve işkencenin bir suç kabul edileceğinin vurgulanmış olması dikkate alındığında, bu kuralların

¹⁷ <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/01/al-qaeda-group-says-lebanese-shia-are-targets-201412643312606443.html> (Erişim Tarihi: 08.11.2013)

¹⁸ Gary D. Solis, *Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Cambridge University Press, New York, 2010, pp. 250-284.

işaret ettiği insani davranış (humane treatment) ilkesinin de temel bir prensip olarak değerlendirilmesi gerektiği açıktır.

Bu makalede, gerek Solis'in öğretilerinde geniş kabul gören sınıflandırması gerekse Cenevre Hukuku'nun ifade ettiği temel güvence ve haklar dikkate alınarak, çatışma sırasında gerçekleşen ihlallerin yukarıda açıklanan beş ilke kapsamında incelenmesi uygun görülmüştür. Buna göre, incelenecek olan ihlaller, ayırt etme, askeri gereklilik, orantılılık, gereksiz acıya sebebiyet vermeme ve insani davranış ilkesi başlıkları altında ele alınacaktır.

Ayırt Etme İlkesinin İhlali

Ayırt etme ilkesi, literatürde silahlı çatışma hukukunun en önemli ilkesi olarak tanımlanmakta olup, çatışan tarafların sivil ve askeri nesnelere arasında mutlak surette ayırım yapmaları gerektiği anlamına gelmektedir. İlke, esasta, bir çatışmada savaşçı statüsünde yer almayan kişiler ile savaşa fiilen katılan kişileri ayırt etmeye yönelik ahlaki bir tutumun ifadesidir. Çatışan tarafların kimlere ve hangi tür hedeflere karşı saldırı düzenleyebileceği, savaş tarihinin başından beri cevabı aranan bir sorudur. Devlet yöneticileri ve kanun yapıcılar, uluslararası nitelikte olan ve olmayan silahlı çatışmalarda savaşamayacak durumda olanların çatışmalardan zarar görmemeleri için çeşitli koruyucu tedbirler geliştirmişlerdir. Roma Statüsü, sivil hedeflere saldırmayı doğrudan bir savaş suçu olarak kabul etmiş; Uluslararası Adalet Divanı ise, Nükleer Silahlar davası tavsiye kararında, sivil ve askeri hedeflerin ayırt edilmesine engel olabilecek savaş araç ve yöntemlerini kullanmanın yasaklandığını bildirmiştir.¹⁹ Ayırt etme ilkesi, Cenevre Sözleşmeleri Ek Protokolleri'nin ilgili maddelerinde somutlaştırılmış olup bunlardan biri P2'nin 13. maddesidir. Maddeye göre, sivil nüfus ve sivil bireyler askeri hareketlere karşı koruma altında olup, amaçları sivil nüfusa yönelik şiddet olan hareketler yasaklanmıştır.²⁰

Suriye'de süregelen iç savaşta saldırı maksadıyla düzenlenen hareketlerde tarafların sivil-askeri hedef ayırımı gözetmeden güç kullandıkları savaşın başından beri üzerinde durulan konulardan biridir. Özellikle Suriye hükümetinin emriyle hareket eden Silahlı Kuvvetler unsurlarının muhalif militan unsurlara yönelik olarak gerçekleştirdiği

¹⁹ UAD Nükleer Silahların Kullanımı ve Tehdidinin Yasallığı Tavsiye Kararı, Para. 78., s.257. Kararın tamamı için bkz.: <http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf> (Erişim Tarihi: 02.12.2013)

²⁰ Sivil nüfusun korunmasıyla ilgili maddelerin tümü P2 Bölüm IV.'te bir araya toplanmıştır.

askeri harekâtlarda önemli sivil kayıpların olduğu, BM, uluslararası sivil toplum kuruluşları, uluslararası medya ve nihayetinde bu saldırılara maruz kalan halkın kendisi tarafından gözlemlenmiş, fiilen yaşanmış ve uluslararası topluluğa çeşitli vesileler ile duyurulmuştur.

Çatışmalarda Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin sivil hedeflere karşı kuvvet kullanımında bulunduğu ve bu surette savaşçı konumunda olmayan kişilerin ölümlerine neden olduğu BM İnsan Hakları Konseyi'ne bağlı olarak çalışan bağımsız araştırma komisyonunun Şubat 2013 tarihli raporunda da açıklanmıştır. Komisyonun 15 Temmuz 2012 – 15 Ocak 2013 tarihleri arasında gerçekleştirdiği araştırmaya göre, verili zaman aralığında Suriye hava unsurları ve topçu birlikleri, Halep, Dara, Şam, İdlib, Deyrizor, Hama, Humus, El-Hasaka and Lazkiye kentlerinde ayırım gözetmeksizin hava bombardımanı ve topçu atışı harekâtları gerçekleştirmişler, bu harekâtlarda çok sayıda sivilin hayatını kaybetmesine neden olmuşlardır.²¹ Halep, Hama ve Deyrizor kentlerinde ekmek almak için fırınların önünde bekleyen kadınlar ve çocuklar saldırıların hedefi olmuş, harekâtlar özellikle Ramazan ayında ekmek alma sırasının en yoğun olduğu iftar saatinin hemen öncesinde gerçekleştirilmiştir.²² Harak'ta düzenlenen hava saldırısı ve topçu atışından sonra bölgeye gelen Suriye güçlerinin sivil halka yönelik kitlesel öldürme eylemlerine giriştikleri rapor edilmiştir. İdlib kentinin El-Habid bölgesinde uçan helikopterler topçu ateşinden korunmak için sokaklarda kaçmakta olan sivillere ateş açmışlar, El-Kuriye'de kadınların gittiği pazar yerinin havadan bombalanması sonucunda ise 192'si kadın 21 sivil hayatını kaybetmiştir.²³

Uluslararası sivil toplum kuruluşu Human Rights Watch (HRW) ülkedeki muhtemel silahlı çatışma hukuku ihlallerini araştırmak üzere bir saha araştırması düzenlemiş, Mart-Nisan 2013 döneminde gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarını uluslararası toplulukla paylaşmıştır. Araştırmaya göre, Suriye Hava Kuvvetleri, sivil nüfusa yönelik olarak gerçekleştirilen hava saldırılarını, silahlı çatışma hukukunun ayırt etme ilkesine aykırı olduğunu bilmesine rağmen 'kasıtlı olarak' sürdürmüş ve ağır sivil zayiata neden olmuştur. HRW, sözkonusu dönemde Halep yakınlarındaki çatışma

²¹ Office of the High Commissioner for Human Rights, *Report of The Independent International Commission of Inquiry on The Syrian Arab Republic*, A/HRC/22/59, New York, 5 February 2013, Para. 121, p.19. Burada belirtilmesi gereken, silahlı çatışmalarda ihlallere neden olanın sadece Suriye Silahlı Kuvvetleri olmadığı, muhalif militan güçlerin de başta ayırt etme olma üzere silahlı çatışma hukuku ilkelerine uymada zaafiyet gösterdikleridir. Ancak bu çalışma, savaşta Suriye devleti tarafından gerçekleştirilen ihlalleri araştırdığı için rejim karşıtı unsurların sorumlu olduğu suç teşkil eden fiiller burada incelenmemiştir.

²² a.g.y., Para.122, p.19.

²³ a.g.y., Para.123-124., p.19.

bölgesinde yaptığı gözlemler sırasında kaygı verici sayıda sivil ölümlerine tanık olmuştur. Gözlem sonuçlarına göre, 18 Martta Marce'de yapılan hava saldırısında 17'si çocuk 33 sivil; 24 Martta Aktaryan bölgesinde 4'ü çocuk 10 sivil; 29 Martta Hiretyan'da 2'si çocuk en az 8 sivil; 3 Nisanda Şeyh Said'de 7'si çocuk 11 sivil; 7 Nisanda Ansari'de 6'sı çocuk 22 sivil hayatını kaybetmiştir.²⁴ Raporda, bu derecede yüksek sivil kaybına neden olan saldırılarda 'kasıt' bulunduğu vurgulanması, uluslararası ceza hukuku açısından üzerinde durulması gereken bir ayrıntıdır. Ulusal ceza hukuk sistemlerinde suçun manevi unsurlarından biri olarak bilinen 'kasıt', uluslararası ceza hukukunda da manevi unsur olarak kabul edilen dört fiilden birini teşkil etmektedir.²⁵ Kasıt ve suç unsurları üzerinde burada daha ayrıntılı açıklama yapılmayacaktır. Ortada olan gerçek, Suriye Silahlı kuvvetlerinin iç çatışmada ayırt etme ilkesini açıkça ihlal ettikleridir.

Askeri Gereklilik İlkesinin İhlali

Askeri gereklik, en yalın şekilde, 'bir savaş hedefine ulaşmak için gerekli olanı yapmak' şeklinde tanımlanabilir.²⁶ P1'in 52. maddesi, "Hedefler söz konusu olduğunda, askeri hedefler doğaları, konumları, amaçları ya da kullanımları gereği askeri eylemlere etkin bir katkıda

²⁴ <http://www.hrw.org/news/2013/04/26/syria-new-air-missile-strikes-kill-civilians> (Erişim Tarihi: 02.12.2013).

²⁵ Silahlı çatışma hukukunda bir fiilin suç teşkil edip etmediğine karar vermek için, ulusal ceza hukuk sistemlerinde olduğu gibi, suçun unsurlarından yola çıkılması gerekir. Buna göre, suçun temel olarak dört temel unsuru olup bunlar, kanunilik unsuru, maddi unsur, manevi unsur ve hukuka aykırılık unsurudur. Kanuni unsur, işlenmiş bulunan bir fiilin ceza kanununda düzenlenen suç tanımına birebir uygun olmasını; maddi unsur, suçun meydana gelebilmesi için failin bir fiil işlemesi gerektiğini; manevi unsur, fiilin isnat yeteneği olan bir kimse tarafından bilerek ve isteyerek yapılması gerektiğini; hukuka aykırılık unsuru ise, işlenen fiilin hukuk düzeniyle uyumsuzluk içinde olması halinde hukuka aykırılığın oluştuğunu öngörür. Kasıt, manevi unsur kapsamında, suçun bilerek ve isteyerek yerine getirilmesi şartına karşılık gelen olgudur. Uluslararası ceza hukukunda da, olası kasıt, olası taksir ve bilinçli taksirle birlikte, temel kusur türlerinden biri olduğu kabul edilmiştir. Suriye'de meydana gelen hava saldırılarında kasıt bulunduğu iddiası, bu eylemin 'bir fiili bilerek ve isteyerek' gerçekleştirme anlamı taşıdığı göz önüne alındığında, bu saldırı neticesinde suçun manevi unsurunun bütünüyle yerine gelmiş olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın kapsam ve kısıtı gereği, burada sözkonusu fiilin ceza hukuku açısından taşıdığı anlam ve önem ayrıntılı olarak inelenmeyecektir. Ancak kasıt, Suriye'deki Baas rejimi liderlerinin sivillere yönelik saldırılar hakkında ileride bir bireysel sorumluluk davasının sujesi olmaları durumunda kuşkusuz büyük önem taşıyacak bir husustur. Uluslararası ceza hukukunda suçun unsurları ve kasıt hakkında daha ileri bilgi için bkz.: Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Murat Önok, **Uluslararası Ceza Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 468-471. Uluslararası ceza hukuku ve suçun manevi unsuru (*mens rea*) hakkında genel bir değerlendirme için bkz.: Antonio Cassese, **International Criminal Law**, Oxford University Press, Oxford, 2003.

²⁶ Solis, **Law Of Armed Conflict**, s.259.

bulunan ve tamamen ya da kısmen yıkılması, ele geçirilmesi ya da tarafsızlaştırılması durumunda, zamanın şartlarında, kesin bir askeri avantaj sağlayan hedeflerle sınırlıdır.” düzenlemesiyle, askeri hedefin ve buna bağlı olarak askeri maksatın tanımını yapmıştır ki, bu tanım da, askeri gereklilik ilkesinin kavramsal çerçevesini saptamak açısından önemlidir. C1'in 50. maddesi ise, “Kasti öldürme, işkence ve insanlık dışı davranış, kasti acıya veya vücudun ve sağlığın ciddi şekilde yara almasına neden olan biyolojik deneyler ve mülklerin genişletilmiş yok edilmesi ve ele geçirilmesi askeri gereklilik açısından meşru değildir ve kanun dışı ve kötü niyetli olarak değerlendirilecektir” demek suretiyle askeri gereklilik ilkesini açıklayıcı tanımlardan birini vermektedir.²⁷ Nobuo Hayashi de, askeri gereklilik olgusunu açıklarken, bu ilkeyi, ulaşılmak istenen amaçların, bu amaca ulaşmak adına kullanılan araçların ve bu süreçte baskın koşulların bir fonksiyonu şeklinde tanımlamıştır.²⁸

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi'nin 14 Haziran 2011 tarihli raporuna göre, Suriye Silahlı Kuvvetleri, çoğunluğu gösteri yapan kişilerden oluşan siviller üzerinde aşırı kuvvet kullanmış, aynı yılın Haziran ortası itibarı ile 1.100'den fazla sivil bu nedenle hayatını kaybetmiştir.²⁹ BM İnsan Hakları Konseyi'nin 23 Kasım 2011 tarihinde açıkladığı raporda eylemlerden bazıları 'gereğinden fazla şiddet kullanımı' olarak değerlendirilmiştir. Konsey'in bulgularına göre, Lazkiye'deki Şeyh Dahir Meydanı'nda ve Ramel bölgesinde *Shabbiha* unsurları tarafından gerçekleştirilen silahlı müdahalede en az 20 sivil aşırı güç kullanımı nedeniyle öldürülmüştür.³⁰ Bu ve benzeri saldırılar esasta bir ayırt etme fiilinin ihlali olmakla birlikte, hiçbirinde askeri gerekliliğin bulunmadığı da açıktır. 29 Nisan 2011 tarihinde Daraa'daki yardıma muhtaç kişilere yakın bir köyden gıda, su ve tıbbi malzeme getiren sivillerin üzerine Sayda

²⁷ Cenevre Sözleşmeleri, C1, Madde 50. Askeri gereklilik ilkesi bu maddenin dışında başka maddeler kapsamında da ele alınmıştır. İlgili diğer maddeler için bkz.: C1: 8, 30, 33, 34; C2: 8, 28, 51; C3: 8, 126, 130; C4: 9, 49, 53, 55, 108, 112, 143, 147; P1: 54, 62, 67, 71; P2: 17.

²⁸ Hayashi, askeri gereklilik ilkesini materyal, normatif ve yasal olmak üzere üç ayrı boyutta değerlendirmektedir. Burada verilen tanım materyal boyuttaki tanımdır. Bu farklı boyutların ne anlama geldiği ve diğer tanımların ayrıntılı analizi için bkz.: Nobuo Hayashi, “Contextualizing Military Necessity”, *Emory International Law Review*, 2013, Vol. 27, p.1985.

²⁹ Office of the High Commissioner for Human Rights, *Preliminary Report of The High Commissioner on The Situation of Human Rights in The Syrian Arab Republic*, A/HRC/17/CRP.1, New York, 2011, Para.6, p.4.

³⁰ a.g.y., Para.41-42, p.10. *Shabbiha*, Suriye rejimine bağlı, sivil giyimli, silahlı kişilerden oluşan milis bir güçtür. Çoğunlukla Alevilerden meydana gelmekte olup, bazı çevreler tarafından etnik temizlik yapmakla görevlendirildikleri iddia edilmiştir. Konuyla ilgili bir değerlendirme için bkz.: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2157518/Syria-massacre-The-steroid-mad-Ghost-killers-Assad-power.html#ixzz23AgNOFBL> (Erişim Tarihi: 10.12.2013)

yerleşim bölgesinde tuzak kurularak ateş açılmış, bu olayda 40'tan fazla sivil ölmüştür.³¹ Bu tuzak, hiçbir şekilde taktik veya stratejik açıdan mutlak bir askeri gereklilik taşımamaktadır. Suriye ordusunun bir çatışma sırasında militan güçleri etkisiz duruma getirerek savaşta askeri avantaj sağlayabileceği bir saldırıyı da ifade etmemektedir.

Sayfa/Page | 48

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Suriye Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı güçler, rejim karşıtı unsurlara karşı düzenledikleri askeri gerekliliği olmayan saldırılar kapsamında hastaneleri de hedef almışlardır. Hastaneler ve diğer tıbbi tesisler, silahlı çatışma sırasında hedef alınmaları ve vurulmaları kesinlikle yasaklanmış olan yapılardır. P2'nin 11. maddesi ile getirilen düzenleme bu konuda son derece açıktır.³²

Suriye güçleri, 12 Ağustos-21 Kasım 2012 tarihleri arasında Halep'teki Dar el-Şifa Hastanesi'ne sekiz defa hava saldırısı düzenlemiş, bu saldırılarda dört sivil ölmüş, üçü hemşire olmak üzere beş hasta yaralanmıştır.³³ Suriye hükümeti olaydan sonra yaptığı açıklamada hastanede isyancıların bulunduğunu iddia etmiş, olay sırasında bölgede bulunan HRW heyetinin hastanede yaptığı görüşmeler de bunu doğrulamış, bazı görgü tanıkları Ağustos ayı sonrasında bir takım direniş liderlerinin hastanede çeşitli vesileler ile toplantı düzenlediğini belirtmişlerdir. Ancak, HRW raporunda de belirtildiği gibi, direnişçilerin Dar-el-Şifa'yı kasıtlı olarak veya şartlar gereği kendileri için bir gizlenme ve toplanma yeri olarak seçmiş olmaları kesinlikle hastanenin hedef alınması ve vurulmasını meşru kılacak bir gerekçe değildir. HRW, bu saldırıyı 'orantısız güç kullanımı' şeklinde yorumlamıştır, ancak saldırı, savaşta taktik avantaj sağlayacak maahiyette bir harekât olmadığı için, askeri gereklilik ve ayırt etme kurallarının da açık ihlalidir. Dar-el-Şifa veya başka bir hastanenin vurulması, Suriye ordusuna çatışmalarda taktik veya stratejik üstünlük sağlayacak bir fiil değildir.

Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin düzenlediği saldırılarda hastanelerin dışında sivillerin yaşadığı konutlar da hedef alınmış, çoğu saldırıda içlerinde çocuk ve kadınlar olduğunun bilinmesine rağmen evler basılmış ve ateşe verilmiştir. Cebel el-Zaviye'nin El-Lec köyünde 9 Mart 2012

³¹ a.g.y., Para.44, s.11

³² <http://www.kizilay.org.tr/hukuk/sayfa.php?t=-Ulusal.ve.Uluslararası.Sozlesmeler-CENEVRE.EK.2.PROTOKOL> (Erişim Tarihi: 12.12.2013)

³³ Human Rights Watch, *Death from the Skies: Deliberate and Indiscriminate Air Strikes on Civilians*, New York, April 2013, p.32. Bu saldırı sırasında sözü edilen hastanede gözlemci olan HRW heyeti, hava saldırısını gerçekleştiren savaş uçağının kasıtlı olarak Dar-el-Şifa'yı hedef aldığını belirtmiştir. Gözlemcilerin ifadesine göre, uçak hastaneyi hedef almış ancak bomba 50 metre uzakta olan bir binaya isabet etmiştir.

tarihinde meydana gelen olay bunlardan biridir. Bölgede saha araştırması yapan Amnesty International heyetine verilen tanık ifadesi şu şekildedir:

“9 Mart sabahı saat 7’de askerler evimize geldiler. Ben bebeğim ve eşimin anne-babasıyla birlikteydim. Eşimin nerede olduğunu sordular, bilmediğimi söyleyince kayınvalidemi ve kayınpederimi yakaladılar, bana ‘Oğlunun yandığını görünce kocanın nerede olduğunu söylersin.’ dediler. Yatak odasına bir sıvı döktüler ve odayı ateşe verdiler. Beni ve bebeğimi odadan çıkarıp benim hapisaneyeye, çocuğumun ise yetimevine götürüleceğini söylediler. Kayınpederimin evini sorup beni önlerine katarak eve kadar yürüttüler, oraya varınca o evi de yaktılar.”³⁴

Cebel el-Zaviye bölgesinde yaşanan bu olay, konutlara yönelik olarak gerçekleştirilen saldırılardan sadece birisidir. Bölgede daha pek çok konut, içlerinde yaşayan ve rejim muhalifi hareketlere mensup olduklarından kuşkulanan erkeklerin bulunduğu şüphesiyle aranmış, aranan kişiler bulunamayınca konutlar ateşe verilmiş, yıkılmış, kullanılmayacak derecede maddi zarar verilmiştir. Bu fiillerden hiçbirisi askeri gereklilik ilkesi ile bağdaşır maahiyette değildir. Suriye ordusuna ait birlikler, geçerliliği son derece tartışmalı bir takım kuşkulardan hareket ederek, rejim karşıtı unsurlara mensup kişilerin bulunuyor olabileceği evlere baskın düzenlemiş ve bu evlere hasar vermişlerdir. Sivillerin yaşadığı konutların, yukarıdaki olaylarda görüldüğü gibi, her tür ahlaki değere ve insani davranış teamülüne aykırı bir şekilde basılması, aranması ve tahrip edilmesi hiçbir gerekçe ile meşru kabul edilemez.

Sonuç olarak, yukarıdaki örnekler kapsamında açıklanmaya çalışılan bu ve benzeri fiillerin, faile askeri açıdan bir avantaj sağlamayacağı muhakkaktır. Bu durumda, Suriye birliklerinin, hangi gerekçe ve kuşku ile hareket ederlerse etsinler, hastaneleri, konutları ve tarihi eserleri tahrip etmek suretiyle çatışmada hiçbir şekilde bir avantaj kazanmadıkları ve askeri gereklilik ilkesini ihlal ettikleri barizdir.

Orantılılık İlkesinin İhlali

Orantılılık, Cenevre Sözleşmeleri’nde doğrudan kullanılmış bir kavram değildir. Ancak orantılılık ilkesinin ihlaliyle suçun nasıl oluşacağı, Cenevre Hukuku kapsamında ve diğer ilgili uluslararası hukuk antlaşmalarında ele alınmıştır. P1’in 51. maddesine göre, ‘kazara sivil yaşam kaybına, sivillerin yaralanmasına, sivil hedeflerin zarar görmesine ya da bunların hepsine neden olması beklenen ve tahmin edilen somut ve

³⁴ Amnesty International, *Deadly Reprisals: Deliberate Killings and Other Abuses by Syria’s Armed Forces*, London, 2012, p.44.

doğrudan askeri avantaj ile ilişkili olacak olan saldırılar' suç kabul edilerek yasaklanmıştır.³⁵ Roma Statüsü de, orantılılık ilkesiyle ilgili düzenlemesini 8. maddesinde yapmıştır. Buna göre, 'tahmin edilen somut ve doğrudan askeri avantajlara kıyasla, aşırı olacak şekilde, sivillerin yaralanmasına veya ölmesine veya sivil nesnelere zarar görmesine yol açacağı ve geniş çapta, uzun vadeli ve ağır bir biçimde doğal çevreye zarar vereceğinin bilincinde olarak saldırı başlatılması' bir savaş suçudur.³⁶ Bu tanımlamalara rağmen, ilkenin kavramsal çerçevesinin daha açık olarak çizilmesi gerektiği yolunda önemli eleştirel görüşler de mevcuttur. Bu görüşlerden birinin sahibi olan Clarke'a göre, ilkenin daha net tanımlanması silahlı çatışma hukukuna farklı açılardan olumlu katkı sağlayabilecektir.³⁷

Suriye ordusunun orantısız güç kullanımına başvurduğunun başlıca kanıtı, saldırılarda Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçak ve helikopterlerin etkin ve sürekli olarak görev almış olmasıdır. İç savaş süresince havadan-yere ağır mühimmatların kullanıldığı bu saldırılar kabul edilemeyecek oranda ölüm ve yaralanmaya neden olmuştur. Çatışmalarda hava unsurlarının ağırlıklı olarak kullanılması Ağustos 2012'de Halep'e düzenlenen saldırılarla başlamıştır.³⁸ Suriye Hava Kuvvetleri bu saldırılarda kendine özgü bir takım saldırı yöntemleri ve mühimmatları da geliştirerek sivil halka yönelik havadan-yere nitelikli saldırılar gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu kapsamda, saç tabakasından yapılmış metal silindirlerin ve kullanılmış varillerin içine patlayıcı madde ve metal parçaları yerleştirmek suretiyle 'varil bombası' (barrel bomb) adı verilen bir mühimmat yapılmış, bu mühimmat Mi-8/17 tipi Rus yapımı helikopterlere yerleştirilmiş ve belirlenen hedeflere havadan atılmıştır.³⁹ Suriye Hava Kuvvetleri, varil bombası haricinde farklı tip roketlerle de sivil halka saldırılarda bulunarak orantısız güç kullanımının son derece vahim bir örneğini sergilemiştir. Ağustos 2012'de ailesiyle birlikte Türkiye'ye kaçan Pilot Yüzbaşı Ahmet Trad'ın verdiği bilgilere göre, Hava Kuvvetleri helikopterlerine S-5 tipi füzeler ve OFAB tipi güdümsüz bombalar yerleştirmiş, bu silahlar muhalif militan unsurlara karşı düzenlenen hava saldırılarında rutin olarak

³⁵ Cenevre Sözleşmeleri, P1, Madde 51.5(b). Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaları düzenleyen P2'de orantılılık ilkesi açıkça tanımlanmamışsa da, ilkenin örf-adet hukuku tarafından tüm çatışma türleri için geçerli olduğu kabul edilmektedir.

³⁶ Roma Statüsü, Madde 8.2.(b).iv. Statünün ilgili maddesi ve tamamı için bkz.: <http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/romefra.htm> (Erişim Tarihi: 16.12.2013)

³⁷ Clarke, orantılılık ilkesi hakkında bir tür kılavuz doküman oluşturmayı hedeflemiş ve bunu önemli ölçüde başarmıştır. Çalışması için bkz.: Ben Clarke, "Proportionality in Armed Conflicts: A Principle in Need of Clarification", *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, 2012, Vol.3, Issue 1, pp.73-123.

³⁸ S. Edward Boxx, "Observations on The Air War in Syria", *Air & Space Power Journal*, March-April 2013, p.153.

³⁹ a.g.e., p.155.

kullanılmıştır.⁴⁰ S-5 füzesi, Rus Hava Kuvvetleri tarafından yer hedeflerine karşı kullanılmak amacıyla geliştirilmiş, yüksek-patlayıcı, parça tesirli bir silahtır. OFAB tipi güdümsüz bombalar ise açık arazide konuşlanmış düşman askeri birliklerine karşı kullanılan bir anti-personel bombası olup, TNT/RDX tipi patlayıcı madde ihtiva etmektedir.⁴¹ Bu mühimmatların neden olduğu sivil zayıt dikkate alındığında, Suriye'de rejime karşı savaşan rejim karşıtı unsurların ve buldukları mevzilerin bu silahlarla vurulmasını orantılı kuvvet kullanımı olarak kabul etmek mümkün gözükmemektedir.

Gereksiz Acıya Sebepiyet Vermeme İlkesinin İhlali

Silahlı çatışma hukukuna göre, gereksiz acıya neden olan savaş araç ya da yöntemlerinin kullanılması yasak olup, bu kural uluslararası ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda uygulanabilir bir örf-adet hukuku kuralıdır.⁴² Gereksiz acı kavramının üzerinde mutabık kalınmış bir tanımı bulunmamakta, ancak ilkenin üç temel gereklilik üzerine kurulduğu kabul edilmektedir. Bunlar, askeri personelin uygar toplumların gereksiz acıya neden olabilecek silahları kullanmayacağı; silahlı kuvvetlerin silah kullanımında antlaşma ve teamül hukukuna titizlikle uymaları gerektiği ve gereksiz acıya neden olacak silahları hatalı olarak ve kasti şekilde kullanmamaları gerektiğidir.⁴³ Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi'nin (Convention on Certain Conventional Weapons) 2. Protokolü'nün 3.3. maddesinde, mayın ve bubi tuzakları ile gereksiz acıya neden olabilecek diğer silahların her türlü koşul altında kullanımının yasaklandığı hükme bağlanmış; Roma Statüsü Madde 8.2.(b).xx'de ise 'gereksiz yaralanmaya veya ıstıraba yol açan veya 121. ve 123. maddelerin hükümlerine uygun olarak bu Statü'ye bir ek şeklinde dâhil edilmesi ve geniş yasaklamaya tabi olması halinde, kendiliğinden ve ayırım yapmadan uluslararası savaş hukuku ihlalleri oluşturan silah, mermi, malzeme veya savaş yöntemleri kullanılması', savaş suçu olarak kabul edilmiştir.⁴⁴

⁴⁰<http://www.nytimes.com/2012/07/15/world/middleeast/syrian-pilots-defection-signals-trouble-for-government.html?pagewanted=all> (Erişim Tarihi: 22.12.2013).

⁴¹ <http://www.armaco.bg/product/aerial-ammunitions-c17/ofab-100-120-pf-p256> (Erişim Tarihi: 22.12.2013).

⁴² Jean-Marie Henckaerts ve Louise Doswald-Beck, *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 263.

⁴³ William J. Johnson, Andrew D. Gillman, *Law of Armed Conflict Deskbook*, The Judge Advocate General's Legal Center and School, Charlottesville, 2012, s.151.

⁴⁴ St. Petersburg Bildirisi için bkz.: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/130?OpenDocument> (Erişim Tarihi: 26.12.2013); Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi 2. Protokolü için bkz.: [http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/7607D6493EAC5819C12571DE005BA57D/\\$file/PROTOCOL+II.pdf](http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/7607D6493EAC5819C12571DE005BA57D/$file/PROTOCOL+II.pdf) (Erişim

Silahlı çatışma hukukuna ait temel kaynaklar ve teamüller incelendiğinde, gereksiz acıya neden olan silahların ve bu silahların yasaklanmalarıyla ilgili kuralların iki ayrı hukuki düzenleme altında incelendiği görülmektedir. Bunlardan birincisi, Lahey Hukuku kapsamındaki 1907 Lahey Sözleşmesi'nin 4 Numaralı Düzenlemesi; ikincisi ise, Cenevre Hukuku kapsamındaki Cenevre Sözleşmeleri'ne ait P1'dir. Lahey Sözleşmeleri kapsamındaki 4 Numaralı Düzenleme'nin 23(e) maddesi gereğince, gereksiz acıya neden olacağı hesaplanan silah, mermi veya materyallerin kullanımı yasaklanmıştır.⁴⁵ Cenevre Sözleşmeleri'nde ise, gereksiz acıya sebebiyet vermeme yasağı, P1'de yer alan 35.1. ve 36. maddeler ile düzenlenmiş bulunmaktadır. 35.1. maddeye göre, herhangi bir silahlı çatışmada tarafların yöntem ve araçları seçme özgürlükleri sınırsız değildir.⁴⁶ 36. madde ise "Yeni bir silahın, savaş aracının ya da yönteminin üzerinde çalışmalar yapılması, geliştirilmesi, elde edilmesi ya da benimsenmesi durumunda, bunların kullanımlarının, bazı durumlarda ya da her koşul altında, bu Protokol ile ya da Akit Devlet için geçerli olan başka bir uluslararası hukuk kuralı ile yasaklanmasına ya da yasaklanmamasına karar vermek bir Akit Devletin sorumluluğu altındadır." demek suretiyle, o gün için gereksiz acıya sebebiyet verme niteliği öngörülemeyen silahların ileride geliştirilip üretilmeleri durumunda bunların da yasaklanabileceğine vurgu yapmıştır.

Suriye'de süregelen iç savaş süresince gereksiz acıya sebebiyet verebileceği için yasaklanmış olan silahların kullanıldığı çeşitli mecralarda dile getirilmiş, bu iddialar uluslararası insan hakları örgütlerinin gözlemcileri tarafından da doğrulanmıştır. Bu saldırılardan biri olarak bilinen 1 Mart 2013 tarihinde yapılan hava bombardımanı sırasında salkım bombası (cluster bomb) kullanıldığı rapor edilmiştir. Halep'te sivil-yoğun bir hedef bölgesine havadan yapılan saldırıda bu tip bir mühimmat kullanılmış, saldırıda aralarında çocukların da bulunduğu bir düzineye yakın sivil hayatını kaybetmiştir.⁴⁷ Amnesty International'a olayla ilgili

Tarihi: 26.12.2013) Bu sözleşme protokolü, 2001 yılından beri uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara da uygulanabilir bir düzenleme olarak kabul edilmektedir. Sözleşme kapsamındaki protokoller ve yasakladıkları silah grupları şunlardır: Protokol 1: Tespit Edilemeyen Parçalar; Protokol 2: Mayın, Bubi Tuzağı ve Diğer Silahlar; Protokol 3: Yangın Silahları; Protokol 4: Körleştiren Laser Silahları.

⁴⁵ Kara Savaşı Kanun ve Örf-Adetleri Hakkında Lahey Sözleşmesi (IV), Md. 23(e). <http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/195> (Erişim Tarihi: 26.12.2013)

⁴⁶ Cenevre Sözleşmeleri, P1, Madde 35.1.

⁴⁷ https://www.amnesty.org.uk/news_details.asp?NewsID=20676 (Erişim Tarihi: 02.01.2014) Salkım bombası kullanımı uluslararası hukuk tarafından da suç olarak kabul edilen bir fiildir. Bu kategorideki silah ve mühimmatların üretimi, saklanması, transferi ve kullanımı, 2008 Salkım Cephaneleri Sözleşmesi'nin (Convention on Cluster Munitions) 1.1. maddesi gereğince yasaklanmıştır.

açıklamada bulunan mağdur bir ailenin mensubu, hayatını kaybeden çocuklardan birinin onbir aylık diğerinin ise onsekiz aylık iki bebek olduğunu ifade ederek, bu savaşta çocukların neden öldürüldüğünü anlamadığını belirtmiştir. Salkım bombası, kol ve bacaklarda kopmalar, görme yeteneği kaybı ve muhteviyatlarında bulunan metal parçaları vasıtasıyla patlama anında hedef bölgesinde bulunan insanların iç organlarında ciddi hasar meydana getirmekte, fiziksel olduğu kadar psikolojik travmalara da neden olabilmektedirler. Bu nedenle gereksiz acıya sebebiyet vermeme ilkesinin ihlaline neden olan silahlar kategorisinde değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır.⁴⁸

Suriye'de yaşanan iç savaşta hükümet güçlerinin muhalif militan unsurlara karşı kimyasal silah kullandığına yönelik iddialar da uluslararası sivil toplum kuruluşları ve uluslararası medya arasında yaygın olarak seslendirilmiştir. Savaşta kimyasal silah kullanımına dair ilk duyumlar El-Cezire televizyon kanalı tarafından 23 Aralık 2012 tarihinde, Humus yakınlarındaki El-Bayada bölgesinde yedi sivilin zehirli gaz nedeniyle öldüğüne ilişkin resmen doğrulanmamış haberler sayesinde uluslararası topluluğun gündemine yerleşmiştir.⁴⁹ Bu tarihten çok kısa bir süre sonra, bölgedeki askeri hareketler sırasında Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin '3-Quinuclidinil benzilat' tipi zehirli maddeyi kullandığı da iddia edilmiştir.⁵⁰ 19 Mart 2013 tarihinde ise rejime bağlı güçlerin Halep'in Han el-Esal ve Şam'ın El-Atebeh bölgelerinde kimyasal savaş başlığı yerleştirilmiş SCUD füzeleri kullandığına ilişkin duyumlar alınmaya başlanmıştır.⁵¹ Doğal olarak, Suriye hükümeti bu iddialardan hiçbirini kabul etmemiş, çatışmalarda hiçbir şekilde kimyasal silah kullanmadığını belirtmiş, bu konuda rejime karşı yöneltilen suçlamaları dikkate almadığını belirten savunmacı bir politik söylem içinde olmuştur. İç savaşta Suriye rejiminin kimyasal silah kullanmış olduğunu doğrulayabilecek olan ve konu hakkında ayrıntılı araştırma yapılmasını gerektirecek ciddiyette duyumlar mevcuttur. Suriye'de rejim muhalifi bir aktivist grup olan Şiddet Dokümantasyon Merkezi'nden (Violations Documentation Center, VDC) yapılan açıklamaya göre, 4 Nisan 2013 tarihinde Şam'ın Cabar bölgesinde

Konvansiyon için bkz.: <http://clusterconvention.org/files/2011/01/Convention-ENG.pdf> (Erişim Tarihi: 02.01.2014).

⁴⁸ Salkım bombalarıyla ilgili ayrıntılı teknik bilgi için bkz.: <http://www.fas.org/man//dod-101/sys/dumb/cluster.htm> (Erişim Tarihi: 02.01.2014).

⁴⁹ <http://blogs.aljazeera.com/topic/syria/gas-used-homs-leaves-seven-people-dead-and-scores-affected-activists-say> (Erişim Tarihi: 11.08.2013)

⁵⁰ <http://www.timesofisrael.com/syrian-rebels-claim-recent-chemical-attack-not-the-first/> (Erişim Tarihi: 09.01.2014).

⁵¹ <http://www.theguardian.com/world/2013/mar/19/syria-rocket-attacks-chemical-weapons> (Erişim Tarihi: 11.01.2014).

ÖSO'na bağlı dört asker zehirli gaza maruz kalmış olabilecekleri şikayetiyle Gota bölgesindeki bir hastaneye kaldırılmış, burada yapılan tetkikler sonucunda kimyasal silahla saldırıya uğradıkları yönünde kesin bir sonuca ulaşamamış ancak askerlerde görülen belirtilerin incelenmesi için hastanenin yeterli donanımına sahip olmadığı da vurgulanmıştır.⁵² VDC tarafından yapılan bu açıklama, daha ileri bir tetkik sonucunda askerlerin kimyasal silaha maruz kalmış olabileceklerine dair bulgulara rastlanabileceğini gösterir niteliktedir.

Hükümet kuvvetlerinin Şam'ın banliyö bölgesi Gota'da bulunan rejim karşıtı güçlere karşı 20 Ağustos 2013 tarihinde zehirli gazla saldırı düzenlemiş olduğu yolundaki haberlerler, bugüne kadar çatışmalar sırasında kimyasal silah kullanıldığına yönelik kuşkuları artıran ve uluslararası topluluk içinde tansiyonu yükselten en ciddi iddialar olarak kayda geçmiştir. İddialara göre, Suriye Silahlı Kuvvetleri, belirtilen yer ve tarihte gerçekleştirdiği saldırıda sarin gazı kullanarak 1.188 kişinin ölümüne neden olmuştur.⁵³ Gota'da gerçekleştirildiği öne sürülen bu saldırı, savaşta kimyasal silah kullanımı konusundaki önemli dönüm noktalarından biridir. Saldırıyla ilgili duyumların ardından Şam yönetimi kimyasal silah kullanımı konusunda araştırma yapmakla görevli Birleşmiş Milletler heyetine ülkeye giriş izni vermiş, heyet saldırının gerçekleşmiş olduğu ileri sürülen yerleşim yörelerinde yaptığı araştırmada topladığı delilleri değerlendirerek bölgede sarin gazı kullanıldığına dair önemli kanıtlar bulmuştur.⁵⁴ Bunun üzerine başta ABD olmak üzere pek çok Batılı ülke, Suriye'deki kimyasal silah saklandığından şüphelenilen tesislere yönelik sınırlı bir hava saldırısı gerçekleştirme fikrini gündeme getirmiş, ancak gerek askeri taktik güçlükler gerekse sözkonusu ülkelerde yeterli parlamenter onay ve kamuoyu desteği sağlanamaması nedenleriyle bu tip

⁵² Violations Documentation Center in Syria, *A Report of The Use of Chemical Weapons in Syria Damascus The Capital, Jobar Neighborhood*, Damascus, April 2013, p.2.

⁵³ <http://setav.org/tr/suriyede-kimyasal-silah-sicili/yorum/7012> (Erişim Tarihi: 11.01.2014) Henüz gerçekliği kanıtlanamayan bu saldırıda ölü sayısı konusunda da kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fransız sivil toplum kuruluşu MSF'e göre, saldırı sonucunda 3600 kişide nörotoksik semptomlar belirlenmiş, ancak bunlardan sadece 355'i hayatını kaybetmiştir. Saldırıyla ilgili ayrıntılı bir haber-yorum için bkz.: <http://www.msf.org/article/syria-thousands-suffering-neurotoxic-symptoms-treated-hospitals-supported-msf> (Erişim Tarihi: 15.01.2014).

⁵⁴ <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=45701&Cr=Syria&Cr1=#.Uu-AuLTe6d7> (Erişim Tarihi: 15.01.2014). United Nations Mission to Investigate Allegations of the Use of Chemical Weapons in the Syrian Arab Republic, *Report on the Alleged Use of Chemical Weapons in the Ghouta Area of Damascus on 21 August 2013*. New York, 2013. Ake Sellström başkanlığındaki BM heyeti tarafından hazırlanan sözkonusu rapor için bkz.: [http://www.un.org/disarmament/content/slideshow/Secretary General Report of CW Investigation.pdf](http://www.un.org/disarmament/content/slideshow/Secretary%20General%20Report%20of%20CW%20Investigation.pdf) (Erişim Tarihi: 17.01.2014).

bir saldırıya başvurulması sözkonusu olmamıştır. Süreç devam ederken Moskova'nın girişimleri sonucunda, Eylül 2013'te Rusya ile ABD arasında Suriye'deki Kimyasal Silahların Ortadan Kaldırılması Çerçeve Antlaşması imzalanmış; Suriye de, bu süreç dâhilinde onayladığı ve taraf haline geldiği Kimyasal Silahlar Konvansiyonu'nun yürütme ve denetleme kurumu olan Kimyasal Silahları Yasaklama Kurumu'na (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, OPCW) sahip olduğu kimyasal silah stoğunun listesini sunmuştur.⁵⁵ BM Güvenlik Konseyi ise 27 Eylülde, Suriye'deki kimyasal silah stoklarının 30 Haziran 2014 tarihine kadar tamamen yok edilmesini öngören 2118 Sayılı Kararı kabul etmiş, 6 Ekimde sözkonusu silahların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar fiilen başlamıştır.⁵⁶

Kimyasal silahların üretilmesi, stoklanması ve kullanılmasının uluslararası hukuk tarafından suç olarak kabul edildiği ve yasaklandığı açıkça bilinen bir gerçektir. 1925 tarihli Cenevre Protokolü bu tip silahların kullanımını yasaklayan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hayata geçirilen en önemli antlaşmalardan birisi olup, Suriye tarafından da imzalanmıştır.⁵⁷ Kimyasal silah kullanımını yasaklayan ikinci ve en önemli antlaşma ise 1993 tarihli Kimyasal Silahlar Konvansiyonu'dur. Konvansiyon'un 1. maddesine göre, antlaşmaya taraf olan ülkelerin kimyasal silahları geliştirmeleri, üretmeleri, stoklamaları, transfer etmeleri ve askeri harekâtlarda kullanmaları yasaklanmıştır.⁵⁸ Suriye, yukarıda belirtildiği gibi, Gota saldırısının ardından bu Konvansiyon'a da üye olmuştur. Hükümet güçlerinin çatışmalar sırasında bu tip mühimmatlara başvurduğunun saptanması halinde, bu fiilin açık bir silahlı çatışma hukuku ihlali olarak yorumlanacağı muhakkaktır.

İnsani Davranış İlkesinin İhlali

İnsani davranış, genelde silahlı çatışma hukuku dahilinde bağımsız bir ilke olarak değerlendirilmese de, Cenevre Sözleşmeleri ve ilgili literatür

⁵⁵ <http://www.reuters.com/article/2013/09/21/us-syria-crisis-idUSBRE98K08H20130921>. (Erişim Tarihi: 21.01.2014); Kimyasal Silahların Ortadan Kaldırılması Çerçeve Antlaşması için bkz.: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/09/214247.htm> (Erişim Tarihi: 29.01.2014).

⁵⁶ <http://www.reuters.com/article/2013/10/07/us-syria-crisis-experts-idUSBRE99508920131007> Güvenlik Konseyi 2118 Sayılı Kararı için bkz.: <http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc11135.doc.htm> (Erişim Tarihi: 29.10.2013).

⁵⁷ http://www.un.org/disarmament/WMD/Bio/pdf/Status_Protocol.pdf (Erişim Tarihi: 29.01.2014).

⁵⁸ Kimyasal Silahlar Konvansiyonu, Madde 1.1. (a), (b), (c), (d). Konvansiyonun ilgili maddesi ve tamamı için bkz.: <http://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/download-the-cwc/> (Erişim Tarihi: 29.01.2014).

incelendiğinde temel bir norm oluşturduğu açıktır. İnsani davranış ilkesi anlam ve muhteviyat açılarından oldukça geniş bir kapsama sahip olmakla birlikte, bu araştırmanın konusuyla ilgili başlıca iki temel hakkın ve bunların ihlallerine bağlı olarak işlenmiş olabilecek iki temel suçun varlığından söz edilebilir. Bunlardan birincisi, özgürlükten mahrum bırakma ve makul sürede yargılanma hakkının ihlali; ikincisi ise işkence ve kötü davranıştır.

Özgürlükten keyfi olarak mahrum bırakmak ülkelerin iç hukuk düzenlemelerinde, silahlı çatışma hukukunda ve uluslararası insan hakları hukukunda yasaklanmış bir fiildir ve doğrudan bir temel ilke ihlali olarak yorumlanmaktadır. Ülkelerin iç hukuku bu araştırmanın kapsamına girmediği için burada sözkonusu düzenlemelere ait örnekler yer verilmeyecektir. Ancak uluslararası insan hakları hukuku ve silahlı çatışma hukukundaki düzenlemelere dair bir hatırlatmada bulunmak bu aşamada yararlı gözükmemektedir. Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, UMSHS (International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR) “Herkes kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınamaz veya tutulamaz. Hiç kimse hukukun öngördüğü sebepler ve usuller dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.” demek suretiyle keyfi tutuklama ve alıkoymayı suç olarak kabul etmiştir.⁵⁹ Cenevre Hukuku ise, kimlerin hangi şartlarda alıkoymayla ilgili çeşitli hükümlere sahiptir. Sözleşme, silahlı çatışmalar sırasında alıkoymayı sınırsız, mutlak bir hak şeklinde değil, istisnaları olan bir kaideler bütünü şeklinde ele almıştır. Buna göre, C1 ve C2, karadaki ve denizdeki sıhhi ve dini personelin alıkoymasına sınırlılıklar getirmekte; C3, savaş esirlerinin enterne edilmesini (bir kamp içinde herhangi bir cezai müeyyide kapsamında tutuklanmaksızın alıkoymasını) düzenlemekte; C4 ise, sivillerin sadece bu kişileri elinde tutan gücün kendi güvenliği açısından mutlak surette zorunlu olması veya işgal altındaki topraklarda buyurucu güvenlik gerekçeleri olması halinde alıkoymabileceklerini belirtmektedir.⁶⁰

Benzer şekilde, işkence de uluslararası antlaşmalarda açıkça bir suç olarak tanımlanmış ve yasaklanmıştır. İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi’nde (The Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CAT) işkence şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir

⁵⁹ UMSHS, Madde 9.1-2. UMSHS’nin ilgili maddesi ve tamamı için bkz.:

<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm> (Erişim Tarihi: 30.01.2014)

⁶⁰ Karadaki ve denizdeki sıhhi ve dini personelin gözaltına alınması veya alıkoymasındaki sınırlılıklar için bkz.: C1: Madde 28, 30, 32. C2: Madde 36, 37. Savaş esirlerinin enterne edilmesi hakkındaki düzenlemeler için bkz.: C3: Madde 21, 90, 95, 103, 109, 118. Sivillerin alıkoymaları hakkındaki düzenlemeler için bkz.: C4: Madde 47, 78.

şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırıp veren bir fiil.”⁶¹ Cenevre Sözleşmeleri’ni oluşturan dört antlaşma ve ek protokollerde işkencenin bir suç olduğu ve yasaklandığı açıkça belirtilmiştir.⁶²

Suriye hükümetinin BM komisyonuna verdiği resmi bilgilere göre, iç savaş sırasında alıkoyulan kişi sayısı 2.289’dur.⁶³ Ancak, aşağıdaki örnek vakalarda görüleceği üzere, bu kişilerden hemen hiçbiri neden alıkoyulduğunu öğrenememiş, hakim karşısına çıkarılmamış, dahası alıkoyuldukları süre boyunca ağır şekilde işkence görmüşlerdir. BM komisyonun görüşme yaptığı 22 sivil erkek neden tutuklandıkları kendilerine açıklanmadan keyfi olarak alıkoyulduklarını belirterek, bu süre içinde aileleri ile görüştürülmeden gözaltında tutulduklarını, salıverilmeleri için rüşvet vermeye zorlandıklarını ve kendilerine ancak diğer muhalif unsurlar hakkında bilgi vermeleri halinde serbest bırakılacaklarının söylendiğini iddia etmişlerdir.⁶⁴

HRW’nun raporuna göre, 2011 yılı Mart ve Eylül ayları arasında Lazkiye yakınlarındaki El-Ramel ile Humus’taki Bab Seba, Bab Amro ve Bayyada bölgelerinde çeşitli askeri harekâtlar düzenlenmiş, bu süre içinde 20.000’den fazla kişi gözaltına alınmıştır.⁶⁵ Daha sonra salıverilen kişilerin ifadelerine göre, alıkoyulanlar sopa ve örgülü kablolar ile darp edilmiş, metalden ve ağaçtan yapılmış askılara bağlanmış, cop kullanmak suretiyle cinsel şiddete maruz bırakılmış, vücutlarına elektrik şoku verilmiş, işkence yapanların ayakkabılarını öpmeye zorlanarak “Başer Esad’ın onların Allah’ı olduğu”nu kabul etmeleri istenmiştir.⁶⁶ Fiziki güç kullanımıyla birlikte yürütülen bu dini ve siyasi dikte, aslında Baas rejimi içindeki siyasi

⁶¹ İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Kısım 1, Madde 1. Sözleşme için bkz.: <http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm> (Erişim Tarihi: 02.02.2014).

⁶² İşkencenin suç olarak tanımlandığı ve yasaklandığı maddeler için bkz.: C1: Madde 3.1(a); Madde 12, para.2; Madde 50, para.2; C2: Madde 3.1(a); Madde 12, para.12; Madde 51; C3: Madde 3.1(a); Madde 17, para.4; Madde 87, para.3; Madde 130; C4: Madde 3.1(a); Madde 32; Madde 147; P1: Madde 75.2(a)ii; P2: Madde 4.2(a).

⁶³ *Report of The Independent International Commission*, Para.71, p.13.

⁶⁴ a.g.y., Para.68, p.13.

⁶⁵ Human Rights Watch, *Country Summary*, New York, January 2012 p.2. Bültenin tamamı için bkz.: http://www.hrw.org/sites/default/files/related_material/syria_2012.pdf (Erişim Tarihi: 02.02.2014).

⁶⁶ a.g.y., p.3.

çürümenin işaretidir. İstihbarat görevlileri ve ordu mensuplarının, bu sözleriyle, rejimin liderini sözde-kutsal bir muktedir olarak göstermeye çalıştıkları, bu yolla da muhalifleri sindirme ve onların gözünde bir tür siyasi meşruiyet tesis etme gayreti içinde oldukları açıktır.

Sayfa/Page | 58

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Alıkoyulanların gözaltında tutuldukları süre içinde buldukları hücreler de uluslararası hukuk tarafından belirlenen standartlarda değildir. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi tarafından belirlenen standartlara göre, alıkoyulanların tutulacakları hücrelerin tümü, makul sayıda insanın barınmasına olanak verecek ölçüde olmalı ve gün ışığına sahip bulunmalıdır. Bu standartlara göre, tek bir kişinin sadece birkaç saat için alıkoyulacağı bir hücrenin yüzölçümünün 7 metrekare olması, duvarları arasında 2 metre mesafe bulunması, döşeme-tavan arasındaki yüksekliğin 2.5 metre olması gerekmektedir.⁶⁷ Salıverildikten sonra ifadelerine başvuru alan kişilerin iddia ettiklerine göre ise, Suriye istihbaratına ait çeşitli departmanlar tarafından gözaltına alınan kişilerin sayıları göz önüne alındığında, tutuldukları hücrelerin bu fiziki standartların çok altında olduğu ortaya çıkmaktadır. Şam'daki 219. Askeri İstihbarat Şubesi'nin hücreleri 4 x 5 metrelik (20 m²) bir alana sahiptir, ancak bu hücrelerde 70'e yakın kişinin alıkoyulduğu bilinmektedir.⁶⁸ Dahası, alıkoyulanlar bu hücrelerde CAT'de belirtildiği gibi birkaç saatlik kısa bir süre için değil, ne zaman sona ereceği belirsiz bir süre boyunca tutulmuşlar ve muhtemelen bir bölümü hala bu hücrelerde tutulmaktadır.

İşkencenin sistematik ve yaygın olarak yapıldığı 2014 Ocak ayında uluslararası medyada yer alan fotoğraflarla bir kere daha gündeme gelmiştir. Britanyalı hukukçular Desmond de Silva, Geoffrey Nice, David M. Crane ve beraberindeki forensik uzmanları tarafından Carter-Ruck hukuk firması adına yapılan araştırma sonucunda, Mart 2011 ile Ağustos 2013 tarihleri arasında yaklaşık 11.000 kişinin işkence sonucu hayatını kaybettiği fotoğraflarla ispatlanmıştır.⁶⁹ Uzmanların medyaya servis

⁶⁷ The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, *The CPT Standards, "Substantive" Sections of The CPT's' General Reports, I. Police Custody*, Article 43, Bruxelles, 2006, p.8.

⁶⁸ Human Rights Watch, *Torture Archipelago: Arbitrary Arrests, Torture, and Enforced Disappearances in Syria's Underground Prisons Since March 2011*, New York, 3 July 2012, p.15.

⁶⁹ Bu makalenin yazıldığı tarihte fotoğrafların gerçekliği hakkında tartışmalar sürmekte, ancak konuyla ilgili herhangi bir sahtecilik olduğu yönünde ciddi şüphe uyandıracak önemli bir kanıt da bulunmamaktadır. İşkence fotoğraflarıyla ilgili haber için bkz.: <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/20/evidence-industrial-scale-killing-syria-war-crimes> (Erişim Tarihi: 02.02.2014). Carter-Ruck raporu için bkz.: <http://static.guim.co.uk/ni/1390226674736/syria-report-execution-tort.pdf> (Erişim Tarihi: 10.02.2014).

ettikleri fotoğraflar, kimliği gizli tutulan eski bir polis memuru tarafından devlet arşivlerinden alınarak taşınabilir bellekler üzerine kaydedilmiş, Suriye Ulusal Hareketi içindeki bir bağlantı aracılığıyla da Carter-Ruck ekibine ulaştırılmıştır. Fotoğraflar cesetler üzerindeki işkence izlerini açıkça gösteren önemli birer kanıt niteliğindedirler. Bununla birlikte, ABD'nin uluslararası topluluktan iki ay önce fotoğrafların varlığından haberdar olmasına rağmen herhangi bir hukuki girişimde bulunmaması ve fotoğrafların Cenevre-2 konferansında ortaya çıkarılması, büyük devletlerin Suriye iç savaşı konusunda uluslararası hukuku devreye sokma konusunda ne derecede samimi olduklarını gösteren düşündürücü bir ayrıntıdır.⁷⁰

Sonuç

Suriye'de süregelen iç savaşın uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma eşiğine ulaştığı, uluslararası hukuk çevrelerinde uzun süreden beri kabul gören bir gerçektir. Bu nedenle, çatışmalarda uygulanması gereken yasal düzenlemenin silahlı çatışma hukuku ve uluslararası insan hakları hukuku olduğu da muhakkaktır. Bu makale boyunca incelenen örnek vakaların gösterdiği üzere, Suriye Silahlı Kuvvetleri ve istihbarat topluluğu, iç savaş sırasında silahlı çatışma hukukunun temel ilkelerini ihlal etmişlerdir. İşlenen suçların ciddiyeti ve bu suçlar neticesinde meydana gelen yüksek can kaybı ve yaşanan hukuki mağduriyetler göz önüne alındığında, Baas rejiminin muhalif unsurlara karşı gerçekleştirdiği eylemler 'savaş suçu' ve 'insanlığa karşı suç' olarak tanımlanabilir.

Bu çalışmanın amacı, Suriye'de hüküm süren uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmada, silahlı çatışma hukuku ilke ve kurallarının gerçekten ihlal edilip edilmediğini bulmaktır. Yukarıda yapılan vaka incelemeleri sonucunda bu ilke ve kuralların açıkça çiğnendiği görülmüştür. Suriye ordu ve istihbarat kuruluşları, uyguladıkları hukuksuz fiiler neticesinde, ayırt etme, askeri gereklilik, orantılılık, gereksiz acıya sebebiyet vermeme ve insani davranış ilkelerini ve bu ilkelerin düzenlendiği Cenevre Sözleşmeleri'ni kuşkuya mahal vermeyecek şekilde ihlal etmiştir. Uluslararası topluluk içindeki hukuk mercileri, savaş bölgesinde faaliyet gösteren hükümet-dışı kuruluşların da yardımıyla, bu hukuksuzluklar hakkında ivedilikle soruşturma başlatmalı, sorumluları mutlak surette cezalandırmanın yollarını aramalıdır. Silahlı çatışma

⁷⁰ İlgili haber için bkz.: http://www.nytimes.com/2014/01/23/world/middleeast/photo-archive-linked-to-torture-seems-unlikely-to-alter-us-policy-on-syria.html?ref=world&utm_source=Sailthru&utm_medium=email&utm_term=*Situation%20Report&utm_campaign=SITREP%20JAN%2023%202014&r=0 (Erişim Tarihi: 14.02.2014).

hukuku, insan hakları hukukuyla birlikte, Suriye savaşındaki mağduriyetlerin giderilmesi için başvurulabilecek asli yasal düzenlemelere sahiptir. Devletler, devlet-dışı aktörler, hükümetlerarası kurumlar ve hükümet-dışı kuruluşlara düşen, ülkede yaşanan trajedinin, en azından bu boyutta tekrarlanmaması adına, Cenevre Hukuku'nun gereklerini yerine getirmektedir.

Sayfa/Page | 60

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

KAYNAKÇA

Makale ve Kitaplar:

BOXX, S. Edward, "Observations on The Air War in Syria", *Air & Space Power Journal*, March-April 2013.

CASSASE, Antonio, *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2003.

CLARKE, Ben, "Proportionality in Armed Conflicts: A Principle in Need of Clarification", *Journal of International Humanitarian Legal Studies*, 2012, Vol.3, Issue 1.

HAYASHI, Nobuo, "Contextualizing Military Necessity", *Emory International Law Review*, 2013, Vol. 27.

HENCKAERTS, Jean-Marie, DOSWALD-BECK, Louise, *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2005.

HOLLIDAY, Joseph, "Syria's Maturing Insurgency", *Middle East Security Report*, June 2012.

JOHNSON, William J., D. GILLMAN, Andrew, *Law of Armed Conflict Deskbook*, The Judge Advocate General's Legal Center and School, Charlottesville, 2012.

SOLIS, Gary D., *Law Of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*, Cambridge University Press, New York, 2010.

TAŞDEMİR, Fatma, *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009.

TEZCAN, Durmuş, RUHAN ERDEM, Mustafa, ÖNOK, Murat, *Uluslararası Ceza Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

Raporlar

Amnesty International, *Deadly Reprisals: Deliberate Killings and Other Abuses by Syria's Armed Forces*, London, 2012.

Human Rights Watch, *Country Summary*, New York, January 2012.

Human Rights Watch, *Death from the Skies: Deliberate and Indiscriminate Air Strikes on Civilians*, New York, April 2013.

Human Rights Watch, *Torture Archipelago: Arbitrary Arrests, Torture, and Enforced Disappearances in Syria's Underground Prisons Since March 2011*, New York, 3 July 2012.

ICRC, *Annual Report*, Geneva, 2012.

ICRC, *Violence and The Use of Force*, Geneva, 2008.

Megan Price, Jeff Klingner, Anas Qtiesh, Patrick Ball, *Updated Statistical Analysis of Documentation of Killings in The Syrian Arab Republic*, Office of the UN High Commissioner for Human Rights, New York, 13 July 2013.

Noman Benotman, Roisin Blake, *'Jabhat al-Nusra', A Strategic Briefing*, Quilliam Foundation Report, London, 8 January 2013.

Office of the High Commissioner for Human Rights, *Preliminary Report of The High Commissioner on The Situation of Human Rights in The Syrian Arab Republic*, A/HRC/17/CRP.1, New York, 2011.

Office of the High Commissioner for Human Rights, *Report of The Independent International Commission of Inquiry on The Syrian Arab Republic*, A/HRC/22/59, New York, 5 February 2013.

UN Human Rights Council, *Report of The Independent International Commission of Inquiry on The Syrian Arab Republic*, A/HRC/S-17/2/Add.1, New York, 23 November 2011.

UN Human Rights Council, *Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic*, A/HRC/21/50, New York, 16 August 2012.

United Nations Mission to Investigate Allegations of the Use of Chemical Weapons in the Syrian Arab Republic, **Report on the Alleged Use of Chemical Weapons in the Ghouta Area of Damascus on 21 August 2013**. New York, 2014.

Sayfa/Page | 62

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Violations Documentation Center in Syria, **A Report of The Use of Chemical Weapons in Syria Damascus The Capital, Jobar Neighborhood**, Damascus, April 2013.

Uluslararası Antlaşmalar, Mahkeme ve BM Güvenlik Konseyi Kararları:

Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi 2. Protokolü

Cenevre Sözleşmeleri

Güvenlik Konseyi 2118 Sayılı Kararı

İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

Kara Savaşı Kanun ve Örf-Adetleri Hakkında Lahey Sözleşmesi

Kimyasal Silahların Ortadan Kaldırılması Çerçeve Antlaşması

Prosecutor v. Tadic, Case No. IT-94-1-T, Decision on Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction

Roma Statüsü

Salkım Cephaneleri Sözleşmesi

The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, The CPT Standards, "Substantive" Sections of The CPT's' General Reports, I. Police Custody

Uluslararası Adalet Divanı Nükleer Silahların Kullanımı ve Tehdidinin Yasallığı Tavsiye Kararı

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

Elektronik Kaynaklar

<http://blogs.aljazeera.com/topic/syria/gas-used-homs-leaves-seven-people-dead-and-scores-affected-activists-say>

<http://clusterconvention.org/files/2011/01/Convention-ENG.pdf>

<http://en.alalam.ir/news/1554107>

<http://setav.org/tr/suriyede-kimyasal-silah-sicili/yorum/7012>

<http://static.guim.co.uk/ni/1390226674736/syria-report-execution-tort.pdf>

<http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/romefra.htm>

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/01/al-qaeda-group-says-lebanese-shia-are-targets-201412643312606443.html>

<http://www.armaco.bg/product/aerial-ammunitions-c17/ofab-100-120-pf-p256>

<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18849362>

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2157518/Syria-massacre-The-steroid-mad-Ghost-killers-Assad-power.html#ixzz23AgNOfBL>

<http://www.fas.org/man//dod-101/sys/dumb/cluster.htm>

<http://www.hrw.org/news/2013/04/26/syria-new-air-missile-strikes-kill-civilians>

http://www.hrw.org/sites/default/files/related_material/syria_2012.pdf

http://www.huffingtonpost.com/2012/12/08/syria-rebels-military-council_n_2263256.html

<http://www.icj-cij.org/docket/files/95/7495.pdf>

<http://www.icrc.org/eng/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions/index.jsp>

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/130?OpenDocument>

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/195>

<http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-tsj70507JT2-e.pdf>

<http://www.kizilay.org.tr/hukuk/sayfa.php?t=-Ulusal.ve.Uluslararası.Sozlesmeler-CENEVRE.EK.2.PROTOKOL>

<http://www.nytimes.com/2012/07/15/world/middleeast/syrian-pilots-defection-signals-trouble-for-government.html?pagewanted=all>

http://www.nytimes.com/2014/01/23/world/middleeast/photo-archive-linked-to-torture-seems-unlikely-to-alter-us-policy-on-syria.html?ref=world&utm_source=Sailthru&utm_medium=email&utm_term=*Situation%20Report&utm_campaign=SITREP%20JAN%2023%202014&r=0

<http://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/download-the-cwc/>

<http://www.reuters.com/article/2013/09/21/us-syria-crisis-idUSBRE98K08H20130921>

<http://www.reuters.com/article/2013/10/07/us-syria-crisis-experts-idUSBRE99508920131007>

<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/09/214247.htm>

<http://www.theguardian.com/world/2013/mar/19/syria-rocket-attacks-chemical-weapons>

<http://www.theguardian.com/world/2014/jan/20/evidence-industrial-scale-killing-syria-war-crimes>

<http://www.timesofisrael.com/syrian-rebels-claim-recent-chemical-attack-not-the-first/>

<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=45701&Cr=Syria&Cr1=#.Uu-AuLTe6d7>

http://www.un.org/disarmament/content/slideshow/Secretary_General_Report_of_CW_Investigation.pdf

http://www.un.org/disarmament/WMD/Bio/pdf/Status_Protocol.pdf

<http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc11135.doc.htm>

[http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/7607D6493EAC5819C12571DE005BA57D/\\$file/PROTOCOL+II.pdf](http://www.unog.ch/80256EDD006B8954/%28httpAssets%29/7607D6493EAC5819C12571DE005BA57D/$file/PROTOCOL+II.pdf)

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/al-qaeda-in-syria-a-closer-look-at-isis-part-i>

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/al-qaeda-in-syria-a-closer-look-at-isis-part-i>

<http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm>

<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>

https://www.amnesty.org.uk/news_details.asp?NewsID=20676

Türk Çocuklarının Ses Gelişim Özellikleri ve İlk Okuma Yazma Öğrenme

Ali Osman ÖZCAN* ve Aysel Ferah ÖZCAN**

Öz

Bu makalede sese dayalı olarak Türkçe öğretebilmek için ihtiyaç duyulan araştırma konuları ele alınmıştır. Türkçe seslerin çıkış özellikleri, çocuklarda Türkçe seslerin gelişimi ve bunların edinimleri konusundaki araştırmaları dikkate almadan Türkçe ilk okuma yazma öğretimini sese dayalı olarak doğru bir şekilde yapabilmek pek mümkün değildir. Türkçe seslerin zihinde işlenişleri konusunun gerekliliğine de değinilerek Türkçe ilk okuma yazma gerçekliğinin ses alanı derinlemesine değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe İlk Okuma Yazma, Sesbilim, Dil Edinimi, Zihinsel İşlemler, Ses Algısı, Ses Farkındalığı

Sound Developmental Characteristics of Turkish Children and Literacy Learning

Abstract

In this paper, research topics that are necessary for sound-based Turkish teaching are addressed. It is impossible to properly carry out a sound-based literacy instruction in Turkish without paying particular attention to the articulation characteristics of the sounds and the research regarding the sound development and phonetic acquisition in Turkish. The sound field of literacy acquisition phenomenon in Turkish is thoroughly studied in this article by mentioning the significance of cognitive processing of Turkish sounds.

Keywords: Literacy Acquisition in Turkish, Phonology, Language Acquisition, Cognitive Processes, Sound Recognition, Sound Awareness

* Prof. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Psikoloji Bölümü. E-posta: aliosmanozcan@yahoo.com

** Okt., Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi. E-posta: ayselferah@yahoo.com

Giriş

Çocukların ses alanına ait bilgi sistemlerini oluşturmalarında Türkçedeki seslerin kullanım sıklıklarının ve bu seslerin söyleniş ve söyleyiş özellikleriyle ilk kavranılan seslerin hangileri olduğunun ve daha sonraki sıralanışlarının bilinmesi, Türkçe *ilk okuma yazma öğretiminin* temellendirilmesinde önemli bir işleve sahiptir. Bu öğretim Türkçe ses ve harflerin öğretim sıralarına göre şekillendirilir. “Sesten hareket eden bir ilk okuma yazma öğretimi sadece harflerin yazım kolaylığını (görsel ve sanatsal yazı) değil; ses-sözcük sıklıkları, çocuklarda seslerin gelişimi, seslerin çıkarılış kolaylığı ve benzeri hususları da dikkate almalıdır”¹. Hangi yöntemle öğretilirse öğretilsin, Türkçe seslerin çocuklardaki gelişim sıralarının ve harflerin yazım kolaylıklarının bilinmesi ilk okuma yazma öğretiminde yol gösterici olabilir.

Çocukların büyük çoğunluğu ilk okuma yazma öğrenmeye başladıklarında ses çözümlemesini yapabilecek olgunluktadırlar. Buna rağmen bazı çocukların sesbilgisel farkındalığının düşük olduğu da araştırmalarda vurgulanmaktadır. Okuma güçlüğü olan çocuklarda sesbilgisel farkındalık daha geç gelişmektedir. İlk okuma yazma öğrenmenin başlangıcında sesin daha ileri kullanımını gerektiren parçalarüstü bürünleri uygulamakta ve kelimeler içinde seslerin ayırt edilmesinde çocukların daha fazla zorlanacakları da bir gerçektir. Türk çocuklarında hangi seslerin daha önce kazanıldığı ve seslerin öğrenilmesinde hangi aşamalarda çocukların zorlandıkları ile ilgili 6-12 yaş dönemlerini kapsayan araştırmalar da fazla değildir. İlk okuma ve yazma eylemleri düzenlenirken sesbirimlerin sözcük konumlarına göre işlenmesine özen gösterildiğinde, ilk okuma yazma çocuklar için daha kolay ve eğlenceli bir eyleme dönüşecektir.

İlk okuma yazma öğretiminde, çocukların aşağıda sıralanan türden kazanımları edinmeleri beklenir:

Ses alanını keşfetme, sesleri ayırt edip doğru çıkarabilme, Seslerin özdeşlik, benzerlik ve farklılıkla ilgili renklerini, tonlarını vb. ayırt edebilmeye ilgi duyma.

Kalem-kâğıt, yazı- resim ve işaret kavramlarını ayırt edebilme.

¹ Aysel Ferah, “2005 Türkçe Öğretim Programı ve Ses Temelli Cümle Yönteminin Ses Sıklığı ve Hece Oluşturma Açısından İncelenmesi”, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 2011, 36, (383), s.40.

Alfabedeki harflerin sesleri yansıttığını kavrayabilme; harflerin dışındaki nokta, virgül, ünlem gibi işaretler hakkında bilgi ve beceri kazanma; resim-yazı özdeşliğini ve benzerliğini birbirinden ayırt etme.

Hece ve cümleleri oluşturan ses işaretlerinin soldan sağa doğru yazıldıklarını, satırlar üzerine yazılmaları gerektiğini ve bunların biçimlenişlerini asıllarına özgü kuralları olduğunu kavrama.

Seslerden hece, kelime ve cümle bütünleri oluştuğunu fark etme ve bu bütünleri seslere ayırabilme.

Sözcük başı, ortası ve sonunda da olsa sesin aynı ses olduğu gerçeğinin değişmezliğini kavrama.

Cümle başı, ortası, sonunda yer alan seslerin ortografik özelliklerinin sıra, seri ve gruplarını ayırt etme.

Alfabe birimlerinin anlam bağlamlarını kavrama.

Çocuğun seslerin işaretlerini sıraya koyma, düzenleme, birleştirme, ayırma ve kendi aralarındaki ilişkileri kurarken ortaya koyduğu yapılar, onun zihin ile ilgili işlemlerini yansıtır. İlk okuma-yazmayı öğrenirken alfabe oluşturulan işaretler arası ilişkileri kurup harflerin-seslerin işlevleriyle zihin ile ilgili işlemlerini doğru bir şekilde yapmak zorundadır. Zihin kendi içinde harfler arasında karşılaştırma yaparak, ilk okuma yazmaya ait belirli ilişki kavramlarını elde eder. Bu karşılaştırmayı yapabilme çocukların dildeki ilişki sözcüklerini kavrayışlarıyla da (edatlar, bağlaçlar) ilişkilidir. Bu etkinlik esnasında önce bir işareti diğerinin yanına getirir ve onu ortaya koyduktan sonra dikkatini diğerlerine yöneltir ve onlar arasında kendine göre bir ilintiyi belirler. İlk okuma ve yazma öğretiminde ses öğretiminde sesbilgisi ile ilgili işleme özellikleri göz ardı edilmemelidir.

İlk okuma yazma etkinliği; Türk alfabesindeki harflerin birbirleriyle ilişkilerini tanıyarak, harflerin bağlı bulunduğu dille ilgili birimleri yazı içinde ayırt ederek, yazılı metnin içeriğini kavrama olarak tanımlanabilir. Harfleri temel alarak içerikteki anlamı kavrayış etkinliği de ilk okuma anlamına gelir. Harflere dayalı olarak yapılan eylemlere ve bunların dilbilim değerlerini kavrama etkinliğine de ilk okuma diyebiliriz. Okutma; öğrencileri okuma eylemine yönlendirmek, dil birimlerinin yazıya dökülen biçimlerinin içeriklerini çözümlemek olarak tanımlanabilir. Bilgi işlem yaklaşımına göre okuma; çocuğun zihnine dilin sözlü birimlerinin yazıya dökülmüş biçimlerini sunarak çocuğa zihin ile ilgili işlemler yaptırma etkinliğidir.

Yazma; sözleri ve düşünceleri alfabenin harfleriyle ifade edebilmek; yani yazıya aktararak anlatmak olarak tanımlanabilir. Çocuklar, Türk alfabesindeki işaret ve harfleri yazıya dökerek yazı içinde anlatabildiklerinde yazma becerisini kazanmış olurlar. Türk alfabesi, Türkçenin yazı sistemini ifade eder. Yazılı bir şeyi okuyamama durumuna “Yazıyı sökeme” denir. Yazı, sözlerin çizgilerle gösterilme ve anlamlandırılma sistemidir. Harfler, sözlerin yazı işaretleriyle eşdeğerlilik ilişkisi kurulduğunda; yani zihinde simgeler oluşturduklarında okumanın temelini oluştururlar. Bu bakımdan ilk okuma yazma öğretiminde, harflerin öğretim sırası önem taşır. Bu makalede Türk çocuklarının ses gelişim özellikleri ve bunların ilk okuma yazma öğretimindeki yansımaları ele alınmaya çalışılmıştır.

Türk Çocuklarının Ses Gelişimi Özellikleri ve İlk Okuma Yazma

Çocuklarda ses gelişimi denilince ilk olarak *sese karşı duyarlılık (algılama, tanıma, hatırlama), seslerin boğumlanması ve seslerin parçalar üstü bürünlerinin konuşmada doğru kullanılması* akla gelmektedir. “Ses algısında; seslerin gruplanması, tam algılanmayan seslerin tamamlanması, seslerin sürekliliği, yakınlık ve benzerlik ilişkileri, seslerin iyi bir şekilde gruplanması gibi algısal düzenlemeleri yapabilen çocuklar, ilk okuma-yazma öğrenmede başarılı olurlar ”². Sesler, belirli bir düzenle bir araya gelerek anlamlı yapılara dönüşmektedirler. Ses gelişimi ile ilgili yapılan araştırmalar “*Çocukların sesi ayırt etmeleri-tanımaları-edinmeleri*” sorununa odaklanmıştır. Seslerin boğumlanması ve söyleyiş özellikleri konusunda da bazı araştırmaların yapıldığı dikkati çekmektedir. Ancak Türkçe seslerin boğumlanması ile ilgili araştırmacılar arasında görüş birliği olmadığı gibi ünlü ve ünsüz sayısı konusunda da görüş birliği bulunmamaktadır. Araştırmacıların Türkçe sesler alanına yaklaşımlarında da görüş ayrılıkları söz konusu olduğu görülmektedir.

“Fizyolojik bilişsel ve sosyal olarak genel gelişim sürecinde sesbilgisi edinimi çocuğun üstesinden gelmesi gerektiği önemli süreci içermektedir. Birincisi, anadilin anlam ayırıcı özellikli sesbirimlerini ve bunların anlam aktarma (karşıtlık) işlevlerini ayırt edebilme ve üretebilme sürecidir. Bu süreçte algısal olarak, çocuğun karşıtlık işlevi içinde bulunan parçasal birimleri ve parçalarüstü birimleri akustik parametrelerine göre ayırıştırması, kümeleyebilmesi gerekmektedir. Üretimsel olarak ise, çocuk söz zinciri içinde sesbilgisel karşıtlıkları gerçekleştirebilmek için gerekli sesletim parametrelerini otomatik olarak kontrol edebilmeyi öğrenmek durumundadır. Bu süreçle bağdaşık olarak çocuğun aynı zamanda

² Aysel Ferah, “İlk Okuma-Yazmada Ses Algısı”, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 2001, 280, s. 27.

üstesinden gelmesi gerektiği ikinci sorun, edinmekte olduğu sesbilgisel karşıtlıkları dilinin kurallarına göre örgütleme ve kullanabilmedir. Başka deyişle çocuk, dilinin dizimsel yapısını oluşturan sesbirim dizge bilgisini de edinmek durumundadır”³.

Sese karşı duyarlılık, seslerin doğru boğumlanması, ayırt edilmesi ve parçalarüstü bürünlerin konuşmada kullanılması aşamalı olarak gelişen becerilerdir. Çocukların sözcüklerin seslerden ve hecelerden oluştuğunu fark etmelerinin yaşa bağlı olarak geliştiği araştırmalarla ortaya konulmuştur. Çocuklar, önce sözcüklerin hecelere ayrılabilmesini sonra hecelerin seslerden oluştuğunu yaşa bağlı olarak kavramaktadırlar. Yani bütünden parçaya doğru bir gelişimden söz edilmektedir. Aslında burada parça-bütün, bütün-parça arası ilişkileri belirleyebilmek de tam olarak olası gözükmemektedir. Ancak sözcükleri seslerine ayırmak küçük çocuklar için oldukça zor bir eylemdir.

“Haskell ve Barrett (1989) çocuklarda ses farkındalığı ile ilgili şu görüşleri ileri sürmektedirler: Çocuklar genellikle söylenen hecelerin sesbirimlerden oluştuğunu anlayamazlar. Farkındalığın daha genel olan bu seviyesinde çocuklar birbiri ile uyaklı olan iki sözcüğü tanımayı veya bir diğerinden daha uzun olan sözcüğü bulmayı anlayabilirler. Bununla birlikte sesbirimleri sınıflandırma ve izole etme gibi daha hassas beceriler beş yaşından önce nadiren görülmektedir ve yazı yazmanın kazanımından önce ortaya çıkmamaktadır”⁴. Bu durum sözcüklerin seslerden oluştuğu olgusunu, zihinsel gelişime paralel olarak, çocukların ancak beş yaşlarında kavramaya başladığını göstermektedir. Bu yaşlarda ninni ve tekerlemelerin çocuklar tarafından sevilmesinin altında da herhalde bu ses tekrarlarının olması yatmaktadır, denilebilir. Bu gelişim yazılı dilde ilk okuma yazma öğrenme sürecinde de devam etmektedir.

Dilin ediniminde evrensel özellikler görülmekle birlikte nitelikleri bakımından kültürel etkilerin baskınlığından da söz edilmektedir. Bu bakımdan seslerin edinimi ile ilgili çalışmalar millî dilin kendine has yapısı üzerine odaklanarak yapıldığında; öğretimiyle ilgili daha bilimsel sonuçlar elde etmek de mümkün olacaktır. Durgunoğlu ve Öney (2000)⁵ yaptıkları

³ Seyhun Topbaş, “Konuşma Sorunlarında Sesbilgisel Yaklaşım”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1992, 5(1-2), s. 132.

⁴ Gözde Gül, Hafif Derecede Zihinsel Engelli Çocukların Okuma Becerilerine Ses Bilgisel Farkındalık Becerileri Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Bilim Dalı, Ankara, 2006.

⁵ Aydın Durgunoğlu ve Banu Öney, “Literacy development in two languages: cognitive and sociocultural dimensions of cross-language transfer”, *In Editör*

araştırmada Türk çocuklarının fonolojik duyarlılık becerilerinin İngilizce konuşan çocuklara göre okumayı öğrenmede daha etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Türkçenin yapısından dolayı okuma-yazmaya daha çabuk ve kolay geçildiğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Türkçe ilk okuma yazma öğretiminde de Türkçenin edinimine dayalı araştırma sonuçlarından istifade edilerek uygulamaların yapılması dilimizi doğru, kurallı ve etkili öğretebilmek bakımından gereklidir.

Çocukların sesleri edinimi ile ilgili araştırmalarda Türk çocuklarının erken edindikleri ses birimleri belirlenmiştir. Kündük (1990), yaptığı bir araştırmada 2;6 ile 3;6 yaşları arasındaki Türk çocuklarının /k, t, d, m/ sesbirimlerini diğerlerinden daha erken kazandıkları; Türk dilinin bazı özelliklerinin sesbirimlerin edinimini kolaylaştırabileceği sonucuna ulaşmıştır⁶. Görüldüğü üzere “k, t, d ve m” sesleri Türkçenin yapısına bağlı olarak erken dönemlerde edinilen seslerdir. Türkçe seslerin kullanım sıklıklarına dayalı araştırmalarda da “k, t, d ve m”⁷ seslerinin en sık kullanılan seslerin başında geldiği anlaşılmaktadır. Ses sıklığı ve erken edinilen sesler arasında paralellik olduğu dikkati çekmektedir. Çocuklar bu sesleri küçük yaşlarda edinmektedirler. Ancak bu seslerin Türkçenin ses değerlerine uygun olarak çıkarılıp çıkarılmadığı da araştırılmış değildir.

Topbaş (2006) 2-8 yaşları arasındaki çocuklar üzerinde yaptığı araştırmada erken edinilen sesbirimleri şöyle sıralamaktadır: “Genizsi sesler> patlamalı-durak sesleri> akıcı daralmalı> yan daralmalı> durak sürtünmeli> sürtünmeli> tek vuruşlu/. Genel olarak ötümlü sesler sözcük başı, ötümsüz sesler sözcük sonu konumunda daha erken edinilmekte ve sesbirimlerin ediniminde sözcük konumu belirleyici faktör olmaktadır”⁸. Uluslararası transkripsiyon alfabesinde genizsi sesler /m/, /n/; patlamalı durak sesleri /p/, /b/; daralmalı sesler /l/, /r/, /y/; sürtünmeli sesler /s/, /z/, /v/ ve /ç/ olarak gösterilmektedir. Bu seslerin bazılarının gruplanmaları konusunda görüş birliği olmadığı da anlaşılmaktadır.

Sesin edinilmesinde hangi özelliklerin etkili olduğu da tartışma konusudur. “Hoşgör’ün (1991), 2;0 ve 3;0 yaşları arasındaki çocuklarla

Proceedings of the A Research Symposium on High Standards in Reading for Students From Diverse Language Groups, 2000, ss. 78-99.

⁶ Seyhun Topbaş, Dil ve Konuşma Sorunlu Çocukların Sesbilgisel Çözümleme Yöntemi ile Değerlendirilmesi ve Konuşma Örüntülerindeki Sesbilgisel Özelliklerin Betimlenmesi, Basılmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1994, s. 40.

⁷ Canan Çimen vd., ***Şifrelerin Matematiği: Kriptografi***, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2008.

⁸ Seyhun Topbaş, “Türkçe Sesletim-Sesbilgisi Testi: Geçerlilik-Güvenirlik ve Standardizasyon Çalışması”, ***Türk Psikoloji Dergisi***, 2006, 21(58), s.53.

yaptığı bir araştırmada vurgu ve sözcük uzunluğu bitişik ünsüzlerin ediniminde etkili bir faktör olarak bulunmamış; ancak çocukların üç heceli sözcüklerinde daha fazla sesbilgisi ile ilgili işlem kullandığı gözlenmiştir. Yalnızca bitişik ünsüzlerin ediniminde incelenen işlemler hata sayısına göre şu şekilde sıralanmıştır: Akıcıların düşürülmesi, damaksılaşma, ötümlüleşme, benzeşim, önleştirme, akıcıların kayması, duraklaştırma, genizsilerin düşürülmesi, durak sürtünmeliye dönüşme, durak seslerinin düşürülmesi, ekleme ”⁹. Dolayısıyla seslerin ediniminde hece veya kelime uzunluğu ile sesin yapısından kaynaklanan özelliklerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. İlk okuma ve yazma öğretiminde de çocuk, sesleri hece, kelime ve cümleler içinde tanımak, ayırt etmek, birleştirmek ve kullanmak zorundadır. Sese duyarlılık kadar seslerin özelliklerine de duyarlılık ilk okuma yazma öğrenmek için gerekli bir beceridir.

Fonemlerin öğrenilmesi ile ilgili 2568 denek kullanılarak yapılan bir araştırmada erken edinilen ve geç edinilen sesler ile ilgili önemli sonuçlar elde edilmiştir. “Genizsilerin, patlamalı-kapantılı seslerin ve yarı ünlü/y/ sesinin pek çok dilde olduğu gibi erken edinilen sesler olduğu görülmüştür. Sürtünmeliler içinde /s/ ve /z/ seslerinin en zor sesler olduğu anlaşılmıştır. Artikülasyon yeri açısından da dudak seslerinin öncelikli olduğu, arkasından dişyuvasılların erken yaşlarda edinildiği gözlenmiştir. Türk çocukları altı yaşında da /r/ sesinin kazanımını tamamlamaktadırlar. Yedi yaşına basınca tüm sesler edinilmiştir... İki ünlü arası pozisyon edinilmiş ses dağarcığı açısından kısıtlı kalmaktadır. Erken edinilen seslerden dudaksıl patlamalı/kapantılı sesler iki ünlü arası pozisyonda iki yaş grubunda görülmemektedir.... Sonuçlar ‘sözcük başı en kolay pozisyonudur’ varsayımını da haklı çıkarmamaktadır. /k/, /l/, /v/, /r/ ve /n/ sesleri örneklerinde olduğu gibi, bazı seslerin diğer pozisyonlarda sözcük başı pozisyondan daha erken kazanıldığı görülmektedir. Türk çocuklarının Türkçe ünsüzleri sözcük başı, iki ünlü arası ve sözcük sonu edinim yaş ve sıraları aşağıdaki tablo da gösterilmiştir ”¹⁰:

⁹ Topbaş, a.g.e., 1994, s 45.

¹⁰ Pınar Ege, “Türkçede Fonemlerin Edinimi”, **2. Ulusal Dil ve Konuşma Bozuklukları Kongresi Bildirileri**, Kök Yayıncılık, Ankara, 2005, ss. 139-140.

Tablo 1. Türkçede Ünsüz Fonemlerin %85 Kriterine Göre Edinilmesi

Yaş Grubu	Sözcük Başı	İki Ünlü Arası	Sözcük Sonu
2	m, p, b, t, y	N, t, d	m, n, p, t, k, v, y
3	d, k, g, f, v, s, n, c, ç, ş, h	m, p, b, k, g, f, v, z, ç, c, ş, y	s, ç, ş, l
4	Z	s, l	f, r
5	L	H	z, h
6	R	R	

Tablo1 incelendiğinde; çocukların /b/, /t/, /m/, /p/ seslerini /s/, /z/, /l/, /k/, /r/ seslerinden önce edindikleri anlaşılmaktadır. Seslerin boğumlanma noktalarının edinilmelerinde etkili olduğu söylenebilir. Türkçe seslerin ediniminde sesin sözcükte geçtiği yerin de önemli olduğu anlaşılmaktadır. İlk okuma yazma öğrenmede sesin sözcüğün, cümlenin başında, ortasında ve sonundaki pozisyonlarının öğretilmesi sesin değişmezliğini kavramayı ve alfabetik bilgi (harf adı bilme) ile sesin eşleştirilmesini kolaylaştırıcı alıştırmalardır.

İlk okuma ve yazma açısından da seslerin başta-ortada ve sonda verildiği durumlardan hangisinde daha kolay öğrenildiği konusu da araştırılmaya değer bir konudur. Öztunç (1994)¹¹ tarafından yapılan bir araştırmada da altı yaşlarındaki çocukların büyük-küçük harf karşılıkları hakkındaki bilgiyi karıştırdıkları; kelime kavramı ile ilk ve son harf kavramlarında zorlandıkları; harf ve kelime kavramlarını birbirine karıştırdıkları tespit edilmiştir. Bu kavramlar yazı öğrenildikten sonra gelişmektedir. Küçük yaşta çocuklar ilk ve son gibi kavramları anlamakta zorlandıklarından ilk veya son ses kavramını da anlamlandırmakta zorlanmaktadırlar. İlk okuma yazmaya hazırlık döneminde çocuklarda harf-ses-kelime kavramlarının henüz tam gelişmediği bir gerçektir.

¹¹ Selda Öztunç, Okuma Kavramları Testinin Türk Çocuklarına Uyarlanması, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, İstanbul, 1994.

“Okuma yazma öğrenmek için seslerin farkındalığının yeterli olmadığı harfleri adlandırmayla da ilişkili olduğu belirtilmektedir”¹². Türkiye’de de benzer araştırmalar yapılmıştır. Örneğin Karakelle (2004)¹³ okuma hızı üzerinde, öğretim yılı başında harf isimleri bilmenin ve sözcüklerin ses-söyleyiş özelliklerinin farkında olmanın etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Acarlar ve ark. (2002) yaptıkları bir araştırmada 3-8 yaşları arasındaki 65 çocuk üzerinde üst dil becerilerinin gelişimi ve okuma ilişkisini araştırmışlardır. “Sonuçta 3-8 yaşları arasındaki anadili Türkçe olan çocukların üstdil becerilerinin yaşlara göre gelişiminin diğer dillerle benzer bir seyir izlediği görülmüştür. Sözcüğü hecelere bölme 3 yaşından itibaren yapılabilmesi nedeniyle en kolay işlem olup cümleyi sözcüklere bölme de 3 yaşından itibaren hızla gelişmekte olan ve sözcükleri tanıma okumadan bağımsız olarak ortaya çıkan ancak okumadan olumlu etkilenen bir beceridir. Sözcüğü seslerine ayırma ve verilen sesin sonda olduğu sözcükler bulma işlemlerinde okul öncesi dönemde çocukların zorlanması okuma kazanımı ve sesbilgisi ile ilgili farkındalık arasında önemli bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Ancak verilen sesle başlayan sözcük bulmanın daha erken yaşlarda yapılabilmesi, bu becerinin bilişsel ve dilbilimsel etmenlerle ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Basit ve kısa hece yapıları Türkçede algılama kolaylığı sağlamaktadır. Bu özelliğin heceyi fark etmede olduğu kadar heceyi oluşturan seslerin, özellikle baştaki sesin fark edilmesini kolaylaştırdığı verilen sesle başlayan sözcük bulmanın okul öncesi yaşlarda başarılabilmesinden anlaşılmaktadır.

Okulöncesi dönemde sesbilgisi ile ilgili üstdil işlemlerinin vurgulanmasının sesbirim farkındalığı ve sesbirimlerin görsel simgeleri, yazı birim farkındalığının kazanılmasını destekleyeceği ve okuma/yazma olgusunu hızlandıracağı anlaşılmaktadır”¹⁴. Ancak ilk okuma yazma öğrenirken sesin hecenin sonunda olduğu pozisyonu çözümlmek doğru seslendirme açısından gerekli bir beceridir.

Çocukların sesleri edinimi kadar sesbilgisi ile ilgili işlemleri edinimi de önemlidir. Araştırmalar dizisel işlemler (önleştirme, art-damaksıllaşma, duraklaştırma, sürtünmelilerin kayması, akıcıların farklılaştırılması

¹² C.J. Lonigan, vd, “Development of emergent literacy and early reading skills in preschool children: evidence from a latent-variable longitudinal study”, *Development Psychology*, 2000, 36 (5), pp. 596-613.

¹³ Sema Karakelle, “Fonolojik Farkındalık ve Harf Bilgisinin İlk Okuma Becerisi Üzerindeki Etkisi”, *İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 2004, 24, ss. 45-56.

¹⁴ Funda Acarlar vd. “Türk Çocuklarında Üst Dil Becerilerinin Gelişimi ve Okuma ile İlişkisi”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 2002, 17(50), s. 71.

işlemlerinde) ve dizimsel basitleştirme işlemleri bakımından (seslem yitimi ve tekrarlar, ünsüz düşürülmesi, ünlüleşme, ses aktarımı, benzeşim işlemleri, bağlam duyarlı-ötümlüleşme-ötümsüzleşme) çocuklarda gelişimsel farklılık olup olmadığı sorununa da odaklanmıştır. 5;0-8;0 yaşlarındaki çocukların sesbilgisi ile ilgili işlemleri ediniminde “Dizimsel işlemler açısından bakıldığında yaş ve cinsiyet açısından bir farklılık saptanmıştır. Dizisel basitleştirme işlemleri açısından bakıldığında ise yaş açısından bir farklılık olduğu belirlenmiştir”¹⁵. Örneğin k-t, g-d gibi önleştirme ve l-r gibi akıcıların farklılaştırılması veya f, v, s, z, ş, j yerine t, d, p, b gibi durak sesi üretme işlemleri yaşa bağlı olarak gelişmektedir. Ünsüzlerin yumuşaması yani ötümlüleşmesi hadisesi de (p, ç, t, k yerine b, c, d, g) yaşa bağlı gelişen işlemlerdir. Sesbilgisi ile ilgili işleme becerisinin sekiz yaşlarına kadar gelişmesi ilk okuma yazma etkinliklerinde de bu becerinin geliştirilmesine önem verilmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

İlk okuma yazmaya hazırlık döneminde çocuklar sözcüklerin başında bulunan sesleri kolaylıkla ayırt edebilmekte ve tanımaktadırlar, denilebilir. Sesin sözcüğün sonunda ve ortasında yer aldığı durumlarda sesi tanıma, ayırt etme ve fark etme olgusunun ilk okuma-yazma ile beraber geliştiği anlaşılmaktadır. Sözcük tanıma ile hece tanıma birbirine karıştırılmamalıdır. Çünkü bu çalışmalar farklılıkları ve benzerlikleri ayırt etmeyi ve birleştirmeyi gerektirir. Birinci sınıf öğrencilerinin fonolojik farkındalık düzeyleri ve ilk okuma yazmanın başlangıç aşamasındaki becerileri arasında da bir ilişki olduğu ifade edilmektedir. “Fonolojik farkındalık becerisinin birinci dönemin ortasında elde edilen yazma başarıları üzerinde önemli bir rol oynadığı; ancak ikinci dönem yazma başarıları üzerinde önemli rol oynamadığı sonucuna ulaşılmıştır”¹⁶. Yangın (2009)¹⁷ tarafından yapılan bir başka araştırmada ise okula hazır oluş değişkeninin yazma performansı üzerinde yordayıcı olduğu; harf-ses ilişkisi ve ses farkındalığı değişkeninin ise yazma becerisi üzerinde önemli birer yordayıcı olmadıkları bulguları elde edilmiştir. Dikkat edilecek olursa sesbilgisel farkındalık ilk okuma yazmanın ilerleyen aşamalarında çocukların dil becerileri üzerinde belirleyici ve etkileyici bir etmen değildir. Çünkü okuma yazmayı öğrenen çocuk, çocuk analizini başarmış demektir.

¹⁵ Seyhun Topbaş vd., “Gaziantep İlinde Yaşayan 5:0-8:0 Yaş Çocuklarının Dil Gelişimlerinde Sesbilgisel İşlemlerin İncelenmesi”, **2. Ulusal Dil ve Konuşma Bozuklukları Kongresi Bildirileri**, Kök Yayıncılık, Ankara, 2005, ss. 141-149.

¹⁶ Özge Erdoğan, İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Fonolojik Farkındalık Becerileri ile Okuma ve Yazma Becerileri Arasındaki İlişki, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. IV.

¹⁷ Banu Yangın, “Hazırbulunmuşluk ile İlk Okuma ve Yazma Başarımları Arası İlişki”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. 2009, 36, ss. 316-326.

Sesbilgisel farkındalık konusundaki araştırmaların bilişsel boyutları da dikkatte alması gerekmektedir. “Dilin işlenmesi, bilgiyi işleme ve depolamanın önemli bir unsurudur. İnsan dilinin gelişimi, bilişte temel olan bir çeşit soyutlamayı temsil eder”¹⁸. Ancak biliş ile ilgili işlemler ve süreçlerle bilme içerikleri birbirinden farklıdır. Türkçede her harfin bir sese karşılık gelmesi çocukların sesleri algılamasını kolaylaştırmaktadır. İlk okuma ve yazmada sesin başta, ortada ve sonda verildiği durumlarda çocukların okuma ve yazmada zorlandıkları söylenebilir. Harf-ses bağlantıları konularında öğretmenler farklılıkları ve benzerlikleri kavrayacak eylem ve etkinlikler düzenlemelidirler. Baydık’ın (2002)¹⁹ “Okuma Güçlüğü Olan ve Olmayan Çocukların Sözcük Okuma Becerileri” başlıklı araştırmasında, okuma güçlüğü olan Türk çocuklarının sesbilgisel okumayı başaramadıkları için okuma-yazmaya geçemedikleri sonucuna ulaşmıştır.

Çocuklar Türkçenin ses-harf yapısını kavrayamadıklarında, ses çözümlemesini yapamadıklarında ilk okuma yazma öğrenmekte zorlanmaktadırlar. Kesikçi ve Amado (2005) yaptıkları bir araştırmada ise, çocukların fonolojik yazılı bellekleri ile fonolojik sözel belleklerini karşılaştırmaya çalışmışlardır. Çocukların fonolojik sözel bellek türünde daha fazla hata yaptıkları görülmüştür. “Bu da bize okuma güçlüğü sorunu olan çocukların fonemlerin(sesbirimlerin) harflere dönüştürülmesinde normal çocuklara oranla daha fazla güçlük yaşadığını göstermektedir”²⁰. “İlk Okuma Yazma Öğretimi”nde çocukların zorlandıkları sesbilgisi işlemleri göz önüne alınmak zorundadır. Özellikle okuma güçlüğü çeken çocukların ses analizlerini doğru yapamamalarının yanı sıra sesleri bellekte kodlamakta da zorlanacakları bir gerçektir.

“Çocuk, sınırlı sayıda ses birimlerini birbirine eklemeyerek, ses zincirleri ve anlamlı birimler oluşturur. Çünkü ses birimlerinin grupları, sesin; vurgulu-vurgusuz, uzun-kısa, yüksek-alçak, tiz-pes zıtlıkları dilin anlam alanında karşıtlıklar ortaya çıkararak anlamının oluşmasını sağlamaktadır. Ses birimleri; sesli-sesli, sessiz-sesli, sürekli-sürekli, gırtlak sesleri-gırtlaktan olmayan sesler, keskin-boğuk, ötüşümlü-ötüşümsüz, genizli-genizsiz, yoğun-pes-tiz, bemolleşmiş-bemolleşmemiş, diyezleşmiş-diyezleşmemiş, gergin-gevşek özelliklerine göre hakkı

¹⁸ R. Solso vd., *Bilişsel Psikoloji*, çev. Ayşe Ayçiçeği Dinn, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 382.

¹⁹ Berrin Baydık, *Okuma Güçlüğü Olan ve Olmayan Çocukların Sözcük Okuma Becerilerinin Karşılaştırılması*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2002.

²⁰ Hande Kesikçi ve Sonia Amado, “Okuma Güçlüğü Olan Çocukların Fonolojik Bellek, Kısa Süreli Bellek ve WISC-R Testi Puanlarına Ait Bir İnceleme”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 2005, 20(55), s. 106.

verilerek seslendirilmesi gerekir.... Cümlelerin seslendirilmesinde bazı heceler üzerinde alçalma veya yükselmelerin olması, dil kurallarının çıkarılan seslere baskısı sebebiyledir. Seslerin perde aralarındaki aralıkları sezme, akıcı ve anlamlı okuma için de gereklidir. Günlük konuşmalarda her türlü ses tonu kullanılırken, okumadaki telaffuz davranışları bazı ses tonlarına izin vermez. Sesin ahenk ölçülerinin değişmemesi, ses aralıklarının dilin izin verdiği ölçüde çıkarılması vb. ilkeleri çocuk, tecrübeleriyle öğrenecektir. Kısa heceleri kısa, uzun heceleri de uzun çıkararak, ses iniş-çıkışlarındaki tiz veya pes sesleri ayırt ederek, sesleri birbirine karıştırmamayı da öğrenecektir²¹. İlk okuma yazmada ses birimlerine dikkat edilerek seslendirmelerin yapılması okuma ve yazma öğrenmeyi destekleyici bir etkinlik olacaktır. Parçalar üstü dil birimlerinin doğru oluşturulması da ilk okuma yazmada ses-anlam ilişkisinin doğru kurulabilmesinde etkilidir.

İlk okuma ve yazmada çocukların sesleri karıştırmalarında sesin yapısından kaynaklanan özelliklerin etkili olup olmadığı da pek araştırılmış değildir. “Sonuçta sesleri tanımayla okuma ve yazmanın öğrenildiği anlaşılmaktadır. Dikkat edilirse hatalar çoğunlukla kelime birimleri arasındadır. Bu durumda ilk okuma yazma öğrenmede hem görme hem ses hem anlam ilişkisinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır”²². Bu sebeple ilk okuma yazmada sadece harflerin yazım kolaylığı ve seslerin edinim sıraları esas alınarak öğrenme yaklaşımları geliştirmek yeterli değildir. Harf-ses-anlam ilişkisini göz önüne alacak öğrenme yaklaşımlarına ihtiyaç vardır.

“Öğrencilerin konuştuğu dil; vurgu, ezgi vb. özellikler bakımından tutumlu bir şekilde kullanılmaktadır. Çocuklar konuşurken sesleri kolay çıkarma, farklı sesleri birbirine yaklaştırma ya da eş sesler çıkarma davranışlarıyla, kelimeleri az çaba ile söyleme eğilimindedirler. Bu bakımdan birinci sınıfta harf, hece, kelime ve cümlelerin öğretiminde ses uyumları; sessizlerin kök, gövde, ek ilişkileri; sert sessizlerle yumuşak sessizler arasındaki farklar, ses benzeşmeleri, (y) sessizinin söylenişi, (ğ) nin söylenişi, ö ve o’dan sonra gelen (ğ) önem taşır. İmlâ kurallarına uygun bir konuşmada dilin kullanılması, konuşma dili seslerinin öğrenciler tarafından hem konuşma hem yazma için mesaj olarak algılanmasında etkilidir”²³.

²¹ Ferah, a.g.e., 2001, s. 28.

²² Aysel Ferah, İlk Okuma ve Yazma Öğrenmede Görsel Algı ve Zekânın Yeri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996, s. 128.

²³ Ferah, a.g.e., 2001, s. 29.

“Semantik bellek; gerçekler, kavramlar, kelimeler, tanımlar ve gramer kurallarıyla ilgili bilgileri kapsayan bir uzun süreli bellek türüdür. Sınıfta öğrendiklerimizin çoğunluğu semantik belleğe aktarılır. (Schacter et al. 2000)”²⁴. Çocuklar ilk okuma yazma öğrenirken harf-ses, hece, kelime vb. dil birimlerine ait bilgileri semantik bellekte kodlarlar. Bu kodlama da hatalar da ortaya çıkmaktadır. Çocukların temel zorlukları seslerin öbekler içindeki kullanımlarıdır. Örneğin “portakal” sözcüğünü “porkatal” biçiminde söyleyen bir çocuk, ses hataları yapıyor demektir. Bu örnekte özellikle hece aktarımı veya hece karıştırma olgusundan söz edilebilir. Yine “koş” yerine “goş” diyen bir çocuğun duraksılaştırma problemi yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu gelişimin uzun yıllar devam ettiği söylenebilir. Çocukların ilk okuma yazmayı öğrendikten sonra çevrede konuştukları gibi yazma eğiliminde oldukları göz önüne alınacak olursa bu söyleyiş hataları aynı zamanda yazım hatası olarak da karşımıza çıkacaktır. Türkçe bir sesi doğru çıkardığından emin olan bir çocuk veya bir sözcüğü doğru söylediğine inanan bir çocuk, o ses veya sözcük ile ilgili bir kavram çerçevesi oluşturur. Onlar hakkında yeni bir şey duymadan ses veya sözcüklerin tekrarı ile yetinir.

Çocukların ses perdeleri, hece uzunlukları-kısalıkları, tonlamaları ile ilgili gelişimleri de ilk okuma yazma dönemi için önemli bir değişkendir. “Dilimizin ahengi, her tür sesin birbirine karışmasına, bunların ilişkilerinin kurulmasına, birbirlerini takip ettikleri aralıklara imkân veren bir dildir. Bu sebeple seslerin birbirleriyle karışımı, ilişkileri ve aralıklarına ait ilkelere saygı gösterme konusunda öğretmen titiz davrandığında, çocuklar da titiz davranacaklardır”²⁵. Türkçe ilk okuma yazmada hem çocuklardaki ses edinimi hem Türkçe seslerin kullanım, söyleyiş-söyleniş sıklıkları hem de harflerin yazım kolaylıkları göz önüne alınarak yapılacak bir öğretimin önemi kendiliğinden anlaşılabilir.

Araştırmalar, okuma öğrenmenin üç farklı beyin bölgesinin (sol alt frontal girus, sol parietotemporal bölge vd.) kullanılmasını gerektiğini vurgulamaktadır. “Gorman’a göre (2003), okuma öğrenmek için ilk adım fonem üretme, ikinci adım kelime analizi, üçüncü adım ise otomatik belirleyici olarak ifade edilmektedir. Bu üç işlem beynin üç ayrı bölgesinde gerçekleşmektedir. Örneğin fonem üretme aşamasında seslendirme işlemi her kelimenin harflerini fonem denilen temel seslere dönüştürmeyi (k-e-d-i) gerektirir. Kelime analizi; bir kelimenin harflerini tek tek seslendirdikten sonra kelimenin hecelerine ayrıştırılması veya hecelerinin uygun seslerle

²⁴ Rod Plotnik, *Psikolojiye Giriş*, çev. Tamer Geniş, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2009, s. 246.

²⁵ Aysel Ferah, *Türkçe İlk Okuma ve Yazmayı Öğrenme, Türkçe Okuyup Yazmak İçin*, Ankara: Nobel Yayınları, 2007, s. 78.

eşleştirilmesidir. Okumayı öğrenmeye aşamasında çocukların özellikle fonem üretme ve kelime analizcisini kullandıkları belirtilmektedir. Son olarak alıştırmalarla okuma işlemi otomatikleşir ve kalıcı bir kelime dosyası gelişerek çocuk kelimeyi gördüğü anda tanıyabilir²⁶. Bu sebeple ilk okuma yazmada gramer yapılarının biliş ile işlenmesine önem verilmelidir.

“Türk alfabesindeki işaretlerin ses değerlerinin ilk okuma yazma esnasında doğru öğretilmesi, sözcüklerin bu ses biçimleriyle oluşturulduğu gerçeğinin unutulmaması gerekir. Ses değerlerini doğru bir şekilde çıkarmayı öğrenme, ağız farklılıklarını da azaltıcı bir işleve sahiptir. Bu yüzden ses temelli cümle yöntemini herhangi bir ideolojik (yapılandırmacı, bilişselci, Gestalt vb.) yaklaşıma bağlamak hatalıdır. Çünkü bu yaklaşımlar, ilk okuma yazma gerçekliğinin bütünlüğünü kapsayıcı değildirler²⁷. İlk okuma yazma öğretiminde, hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, dilin temel alanlarının ve yapısal özelliklerinin dikkate alınması zorunludur. Öğrenme uygulamalarında tek bir yöntemin ilkeleri değil bütün öğrenme yaklaşımlarının verimli ve faydalı yönleri eylem ve etkinliklerde yer almalıdır. Aksi hâlde Türkçe ilk okuma yazma öğretiminde istenilen düzeyde başarı sağlamak mümkün değildir.

Unutulmamalıdır ki “Okumada harfleri tanımak çok büyük bir problemdir. Çünkü algılama harflerden çok şekil ve söz birimlerine yöneliktir²⁸. Özellikle benzer olan harf gruplarını ayırt etmek çocuklar için güç bir eylemdir. İlk okuma ve yazma açısından sesin sözcükte bulunduğu yer kadar harflerin grafik özelliklerinin de öğrenmelerini etkileyip etkilemeyeceği tartışılabilir. “Teşhis sırasında, hafızaya alınanların neyi temsil ettiği, geçmiş tecrübelerine göre neyin işareti ya da habercisi olduğu, çocuğun ihtiyaçlarına göre ne anlama geldiğine bağlıdır. Çocuğun algı malzemesi üzerinde yaptığı bu zihni etkinliğe, soyutlamaya ve kavramlaştırmaya düşünce adı verilebilir²⁹. Bu öğretimde, harflerin kolay yazılmaları kadar çocuklarda seslerin gelişimi konuları da dikkate alınarak harf-ses eşleştirilmesinin kurallarını kavratıcı bir öğrenme modeli geliştirilmelidir.

²⁶ Plotnik, a.g.e., s.320.

²⁷ Aysel Ferah, “Türkçe İlk Okuma ve Yazma Göstergelerinin İrdelenmesi”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2009, 688, s. 360.

²⁸ Ali Osman Özcan, “İlk Okuma Yazma Öğretiminde Rol Oynayan Psikolojik Faktörler”, *Hacettepe Üniversitesi II. Eğitim Bilimleri Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1995, s. 5.

²⁹ Ali Osman Özcan, “İlk Okuma Yazma ve Hafıza”, *Bilgi ve Toplum Dergisi*, 2, 1999, s.202.

İlk okuma yazma öğretimi ile ilgili çalışmalarda çocukların Türkçe sesbilgisi gelişimleri araştırmaları göz ardı edilmemelidir. İlk okuma yazma alanındaki eserlerde ilk okuma yazma gerçekliği ele alınmalı, ilk okuma yazma sonrası düzeyler ise Türkçe öğretimi içinde değerlendirilmelidir. Yabancı dillerdeki araştırmalar Türkçe ilk okuma yazma alanını açıklama, anlama ve yapılandırma için değil sadece yabancı dillerle karşılaştırma amacıyla kullanılabilir. Türkçe ilk okuma yazmanın kendine özgü sorunları olduğu gerçeği görülmeden *“İlk okuma ve yazma her yerde aynıdır; aynı konu, içerik, yöntem ve amaçları vardır.”* diye düşünmek bilimsel tutuma terstir. Bu tür yaklaşım yüzünden ilk okuma yazma alanı bazen eğitim bilimleri bazen okuma-yazma bilenler için olan Türkçe öğretimi alanı içine alınmıştır. Oysa Türkçe ilk okuma yazma alanı bağımsız bir disiplin olarak bilim programlarında yerini alacak kadar geniş, derin ve kapsamlı bir alandır.

Sonuç

İlk okuma yazma öğrenmeye başlayan çocukların büyük çoğunluğunun sözel bağlamda sesleri ayırt edebildiği araştırmalarla ortaya konulmuştur. Ancak okuma güçlüğü yaşayan çocukların ses farkındalığının da diğer çocuklardan düşük olduğu yine araştırmalarda belirtilmektedir. Bu durumda sesleri ayırt etmeye yönelik ilk okuma yazma öğretimi yöntemlerinin özellikle okuma güçlüğü çeken çocuklar için daha yararlı olacağı söylenebilir. Okuma-yazma ilişkileri bakımından “ses” konusu değerlendirilecek olursa; okunan bir metinden anlam çıkarabilmenin ton, vurgu, ezgi gibi dilin sese dayalı müzikal yönüyle ilişkili olduğu söylenebilir. İlk okuma yazma hangi yöntemle öğretilirse öğretilsin, okunan metnin ses değerlerinin hakkının verilerek seslendirilmesi, çocukların sesli okuduğunu-dinlediğini anlama başarısını etkileyecektir.

Çocukların erken edindikleri seslerle ilgili yapılan çalışmalarda “k, t, m, p, b, ç, c” seslerinin en erken edinilen sesler olduğu ve bu seslerin öğrenilmelerinin dildeki ses kullanım sıklığıyla da ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bu seslerin söyleyiş kolaylığı bakımından öncelik taşıdıkları anlaşılmaktadır. Türkçe ilk okuma yazma öğretiminde seslerin öğretim gruplarına bakıldığında “l, t, n, r, m” seslerinin-harflerinin öncelikli olarak öğretilmesi çocukların sesleri edinimi bulgularıyla örtüşmemektedir. Oysa ilk okuma yazma öğretimine çocukların erken edindikleri ve kolay seslendirdikleri seslerle başlansa öğretim süreci daha da verimli hale gelebilir. Özellikle “r” sesinin en geç edinilen ses olması dikkat çekici bir sonuçtur. Türkçe ilk okuma yazma öğretiminde ise “r” sesi ikinci ses grubunda öğretilmektedir. Bu durum çocukların sesleri edinimi ile ilgili bulgularla çelişmektedir. Yukarıda belirtilen çocukların ses gelişim

özellikleri ilk okuma yazma öğretim yöntemleri geliştirilirken yol gösterici niteliktedir.

İlk okuma yazma öğretimi içerikleri belirlenirken sadece seslerin çıkarılış kolaylıkları ya da sadece harflerin yazım kolaylıklarının temel alınması tartışılabilir bir konudur. Çocukların büyük çoğunluğunun ilk okuma yazmaya başlarken ses çözümlemesi yapabildikleri ve harfleri çizebilecek görsel motor olgunlukta oldukları göz önüne alınacak olursa, ilk okuma yazmadaki esas sorunun harf ve seslerin zihindeki eşleştirilmesi ve bunların birbirine örtüştürülmesi sorunu olduğu da anlaşılabilir. Seslendirme işlemi güzel ve doğru konuşma, okuma-anlama için gereklidir. Ancak seslerin çıkarılış kolaylığı, ses kullanım sıklığıyla ilişkili olduğundan dilde sık kullanılan sözcüklerin bellekte kalıcı olması ve kolay hatırlanabilmesi sebebiyle öğretim içeriklerinde öncelikli olarak yer verilmelerinin kolay ve kalıcı bir öğrenme açısından yararlı olacağı düşünülebilir. İşleyen bellek ve uzun süreli bellek ağlarından geri getirilmeleri de kolaylaşır. İlk okuma yazmaya yeni başlayanlar işleyen belleklerini etkinleştirdikleri halde uzun süreli bellekte etkinlik olmadığı durumlarda hatırlamaları zorlaşır ve öğrendiklerini de çabucak unuturlar. Çocuklar bilgiyi belleğe alma kurallarını öğrendiklerinde daha başarılı olurlar.

Türkçe ilk okuma yazma öğrenme alanında sesbilim deneyleri de yapılmalıdır. “Çağdaş dilbilimde fonetik deneylere daha geniş yer verilmektedir. Deneysiz yapılan fonetik(sesbilim) incelemeler önemsiz ve anlamsız kabul edilir”³⁰. Ancak fonetik deneylerinin Türkçe esas alınarak yapılması doğru sonuçlar verebilir. Altı-yedi yaşlarındaki çocukların Türkçe hece, kelime ve cümlelerde sesleri, tonlamaları, vurguları, renklendirmeleri uygularken hangi aşamalarda zorlandıkları ile ilgili araştırmalar bulunmamaktadır. Çocuk sesi ile yetişkin sesinin işlemlenmesindeki farklılıklar araştırılmalıdır. İlk okuma ve yazma öğretiminde de çocuk sesinin geliştirilmesi esas alınmalıdır.

Çocukların dil öğrenirken kullandıkları zihinsel işleme yapma biçimleri birbirinden farklıdır. Bazı işlevleri gerçekleştirirken yapılan zihinsel işlemler, sözcüklerin ve cümlelerin bir öncekini takip etmelerini gerektirir. Bu işlemleri yapabilme becerilerini öğrenme bakımından gelişimsel bir sıra ve düzenin olması gereği de açıktır. İlk okuma-yazmadaki harflerin öğrenme sırasına bağlı olarak yapılan eylem ve etkinlikler, çocuğa görelilik ilkesine uygun olarak düzenlenmelidir.

³⁰ Afad Qurbanov, *Ümumi Dilçilik*, Qrifli Neşir, Bakü, 2004, s. 472.

KAYNAKÇA

ACARLAR, Funda. vd. (2002). Türk Çocuklarında Üst Dil Becerilerinin Gelişimi ve Okuma ile İlişkisi, *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(50), 63-73.

BAYDIK, Berrin (2002). Okuma Güçlüğü Olan ve Olmayan Çocukların Sözcük Okuma Becerilerinin Karşılaştırılması, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

ÇELENK, Süleyman. (2008). İlköğretim Okulları Birinci Sınıf Öğrencilerinin İlk Okuma ve Yazma Öğretimine Hazırlık Düzeyleri, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 83-91.

ÇİMEN, Canan.; AKLEYLEK, Sedat; AKYILDIZ, Ersan. (2008). *Şifrelerin Matematiği: Kriptografi*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

DURGUNOĞLU, Aydın Y. ve ÖNEY, Banu. (2000). Literacy development in two languages: cognitive and sociocultural dimensions of cross-language transfer. In Editör *Proceedings of the A Research Symposium on High Standards in Reading for Students From Diverse Language Groups* (78-99).

EGE, Pınar. (2005), Türkçede Fonemlerin Edinimi, 2. *Ulusal Dil ve Konuşma Bozuklukları Kongresi Bildirileri*. Ankara: Kök Yayıncılık.

ERDOĞAN, Özge. (2009). İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Fonolojik Farkındalık Becerileri ile Okuma ve Yazma Becerileri Arasındaki İlişki, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

FERAH, Aysel. (1996). İlk Okuma ve Yazma Öğrenmede Görsel Algı ve Zekânın Yeri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

FERAH, Aysel. (2001). İlk Okuma-Yazmada Ses Algısı, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 280: 27-34.

FERAH, Aysel. (2007). *Türkçe İlk Okuma ve Yazmayı Öğrenme, Türkçe Okuyup Yazmak İçin*, Ankara: Nobel Yayınları.

FERAH, Aysel. (2009). Türkçe İlk Okuma ve Yazma Göstergelerinin İrdelenmesi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 688, 348-363.

FERAH, Aysel. (2011). 2005 Türkçe Öğretim Programı ve Ses Temelli Cümle Yönteminin Ses Sıklığı ve Hece Oluşturma Açısından İncelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 36, (383): 34-41.

GÜL, G. (2006). Hafif Derecede Zihinsel Engelli Çocukların Okuma Becerilerine Ses Bilgisel Farkındalık Becerileri Eğitiminin Etkisinin İncelenmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Bilim Dalı.

KARAKELLE, Sema. (2004). Fonolojik Farkındalık ve Harf Bilgisinin İlk Okuma Becerisi Üzerindeki Etkisi. *İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 24, 45-56.

KESİKÇİ, Hande ve AMADO, Sonia. (2005). Okuma Güçlüğü Olan Çocukların Fonolojik Bellek, Kısa Süreli Bellek ve WISC-R Testi Puanlarına Ait Bir İnceleme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(55), 99-110.

KOMİSYON (2005). *Türkçe Öğretim Programı*. Ankara: MEB Yayınları.

LONİGAN, C. J., BURGESS, S. R., ve ANTHONY, J. L. (2000). Development of emergent literacy and early reading skills in preschool children: evidence from a latent-variable longitudinal study. *Development Psychology*, 36 (5), 596-613.

ÖZCAN, Ali Osman. (1995). İlk Okuma Yazma Öğretiminde Rol Oynayan Psikolojik Faktörler. *Ankara: Hacettepe Üniversitesi II. Eğitim Bilimleri Sempozyumu Bildirileri*.

ÖZCAN, Ali Osman. (1999). İlk Okuma Yazma ve Hafıza. *Bilgi ve Toplum Dergisi*, 2, 201-215.

ÖZTUNÇ, Selda (1994). Okuma Kavramları Testinin Türk Çocuklarına Uyarlanması, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı.

PLOTNİK, Rod (2009), *Psikolojiye Giriş*, çev. Tamer Geniş, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

QURBANOV, Afad. (2004). *Ümumi Dilçilik*, Bakü: Qrifli Neşir.

SOLSO, R; MACLİN M. K. ve O. H. MACLİN(2007). *Bilişsel Psikoloji*. (çev: Ayşe Ayçiçeği Dinn). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

TEKCAN, I. A.; GÖZ I.; YALÇIN, S.; AKIRMAK, U.; SERBEST, S.; FIRAT, C. ve RODOPLU, S. (2002). Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü'nün Geçerliği Üzerine Bir Çalışma, *Türk Psikoloji Dergisi*, 17 (50), 27 – 42

TOPBAŞ, Seyhun. (1992). Konuşma Sorunlarında Sesbilgisel Yaklaşım. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1-2), 131-139.

TOPBAŞ, Seyhun. (1994). Dil ve Konuşma Sorunlu Çocukların Sesbilgisel Çözümleme Yöntemi ile Değerlendirilmesi ve Konuşma Örüntülerindeki Sesbilgisel Özelliklerin Betimlenmesi, Basılmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TOPBAŞ, Seyhun. vd. (2005). Gaziantep İlinde Yaşayan 5:0–8:0 Yaş Çocuklarının Dil Gelişimlerinde Sesbilgisel İşlemlerin İncelenmesi. 2. *Ulusal Dil ve Konuşma Bozuklukları Kongresi Bildirileri*, Ankara: Kök Yayıncılık.

TOPBAŞ, Seyhun. (2006). Türkçe Sesletim-Sesbilgisi Testi: Geçerlilik-Güvenirlik ve Standardizasyon Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(58), 39–56.

YANGIN, Banu.(2009). Hazırbulunmuşluk ile İlk Okuma ve Yazma Başarımları Arası İlişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 36, 316-326.

Summary

Literacy instruction has been one of the mostly debated scientific fields by Turkish scholars. For years, debates of method have prevailed the discussion scheme of literacy instruction, thus the research has overwhelmingly focused on method. Three forth of graduate research and PhD dissertations examine the methods of literacy instruction. However, without acknowledging the issue of what literacy acquisition actually is, finding the answers to the questions of “how, why, when and what” is not possible. Regarding literacy acquisition, firstly, the research that focuses mainly on the question of “what is literacy acquisition?” has been examined based on the consideration that those methods, named letters, sounds, words and sentences, are in fact not methods but different approaches to the issue, then, the necessity to put emphasis on the method, techniques, tactics and strategies came forth.

A thorough analysis of the acquisition process, including the smallest sections of literacy acquisition, will assist the researchers in reaching tips on

literacy instruction techniques and strategies. It has been a very old assumption that smallest units of literacy acquisition are sounds-symbols and syllables. However, the proposition that these units carry no meaningful message for the child was brought forth and this issue has been left out of the research for many years. Our aim is not to discuss whether these units are meaningful agents or not, but to set out their position and significance within the learning process.

No matter which approach is taken as a ground for literacy instruction, firstly defining sounds', syllables' and words' frequency of occurrence is an important step when planning a curriculum for literacy instruction. Many researchers point out the fact that acknowledging the frequency of words especially constitutes a significant place in language comprehension and acquisition. This paper deals with topics of frequency of Turkish sounds and syllables, phoneme acquisition and stages of sound development in Turkish children and also attempts to evaluate their contribution to literacy acquisition.

It is a well-known fact that sound perception, recognition, recall, distinction, articulation and supra-segmental awareness in children are important aspects of literacy acquisition. It is also noted that at the beginning of literacy acquisition, normally-developing children are in a stage where they can work out the sounds (phonological awareness) from one another, however they are still developing the skills regarding the syllables, words, sound-symbol relationship and alphabetic data and it is necessary to stress out on these topics through the process of literacy acquisition.

The relationship between frequency of sounds in Turkish and those early-acquired phonemes in children is mentioned in the article, the emphasis has been put on the importance of building the reality of literacy acquisition onto those early-acquired-sounds that develop parallel to the frequency of phonemes in Turkish speaking children. Association between cognitive development of children and sound field is mentioned and cognitive processing-reporting of the sounds is evaluated in the article. Children's acquisition of sound field during literacy instruction is defined and presented for discussion. This paper also states that in the approach called sound-based literacy instruction, no consideration was given to developmental research on sound field, except for acknowledging the name of the sound. This article has a significant role of setting out the sound development norms in Turkish children. It also acts as a roadmap for Turkish textbook writers, teachers and researchers in the field by drawing attention to sound development, phoneme processing-reporting, sound characteristics in Turkish children and research in the related field.

Change in Conceptualization of Power

Mehmet Nesip ÖĞÜN* ve Murat ASLAN**

Abstract

Change is inevitable in every conception of politics. The conception of power is not an exception. The main debate of International Relations (IR), realism and liberalism, represent this change process though, change can also be witnessed in each conception as well. The general currency can be observed as a transition from measurable, coercive and deterrent nature towards value-laden, cooperative and co-optive nature of power. The context of power can be assumed by factors such as international political environment and perceived nature of threat that requires a 'flexible' approach to describe its nature. Besides intention of actor should be credited to assess the efficiency of its power.

Keywords: Power, International Relations, Change.

Güç Kavramsallaştırmasında Değişim

Öz

Değişim, bütün siyasal konseptler için kaçınılmaz bir gerçekliktir. Bu bağlamda, güç konsepti bir istisnai durum değildir. Uluslararası ilişkilerde ana tartışma konusu olan, realizm ve liberalizm bu değişimi temsil edebilir ve her konseptte de bu değişim görülebilir. Genel geçerlilik, ölçülebilir, cebri, ve caydırıcılıktan değer yüklü, işbirlikçi ve seçilmiş bir güç tanımına kaymıştır. Güç kavramının kapsamı, uluslararası siyasi çevre ve algılanan tehditin doğasıyla anlaşılabilir ve bu da esnek bir yaklaşım gerektirir. Bunun yanında, aktörlerin niyetleri gücün etkinliğiyle ölçülebilir.

Anahtar Kelimeler: Güç, Uluslararası İlişkiler, Değişim.

* PhD, Adjunct Professor at Turkish Military College, Ankara, Turkey. E-posta: nesip75@yahoo.com

** PhD Candidate at Middle East Technical University, Ankara, Turkey. E-posta: maslan4@gmail.com

1. Introduction

What encouraged Alexander the Great to conquer the 'ends of the world and Great Outer Sea' during 300 B.C.? His idea was based on the self confidence of "possess[ing] the whole of the power which his father had acquired, but to commence, immediately, the most energetic and vigorous efforts for a great extension of it" (Abbot, 1902:13). What were the parameters of power he was relying on to commit a military campaign to Asia Minor, Levant, Persia and finally to India. On the other hand who can assess if he would have attempted to conduct the same campaign in the globe we are experiencing after 2000s?

If put another way, Pericles made Athens be a center of gravity in the Hellenic world of 450 B.C., a hundred year before Alexander the Great. In his speech for the memory of losses in the war against Peloponnesus, he underlines the character of Athens city-state that he perceives as strength such as provided welfare to its people, trade, level of acquired knowledge in the city, accessibility of the city to the foreigners, and, probably the prominent one, democratic structure of the state (Tuncay, 1985:21-30). It is clear that these power characteristics differ from the ones Alexander the Great perceives, even though the era they lived can be approximated. Their power perceptions present different power resources and desires. What makes both close to each other is that they believe in the strength they had possessed in comparison to the threats they have perceived. But the sources of the power they had acquired were different. The goal of the Alexander the Great was to expand the sphere of authority to challenge the unknown out-world. But Pericles' desire was to maintain the order and provide a continuum of profiting from the established order. It can be observed a change in the perception of possessed power between Pericles and Alexander the Great within proximity of geography and timing. Then the motivation of change, order and continuity was prevailing.

If we come to the current era, similar resemblances can be made though; transformation of international arena gave birth to new features in the behaviors and relations of international actors. Hence new concepts have occurred and being claimed. New topics that form the spirit of the current age challenged the perceptions of actors in employing their strategies. The concept of power is as such. There has been an extensive change in the context of power conceptualization. 'Power' was in the domain of realist paradigm though; other theories, mainly liberals advocated new concepts to identify alternative perceptions. The reason may be to strip the realist paradigm of its basic theoretical tenet and bring an alternative explanation to power in order to offer more flexible

justifications to courses of actions. As a result, an expansion of concepts on power occurred affiliated with IR theories other than realist windows. On the other hand realist scholars also delivered a vast spectrum of proposals in describing power conception. They interpreted the progress in the international arena and addressed challenging solutions to the issues that realism falls short in bringing explanation. Consequently there exists change in the perceptions of both among realist scholars and scholars other than realists. A comparison ought to be made to identify the transformation of the power conceptualization especially among and between realist and liberal approaches to pinpoint the course of change in the conceptualization of power.

The definition of power remains vogue and disputable pending to the perceptions of scholars. This reality makes power a contested concept with different interpretations. Scholars claimed various definitions to clarify the context of power¹ to justify their priorities and theoretical choices. If some of the scholars' definitions are examined; power is "national interests" for Edward H. Carr; "the interests of the essential actor – that is state" and "the control of man over man" for Morgenthau; "specific assets or material forces of a state" and "the outcomes of the interactions between states" for Mearsheimer²; "control and influence" for Dahl³; one of the "currencies of politics", "mechanisms of acceleration"⁴ and "obedience through habits and threats"⁵ for Karl W. Deutsch; and finally "potential for change" for a liberal scholar, Kenneth Boulding.⁶ Berenskoetter underlines the existence of many other "forgotten voices" reminding similar approaches to power as the aforementioned scholars did.⁷ Hence it is natural to observe a justification of power with various contextual explanations.

¹ Power, Literally power is defined as 'the ability or capacity to produce an effect for the possession of control, authority or influence over others', *Merriam-Webster Dictionary*, available at: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/power> accessed 20 September 2012.

² John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York: Norton, 2001), pp.57.

³ Robert A. Dahl, 'The Concept of Power', *Behavioral Science*, 2, (1957), pp.202.

⁴ Karl W. Deutsch, *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*, (New York: Collier-Macmillan, 1963), pp.124.

⁵ Karl W. Deutsch, 'On the Concepts of Politics and Power', *Journal of International Affairs*, 21, (1967), pp.232.

⁶ Kenneth Boulding, *Three Faces of Power*, (Newbury Park: Sage Publications, 1989), pp.15.

⁷ Felix Berenskoetter, 'Thinking about Power' in Felix Berenskoetter and M.J. Williams (eds), *Power in World Politics*, (New York: Routledge, 2007), pp.2.

The argument is that there is a continuous enrichment of power conception in both realist and liberal camps. Liberals are challenging the domain of realism by focusing on the power conception though; they provided a power paradigm consistent with the changing international environment. Realist scholars also challenged their conceptual context to introduce their response to the challenges. If the proposals of various realist scholars are examined, a variation of conceptualizing power can be observed.

The contribution of this study to IR discipline will be to present that there are different interpretations of power regarding its sources, means and methods. It ought to be reminded that decision making mechanisms rely on the power perception of the decision makers either under the democratic control of the voters or within the limits of authoritarian structures. Hence it is crucial to analyze what is meant by power to predict the probable policies of the actors in international relations. If the notion of change in the nature of power perceptions is not adequately conceived, the pursued strategies will not address the faced dilemmas in international system. A number of issues such as acquiring power, its utilization and management within tolerable frameworks, and measuring the power to commit any undertaking are based on the perceived context of power. Consequently new power contexts should be delineated in order to be consistent with the challenged international political environment.

The analysis of this study is organized around the following questions: What is the nature of change in the context of power conceptualization in realism paradigm? What challenges did the liberal paradigm offer to the debate on the context of power? If both of the theoretical explanations are concerned, how can both theoretical perspectives be compared? The limitation of the paper is that the focus will be framed by realist and liberal interpretations rather than other theoretical approaches. In this sense, the first topic will be to define the changing political environment by a historical review. This review will provide the basis of 'change' in the realist and liberal perceptions of power. The second part will cover the realist power perception. The approaches of leading realist scholars will be examined to observe the 'change' in their conceptualizations. In this sense, the frameworks of classical realism, structural realism (neo-realism) and modified (neo-classical) realism will be concentrated. The third topic will be the power perception of liberal school. The challenging interpretations of leading liberal scholars will be examined and analyzed. Finally a comparison will be made to search the course of change in the conception of power.

2. A Review of Challenges to Power Conceptions

Challenges to the power perception directly shape the conceptualization and creates change in the nature of power. A precise historical review might be useful to determine the emerging challenges. Pre-French revolution era can be described as brutal and coercive that bends on *raison d'état* of Cardinal Richelieu's amoral and interest oriented power conception. He depicts power coming from God.⁸ Then there is spiritual justification of power, or authority, over the vassals. The royal is inheriting his power from the God that makes power absolute. On the other hand Hobbes relies on the laws of nature that contains coercive power, if justice and harmony are to be attained in society. Both pre and post French revolution eras until post World War era counts power as tangible based on concrete strength such as population, military or territory.

Pax-Britannica, which is Britain's industrial hegemony, introduced new dimensions to the conception of power.⁹ Industrial revolution, from one end challenged the context of power in affiliation with production, market access and resource flow, at the other end challenged the military and economic strength to protect the remote markets of resources and consumption. The competition of European powers initiated an arms race supported by industrial productivity that prioritized both quality and quantity of arms in relativity between major states. The extension of the territories was, again, a physical show of strength. It was sign of being 'major' power to possess a colonial rule. World War I, II and Cold war coincided with the technological progresses that make the capability of arms more destructive than previous ages. For instance possession of nuclear weapons appeared to be a major power resource.

If the perceived parameters of this term are concerned, the nature of the power can be assessed as measurable, coercive and deterrent. But this term ought to be searched pending to the structure of perceived power holding. The decision-makers usually held the decision-making authority that some of them were unquestionable royal individuals or prime ministers like Richelieu, Metternich, Bismarck or Churchill. The main unit was state, which could not be challenged by any other non-state actor. Method was to coerce the others within the limits of balance of power.

⁸ Cardinal Richelieu, 'Political Testament', *Manchester*, available at: <http://people.umass.edu/hist101/docs%20absolutism%20101-2007.pdf> accessed 05 October 2012.

⁹ Encyclopedia Britannica, 'Pax-Britannica', *Encyclopedia Britannica Online*, available at: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/447441/Pax-Britannica> accessed 06 September 2012.

Threats were emanating from the other rivaling or competing states. Democratic control of the governments was either limited or non-existent. Information circulation would be strictly controlled. Transportation was far more difficult. Diplomacy was falling short to address the problematic issues of inter-state affairs. It was the balance of power that could deter the major powers to check their commitments.

Post Cold War era challenged the international arena, directly changing the context of power. If somebody would ask “which state is powerful?” before the termination of Cold War, the parameters would be state-centric and numeric in the forms of standardized indexes. But post Cold War introduced new parameters that shapes and changes the context of power. First of all, actors have changed. The number of actors increased covering individuals, newly emerging states, regionally influential ‘state, sub-state, non-state, or supra-state actors’. It can be claimed that there are deficiencies in the relations of actors, – maybe partially – democratic structures among international actors are built as can be seen state’s position in decision making processes in the UN, EU or OSCE. As a result decision mechanisms fastened while norm building process covered a lot more actors, including international organizations and non-state actors. Hence who has the power? The response should include not only the state-actors, but also actors other than states such as individuals, communities of special interests or international corporations.

Nevertheless “the ability of great powers with impressive traditional power resources to control their environments has been reduced by the changing nature of world politics”.¹⁰ The new emerging threats are far from involvement of one state, but require cooperation of states and non-state actors within the consent of the worldwide public. States are obliged to cooperate on transnational issues due to lack of capability that any individual state can not figure out against these new types of threats. Moreover, interconnectedness of the international realm will diffuse the consequences of common problems towards the majority of the states notwithstanding their will. Cooperation of small, weak states that are not fully capable of managing their own domestic problems should be urged and supported to prevent these threats. But the problem lies in how to convince these states to be consistent with the common good of international society since interests and capabilities of states may vary. New soft threats appeared to be new issues such as ecological changes, health epidemics, illicit trade of drugs, human trafficking, illegal

¹⁰ Joseph Nye, ‘Soft Power’, *Foreign Policy*, available at: http://www.foreignpolicy.com/Ning/archive/archive/080/SOFT_POWER.PDF, pp.163-164, accessed 08 September 2012.

immigration, terrorism, economic crisis, immigration, poverty, or resource shortages. Such issues are transnational in nature, although they may have domestic roots. The most significant issue is that these soft threats can not be addressed by the classic, conventional power perception. Basically they are beyond the capabilities of states. Military solutions remain inadequate that coercion does not work, but persuasion and consent became prominent. Materially defined power parameters became void in conveying the soft problematic issues.

Another challenge can be counted as interactions between individuals, interest based communities, sub-state level organizations and capitals. Interaction should be expected to increase the global consciousness that by pass the functions of the states. Hence domestic challenges to states are enriched. The circulation of ideas caused diffusion of political conceptions while transforming its context. Ideas appeared to be more effective in persuading minds and hearts of the masses. Official rhetoric of the power holders lost and being lose their efficiencies to mobilize the efforts of publics. This reality may endanger the population parameter of power conception. A population that can not be persuaded by its own government will challenge the pursued policies of state actors. The deficiency may be the non-democratic governments imposing pressure to their own public.

It may be conceived crucial to identify how the nature of the power will be determined and presented. The capabilities and characteristics of targeted state and competing powers may be determinants to some extent in accordance with vulnerability and superiority correlation. In other words, it would be preferred to be superior benefitting from the vulnerable aspect of the counter part. By that way, targeted state will be coerced to act in consent with the desire of the power holder. The vulnerability may be in different forms such as military, economic, administrative. These forms will sophisticate and also shape the nature of power applications. For instance military threats to interests will require the power-holder to build a strong military capability and also capacity to project it to remote regions of the globe if needed. A state actor's vulnerability to economic sanctions will require measures to manipulate the financial markets. Diplomatic capacity will complement the military and economic capabilities to urge the third parties to have the targeted audience to accept the demands. Vulnerabilities of value-system and identity debate in the society present opportunities to bear measures of manipulation to discredit the targeted state. Media's role becomes prominent in articulating prejudices to shape the societies. Instant delivery of messages in media expanded the power's efficiency because globalization process eased the media's penetration to

the societies. Consequently power implementation methods have been challenged. Tangible power indicators, such as quantities in military equipment or facts and figures of economy are not the sole sources of power. Hence opinion, unity and perception of the society can be counted as important as actual military strength.

Sayfa/Page | 94

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Another question is to what extent the superiority of the powerful may be sustained. The weak counterpart or competing powers will balance the power of the dominant state. If the number and efficiency of perceived power indicators diminish, the deterrence and plausibility will perish. Hence the power holder should not only lean on the measurable power indicators, but supplement power by persuasive factors. By that way, the power will be consistent and long lasting. Emotions, mainly affirmative perception of power, of the targeted state ought to be expected significant and considerable, even to realize the interests in realist thinking. Then it can be claimed that there is challenge in the perceptions of power. Especially the historical developments in the 20th century, such as the Cold War environment, forced the realist scholars to soften the ruthless power generating methods preached by realism and to prefer or take into account more “acceptable” methods to achieve the interests of the state. Wars are expensive and difficult to justify. The reasoning of hard power application ought to be acceptable by international and domestic public not to lose the credibility. As a result, information age required realist thinkers to consent with liberal approaches.

3. A Realist Discussion of the Concept of Power

Power has long been considered in the domain of realism. It is the decisive concept that shapes the international politics. For instance major issues such as war and peace can easily be justified by the conception of power in realist thinking. If the realist perception is overviewed, different perceptions can easily be pinpointed in terms of method and utilizing it. For instance some scholars claim the source of the power inherited in the nature of human, while some others put it to the structure of international system as will be discussed below.

Realist way of power perception contains characteristics that differs it from the other theoretical currencies. Scholars presented coercion, compulsion and ruthless application of power legitimate to realize the interests of the state actor. For instance Weber’s concept of “authority, dominance, rule or governance” inspired leading realist thinkers such as Robert Dahl, Hans Morgenthau, Raymond Aaron and Michael Mann to locate power application methods in the frame of coercion and

[compulsion].¹¹ Among them, Dahl prioritizes compulsion in his definition of power: “to get what [the state] wants”¹² that “[the other state] would not otherwise have done”.¹³ In the realist approach, then, power is to be able to force the other actors to act in line with own interests.

Realist thinking requires the essential actor, which is state, continuously struggling for power, although the ultimate aim may differ pending to which realist perspective, mainly survival or security dilemma, is preferred. Steans and Pettiford underline a similar perception on the essence of “power” as “the ability to change [the] behavior [of states] and dominate in international realm, either regional or global”.¹⁴ Power can be used in a similar way as ‘authority’, ‘influence’ and ‘coercion’ though; realism has much to say on the context of ‘power’.

One tendency to classify the power conceptions is from Baldwin. He puts power under two different contexts.¹⁵ One of them is the national power approach that takes power in the frame of measurable resources. But the dilemma of potential and realized power takes the debate to how far potential power resources could be converted to actual power. Additionally a power resource may be idle in unrelated fields of international relations. The context of the relational power takes interaction a prominent requisite between two actors. Relational power is more pragmatic and focuses on the outcomes of mutual interaction. A change is expected in the behavior of an actor.

Classical realists take power central to the international politics. Power is both the ultimate aim and the main cause of the politics. In this context, Morgenthau presents one of the most comprehensive studies on ‘power’. Power is inherent to human nature as objective laws have its roots in it. His power-centric approach focuses on keeping power for maintaining status quo, increasing power for establishing an imperial or demonstrating power for gaining prestige.¹⁶ These tendencies lets the states pursue an equilibrium policy, which is to establish ‘balance of power’. Then power accumulation is both an aim and a tool to realize the interests of the state.

¹¹ Berenskkoetter, ‘Thinking’, p.3.

¹² Boulding, ‘Three’, p.226.

¹³ Dahl, ‘The Concept’, p.158.

¹⁴ Jill Steans and Lloyd Pettiford, *International Relations: Perspectives and Themes*, (Malaysia: Pearson Education, 2001), p. 30.

¹⁵ David A. Baldwin, ‘Power and International Relations’ in Walter Carlsnaes, Thomas Risse and Beth Simmons (eds), *Handbook of International Relations*, (London: Sage, 2002), p.183.

¹⁶ Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations, The Struggle for Power and Peace* (USA: McGraw Hill, 1993), p. 40.

The accumulation may be achieved by elements of national power that can be grouped in two categories for Morgenthau. The first category – geography, natural resources, industrial capacity, military preparedness and population – are tangible and essential to accumulate power. But second category, which are national character and moral, quality of diplomacy and government, are intangible and complimentary. As can be seen from the sources, first group of them are materially expressed that can be measured by specific facts and figures. But the second group has qualitative features. If both sources are concerned, a comparison of two actors can be made to evaluate the relative power of two nations by means of the first category of power resources. Nevertheless Morgenthau's power perception takes the military an essential aspect, but it is not the sole one. Military power can not be equated to national power. He praises rational choice to obtain the change in the outcome favoring the one who is exercising power.

Edward Carr, another classical realist, equates power to international politics. He recognizes power indivisible. He divides power in three categories: military power, economic power and power over opinion.¹⁷ Military power is the essential feature for the state while economic power is to support military power. Propaganda covers the power over opinion in relation with military and economic powers. Carr's approach to power seems more compliant to Morgenthau. Morgenthau's tangible power resources can be traced in the Carr's military and economic power whereas both praises power over opinion to delineate propaganda. For both, the survival and the desire to dominate are the justifications of seeking limitless power, especially in the axis of measurable, coercive and relative power. Power over opinion is the complimentary aspect of power that both scholars focus on.

Structural realists are divergent from the classical realism indicating the reason of accumulating of power. Classics, especially Morgenthau was insistent about the nature of human seeking for power, but Kenneth Waltz, leading structuralist, links power to anarchical environment among states.¹⁸ Anarchy requires no cooperation but the state of war. Then states will pursue strategies to accumulate power. Both of the perceptions of Morgenthau and Waltz matches on the process of 'struggle' for power, although their arguments regarding aim of the state is contradictory in terms of power maximizing or security maximizing tendencies. Anarchy requires the state to maximize its power to obtain security under the

¹⁷ Edward H. Carr, *Twenty Years Crisis* (New York: Palgrave, 1988), p.109.

¹⁸ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, (California: Addison Wesley Publishing Co., 1979), p. 102.

conditions of 'self help'. Then the perception of power is based under the relativity of the state actors by asking "who will gain more?"¹⁹ Although Waltz has no clear definition of power, he underlines "economic, military and other capabilities of nations" within the measurable characteristics as size of population and territory, resource endowment, economic capability, military strength, political stability and competence. But states have different combinations of capability which are difficult to measure and compare.²⁰ Hence the ranking of the states will be made not by an exact but rough measurement. Then power is matter of perception. Nevertheless any state would possess power in a certain field of capabilities, but not within the other field. For instance a militarily strong state does not mean that it is as stronger in terms of economical capabilities.

Another strand of realism neo-classical (modified) realism also argues on the continuous struggle for power. Anarchy appears to be the common point of both neoclassical and structural realists, but unlike structural 'anarchy is a permissive condition rather than an independent causal force'.²¹ The significant contribution of modified realist, as Stephen Walt puts it, is placing the domestic politics as an intervening variable between distribution of power and foreign policy.²² As can be seen from the determinations of Stephen Walt, Gideon Rose and Randall Schweller, the main concern of neoclassical realism is the foreign policy of the state while including the personalities of the statesmen, state-society relations and state interests. That means states are not alike units and the perception of the decision makers are crucial to identify the possessed power of the state under the limitations of the domestic structure. A relativity exists in comparing the power of the states. Schweller proposes the 'Correlates of War' index in which military, industrial and demographic capabilities are the features in measuring the power of the state.²³ But intervening variables ought to be clarified to what extent the decision makers can benefit from these strength features. Power is not an end in itself but a mean to increase the states' influence. The power and interests of the states can be correlated. The more state possess power, the wider interests can be defined, but within the perception of decision makers.

¹⁹ Waltz, 'Theory', p. 105.

²⁰ Waltz, 'Theory', p. 131.

²¹ Brian Schmidt, 'Realist Conceptions of Power', in Felix Berenskkoetter and M.J. Williams (eds), *Power in World Politics*, (New York: Routledge, 2007), p. 57.

²² Stephen Walt, 'Enduring Relevance of the Realist Tradition', in Ira Katznelson and Helen V. Milner (eds), *The State of Discipline*, (New York, Norton, 2002), p. 197.

²³ Schmidt, 'Realist', p. 59.

If an overall assessment of realist perception is made; the common point is the struggle of power of the 'states'. But the evolving aspect is that the reason of this struggle emanates from human nature for classicals, anarchy and relativity of the states for neorealists and finally, additional to neorealists, intervening variables for neo-classicals. The centrality of power for each strand of realism is clear, issues such as context and measurability of power remains vogue. Commonality of them can be named as benefitting from the measurable, tangible power indicators such as the economic capacity or military strength in numbers.²⁴ The emphasis on military, economic and demographic power parameters makes the command type- coercive power as the basis of the nature of power. On the other hand the quality, rather than quantity, of these factors seems weak in examining the context of power. This gap can be correlated to problem of measuring the power. The judgment of quality is flexible that makes the power hard to rank among state actors. Especially neo-classical tendency to attribute power to the perception of decision makers makes power conception volatile to describe the context of it.

Morgenthau's parameters to elaborate the power of the state under certain titles are challenged by the structural and neoclassical realists. They focused on relativity of the strength of the state rather than possessed absolute power. Relativity brings the issue of comparability of the states, but it remains rough to determine the ranking of the states in international realm. This difficulty may stem from the severity to describe the environment the state is experiencing. Realism seems falling short to respond the ongoing challenges in international politics by simply claiming measurable power parameters. The inclusion of domestic intervening factors may be course to respond the challenges of post Cold War era.

Hence the change in the realist power conceptualization can be summed up as defining the context of power, measurement issue, involvement of structure rather than alike state units and intervening variables additional to structure of the system.

4. Liberal Perspectives of Power Conceptualization

Liberal view starts the debate on the power conception with the state as a 'necessary evil'. State is seen as autonomous, fair arbiter, policy making body. But state ought to be distinguished from civil society in which

²⁴ The deductions of Mearsheimer, Morgenthau and Deutsch are also in parallel to identify the context of power since all of them focus on material capabilities. See Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, p. 57; Morgenthau, *Politics Among Nations*, p. 127; Deutsch, *Politics and Government*, p. 85.

individuals engage in collective action and activity. Then civil society, or 'power of people', will try to influence the state challenging the distribution of power by periodical election system. Liberal thinking enhances the notion of actors in international system and intra-state affairs, while bringing a pluralist perception. Power, which can be defined as the capacity to act to advance an interest or to influence the outcome of an event or a decision, is diffused across a range of institutions and among a variety of states and non-state actors. The challenge of liberal-plural view to realist perception is that military power has become inefficient and no longer a reliable indicator, involvement of non-state actors, capacity of plural actors to act collectively to achieve a common good and variability of the possession of power over time and area.²⁵ Moreover a problematic issue is how the power of political actors is affected by economic processes by giving the latter a paramount significance.²⁶ Another crucial point of discussion is the cooperation among enriched actors of IR. Cooperation has become a method of enhancing mutual interests denouncing the brutal nature of power. Power is more quality based and hard to measure. It is cost effective if the losses in the major wars are concerned. Hence the witnessed change in the nature of power is coherent by the basic assumptions of liberal view. For instance interconnectedness of the states and new actors of international environment reveal new concepts of power, such as soft power. These concepts will be searched in the frame of new liberal paradigms of power conception.

Weber's definition and conception of power contributes a challenging approach to the debate. He defines power within a new approach and classifies power in accordance with the pursued method of employing it. He defines power as "the opportunity to have one's will within a social relationship, also against resistance, no matter what this opportunity is based on" and indicates three forms of power as "power over", "power to" and "power with". "Power over" refers to domination that has coercive nature. "Power to" indicates the definition of power in general. "Power with" refers to a certain form of having things done in collaborative endeavors. Social relationship that requires a shared value system forms a "power with" understanding rather than "power to" or "power over" perception. Distinction of power "with", rather than "to" and "over", can be reasoned by the evolving nature of the international relations. Weber's conceptual explanation is a clear challenge since it brings the notion of cooperation among international actors. It is required 'new dimensions of

²⁵ Steans and Pettiford, 'International', pp. 57-60.

²⁶ Oktay Tanrısever, 'Güç', in Atila Eralp (ed), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar-State and Beyond: Basic Terms in International Relations*, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2009), pp. 62-3.

power exercises other than pure military and economic coercive measures'²⁷ because IR is enriched with newly emerging actors such as civil society, nongovernmental organizations, and opinion groups.

The classification of power by Kenneth Boulding, who can be counted as idealist type economist-sociologist due to his proposal of a world government, is commonly accepted to describe a typology of power as “the stick, the carrot, and the hug”. The “stick” matches coercive power that is based on superior strength by applying threat or use of the threat, which fits the realist thought. The “carrot” is more gentle form of power such as rewards, bribes or exchanges. Finally “hug” is the “integrative” and “collaborative attraction” embraced by liberals. It is the co-optive power that enables to shape peacefully rather than change forcefully. Boulding typifies integrative power by teamwork, loyalty, legitimacy, the will to cooperate and the use of persuasion where “integrative power is both the most difficult to define and yet potentially the most significant form of power”²⁸.

Joseph S. Nye Jr. is one of the prominent scholars who challenged the realist conception of power. It may be claimed that he shifted the power conception from the domain of realism by attributing new context. He depicts power in a linear line beginning from command power, made up of coercion and inducement to co-opt power that is based upon agenda setting and attraction.²⁹ The poles of this linear line are identified as “materially based, measurable and coercive” hard power and “value laden, immeasurable, and intangible” soft power. According to Nye, while the traditional conceptualization of power as military and economic strength leads to threats and bribes in order to increase the state’s influence, soft power instead benefits from the spread of culture, ideas and values. This approach focuses on “the power of seduction” where Nye refers his proposal to E.H. Carr’s “power over opinion” concept, which can be summed up as directing the opinion leaders.³⁰ Nye’s ‘soft power’ can be linked to the belief that it is difficult, but not impossible to change the peoples’ firmly held beliefs. When a source is credible and attractive, if a message is repeated with emotional content, whilst a receptive mood of the target exists, attitudinal change is more likely.

²⁷ Berenskkoetter, ‘Power’, p. 3.

²⁸ Boulding, ‘Three’, p.10.

²⁹ Joseph S. Nye, *Soft Power: the Means to Success in World Politics*, (New York: Public Affairs, 2004), p. 8.

³⁰ Nye, ‘Soft’, p. 5.

Liberal conception of power does not rely on command power that consists military and economic assets that will “change what others do”, but co-optive power that is “the ability to shape what others do”³¹ by indicating two separate courses to achieve goals: “the use of sanctions or the inducements” or “convincing other actors to share preferences” by attraction rather than coercion.³² Nye approaches sanctions and inducements in the context of hard power along with military and economic power even though the line between “inducement” and “attractive” power is blurring. Three sources of power are crucial to underline that are “attractive cultural capability; political values at home; morally and legitimately justified foreign policy”³³, although the success or failure of the mentioned sources can hardly be measured since the natures of these sources are value-laden. If these sources are reviewed, first, Nye attributes great value to culture and argues that “the cultural customs and ideas, which are dominating global norms, will enhance the credibility”³⁴ and promotes the soft power strength. By means of cultural activities, eventually, societies will begin to judge their own societal values, economic, political and justice systems attributing the dominant culture as a reference. Attractive culture will start to transform the structure of the society and shape the choices in a chain of societal fields as discussed above. Hence diffusing culture will create a change in the perceptions of diffused societies.

Additional to culture, political values and their practices are efficient sources of expanding soft power for Nye.³⁵ The power wielder should be trustworthy and believable. The implementation of propounded thesis in domestic sphere will be observed by international public. Media and information technologies made possible to aware even the underdeveloped societies what is occurring in the most developed states. The pursued domestic policies of soft power wielders appeared to be a point of admiration or criticism. For Nye, “the regime of the state actor and offered freedom to the domestic institutions” may be criteria in the perception of societies, even though authoritarian regimes may deny some portion of the policies.³⁶ If the implementation of policies is fruitful, developing or underdeveloped societies take it as an example and emulates similar

³¹ Nye, ‘Soft’, p. 7.

³² Joseph S. Nye, *Power in the Global Information Age: From Realism to Globalization*, (New York: Routledge, 2004), p. 5.

³³ Nye, ‘Soft’, p. 11.

³⁴ Joseph S. Nye, ‘The Benefits of Soft Power’, *Harvard Business School*, available at: <http://hbswk.hbs.edu/archive/4290.html>, accessed 11 September 2012.

³⁵ Nye, ‘Soft’, p. 15.

³⁶ Nye, ‘Soft’, p. 16.

policies in their domestic affairs. On the contrary, double standards and failures breach the image of states. Put another way, the soft power wielder should be consistent with what was said and what is done. Consistency of the verbal statements and practices will promote the credibility of the soft power wielder and will be more persuasive in shaping other societies.

Sayfa/Page | 102

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Besides the implementation of universal values, domestic public order and welfare are criteria to identify the strength of any society. If any society is depriving of reaching the basic services such as sanitary, clean water, electricity, food, injustice in disputes or lack of job to feed the family, then it will be inevitable for them to dream the order and living standard of the power wielder. Soft power wielder will be able to persuade the societies, which are void of basic needs, to apply her system of development while fixing this society to her sphere of influence. Adhered society will probably cooperate voluntarily with the soft power wielder. Consequently, if common public goods function properly, the other societies will observe the model of development and import it to their countries. Consistent and successful domestic policy of the soft power wielder will charm the other states to pursue similar policies as the soft power wielder. As far as the administrative systems come closer, interaction may increase and a state of dependency may occur. In this sense, Robert Cooper claims that the centrality of the state and its legal and constitutional order as the most developed version of soft power.³⁷

Besides domestic implementation of consistent policies, foreign policy of the state is a source of soft power since the attractiveness of a state depends on the values that are expressed through the substance and style of foreign policy.³⁸ The starting point of the Nye's debate may be based on liberal approach. From this perspective, the credibility and plausibility of a state can be enhanced in international arena by promoting shared values, which can be exemplified as respect to international law, adherence to universal values, integration to institutions and loyalty to peace. Along with adherence to common values, cooperative tendency with both state and non-state actors will ease the efforts of wielding soft power. Broad and transparent foreign policies will promote respect and trust where consultation is the essential tool in solving disputes. Pursued policies to achieve global public goods will motivate actors to follow the defined course on the way to build a global system that every party will be consistent.

³⁷ Robert Cooper, 'The Goals of Diplomacy, Hard Power, and Soft Power', in David Held, Mathias Koenig-Archibugi (eds), *American Power in the 21st Century*, (Cambridge: Polity Press, 2004), pp. 167-180.

³⁸ Nye, 'Soft', p. 60.

The critiques should also be concerned regarding the deficiencies of soft power. For instance Nye lists the potential indicators of soft power as Nobel prizes, music sales, book sales, attracting tourists, the number of asylum seekers, life expectancy, GDP, popular sports.³⁹ The issue should be to what degree these achievements lead to policy changes. If these achievements are observed by the other societies, they will provide basis to determine how charming soft power wielder is. But it is vogue if these facts and figures lead to policy changes. It can be claimed that some of the indicators would, some would not. For instance neither of the policymakers would sacrifice the interests of own country since another state is the best in football. Folk music should not be expected to shape the minds of the policymakers and societies in international affairs. But it is clear that these means will contribute to obtain psychological basis of power perception.

The new events of international politics such as 9/11, Afghanistan intervention and Iraq invasion were challenges to the soft power perception of Nye. Soft power was lacking justifications of these interventions. Hence a change occurred in the structure of liberal comment on the nature of power these events. Nye a new type of power in 2008 with his colleague Richard L. Armitage. They pinpoint⁴⁰ a new type of power that may be affiliated to soft power: “smart power”. Armitage and Nye suggested that “an integrated grand strategy that combines hard military power with soft attractive power to create smart power of the sort that won the Cold War”. Considering this speech was made in front of the U.S. policy makers, it had mere practical meaning than an academic one. The testament may be perceived as a step back from the liberal point of power perception. If Armitage’s realist⁴¹ and Nye’s liberal backgrounds are combined, it may easy be understood how the smart power suggestion was constructed upon.

Gunnar Hökmark, a Swedish politician and Leader of Moderate Party Group in EU Parliament, also attracted the attentions to the necessity of combining soft power with military resources even tough he did not

³⁹ Nye, ‘Soft’, p. 76.

⁴⁰ Richard L. Armitage and Joseph S. Nye, ‘Implementing Smart Power: Setting an Agenda for National Security Reform’, *Statement before the Foreign Relation Committee of US Senate*, available at: http://www.csis.org/index.php?option=com_csis_congress&task=view&id=254, accessed 11 October 2012.

⁴¹ Armitage was foreign policy advisor of Ronald Reagan, deputy Secretary of State in Reagan’s and George W. Bush’s presidency term. He was interviewed by the special commissions to identify his role in illegal CIA operations. Spartacus School Net, available at: <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/JFKarmitage.htm>, accessed 11 October 2012.

termed smart power.⁴² He pointed out the deficiencies of power by his two proposals: “The first one is that diplomacy and soft power can be quite successful but without the presence of power and military resources these instruments lack credibility. The second is that hard power and military resources can be enough to win a war but are not enough to establish peace”. He presented soft power as a useful method, but lack of adequacy without coercive potential power resources and vice versa.

Walter Russel Mead expands the discussion soft power proposing the conception of “sticky power”. His claim is that “arguments relating to the limitations of hard power and the advantages that can accrue from the use of attractive power rooted in factors such as culture, ideals, values, which encourages others to want what you want, are basic among advocates of an advanced role of public diplomacy. But sticky power is the “power of economic attraction, which once embedded becomes addictive and hard to escape from”.⁴³ It is clear that ‘sticky power’ challenges ‘soft power’. The source is economic that can be counted as hard power in Nye’s conceptualization. Hence economic attraction makes the weak state to be addictive to the stronger state. As far as the economic power declines, then addiction ends. Because it becomes an obligation for weak state to be in consent with the demands of the strong state. Otherwise weak state will be faced with damaging consequences. Weak state finds a living space for her to benefit from the economic strength. As a result, the necessity of volunteer obedience of the weaker actor, according to ‘soft power’, ought to be ignored in any case the weaker actor should consent to the will of stronger one.

Peter Coleman recommends a linear division of power, which extends between destructive and constructive power. Destructive power may be characterized as “unidirectional”, “competitive” and requires a “zero-sum” approach, which can be claimed as the loss of one party is the gain of the other party. The powerful imposes what the weak is required to do. It has the authority and initiative on the weak. On the other hand powerful must check the rivaling powers to challenge the relations of power yielders and its dependents. Apart from destructive power, constructive power is “bi-directional” and “cooperative”. Mutual gains and rewards will encourage the actors to share and expand each other’s power. It has outcomes for self, other and the environment. This perception suits

⁴² Gunnar Hökmark, ‘Speech’, *Tel Aviv University*, available at: http://www.european-enterprise.org/items/whatwedo/articlesspeeches/Tel_Aviv_University_Diplomacy_and_balance_rev.pdf, accessed 12 October 2012.

⁴³ Walter Russell Mead, ‘America’s Sticky Power’, *Foreign Policy*, No.141, (March-April 2004), p. 48.

power “with” and “to”, rather than “against/over”. It is flexible and responsive to the demands of the others and to the environment.⁴⁴

Apart from aforementioned liberal discussions, Nye’s another contribution to the debate of power, which is the relation between information and power, ought to be examined. Nye claims that “power is passing from the “capital-rich” to the “information-rich”.⁴⁵ Even though this claim contradicts with the effects of democracy and transparency, information is a multiplier of power wielding. The spectrum of information-related power activities can be widely identified such as scientific domination, broadcasts of media, information technologies and intelligence. For instance the produced knowledge in social sciences is the essential mean of justification and legitimization. It will directly cause to value exportation to the other societies. The terminology of the produced information can be benefited to build the basis of agreements or disagreements. In other words, information facilitates the norm and culture diffusion with the proper communication means. Apart from producing, sharing information eases the power wielding efforts since “it will contribute to cooperation, common understanding and dealing with common challenges.”⁴⁶ The inflation of information offers the state actors chances, but also requires flexibility to respond the fast spinning nature of new information.

If an overall assessment on the notion of change among liberal perceptions of power is needed, power might be viewed in “positive terms as the capacity to act collectively to realize a common good” as Stean and Pettifor mentioned.⁴⁷ Subject matter of liberal thinking is based on a collaborative, integrative and cooperative type of power understanding. It is the mutual gains of both weak and strong to cooperate on the issues that benefit all parties. The nature of the power is not limited with the military or economic aspect of power resources, but expanded to attraction and ability to shape the international environment. Coercion, even though the military and economic capability allow, can not be the course to attain power.

⁴⁴ Peter T. Coleman, ‘Positive Power: Mapping the Dimensions of Constructive Power Relations’, *International Center for Cooperation and Conflict Resolution, Teachers’ College, Columbia University*, pp. 2-11, available at: http://www.tc.columbia.edu/i/a/document/9109_PositivePower.pdf accessed 12 October 2012.

⁴⁵ Joseph S. Nye, ‘Soft Power’, *Foreign Policy*, No. 80 (Fall 1990) p. 164, available at: http://www.foreignpolicy.com/Ning/archive/archive/080/SOFT_POWER.PDF accessed 12 October 2012.

⁴⁶ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye ‘Power and Independence in the Information Age’, *Foreign Affairs*, 77/5 (1998), p. 94.

⁴⁷ Steans and Pettiford, ‘International’, pp. 59-60.

It can be observed an expansion of liberal conceptualization of power. Especially the method of power application becomes the major theme of emerging liberal power conceptions. Most of the examined power concepts deal with how to build the interaction between two or more parties. Whatever the source of the power is, the core issue is to employ it in a constructive and participative sense. This mentality will promote peace and common understanding of the international actors in conducting their relations.

Another subject matter, soft power, claims very comprehensive approach to the liberal construction of power. The issue that makes different soft power from the other proposals is that soft power clearly defines the sources and means of soft power. Context is perceptible and seems very pragmatic. It presents a very concise conceptualization regarding the methods to be employed to attain power.

Another significant characteristic of liberal justification of power emanates from the interconnectedness of the actors, which can not be limited only by the states. Actors such as Individuals, non-state organizations and supra-state organizations challenge the coercive based power applications. The democratic expansion of politics in intra and interstate affairs requires attractive stance and affirmative contributions to the common problems of international society. Increasing level of trade hardened to pursue war-prone and coercive methods of power politics. Liberal mode of power requires a constructive, integrative and co-optive power perception since it will be the harmony of interests to promote common good of all actors of international realm.

It is assessed crucial to review the challenges that affect the power conceptualization. A historical background of challenges will contribute to determine the factors that cause 'change' in the conceptualization of power, especially to perceive the comparison of realist and liberal frameworks. Hence following part will concisely clarify the 'change' in international politics before analyzing the 'change' process of realist and liberal concepts of power.

5. A Comparative Analysis of Change in the Conceptualization of Realist and Liberal 'Power' Perceptions

Aforementioned discussions indicate that there is a clear distinction between realist and liberal poles of power perception, especially in terms of the sources and means of power. The realist approach prioritizes interest oriented power figures, which can be presented by significant facts

and figures of capabilities. Power is both an aim and mean to dominate the realm and realize the interest. Liberal thought, on the other hand, promotes a cooperative tendency disregarding the strength of the counter part basing the relationship on mutual gains. The liberal perception is built upon a value laden evaluation of power conception. The word “powerful” may be attributed not to the one that holds a stronger army, but other issues such as economy and agenda setting capability in international arena. Liberal triumph of the post-Cold War era weights heavily the non-coercive means of power other than military, but new soft-threats⁴⁸ and interventions are contradictions. The general tendency of power applications ought to be taken into consideration that peace time cooperative activities of both state and non-state actors shape the political environment in international arena.

Peter Digeser compares and contrasts the known power perceptions that offers a clear understanding of the ‘change’ in conceptualizing power. He presents the power conception of Dahl, which was “A has power over B to the extent that he can get B to do something that B would not otherwise do” as the first face of power. But he puts forward the second face of power with the conception of Bachrach and Baratz that “power is not solely a matter of getting B to do something that she does not want to do, but can also be a matter of ‘preventing’ B from doing what she wants to do”. Finally he presents the perception of Luke as the third face of power as “an agent B may willingly do something that agent A wants B to do” reminding the volunteer participation of actor to the desires of powerful. He introduces Foucault’s power explanation as the fourth face of power as flexible, knowledge-power nexus based approach.⁴⁹ The change starts with challenging the coercion-based ‘change in behavior’ perception of Dahl and prevention-based justification of Bachrach and Baratz to ‘consent-based’ concept of Luke. The discussion goes deeper with a philosophical challenge to the context of power by taking ‘knowledge’ and power nexus of Foucault.

As can be clearly seen from the afore mentioned discussions, liberal approach challenged the power conception of realism by underlining a transition from destructive to constructive, from material-based to intangible-oriented value laden and flexible power perceptions. Peace time methods of power relations may be in the frames of show of military forces, economic and political dominance, but additionally ideational

⁴⁸ We used soft threat for the emerging threats to the welfare and stability of individual and international societies such as unlawful immigration, environmental degradation, organized crime, corruption, terrorism etc.

⁴⁹ Peter Digeser, ‘The Fourth Face of Power’, *Journal of Politics*, 54/4 (1992), pp.977-82.

attractiveness to shape prejudice in the minds of adversaries, impartial opponents and domestic public. Ultimate goals of actors can be achieved not only in the forms of brutal military mobilizations, but by means of liberal methods such as scientific superiority, educational offers to the other communities, building alike world views among the individuals, cultural politics attracting the masses.

On the other hand it can be claimed that liberal views can not regret from state-centric, realist approaches in a world that is ultimately controlled by the states. Hence realist and liberal views eventually overlap in benefitting from the tools of generating power to reach their goals, especially in peace time activities. As an example, both paradigms make use of cultural activities. Realist aim would be to realize the interest and dominate the realm at the expense of other actors whilst liberal purpose would be to create an environment of cooperation. Consequently, no matter what the theory is, benefited tools of building power may be uniform, but the purpose should be expected to be distinctive. The benefitted tools of power appeared to be more pacifist, cost effective and tolerable after the Cold War.

Nye termed the concept of soft power though; the conceptions of other liberal scholars resembles to Nye's 'soft power' perception. For instance Nye's 'soft power' concept can be resembled to "power with" of Weber, "integrative" power of Boulding and Lukes' "the radical conception of power". Weber's collaborative endeavor in promoting power indicates a similar vision. Boulding underlines the "increase in the productive and integrative powers of the human race" as much more significant than "the increase in its destructive powers"⁵⁰ before Nye proposed his soft power concept highlighting cooperation and interconnectedness. Steven Lukes argues volunteer obedience of an agent B that agent A wants B to do.⁵¹ Then there is a manipulation on desires of B. The motivation of B may be interest or fear, but still B willingly does what A wants. But Nye's challenge is that his conception clearly challenged the realist power politics by delineating concise, concrete conception that fits the prerequisites of current age. Nye's conception can be claimed still valid though; realist critics may question the validity by exemplifying the post Cold War US-led interventions. But Nye's smart power strategy responded to the challenges of international politics. On the other hand similar challenge can also be observed in the realist course of power conception. Although the basic tenets can be claimed as the same, such as taking the essential as state,

⁵⁰ Boulding, 'Three', p. 226.

⁵¹ Steven Lukes, *Power: A Radical View*, (London: Houndmills, Macmillan Education, 1974), p. 27.

realist perception also adopted itself to the transformation of international politics. Structural explanations and neo-classical justification of power can be perceived as examples of this transformation.

Co-optive power introduces volunteer obedience or serving to the goals of soft power with a cost-effective method. The methods of “the ability to affect what other countries want” can be associated with intangible power resources such as culture, ideology, and institutions.⁵² Trust and perception of the majority of the international society may persuade most of the agents to accept the discourses of few agents. In another words, not only the military or economic strength, but also the trust can convince the actors to accept the courses of actions of these players. It is clear that realist perception is lacks the potentiality of trust to the other state actors. Liberal commitment by means of regime and norm building efforts can build the trust among states. The challenge of trust will promote the cooperative power relations.

Cultural affairs and public diplomacy may be considered as tools of building “ideas” in accordance with constructivist understanding. The idea of a commonly dreamed globe, which is non resistible in the minds, is itself a power, although the context of the dream varies in the minds. Common goods of international society and universal values may be presented as the ultimate, innocent and unquestionable motivation of the international actors. For instance, ideas, such as toleration and welcoming the “different” will not be difficult to reach consensus among the actors of international system, because either of the ideologies, governments or organizations can not claim inequity and injustice. The significant characteristic of this tendency is the cooperative nature of the power relations to attract the public opinion. There will be no coercive power that magnetizes overall public.

Another significant issue is the soft threats and weakening state structures which are unable to control their territories. These threats are posing the danger of spreading instability and challenging the international order. The capabilities of strong states seem inadequate to respond these threats by means of numeric military and economic capabilities. Even the strength of these state are somehow the reason of some type of soft threats such as terrorism, radicalism, immigration or environmental degradation. Hence realist concept of power falls short to prevent these soft threats. The consent of weak states must be assured, although it will not be adequate since the inability of these states would be the cause of instability. Then an

⁵² Nye, ‘Soft Power’, *Foreign Policy*, pp. 166-7

individual level consent becomes 'must' to obtain the desired goals. Liberal perception's cooperative, constructive approach fits to build an environment to get the consent of individuals, non-state groups and organizations. Hence liberal based, tolerable and constructive power may be a course of action to suppress the soft threats.

Sayfa/Page | 110

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

6. Conclusion

The "context of" and "means to realize" the power is a point of discussions in accordance with the streams of eras. The main events of different centuries shaped the perception of the power conception. After the World Wars and Cold War, it could be observed a challenge in Western IR discipline to describe what the power is. Power was perceived with measurable material figures such as number of soldiers, population, number of annexed territories, economic parameters. The one who had the capability to coerce the other actor would be conceived as powerful. But the recent discussions about the nature of power shift from material basis of power to its intangible structure such as moral, value-laden, cooperative, ideational and cultural factors. If the historical processes of various theoretical debates are examined, only several power paradigms can be observed until 20th century. But 20th century's debates enhanced and increased the number of power perceptions.

In the context of realist and liberal power conception, change of context can easily be observed in the nature of power perception. Realist concept evolved as the World War and Cold War eras lost their blueprints. Realist conception has changed and adopted itself to the new challenges, although it can be claimed that this adoption fell short to meet the requirements of the new environment. Liberal scholars challenged realist perspective and took the power concept out of the realist domain. Liberals contributed to the IR by providing alternative power definitions, sources and means. The military interventions of post-Cold war era hindered the liberal justification of power, but liberal context has been adapted to the challenges by inhaling a midway course. Smart power is proposed as a median to both realist hard power and liberal soft power. Consequently the context of power can be assumed by factors such as international political environment and perceived nature of threat that requires a 'flexible' approach to describe its nature. Besides intention of actor should also be credited to assess the efficiency of its power.

REFERENCES

- Abbot, Jacop, Alexander the Great, New York, Harper and Brothers, 1902.
- Arendt Hannah, On Violence, New York, Harcourt, Brace & World, 1970.
- Armitage, Richard L. and Nye, Joseph S. Implementing Smart Power: Setting an Agenda for National Security Reform, Statement before the Foreign Relation Committee of US Senate.
- Baldwin, David A., "Power and International Relations", Carlsnaes, Walter, Risse, Thomas, and Simmons Beth (eds), Handbook of International Relations, London, Sage.
- Berenskkoetter, Felix, "Thinking About Power" in Power in World Politics, Felix Berenskkoetter and M.J.Williams (eds), New York, Routledge, 2007.
- Boulding, Kenneth, Three Faces of Power, Newbury Park, Sage Publications, 1989.
- Burchill, Scout, "Realism and Neorealism" in Theories of International Relations, Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit, Jacqui True (eds), 2nd Edition, New York, Palgrave, 2001.
- Carr, Edward Hallet, Twenty Years Crisis, New York, Palgrave, 1988.
- Coleman, Peter T., "Positive Power: Mapping the Dimesions of Constructive Power Relations", International Center for Cooperation and Conflict Resolution, Teachers' College, Colombia University.
- Cooper, Robert, the Goals of Diplomacy, Hard Power, and Soft Power, David Held/Mathias Koenig-Archibugi (eds), American Power in the 21st Century, Cambridge, Polity Press, 2004.
- Dahl, Robert A., "The Concept of Power", Behavioural Science, 2, 1957.
- Deutsch, Karl W., "On the Concepts of Politics and Power", Journal of International Affairs, 21, 1967.

Deutsch, Karl W., *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*, New York, Collier-Macmillan, 1963.

Digester, Peter, "The Fourth Face of Power", *Journal of Politics*, 54/4, 1992.

Sayfa/Page | 112

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Foucault, Michel, *The Will to Knowledge: The History of Sexuality 1*, London, Penguin Books, 1998.

Griffiths, Martin, *Fifty key Thinkers in International Relations*, London, Routledge, 1999.

Hökmark, Gunnar (Ambassador), Speech in Tel Aviv University on October 31, 2006. <http://www.european-enterprise.org/items/whatwedo/articlespeeches/Tel Aviv University Diplomacy and balance rev.pdf>

<http://people.umass.edu/hist101/docs%20absolutism%20101-2007.pdf>

http://www.csis.org/index.php?option=com_csis_congress&task=view&id=254

http://www.tc.columbia.edu/i/a/document/9109_PositivePower.pdf

Jackson, Robert, http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199285433/jackson_chap06.pdf

Keohane, Robert O. and Nye, Joseph S. Jr., "Power and Independence in the Information Age", *Foreign Affairs*, 77/5, 1998.

Lukes, Steven, *Power: A Radical View*, Houndmills: Macmillan Education, London, 1974.

Mead, Walter Russell, "America's Sticky Power", *Foreign Policy*, No.141, March-April 2004.

Mearsheimer, John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, New York, Norton, 2001.

Steans Hans J., *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York, Alfred A Knopf, 1974.

Nye, "Soft Power", *Foreign Policy*, No. 80 , Fall 1990, http://www.foreignpolicy.com/Ning/archive/archive/080/SOFT_POWER.Pdf

Nye, Joseph S. Jr., "The Benefits of Soft Power", February 8, 2008, <http://hbswk.hbs.edu/archive/4290.html>

Nye, Jr., Joseph S., *Soft Power: the Means to Success in World Politics*, New York, Public Affairs, 2004.

Nye, *Power in the Global Information Age: From Realism to Globalization*, New York, Routledge, 2004.

Pax Britannica, "Encyclopædia Britannica", 2010, Encyclopædia Britannica Online, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/447441/Pax-Britannica>

Richelieu, *Political Testament*, 1638.

Steans, Jill and Pettiford, Lloyd, *International Relations: Perspectives and Themes*, Malaysia, Pearson Education, 2001.

Tanrısever, Oktay, "Güç", Eralp, Atila (ed), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

Tunçay, Mete, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi-I: Seçilmiş Yazılar (Eski ve Orta Çağlar)*, Ankara, Teori Yayınları, 1985.

Walt, Stephen, "Enduring Relevance of the Realist Tradition", Katznelson, Ira, and Milner, Helen V. (eds) *The State of Discipline*, New York, Norton.

Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, California, Addison Wesley Publishing Co., 1979.

Wendt, Alexander, *Social Theory of International Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.

Cari Açık Sorununun Temel Nedenleri ve Sürdürülebilirliği: Türkiye Örneği

Utku ALTUNÖZ*

Öz

Çalışmanın amacı Türkiye’de cari açığın sürdürülebilir olup olmadığı test edilesidir. Söz konusu analiz için 1994:04–2013:04 dönemleri incelenmiş olup, seriler arasında tüm dönemlerde eş-bütünleşme ilişkisinin olduğu ve her ne kadar kısa dönemde sapmalar olsa da uzun dönemde söz konusu sapmaların ortadan kalktığı sonucuna ulaşılmıştır. Ekonometrik modelimize göre Türkiye’nin cari açık problemi zayıf bir şekilde sürdürülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cari Açık, Finansman Kalitesi, Sürdürülebilirlik

JEL Sınıflandırması: E60, E63,F10

Fundamental Reasons of Current Deficit and Sustainability: The Case of Turkey

Abstract

The aim of this study is to test if current deficit of Turkey is sustainable or not. Turkey was tested by Johansen’s co integration method by using the data of 1994:04-2013:04 period. According to the result of empirical analysis, co-integration relation exist and it was understood that the current account deficit has been determined as weakly sustainable.

Keywords: Current Account Deficit, Financing Quality, Sustainability

JEL Classification: E60, E63,F10

1. Giriş

90’lı yıllarda baş göstermeye başlayan cari açık problemi, özellikle finansal krizlerin nedenleri arasında baş sıralarda yer almaktadır. Erken

* Yrd.Doç.Dr., Sinop Üniversitesi İİBF Dekan Yrd., İşletme Bölüm Bşk. E-posta: utkual@hotmail.com

uyarı sistemi olarak ta kabul gören bu konu, Türkiye ekonomisi için de önem arz etmektedir. Özellikle literatürde cari açığın GSYİH'ya oranının %5 olması gerektiği ve bu değer eşik değer olduğu öne sürülmektedir. Türkiye, Latin Amerika ülkeleri gibi ülkelerin yaşadıkları finansal krizlerde de Cari Açık/GSYİH oranı önemli bir erken uyarı sinyali olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye ekonomisinin dış borç ve sermaye akışının da etkisi ile yüksek büyüme performansı yaşadığı yadsınamaz bir gerçektir. Bununla birlikte dış ticaret haddinde ve cari açığında da paralel bir artışı beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin 2011 yılında cari açığı GSYİH'nın %10 una ulaşmıştır.

Çalışmamızın amacı cari açığın temel sebeplerini ve problemin çözümü için finanman kalitesini belirlemek ve ne derece sürdürülebileceğini ortaya koymaktır. Çalışmamızda kuracağımız ekonometrik modelle çalışmamız güçlendirilerek ve sonuçların literatüre uygunluğu analiz edilecektir.

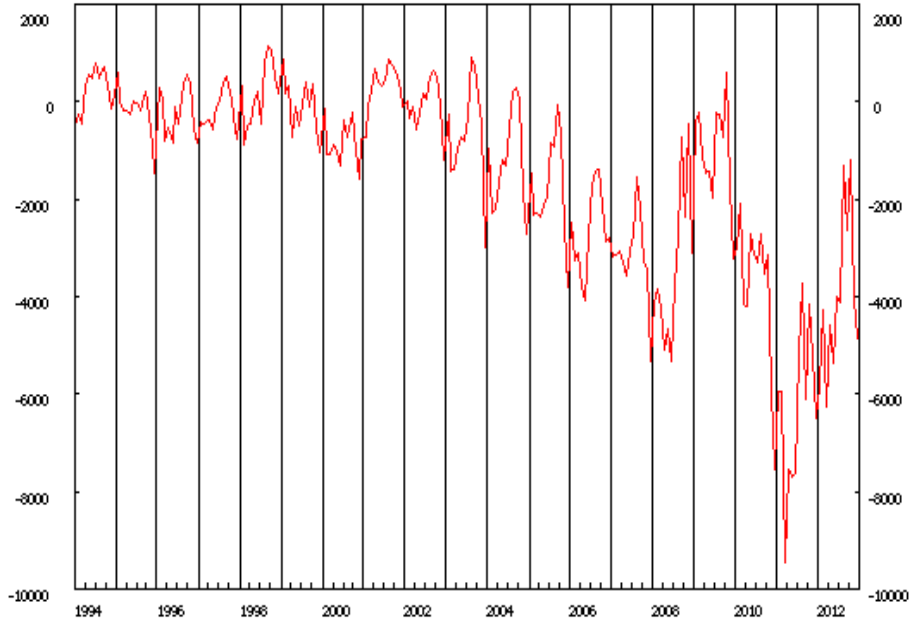
2. Cari Açığın Tanımı

Ülkelerin belirli dönemde kazandıkları döviz gelirleri ve harcadıkları döviz giderleri ödemeler bilançosunda kayıtlanmaktadır. Cari işlemler ve finans hesabı olarak ikiye ayrılan ödemeler bilançosu, cari açığın durumunun izlenmesinde önem taşımaktadır. Finans hesabını doğrudan yabancı sermaye yatırımları, portföy yatırımları vb döviz girişleri oluşturmaktadır. Söz konusu yatırımlar, kâr transferleri, cari işlemler hesabının diğer gelirler bölümünde yer almaktadırlar. Finans hesabının görevi, cari işlemler açığının finansmanını sağlamaktır. Eğer finans hesabıyla sağlanamadığında net hata ve noksan hesabıyla, onunda yetmediği durumlarda resmi rezervlerle kapatılmaktadır.

Cari işlemler açığı kavramı özellikle 1980'li yıllarda sermaye hareketlerinin serbestleşmesi konusundaki engellerin ortadan kalkmasıyla adından daha fazla söz ettiren bir kavram haline gelmiştir. Yüksek sermaye girişlerinin etkisiyle küresel cari hesap açığının artarak sürmesi başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere diğer birçok ülkede ekonomik istikrara ilişkin önemli kaygılara yol açmıştır. Yüksek sermaye girişlerine paralel olarak ülkeleri yüksek cari açıkları finanse edebilmelerine rağmen açıkların kalitesi ve sürdürülebilirliği ayrı bir tartışma konusu haline gelmiştir. 1990lu yıllar, Türkiye ve benzeri gelişmekte olan ülkeler için cari açıkların sürdürülebilir olup olmadığının tartışılır olduğu yıllar haline gelmiştir. 1989-2004 yılları arasında yurt dışı yerleşiklerinin toplam

sermaye girişlerinin %25 i portföy yatırımlarından oluşmaktaydı. %18 lik kısmını ise kısa vadeli kredi girişleri oluşturmaktaydı. Bu miktar, toplam sermaye girişlerinin neredeyse yarısını oluşturduğu için giren sermayenin geri dönmesi yada girişin sürdürülebilir olup olmadığı tartışılır hale gelmiştir. Türkiye’de 1994 ve 2001 krizlerinin sebepleri arasında cari açık önemli rol bir paya sahiptir. Cari Açık /GSYİH oranlarına bakıldığında 1993 yılında yaklaşık %3,5 oranında açık verilirken, 2000 yılında yaklaşık %5 açık verilmiş ve kriz ortamı oluşmuştur.

Grafik 1: Türkiye’de 1994-2012 Dönemleri Arası Cari Açık (%)

Kaynak: TCMB

Grafik 1’de izlendiği üzere Türkiye ilgili yıllarda cari açık sorunu ile karşı karşıyadır. 2008 Küresel Ekonomik Krizine kadar oldukça istikrarlı bir seviyede seyreden Türkiye’nin cari açığı, küresel krizin de etkisiyle 2009-2010 yılları arasında önemli ölçüde azalmıştır. Krizin etkisinin azalması ile birlikte günümüzde eski seviyelere çıktığı açıkça izlenebilmektedir.

2002 yılından itibaren yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, aynı yıldan itibaren Türkiye’de cari açık temel makroekonomik sorun olarak 2012 yılına kadar önemini artırarak devam etmiştir. Aşırı değerli yerli paradan kaynaklanan döviz kurlarında yaşanacak bir artış ile sorunun

çözümüne kısa vadede katkıda bulunulmasına ilişkin gelişmeler 2011 yılı ikinci yarısında yaşanmıştır. Döviz kuru artışı 2011 yılı sonu ve 2012 başında kendisini göstermeye başlamıştır. Nisan-2012'de ise orta ve uzun vadede çözüme kalıcı katkıda bulunulması amacıyla hükümet tarafından yeni bir teşvik programı açıklanmıştır.

Sayfa/Page | 118

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

3. Cari Açığın Teorik Altyapısı

Cari açığı birbiriyle bağlantılı üç farklı yaklaşımla açıklayabilmekteyiz.

$$CD_t = NX_t + r_t B_t + TR_t \quad (1)$$

$$CD_t = B_{t+1} - B_t \quad (2)$$

$$CD_t = r_t B_t + TR_t + Y - C_t - T_t - G_t = S_t - I_t \quad (3)$$

İlk denklemde cari açığın tanımı mal ticareti, dış borca ilişkin faiz ödemeleri ve transfer ödemeleri ile yapılmaktadır.

NX_t : Mal ve hizmet ihracatı (Net)

B_t : Dış borcu olan ülkeler için dış borç stokudur. Ayrıca bono, tahvil, krediler, fiziki sermaye ve hisse senedi gibi net dış varlıkları ifade eder.

r_t : Uluslararası faiz oranı

$r_t B_t$: Dış borcu olan ülkelerde dış borç faiz ödemesidir. Ayrıca dış varlıklardan sağlanan net getiriyi ifade eder.

TR_t : kamu ve özel kesim net transfer harcamaları

Denklemdaki mal ve hizmet ihracatı kalemini olumsuz etkileyen kalem $r_t B_t$ kalemidir. Özellikle ülkenin borçlu olması, bu kalemin negatif değerli olmasına neden olmaktadır. Bu durum da mal ve hizmetler kalemini olumsuz yönde etkilemektedir. Matematiksel olarak transfer harcamaları pozitifdir ve cari dengeyi olumlu yönde etkilemektedir. Mal ticaretindeki açıklar ve dış borç faiz ödemeleri cari açığın nedeni olarak gösterilebilir.

Denklem (2) de dış varlıklar ile açıklanmaktadır. $B_{t+1} - B_t$; net dış varlık değişimini göstermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda söz konusu değer negatif değer alması, ülkenin cari açık vermesi anlamına gelmektedir.

Denklem (3) de ise yatırım ve tasarruf dengesi kanalıyla cari açık açıklanmaktadır. Denklem $(C_t + I_t + G_t)$ kısmı ülkedeki toplam giderleri, $(r_t B_t + TR_t + Y_t)$ ise ülkedeki gelirler toplamını ifade etmektedir. Giderler kısmı sırasıyla özel tüketim harcamaları, özel ve kamu yatırım harcamaları ve cari kamu harcamalarını ifade etmektedir. Y_t Yurtiçi üretimi ifade ederken S_t özel ve kamu tasarruf toplamını ifade etmektedir.

O halde;

$CD_t = S_t - I_t$ şeklinde ifade edilebilmektedir. Eğer bu eşitlik negatif değer alırsa ülkede iç tasarruf eksiği olduğu anlaşılmaktadır. Burada temel neden kamuve/veya özel kesimde harcama kalemlerinin fazla olmasıdır.

4. 2000'li Yıllar ve Türkiye'nin Cari Açık Sorunu

2001 krizi sonrasında gerçekleştirilen istikrar programları sonucunda enflasyon kontrol altında tutulmuştur. Merkez bankasının bağımsızlığının sağlanması ve bankacılık sektöründeki reformlar, düzelen bütçe göstergeleri ile birlikte ekonominin seyrini olumlu yönde etkilemiştir. Yaşanan olumlu gelişmelere karşın, bu dönemde cari işlemler dengesinde süreç tersine işlemiştir. Ekonomik daralmanın yaşandığı 2001 yılında GSYH'nın %2'si kadar fazla veren cari işlemler dengesi, 2002 yılından itibaren açık verecek şekilde Türkiye'nin en önemli ekonomik sorunlarından birisi olarak varlığını her geçen yıl daha da hissettirmiştir.

Tablo 1: Cari İşlemler Dengesi ve Cari Açık/GMYH Oranı (2002-2011)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Cari Açık / GSYH (%)	-0,3	-2,5	-3,7	-4,6	-6,1	-5,9	-5,7	-2,3	-6,5	-10,5
Cari İşlemler Dengesi (Milyon Dolar)	-626	-7515	-14431	-22309	-32249	-38434	-41959	-13991	-47693	-77100

Kaynak: TCMB

Tablo 1 den izlendiği gibi 2002 yılından 2011 yılına kadar Cari Açık / GSYH oranı artış eğilimine girmiş olup 2011 yılında eşik değerini iki katına

ulaşmıştır. Cari işlemler dengesindeki artış ta dikkat çekicidir. TCXMB verilerine göre 2012 yılı cari işlemler açığı, bir önceki yıla göre 28.3 milyar dolar azalarak 48.8 milyar dolara gerilemiş oldu. 2013 yılında ise cari işlemler açığı 65 milyar 4 milyon dolar

Sayfa/Page | 120

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

1990 yılından itibaren yaşanan ekonomik krizlerin ödemeler bilançosu kaynaklı oluşu ve kriz yıllarından önce Cari Açık/GSYH oranının %5'e kadar yükselmesi nedeniyle cari açık / GSYH'ya oranının %5 ve daha büyük bir orana ulaşması ekonomi açısından bir risk olarak kabul edilmektedir¹.

Türkiye ekonomisi 2002'den itibaren yıllık ortalama %5,5 büyüyerek, 300 milyar dolar GSYİH'dan 800 milyar dolar GSYİH düzeyine yaklaşmıştır. Gelecek 10 yılda aynı hızla büyüyen bir Türkiye'nin 2023'te yıllık milli geliri 2 trilyon dolara varması kaçınılmazdır. Bununla birlikte cari açık Türkiye ekonomisi için bütün zaafı bünyesinde barındıran en kritik, en şeffaf ve nihai göstergedir. Bu nedenle, işsizlik ve enflasyon sorunlarını da eş zamanlı çözmeye imkân verecek GSYH'nın %3'ü ya da altında bir cari açığı sağlayacak yapısal politikalarda yoğunlaşma kaçınılmazdır.

5. Türkiye'de Cari Açığın Temel Nedenleri

Ülkemizde cari açığın temel nedenlerini baktığımızda ilk karşımıza çıkan etmen iç tasarrufların yatırımlara yetmemesidir. Son yıllarda Türkiye'de iç talep aşırı derecede canlanmış, iç tasarruf oranları 1992'deki %23 seviyelerinden, 2011'de %12.8'lere kadar düşmüştür. Buna karşılık, 2011 yılında Türkiye'de yatırımların GSYİH'ya oranı, %23.1'dir². İç tasarruf arttırıcı politikalardan uzak olan ülkemiz, faizlerin yüksek kalması, bütçenin daha da sıkılaştırılması ve iç talebin azaltılması gibi politikalarla tasarruf oranlarını arttırabilecektir.

Diğer bir neden ise Dış Ticaret Açığıdır. Cari işlemler açığının en önemli nedeni, dış ticaret açığıdır. Türkiye'de 1980 öncesinde, ithal ikameci üretim politikası izlenmiş ve ihtiyaç duyulan bütün malların yurt içinde üretilmesine çalışılmıştır. 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte, ülkenin dış dünya ile serbest ticaret yapmasının önü açılmış ve ihracata dayalı ekonomik büyüme modeli uygulamaya konulmuştur. Ancak, gerekli yapısal

¹ O. Murat Telatar, Harun Terzi, "Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23:2,2009, 119.

² IMF, Wold Economic Outlook, April 2011.

düzenlemeler yapılmadan başlayan bu dışa açılma süreci, ihraç edilenden daha fazlasının ithal edilmesiyle ve dış ticaret açığıyla sonuçlanmıştır.

Liberalleşme sürecinde özellikle ithal ikamecilikten vazgeçilerek ihracata dayalı büyüme stratejileri izlenmiştir. İzlenen politikaların sonucunda gerekli alt yapının oluşturulmaması sonucu yüksek enflasyon ile karşı karşıya kalınmıştır. Özellikle bu dönemde satınalma gücünün yetersiz olduğu bir iç pazar mevcuttu. Bu nedenle üretim optimal ölçekle yapılamamıştır. Küçük sanayiciler ileri teknolojiye yönelik tesisler kuramamışlardır.

**Tablo 2: Türkiye'nin 2006-2012 Dönemi
Dış Ticaret Dengesi (Milyar \$)**

	İhracat	İthalat	Denge	İhracat/İthalat (%)
2006	86	139	-53	0,618705036
2007	107	170	-63	0,629411765
2008	132	201	-69	0,656716418
2009	102	140	-38	0,728571429
2010	113	185	-72	0,610810811
2011	134	240	-106	0,558333333
2012*	100	156	-56	0,641025641

Kaynak: TCMB-EVDS-Dış Ticaret Geniş Ekonomik Kategorileri Sınıflamasına Göre.

*2012 değerleri ilk 8 aylık döneme aittir.

Tablo 2'de Türkiye'de cari açığın devamlı olarak arttığı ve 2001 yılında en yüksek değerine ulaştığı görülmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranları, %60 civarındadır.

Enerjide dışa bağımlılık ve artan enerji fiyatları diğer bir cari açık nedenidir. Son yıllarda enerji fiyatlarının artmasının da etkisiyle, enerji ithalatı, cari açık içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Tablo 3: Enerji İthalatının Ekonomideki Yeri

	Enerji İthalatı (Milyar USD)	Toplam İthalat (Milyar USD)	Enerji İthalatının Toplam İthalat İçindeki Payı (%)	Cari Açık (Milyar USD)	Enerji İthalatının Cari Açık İçindeki Payı (USD)	Enerji Giderleri Hariç Cari Açık (Milyar USD)	Ham Petrol Varil Fiyatları (USD)
2006	29	139	21	32	90	3.4	58
2007	33	170	20	38	88	4.6	64
2008	48	202	23	41	116	-6.8	91
2009	29	140	21	13	223	-16.5	53
2010	38	185	20	46	82	8.1	91
2011	54	240	22	77	70	23	87
2012*	40	156	24	34	113	-4.7	108

Kaynak: TCMB ve TÜİK, 2012 yılı verileri, ilk 8 aylık dönemi kapsamaktadır.

Tablo 3 'te 2011 yılında 54 Milyar Dolarlık enerji ithal edildiği, bunun toplam ithalatın %22.5'ine, cari açığın %70'ine karşılık geldiği görülmektedir.

Türkiye'de uygulanmakta olan genişletici para ve maliye politikaları, cari açığın bir diğer nedenidir. Yüksek büyüme rakamlarına ulaşabilmek için uygulanan bu politikalar, iç talebi arttırırken cari açık üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Cari açıkla mücadele için yalnızca para politikasının değil, maliye politikasının da sıkılaştırılması gerekmektedir. Çünkü genişletici maliye politikasına paralel olarak meydana gelen kamusal bütçe açıkları, iç faiz oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Bu durumun sonucu ülkeye daha fazla sermaye girer, o da ülkede döviz kuru düşüşüne yol açar³.

Doğrudan yabancı yatırımları ve portföy yatırımlarının kâr transferleri, Türkiye'de cari açığın artışında önemli bir yere sahiptir. Yabancı yatırım ve portföy yatırımlarının kâr transferleridir. Türkiye'de

³ C.F. Marinheiro, "Ricardian Equivalence, Twin Deficits, and the Feldstein-Horioka Puzzle in Egypt", Grupo de Estudos Monetarios e Financeiros, Faculty of Economics University of Coimbra, Portugal. <http://evds.tcmb.gov.tr> (Erişim: 27.08.2013).

yabancıya satılan kamu altyapı yatırımları ile kârlı özel işletmelerin döviz olarak dışarıya kâr transfer etmesi cari açığı olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 4: Doğrudan Yabancı Yatımlar ve Portföy Yatırımlarının Kâr Transferleri (Milyar \$)

	DYYKT	PYKT	CA	DYYKT/CA (%)	PYKT/CA (%)
2006	1182	3463	32249	3.7	10.7
2007	2213	3735	38434	5.8	9.7
2008	2940	3523	41524	7.1	9
2009	2914	2994	13370	21	22
2010	2865	3149	46643	6	6.8
2011	3	3382	77199	4	4.4
2012*	1396	2370	34462	4	6.8

Kaynak: TCMB-EVDS-Ayrıntılı Sunum. *2012 değerleri ilk 7 aylık döneme aittir.

DYYKT: Doğrudan Yabancı Yatırım Kâr Transferleri

CA: Cari açık

PYKT: Portföy Yatırımları Kâr Transferleri

Kâr transferleri cari açık içinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Tablo 4 te, doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımlarındaki kâr transferlerinin cari açığı ne ölçüde yükselttiği izlenebilmektedir.

Türkiye'nin borçlanmasında dış borcun yüksek oluşu da cari açığı artıran bir etmendir.

Tablo 5: Dış Borç Stokunun Cari Açığa Etkisi (Milyar \$)

	Özel Kesim	TCMB Dış Borç Stoğu	Kamu Dış Borç Stoğu	Toplam	Dış Borç Faiz Ödemeleri	Cari Açık	Dış Borç Faiz Ödemeleri / Cari Açık
2006	120	15	71	206	6	-32	-0,1875
2007	160	15	73	248	7	-38	-0,184210526
2008	188	14	78	280	8	-42	-0,19047619
2009	172	13	83	268	7	-13	-0,538461538
2010	189	11	88	288	5	-48	-0,104166667
2011	203	10	95	308	5	-77	-0,064935065
2012*	207	9	100	316	3	-34	-0,088235294

Kaynak: TCMB Ödemeler Bilançosu Ayrıntılı Sunum ve Dış Borç İstatistikleri.

*2012 değerleri, ilk 7 aylık döneme aittir.

Tablo 5 ten izlenildiği gibi Türkiye dışa bağımlı borç stratejisi izlemektedir. Bunun doğal sonucu olarak toplam dış borç stoğu devamlı artış kaydetmektedir. Bu borçların faiz ödemeleri cari açığın artmasına neden olmaktadır.

2013 yılına gelindiğinde, dış ticaret açığını yıl boyunca devam eden artış ve aralıkta hizmetler ve gelir kalemindeki zayıflığın etkisiyle cari açık 2013'ün tamamında 65 milyar dolar ile önemli bir seviyededir. 2013 yılı cari işlemler açığı, bir önceki yıla göre 16 milyar 507 milyon dolar artarak 65 milyar 4 milyon dolara yükselirken, parasal olmayan altın hariç cari işlemler açığı 983 milyon dolar azalarak 53 milyar 223 milyon dolara gerilemiştir.

6. Cari Açığın Sürdürülebilirliği Konusunda Literatür

Yücel ve Yanar (2005), Cari açığın sürdürülebilir olup olmadığı konusunda 1994-2003 yılları arasında ihracat ve ithalat arasındaki uzun süreli ilişkiyi irdelemişlerdir. Engle-Granger iki aşamalı eş-bütünleşme testlerini kullandıkları çalışmalarında ithalat ve ihracat arasında uzun dönemli ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu durumun istatistiki

açıklaması Türkiye'nin cari işlemler açıklarının sürdürülemez olduğu şeklindedir.

Matsubayashi (2005), 1975:1-1998:2 dönemleri için ABD'deki cari açığın sürdürülebilir olup olmadığını analiz etmiştir. Çalışmada her ko-entegrasyon denklemini dört farklı gecikme uzunluğu kullanarak tahmin etmiş ve ABD cari açığının büyük olasılıkla sürdürülebilir olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Peker (2009), Türkiye'de cari işlemler açığının sürdürülebilirliğini, 1992-2007 dönemi aylık verilerini kullanarak, Johansen eş-bütünleşme yöntemi yardımıyla analiz etmiştir. Çalışma sonucunda, ihracat ve ithalat serileri arasında uzun dönemli ilişki bulunmasına rağmen, eş-bütünleşme katsayısının birden küçük çıkması nedeniyle, Türkiye'de cari işlemler açığının ancak düşük formda sürdürülebilir olduğu, döviz gelirlerinin döviz giderlerinden daha az olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Fountas ve Wu (1999) ABD için cari açığın sürdürülebilir olup olmadığı konusunda yaptıkları çalışmada eş-bütünleşme yöntemini kullanmışlardır. 1967-1994 veri seti ile yaptıkları çalışmanın sonucunda ABD'de cari açığın sürdürülemez olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Göçer ve Mercan (2011), Türkiye için cari açığın sürdürülebilirliği ile ilgili yaptıkları çalışmada 1992:01-2010:3 için sınır testi yaklaşımını kullanmışlardır. Söz konusu çalışmada zayıf formda cari açığın sürdürülebilir olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

7. Ampirik Analiz

1994:04-2013:04 dönemlerini kapsayan ampirik analizimizde gelirler değişkeni ve giderler değişkeni kullanılmıştır. Gelirler değişkeni I ile giderler değişkeni ise C ile ifade edilmektedir. Veri seti TCMB Elektronik Veri Dağıtım sisteminden temin edilmiştir.

- Gelirler Değişkeni:
- Mal ve hizmet ihracatı
- Hizmet gelirleri
- Transfer ödemeleri
- Dış borç faiz gelirleri
- Giderler Değişkeni:
- Mal ve hizmet ithalatı
- Hizmet Giderleri
- Dış borç faiz ödemeleri

Türkiye’de cari açığın sürdürülebilirliğinin ekonometrik testi için vektör otoregresif temelli Johansen eş-bütünleşme testi kullanılmıştır. Eş-bütünleşme (kointegrasyon) için popüler olan yöntem, birim kök sınaması yapılması ve sonrasında Engle ve Granger’ın iki aşamalı sürecinin uygulanmasıdır⁴.

Sayfa/Page | 126

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Engle-Granger (1987), yaklaşımı oldukça eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin giderilmesi için farklı metotlar geliştirilmiştir⁵. Bu metotların en yaygın kullanılanı Johansen eş-bütünleşme yaklaşımıdır. Johansen eş-bütünleşme yaklaşımı için şu VAR(p) modeli

$$y_t = A_1 y_{t-1} + \dots + A_p y_{t-p} + B x_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Formülde;

y_t I(1) değişkeninin bir k vektörünü ifade etmektedir ve durağan değildir. x_t ; deterministik değişkenlerin d vektörünü, ε_t ise yenilik vektörünü temsil etmektedir. Denklem 1 deki vektör otoregresif sürecinin birinci farkı alındığında;

$$\Delta y_t = \pi y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \tau_i \Delta y_{t-i} + B x_t + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\pi = \sum_{i=1}^p A_i - I \text{ ve } \tau_i = -\sum_{j=i+1}^p A_j \quad (3)$$

π : matrisinin indirgenen düzeyi olarak düşünülen eş-bütünleşme hipotezi

α ve β (kxr) boyutlu ve seviyesi r olan iki matrisi simgelemektedir. Johansen yöntemi test istatistikleri iz (λ trace) ve maksimum öz (λ mak) değerleri yardımıyla belirlenmektedir.

⁴ T.C. David, R.Moghadam, Capital and Trade as Engines of Growth in France: An Application of Johansen’s Cointegration Methodology, IMF Staff Papers, Vol. 40 (3), 1993, p. 545.

⁵ Enders, W., Applied Econometric Time Series, New York: Wiley, 1995, p. 385.

7.1. Birim Kök Testi İle Durağanlık Tespiti

Tablo 6: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF Birim Kök Testi Sonuçları			Kritik Değer(%1)
	1994:04-2012:03	1994:04-2012:03	1994:04-2012:03	
R	-5.531(10)	-1.781(11)	-0.631(11)	-3.732
E	-0.282(9)	-1.881(9)	-0.265(11)	-3.533
ΔR	-3.511(9)	-4.876(10)	-3.702(9)	-3.641
ΔE	-4.911(8)	-3.919(8)	-4.955(11)	-3.135

Sayfa/Page | 127

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Test biçimi olarak düzey değerde bütün değişkenler için sabit terim ve trend kullanılmıştır. Değişkenlerin birinci farkı (∇) için ise, sabit terim kullanılmıştır. Parantez içi değerler değişkenlerin, AIC'ye göre belirlenmiş uygun gecikme uzunluğunu belirtmektedir.

Tablo 6'da, birim test sonuçlarına göre R_t ve E_t değişkenlerinin aynı dereceden bütünleştikleri ve ikisinin de $I(1)$ oldukları görülmüştür. Dolayısıyla, eş-bütünleşme için gerekli ön koşul sağlanmıştır. Johansen yönteminin uygulanabilmesi için uygun gecikme sayısının belirlenmesi gerekmektedir. Çalışmada gecikme uzunluğu belirlenirken kullanılan kriterler ve elde edilen gecikme uzunlukları Tablo 7 de sunulmuştur.

Tablo 7: Gecikme Uzunluğu Tespiti

Dönem	Gecikme Uzunluğu	Kullanılan Kriter	Otokorelasyon Testi
1994:04-2003:02	3	AIC CS, HQ ⁶	0.382
2003:03-2012:01	3		0.623
1994:04-2013:04	3		0.394

⁶ Akaike bilgi kriteri (Akaike Information Criterion: AIC). Schwarz bilgi kriteri (Schwarz information criterion: SC). Hannan Quin bilgi kriteri (HannanQuin information criterion: HQ)

Tablo 7 ye göre gecikme uzunluğunun 3 olduğu modellerde otokorelasyon sorununun olmadığı görülmüştür.

7.2. Eş-bütünleşme Testi

Tablo 8'e göre, bütün değişkenler I(1) olduğu için gelirler ve giderler serisi arasındaki eş-bütünleşme ilişkisi Johansen yöntemi yardımıyla araştırılabilir durumdadır. Es-bütünleşmenin varlığı ve es-bütünleşme vektörü sayısını belirlemek amacıyla elde edilen iz değeri test sonuçları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 8: Eş-bütünleşme Test Sonuçları

	Boş Hipotez	Alternatif Hipotez		%5 Kritik Değer	Karar
1994:04-2003:02	λ trace testi		λ trace testi		
	r=0	r>0	17.231	16.231	eş-bütünleşme mevcut
	r<1	r>1	3.761	3.912	
2003:03-2012:01	λ trace testi		λ trace testi		
	r=0	r>0	38.331	13.243	eş-bütünleşme mevcut
	r<1	r>1	1.921	4.231	
1994:04-2013:04	λ trace testi		λ trace testi		
	r=0	r>0	15.513	17.351	eş-bütünleşme mevcut
	r<1	r>1	0.812	3.143	

Tablo 7 de izlendiği gibi λ trace testi sonuçlarına değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olmadığı boş hipotezi ($r=0$) reddetmektedir. Çünkü λ trace sonucu, %5 kritik değerden daha büyüktür. Bu durumda eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilmektedir.

7.3. Uzun Dönem Analizi

Gelir ve gider değişkenleri arasındaki eş bütünleşmenin varlığı, gelirler ile giderler arasında bir ilişkinin olduğu sonucunu doğurabilir. Fakat bu durum tek başına yeterli değildir. Bu nedenle uzun dönem eş-bütünleşme denkleminin bakılmalıdır.

Tablo 9: Eş-bütünleşme Denklemleri ve Uzun Dönem Katsayıları

		R	E
1994:04-2003:02	Eş-bütünleşme Uzun Dönem Katsayısı	1.000	-0.871 (0.112)
	Eş-bütünleşme denklemi	R=1.062+0.871	
2003:03-2012:01	Eş-bütünleşme uzun Dönem Katsayısı	1.000	-0.8021 (0.033)
	Eş-bütünleşme denklemi	R=1.571+0.8021	
1994:04-2013:04	Eş-bütünleşme Uzun Dönem Katsayısı	1.000	-0.7109 (0.0211)
	Eş-bütünleşme denklemi	R=1.021+0.8828	

Tablo 8 de eş-bütünleşme denklemlerine baktığımızda gelirler değişkeni ile giderler değişkeni birbirleriyle pozitif ilişki halindedir. Çalışmamızın eş-bütünleşme denklemlerinde katsayılar 0.87, 0.80 ve 0.88 çıkmıştır. Bu durum teorik açıklamaları desteklemektedir. Denklemden sonuçların anlamı, 100 birimlik dış harcamanın ilk dönemde 87 biriminin, ikinci dönemde 80 biriminin ve üçüncü dönemde 88 biriminin gelirler ile karşılandığıdır. Eş-bütünleşme denklemlerindeki uzun dönem

katsayılarının 1 den küçük oluşu, Türkiye'nin cari açık sorununu zayıf güçte sürdürülebilir olduğunu ifade etmektedir.

8. Sonuç

Çalışmada cari açığın ülke ekonomileri için ne derece önemli olduğu Türkiye ekonomisi örneği ile ele alınmıştır. Özellikle finansal krizlerin erken uyarı sinyalleri kapsamında önemli yer tutan cari açık sorunu, ülkemiz ekonomik gerçekleşmeleri çerçevesinde analiz edilmiştir.

Çalışmada Türkiye için 1994:04-2012:03 dönemleri için cari açığın sürdürülebilir olup olmadığı VAR analiz kullanılarak Johansen eş-bütünleşme yöntemiyle test edilmiştir. Çalışmamızda vardığımız sonuçlardan ilki seriler arasında tüm dönemlerde eş-bütünleşme ilişkisinin olduğudur. Diğer bir ulaşılan sonuç ise her ne kadar kısa dönemde sapmalar olsa da uzun dönemde söz konusu sapmaların ortadan kalktığıdır. Ekonometrik modelimize göre Türkiye'nin cari açık problemi zayıf bir şekilde sürdürülebilmektedir.

Bu çalışma bizlere gösterdi ki Türkiye için cari açık sorunu yadsınamaz. Bu gerçekten yola çıkarak cari açığın azaltılması için turizm gelirlerini teşvik edici politikaların geliştirilmesi, ihracatın arttırılması ve ithalatın bastırılması cari açığın sürdürülebilirliğindeki zayıf formu, güçlü forma dönüştürebilecektir. Aksi takdirde Türkiye'nin ciddi bir finansal krizle karşı karşıya kalabilecek ve onarılması güç sorunlara neden olabilecektir.

KAYNAKÇA

DAVID, T.C., R. MOGHADAM, Capital and Trade as Engines of Growth in France: An Application of Johansen's Cointegration Methodology, IMF Staff Papers, Vol. 40 (3), 1993, pp. 542-566.

ENDERS, W., Applied Econometric Time Series, New York: Wiley, 1995.

ENGLE, Robert F., Clive W. J. GRANGER, "Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing", Econometrica, 55 (2), 1987.

FOUNTAS, S., WU, J. L., "Are The U.S. Current Account Deficits Really Sustainable?", International Economic Journal, (13) 3, 1999.

GÖÇER, İ., M. MERCAN “Türkiye Ekonomisinde Cari Açığın Sürdürülebilirliği: Sınır Testi Yaklaşımı”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 48 (562), 2011.

IMF, Wold Economic Outlook, April 2011.

MARINHEIRO, C.F., “Ricardian Equivalence, Twin Deficits, and the Feldstein- Horioka Puzzle in Egypt”, Grupo de Estudos Monetarios e Financeiros, Faculty of Economics University of Coimbra, Portugal, 2006, <http://evds.tcmb.gov.tr> (Erişim: 27.08.2013).

MATSUBAYASHI, Y. “Are US Current Account Deficits Unsustainable? Testing 131ort he Private and Government Intertemporal Budget Constraints”, Japan and the World Economy, Vol:17, 2005.

PEKER, O. “Türkiye’deki Cari Açık Sürdürülebilir mi? Ekonometrik Bir Analiz”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(1), 2009.

TELATAR, O. Murat, Harun TERZI, “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23:2,2009, ss. 119-134.

YÜCEL, Fatih, Rüstem YANAR. “Türkiye’de Cari İşlem Açıkları Sürdürülebilir mi? Zaman Serileri Perspektifinden Bir Bakış”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, 2005.

Summary

The aim of this study is to test if current deficit of Turkey is sustainable or not. Turkey was tested by Johansen's co integration method by using the data of 1994:04- 2012:03. According to the result of empirical analysis, co-integration relation exists and it was understood that the current account deficit has been determined as weakly sustainable.

Current account deficit has been used much more in the literature after the liberalization in the 80's. Use to be known that Turkey has been struggling with current account deficit. Because of this fact, Turkey's current account deficit was examined in this study by using cointegration. Before cointegration, all variables were made stationary. After that, Johansen co integration test was used covering 1994-2012. The reason of choosing that period is that Turkey faced two important crisis in 1994 and 2001. In addition, Turkey was affected from 2008 Global crisis as well. So selected period contains mentioned terms. By this study, we can understand the effect of financial crisis on Turkey economy and how can struggle with.

As a result of study, we understood that co-integration relation exists and it was understood that the current account deficit has been determined as weakly sustainable. So political and economic authorities take into consideration to this fact and create new policies to struggle with current account deficit. Tourism income and import income are the only real way to overcome this problem. Increasing of import rate and tourism income helps Turkey in order to overcome current account deficit.

Avrupa Futbol Pazarının Ekonomik Boyutu ve Avrupa Futbol Kulüplerinde Finansal Performans Analizi

Ayşegül GÜNGÖR*

Öz

1980'li yılların ortasına kadar sadece bir spor oyunundan ibaret olan futbol 1990'ların başından itibaren kendi ekonomik değerini yaratmıştır. Zorlu ekonomik iklime rağmen gelir artışında süreklilik gösteren Avrupa futbol pazarının büyüklüğü 2011/12 sezonunda 19,4 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Futbolun yarattığı katma değer in somut etkilerinin hızla yayılması ile yüksek bütçelere sahip futbol kulüplerinin finansal ve yönetsel analizi ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada, Avrupa'nın önde gelen halka açık futbol kulüplerinin geleneksel finansal performans ölçütlerine göre finansal analizi yapılmıştır. Futbol kulüplerinin başlıca finansal sorunları tespit edilerek çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Futbol ekonomisi, Avrupa futbol pazarı, finansal performans ölçümü

Economic Dimension of the European Football Market and Analysis of Financial Performance in the European Football Clubs

Abstract

Football which had been just an sportive event up to the mid of 80's has created its economic value since the beginning of 90's. The European football market continued to show resistance to wider economic pressures, growing to €19,4 billion in 2011/12 Due to the quick spread of the concrete effects of added value which came out because of the football, the financial and managerial analysis of football clubs having great amount of budget took center stage. In this study, the financial analysis of football clubs which are prominent in the football sector in Europe and accessible to the public as well has been done according to the traditional performance criteria. The main and common financial problems of the football clubs were ascertained and solution proposals were put forward.

Keywords: Economics of Football, European football market, financial performance measurement

* Dr., Nişantaşı Üniversitesi MYO. E-posta: aysegul.gungor@nisantasi.edu.tr

Giriş

Küreselleşme ile birlikte kendi ekonomik değerini yaratan futbol ekonomisi, literatürde futbol sanayi işletmesi, futbol iş kolu, ticari futbol ve endüstriyel futbol şeklinde farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Önceleri sadece boş zamanların değerlendirildiği bir eğlence aracı olan futbol oyunu günümüzde üretim faktörleri aracılığıyla nihai mal ve hizmete dönüştürülerek küresel bazda seyirci ve/veya taraftar müşteriye pazarlanmaktadır. Futbol kulüplerinde kişisel otoritenin ön planda olduğu yönetim anlayışı yerini profesyonel kurumsal yönetim anlayışına bırakmıştır.

Futbol ekonomisinin gelişiminde 1995 yılında Avrupa Adalet Mahkemesinin aldığı Bosman kararları önemli rol oynamıştır. Bu karar, kulübü ile sözleşmesi bitmiş olan AB vatandaşı futbolcuların serbest dolaşımına olanak sağlamıştır.¹ Böylece emek ve sermayenin küreselleşmesi hız kazanmış fakat Avrupa oyuncu pazarının serbestleşmesi futbol takımlarının bütçelerinde olduğu kadar performansları arasındaki uçurumu giderek artmıştır.²

Birçok sosyal bilimci ve ekonomistin çalışma alanında yer futbol ekonomisi farklı rekabet olgusu ve rasyonel olmayan tüketici davranışlarını içeren yapısal farklılıklara sahiptir. Literatürde, ekonomik gelişmenin uluslararası sportif başarıya etkisi, futbol endüstrisinde rekabetçi denge analizi, futbol ekonomisi, Avrupa futbol kulüplerinin yapılanması, şirketleşmesi, finansmanı, halka arz yöntemleri, borsa performansı, halka arz edilen spor kulüplerinin sportif başarıları ile piyasa değerleri arasındaki ilişki konularında çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, Avrupa futbol pazarının ekonomik boyutunu ortaya koyarak, geleneksel finansal performans göstergeleri ile Avrupa'nın önde gelen futbol kulüplerinin finansal durumuna ilişkin tespitlerde bulunmaktır.

Avrupa Futbol Pazarının Ekonomik Boyutu

Günümüzde sahip oldukları bütçe ve yönettikleri fonların büyüklüğü ile ön plana çıkan Avrupa futbol kulüpleri daha yüksek getiri elde etme yolunda marka imajlarını kullanarak ticarileşme yolunda ilerlemektedirler.

¹ Ruud H. Koning, "Balance in Competition in Dutch Soccer", *The Statistician*, Part 3, 2000, s. 419.

² Stefan Kesenne, "The Peculiar International Economics of Professional Football In Europe", *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 54, No. 3, July 2007, s. 398.

Çeşitli finansman stratejileri ve halka arz girişimleri ile dikkat çeken futbol kulüplerinde güçlü finansal yapının ve sürdürülebilir gelir kaynaklarının varlığı önem kazanmıştır. Faaliyet konusu profesyonel futbol faaliyetleri olan şirketlerin ortağı haline gelen yatırımcılar ve diğer çıkar grupları bilgi edinimi ve karar verme süreçlerinde finansal performans göstergelerinden yararlanmaktadırlar.

Avrupa futbol pazarının temelini oluşturan İngiltere, İtalya, Almanya, Fransa ve İspanya liglerinde sportif faaliyetlerin dernek veya anonim şirket şeklinde bir yapılanma ile sürdürüldüğü gözlemlenmektedir. İngiltere, Danimarka, İskoçya, İtalya, Almanya, Hollanda, Portekiz, Fransa ve İsveç halka arz yoluyla hisseleri sermaye piyasalarında işlem gören futbol kulüplerine sahip olan ülkelerdendir.³

Ticari kaygıların futbol oyununu zedeleyeceğinin düşünüldüğü daha muhafazakâr bir yaklaşım dernek şeklindeki örgütlenmeyi destekler nitelikte olsa endüstriyel gelişime uygun profesyonel yapının oluşturulması kaçınılmazdır. Uluslararası sportif başarılarından elde edilen prestijin finansal kaynağa dönüştürülmesi ve etkin bütçe yönetiminin uygulanmasında kişisel otoritenin ön planda olduğu yönetim anlayışı yetersiz kalmaktadır. Yüksek bütçeli kulüplerin yönetiminde uzun vadeli stratejilerin belirlenmesi ve uygulanabilmesi dernek statüsünde örgütlenen kulüplerin şirketleşmesi ve kurumsallaşmasını gerekli kılmaktadır. Şirketleşme şeklindeki yapılanma halka arz gibi farklı finansal kaynaklara ulaşmada kolaylık sağlamakta olup, Dernek şeklinde yapılanmanın getirdiği ticari faaliyet sınırlılığını ortadan kaldırarak farklı gelir kaynakları aracılığıyla gelir akışında süreklilik sağlamaktadır.

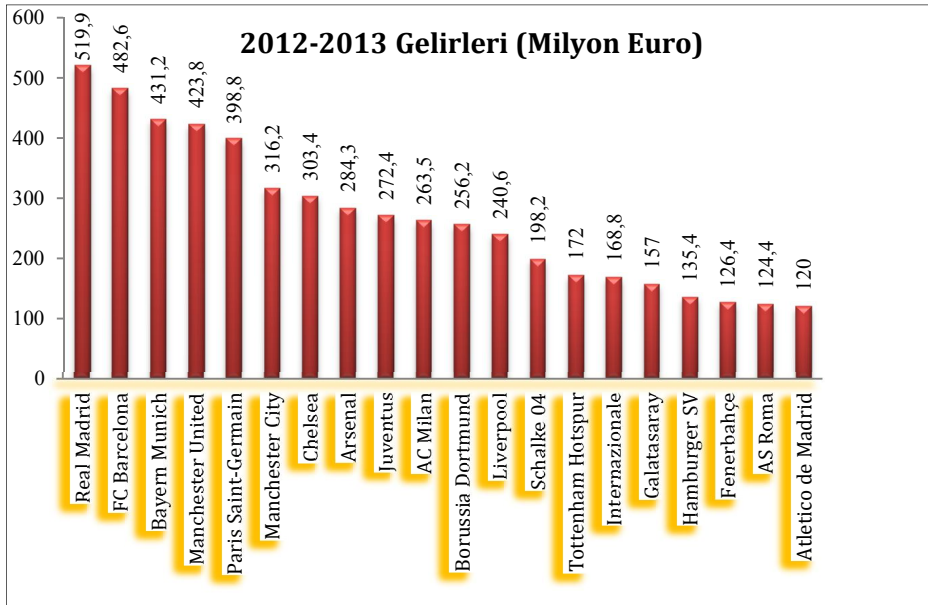
Futbol endüstrisinin lokomotifi olarak nitelendirebileceğimiz Avrupa futbol pazarının büyüklüğü 2011/12 sezonunda 19,4 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Avrupa'nın beş büyük ligi olan Bundesliga, La Liga, Lig 1, Premier Lig ve Serie A toplamda 9,3 milyar Euro gelir ile pazar payının %48'sine sahiptir. Gelir dağılımı incelendiğinde 2.9 milyar Euro ile İngiltere Premier Lig ilk sırada yer almaktadır. Premier Ligi 1.9 milyar Euro ile Almanya Bundesliga, 1.8 milyar Euro ile İspanya La Liga, 1.6 milyar Euro ile İtalya Serie A ve 1.1 milyar Euro ile Fransa Lig 1 takip etmektedir.⁴

³ Bert Scholtens, Wijtze Peenstra, "Scoring On The Stock Exchange? The Effect Of Football Matches On Stock Market Returns: An Event Study", *Applied Economics*, 2009, s. 3237.

⁴ "Annual Review of Football Finance", *Deloitte Sports Business Group Report*, June 2013, s. 6.

Avrupa futbol pazarı zorlu ekonomik iklime rağmen gelir artışında süreklilik göstermektedir. Böylece, yarattığı gelir ve dışsal etkiler sonucunda oluşturduğu katma değer ile futbol pazarının yıllar itibariyle artış göstererek büyümesine katkı sağlamaktadır. Gelir sıralamasında Avrupa'nın ilk 20 kulübü 2012-2013 sezonunda önceki yıla göre %8'in üzerinde artış sağlayarak toplam 5,4 milyar Euro gelir elde etmiştir. Bu gelirden en büyük pay 518,90 milyon Euro ile Real Madrid Kulübü'ne aittir. Maç günü geliri, sponsorluk geliri, ulusal ve uluslararası naklen yayın gelirleri ve ticari gelirlerden oluşan toplam gelir tutarının kulüp bazında dağılımı ise aşağıdaki gibidir;

Şekil 1: Avrupa'nın En Zengin 20 Kulübüne Ait 2012-2013 Yılı Toplam Gelirleri

Kaynak: "All To Play For Football Money League", Deloitte Sports Business Group Report, January, 2014, p. 3.

Avrupa Futbol Kulüplerinde Finansal Performans Analizi

Finansal performans göstergeleri profesyonel futbol kulüplerine ait kurumsal şirketlerin sürdürülebilirliği ve finansal disiplinin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Avrupa futbolunu düzenleyici üst düzey otorite olan, Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (UEFA, Union of European Football Associations) tarafından futbol kulüplerine UEFA

organizasyonlarına katılabilme şartı olarak getirilen finansal fair play kriterleri finansal performansın önemini artırmaktadır. Finansal fair play uygulamasındaki temel amaç, kulüplere futbolun finansmanında rasyonellik ve finansal disiplin getirmek, denk bütçe uygulaması ile maliyetlerin kontrol altına alınması ve böylece kulüpler arasındaki rekabetçi dengenin korunmasıdır.⁵

Bu çalışma içerisinde hisse senetleri borsada işlem gören Avrupa kulüplerinden, Almanya'nın Borussia Dortmund, İtalya'nın Juventus, Fransa'nın Olympique Lyonnais ve İngiltere'nin Manchester United kulübünün finansal performans analizi yapılmıştır. Analizde karlılık ve finansal yapı göstergelerinden olan Esas Faaliyet Karlılığı (EBIT), Faiz, Vergi ve Amortisman Öncesi Kar (EBITDA), Dönem Net Karı, Özsermaye Karlılığı(ROE), Aktif Karlılığı (ROA), Borçlanma Oranı ve Kaldıraç Oranı kullanılmıştır.

Ballspiel-Verein Borussia 1909 e.V. Dortmund

Ballspiel-Verein Borussia 1909 e.V. Dortmund olan Borussia Dortmund, 1909 yılında Almanya'nın Dortmund şehrinde kurulan ve Almanya'nın en üst düzey profesyonel futbol ligi olan Bundesliga'da yer alan spor kulübüdür.⁶

Borussia Dortmund, sekiz defa Bundesliga lig şampiyonluğu, 1996-97 sezonu UEFA Şampiyonlar Ligi şampiyonluğu, 1993 ve 2002 yılları UEFA Kupası ikinciliği ve 2012-13 sezonu Şampiyonlar Ligi ikinciliği olmak üzere ulusal ve uluslararası düzeyde çok sayıda sportif başarı elde etmiştir.⁷ Borsaya kota ilk Alman kulübü olan Dortmund, 1997 yılında Şampiyonlar Ligi şampiyonu olmasının ardından elde etmiş olduğu sportif başarısının sürdürülebilir olması amacıyla bütçesini aşan transfer giderleri ile dengeli bütçe yapısını bozmuştur. Yüksek kredi maliyetlerine katlanmak durumunda kalan kulüp 2010 yılında halka arz yöntemiyle düşük maliyetli finansman sağlama yoluna gitmiştir.⁸

Fakat halk arz sonucu elde edilen fondan oluşan parasal kaynakların ve sigorta şirketi Signal Iduna ile yapılan stadyum sponsorluk anlaşması

⁵ Financial Fair Play İnternet Sitesi, "UEFA Financial Fair Play", <http://www.financialfairplay.co.uk>

⁶ Borussia Dortmund Resmi İnternet Sitesi, <http://www.bvb.de/>

⁷ Borussia Dortmund Resmi İnternet Sitesi, "Borussia Dortmund Successes.", <http://www.bvb.de/?%9E%5E%1B%E4%F4%9D>

⁸ TeleTrader Gmbh Resmi İnternet Sitesi, "Borussia Dortmund Business Description.", <http://www.teletrader.com/us/borussia-dortmund-gmbh-co-kgaa/stocks/profile/tts-458899>

gelirinin verimli kullanılmaması, Almanya Futbol Federasyonu'nun kulüp lisans şartı olan dengeli bütçe zorunluluğunu sağlayamayan Borussia Dortmund kulübünün lisansını tehlikeye soktu.⁹ Borussia Dortmund, 2000'li yılların başında girmeye başladığı finansal darboğazı temelde küçülerek büyüme (downsizing) stratejisi aracılığıyla aşmıştır.

Sayfa/Page | 138

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Yüksek transfer maliyetlerine katlanmak yerine altyapıya yönelen Borussia Dortmund, altyapı oyuncularının ağırlıklı olduğu bir takım oluşturdu. Bunun yanı sıra takım içi dengeleri bozmayacak bir ücret ve maaş politikasına geçildi ve yeni borçlanma yoluna gidilmeden mevcut kaynaklar değerlendirildi. Bu sayede takım içi maliyetler minimize edildi.¹⁰ Borussia Dortmund, kulüp bünyesinde gelir yaratma potansiyeli taşıyan farklı faaliyet alanlarına sahip şirketler kurarak gelir kalemlerinde çeşitliliği artırmıştır. Kulübün 80.000 üzerinde seyirci kapasitesi ile Almanya'nın birinci, Avrupa'nın ise en büyük altıncı stadyumuna sahip olması ve yüksek seyirci potansiyeli mevcut kaynaklardan yararlanma stratejisinin etkin işlemesine katkı sağlamıştır.¹¹

Profesyonel futbol şubesine ait tüm faaliyetleri bünyesinde barındıran Borussia Dortmund GmbH Co. KGaA şirketi ve iştiraklerinden oluşan Borussia Dortmund grubunun URFS 'na göre düzenlenmiş ve bağımsız denetimden geçmiş 1 Temmuz - 30 Haziran hesap dönemine ait konsolide finansal tablolarına göre 2008-2013 yılları arasındaki finansal performans değerleri aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir;

⁹ BVB Share Resmi İnternet Sitesi, "Borussia Dortmund GmbH & Co [KgaA](http://www.bvb.de)." http://aktie.bvb.de/content/download/1443/21029/3/studie/BVB_2013_05_23_CBSR_Initial_Coverage.pdf

¹⁰ Tuğrul Akşar, "Borussia Dortmund Küllerinden Yeniden Doğdu", Dünya Gazetesi, 20 Aralık 2010.

¹¹ Borussia Dortmund Resmi İnternet Sitesi, <http://www.bvb.de/>

Şekil 2: Borussia Dortmund Finansal Performans Değerleri

Karlılık Göstergeleri (EUR'000)	30.06.2008	30.06.2009	30.06.2010	30.06.2011	30.06.2012	30.06.2013
Esas Faaliyet Karlılığı (EBIT)	10.450	-384	-508	14.908	41.392	65.117
Faiz, Vergi ve Amortisman Öncesi Kar (EBITDA)	25.951	17.013	16.651	32.442	59.979	87.531
Dönem Net Karı	289	-5.922	-6.149	5.400	27.530	51.193
Özsermaye Karlılığı(ROE)	0,004	-0,087	-0,099	0,080	0,295	0,364
Aktif Karlılığı (ROA)	0,001	-0,026	-0,029	0,024	0,111	0,169
Finansal Yapı Göstergeleri	30.06.2008	30.06.2009	30.06.2010	30.06.2011	30.06.2012	30.06.2013
Borçlanma Oranı	2,393	2,361	2,469	2,279	1,661	1,151
Kaldıraç Oranı	0,705	0,702	0,712	0,695	0,624	0,535
Özkaynaklar (EUR'000)	74.242	68.241	62.025	67.626	93.455	140.618

Kaynak: 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 yılları <http://aktie.bvb.de/eng> (15.03.2014) sitesinden elde edilen finansal tablo verileri ile oluşturulmuştur.

2009 ve 2010 yıllarında düşüş gösteren esas faaliyet karlılığı (ebit), faiz, vergi ve amortisman öncesi kar (ebitda) ve dönem net karı Bundesliga lig şampiyonluğunun elde edildiği 2011 ve 2012 döneminde yükselişe geçmiş olup, yüksek getirili bir lig olan UEFA Şampiyonlar Ligi ikinciliği 2013 yılı karlılığına yansımıştır. Özsermaye karlılığı 2008 yılında 0,004 iken 2013 yılında 0,36 seviyesine yükselmiştir. Yeni yatırım kararları ve çıkar grupları açısından önem taşıyan aktif karlılık oranı 2008 yılında 0,001 gerçekleşmiş iken 2013 yılında 0,169 olarak gerçekleşmiştir. Borçlanma oranının 2008 yılı baz alındığında %49 oranında azalış göstermesi şirketin yabancı kaynak maliyetlerini azaltmak amacıyla özkaynak ağırlıklı

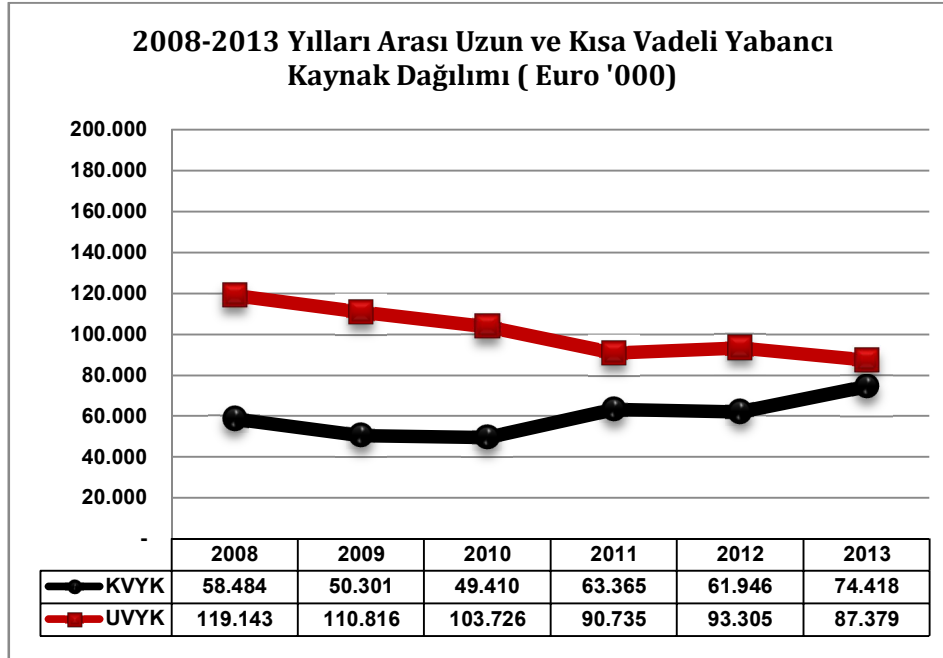
finansman politikası izlemesinden kaynaklanmaktadır. Özkaynak ağırlıklı finansman politikasının meydana getirmiş olduğu diğer bir etki ise, işletme varlıklarına yapılan yatırımın ne kadarının borç kullanarak finanse edildiğinin göstergesi olan kaldıraç oranında meydana gelen %24 oranındaki azalıştır.

Sayfa/Page | 140

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Borussia Dortmund'da 2000'li yıllarda başlayan finansal darboğaz, sermaye artırımı yoluyla özkaynak ağırlıklı finansman stratejisi uygulanarak aşılmaya çalışılmıştır. 2008-2013 yılları arasında (2008=temel yıl) uzun vadeli yabancı kaynaklarda %27 oranında azalış, kısa vadeli yabancı kaynaklar ise %27 oranında artış meydana gelmiştir.

Şekil 3: 2008-2013 Yılları Arası Borussia Dortmund Kısa ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Dağılımı

Kaynak: "Borussia Dortmund Business Report 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012", 2012/2013" <http://aktie.bvb.de/eng> (15.03.2014).

Borussia Dortmund kulübü profesyonel futbol şubesinin başlıca gelir kalemleri; maç günü gelirleri, sponsorluk ve reklam gelirleri, yayın gelirleri, transfer gelirleri, ticari gelirler ve isim hakkı gelirleridir. 2008-2013 yılları arası gelir dağılımında ilk sırayı 294.419.000,00 Euro ile sponsorluk ve reklam gelirleri almaktadır. 2008-2013 yılları arası gelir dağılım yüzdesine göre ise en yüksek pay %29 ile sponsorluk ve reklam gelirlerine aittir. Sponsorluk ve reklam gelirlerini %25 ile yayın gelirleri, %17 ile maç günü

gelirleri takip etmektedir. Kulübün müşteri/seyirci potansiyeli ve yüksek stadyum kapasite kullanım oranına sahip olması maç günü ve reklam sponsorluk gelirlerinde artış meydana getirmektedir.

Şekil 4: 2008-2013 Yılları Arası Borussia Dortmund Gelir Dağılım Yüzdesi

Kaynak: "Borussia Dortmund Business Report 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012", 2012/2013" <http://aktie.bvb.de/enq> (15.03.2014).

Juventus FC

1897 yılında İtalya'nın Torino kentinde kurulan Juventus FC, Avrupa futbol tarihinde ücret karşılığı futbolcu transferi gerçekleştiren ilk kulüptür.¹² Kendi stadyumuna sahip tek İtalyan kulübü olan Juventus FC, yirmi dokuz defa İtalya'nın profesyonel birinci ligi olan Serie A lig şampiyonluğu, 1984-85 ve 1995-96 sezonları UEFA Şampiyonlar Ligi şampiyonluğu, 1976-77, 1989-90, 1992-93 sezonları UEFA Kupası şampiyonluğundan oluşan ulusal ve uluslararası sportif başarıya sahiptir.¹³ 1996 yılında limited şirket şeklinde yapılanma ile şirketleşme yoluna giren

¹² Fundinguniverse İnternet Sitesi, "Juventus F.C. S.p.A. History.", <http://www.fundinguniverse.com/company-histories/juventus-f-c-s-p-a-history/>

¹³ Juventus Resmi İnternet Sitesi, "Juventus Football Club S.p.A. Annual Financial Report 30.06.2009, 30.06.2010, 30.06.2011, 30.06.2012, 30.06.2013", www.juventus.com

Juventus Futbol Kulübü, 2001 yılında sermayesinin %32'sini halka arz etmiş ve hisseleri İtalya Borsası'nda işlem görmeye başlamıştır.¹⁴

Ana faaliyet konusu profesyonel futbol faaliyetlerinden oluşan Juventus F.C.S.p.A. şirketine ait URFS 'e göre düzenlenmiş ve bağımsız denetimden geçmiş finansal tablolarına göre 2008–2013 yılları arasındaki finansal performans değerleri aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir;

Sayfa/Page | 142

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Şekil 5: Juventus F.C.S.p.A. Finansal Performans Değerleri

Finansal Perf. Göst. (EUR'000)	Esas Faaliyet Karlılığı (EBIT)	Faiz, Vergi ve Amortisman Öncesi Kar (EBITDA)	Dönem Net Karı	Borçlan. Oranı	Kaldıraç Oranı	Özkaynakl.	Özserm. Karlılığı
30.06.2006	(-) 49.455	19.165	(-) 45.986	15,51	0,94	14.199	negatif
30.06.2007	6.470	39.290	(-) 928	1,23	0,55	116.276	negatif
30.06.2008	(-) 10.288	27.957	(-) 20.787	1,86	0,65	95.366	negatif
30.06.2009	13.878	46.255	6.582	1,75	0,64	101.788	0,06
30.06.2010	5.220	46.811	(-) 10.968	2,23	0,69	90.304	negatif
30.06.2011	(-) 92.154	(-)31.597	(-) 95.414	68,46	1,01	(-) 4.952	negatif
30.06.2012	(-) 41.188	7.468	(-) 48.655	5,62	0,85	64.609	negatif
30.06.2013	(-) 3.806	56.711	(-) 15.910	8,12	0,89	48.631	negatif

Kaynak: 30.06.2009, 30.06.2010, 30.06.2011, 30.06.2012, 30.06.2013, www.juventus.com (25.03.2014) sitesinden elde edilen finansal tablo verileri ile oluşturulmuştur.

Vergi ve piyasa faiz oranlarındaki değişimleri içermeyen esas faaliyet karlılığı göstergesine göre, 2006-2013 yılları arasında Juventus FC S.p.A.'nın sadece 2007,2009 ve 2010 yıllarında faaliyet karı elde ettiği görülmektedir. Juventus FC, 2011 mali yılı haricinde faaliyet karlılığının nakit çıkışı gerektirmeyen amortisman giderlerinden arındırılması ile operasyonel zarardan kara geçirmektedir. Şirket amortisman giderleri ağırlıklı olarak profesyonel oyuncu transferi sonucu aktifleştirilen

¹⁴ Borsa İtalyana Resmi İnternet Sitesi, "Juventus Football Club"
<http://www.borsaitaliana.it/borsa/azioni/ipo/ultime-societa-ammesse-dettaglio.html?ndg=546&lang=en>

bonservis bedelinin sözleşme süresi içinde itfa edilen tutarından oluşmaktadır. Borçlanmanın, özkaynakların kaç katı oranında gerçekleştiğini gösteren yüksek borçlanma oranları dış kaynak ağırlıklı finansmanın ve buna bağlı olarak artan borçlanma maliyetinin göstergesidir. Juventus FC finansal verilerine göre, özsermaye ile yabancı kaynaklar arasında uygun bir dengenin kurulması önem taşımaktadır.

Toplam borçların toplam aktiflere oranı olan ve varlık yatırımlarında yabancı kaynaklardan yararlanma derecesini gösteren kaldıraç oranı 8 yıllık periyoda yaklaşık 0,78 seviyesindedir. Kaldıracın olumlu etkisi yabancı kaynaklarla yaratılan iktisadi varlıkların kaynak maliyetinin üzerinde gelir sağlaması durumunda gerçekleşmektedir.

Juventus FC S.p.A. şirketinin 2006–2013 yıllarını kapsayan dönemde ağırlıklı olarak zarar ediyor olması sonucu aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı negatif değerler almaktadır. İtalya'da geniş taraftar kitlesine sahip olan Juventus, gelir yaratma potansiyeli ile ön plana çıkan stadyum yatırımlarına yönelmektedir. Bu nedenle yeni bir stadyum projesi kapsamında 150 milyon Euro yatırım yapılan 41.000 koltuk kapasiteli Juventus stadyumu 2011 yılında resmi olarak açılmıştır.¹⁵

2006 yılında şike soruşturması kapsamında verilen karar ile 2004–05 ve 2005–06 sezonlarına ait Serie A şampiyonluğu iptal edilerek ve İtalya 2. Ligi olan Serie B'ye küme düşürülmüştür. Söz konusu skandal ile uluslararası müsabakalara katılmamanın kulübün gelirleri üzerinde yaratacağı olumsuz etki, marka değerinin düşmesi ve transfer pazarındaki kayıpların asgariye indirilmesi amacıyla oyuncu satışı ile bonservis geliri elde etme yoluna gidilmiştir. İzlenen başarılı transfer politikası sonucunda 01.07.2006–30.06.2007 hesap döneminde 41.531.000 Euro transfer geliri elde edilmiştir.¹⁶

Juventus FC S.p.A.'nın başlıca gelir kalemleri; maç günü gelirleri, sponsorluk ve reklam gelirleri, yayın gelirleri ve transfer gelirlerinden oluşmaktadır. 2008-2013 yılları arası gelir dağılım yüzdesine göre ise en yüksek pay %56 ile yayın gelirlerine aittir. Yayın gelirlerini %21 ile reklam ve sponsorluk gelirleri, %10 ile maç günü gelirleri ve %7 ile transfer gelirleri takip etmektedir. 2008-2013 yılları arası gelirlerin

¹⁵ Juventus Resmi İnternet Sitesi; www.juventus.com

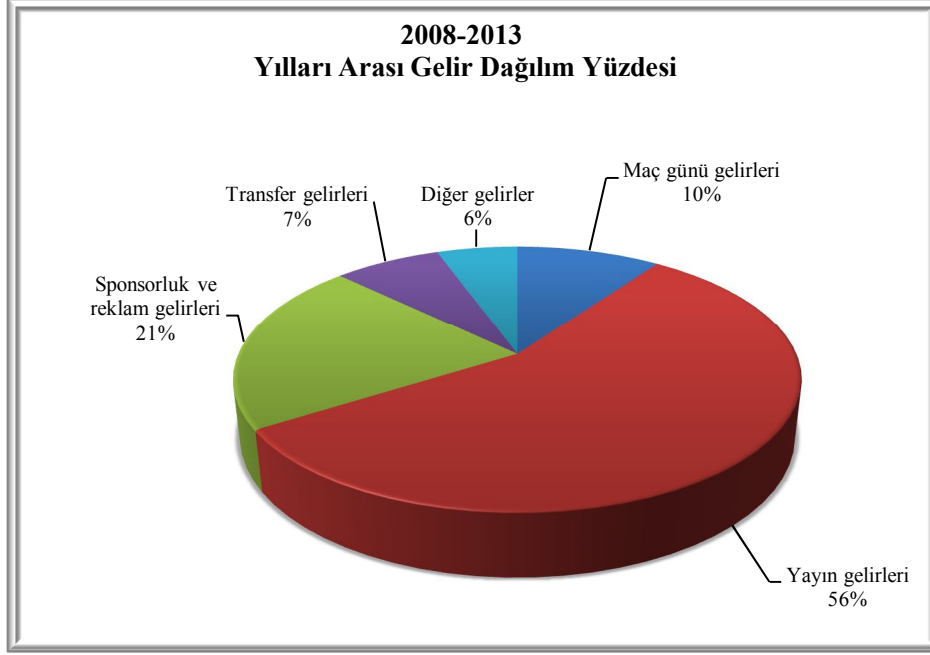
¹⁶ Juventus Resmi İnternet Sitesi, "Juventus Football Club S.p.A. Annual Financial Report 30.06. 2009, 30.06.2010, 30.06.2011, 30.06.2012, 30.06.2013", www.juventus.com

tutarsal dağılımında ise ilk sırası alan yayın gelirlerinin toplamı 749.855.000 Euro'dur.

Şekil 6: 2008-2013 Yılları Arası Juventus FC S.p.A. Gelir Dağılım Yüzdesi

Sayfa/Page | 144

İGÜSB
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

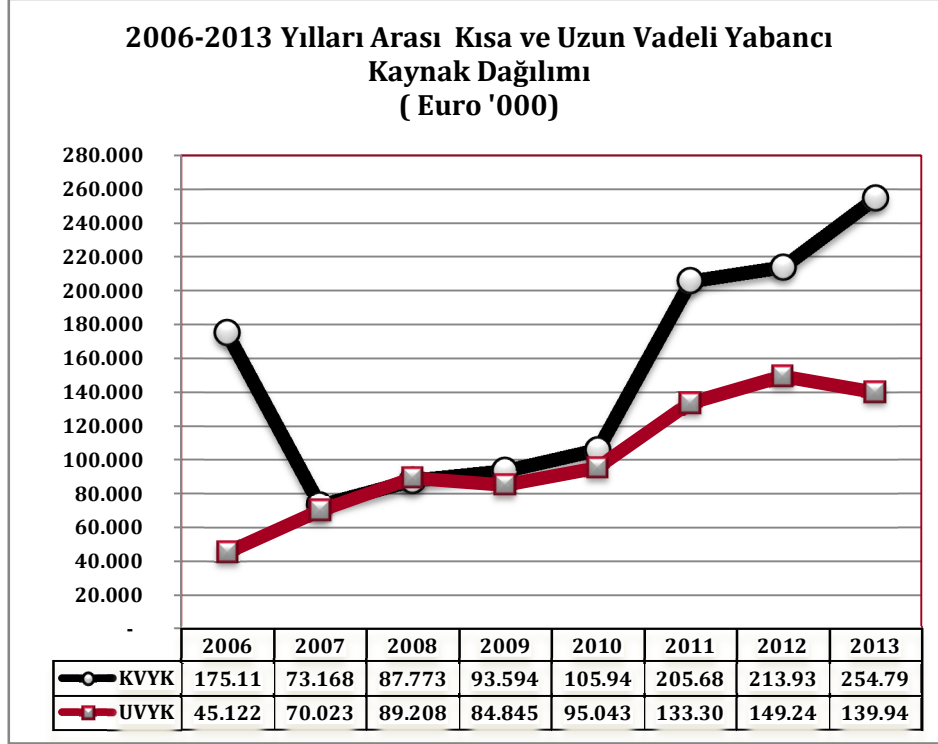

Kaynak: "Juventus Football Club S.p.A. Annual Financial Report 30.06.2009, 30.06.2010, 30.06.2011, 30.06.2012, 30.06.2013" www.juventus.com (25.03.2014).

Kısa ve uzun vadeli yabancı kaynaklar, 2006-2013 yılları arasındaki 8 yıllık periyotta incelendiğinde kısa vadeli yabancı kaynaklarda %46, uzun vadeli yabancı kaynaklarda %210 oranında artış görülmektedir. Yabancı kaynaklarda meydana gelen artış faiz yükünü artırmakta olup, net karlılığı olumsuz yönde etkilemektedir. 2012 yılında 4.103 milyon Euro olarak gerçekleşen faiz giderleri 2013 yılında yaklaşık %44 oranındaki artış ile 5.894 milyon Euro büyüklüğe ulaşmıştır.¹⁷

¹⁷ Juventus Resmi İnternet Sitesi, "Juventus Football Club S.p.A. Annual Financial Report 30.06.2013.", www.juventus.com

Şekil 7: 2006-2013 Yılları Arası Juventus Football Club S.p.A Kısa ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Dağılımı

Kaynak: "Juventus Football Club S.p.A. Annual Financial Report 30.06.2009, 30.06.2010, 30.06.2011, 30.06.2012, 30.06.2013" www.juventus.com (25.03.2014)

Manchester United FC

1878 yılında Newton Heath LYR Football Club adıyla kurulan Manchester United Futbol Kulübü, yüksek marka değeri ve başarılı pazarlama stratejilerine sahiptir. Manchester United FC grubunun büyüme politikası, sürdürülebilir sportif başarı, taraftarı müşteri olarak algılama, marka değerini gelir kaynaklarına dönüştürme ve yayın gelirlerinin artırılması şeklindedir. Şampiyonlar Ligi kupasını kazanan ilk İngiliz futbol takımı olan Manchester United Futbol Kulübü, yirmi defa İngiltere'nin üst düzey profesyonel futbol ligi olan Premier Lig şampiyonluğu, 1968,1999 ve 2008 yılları UEFA Şampiyonlar Ligi şampiyonluğu elde etmiştir.¹⁸

¹⁸ Manchester United Investor Relations İnternet Sitesi, "Red Football Limited Annual Report and Financial Statements For The Year Ended 30 June 2010, 2011,

1991 yılında ilk halka arzını Londra Menkul Kıymetler Borsası'na kote olarak gerçekleştiren Manchester United FC, halk arz sonucu elde edilen kaynağı stadyum yenileme ve geliştirme yatırımlarına yönelmiştir. Yüksek faaliyet karlılığı ve gelir yaratma kapasitesine sahip olan Manchester United FC 'nin çoğunluk hissesi 2005 yılında Amerikalı işadamı olan Malcolm Glazer tarafından satın alınmıştır. 2005 yılında kontrol gücünü elde eden Glazer ile yeni bir yönetim sürecine giren Manchester United FC' nin 30.06.2008 tarih itibariyle toplam borçları 700 milyon GBP'e ulaşmıştır. Yabancı kaynak finansmanı ile yüksek borçlanma maliyetine katlanmak zorunda kalan kulüp finansman açığını kapatmak amacıyla 2010 yılında 502,5 milyon GBP karşılığında 7 yıl vadeli ortalama %8,75 kupon faiz ödemeli yüksek getirili tahvil ihraç etmiştir.¹⁹

2012 yılında ikinci defa halka arz aracılığıyla finansman sağlama yoluna giden Manchester United PLC, New York Borsası'nda işlem görmeye başlayarak 233.000.000 USD kaynak elde etmiştir.²⁰ Profesyonel futbol şubesinin esas faaliyet konusunu oluşturduğu Manchester United grubuna ait finansal tablolar 30.06.2010 hesap dönemine kadar Birleşik Krallık Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları'na (UK GAAP) göre düzenlenmekteydi. 01.07.2008 geçiş tarihi kabul edilerek URFS kapsamında hazırlanan ve bağımsız denetimden geçmiş konsolide finansal tablolara göre 2009-2013 yılları arasındaki finansal performans değerleri aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir;

2012, 2013", <http://ir.manutd.com/phoenix.zhtml?c=133303&p=irol-historicalinfo>

¹⁹ Manchester United Investor Relations İnternet Sitesi, "Red Football Limited Annual Report And Financial Statements For The Year Ended 30 June 2013", <http://ir.manutd.com/phoenix.zhtml?c=133303&p=irol-historicalinfo>

²⁰ Manchester United Investor Relations İnternet Sitesi, "Manchester United plc 2012 Annual Report on Form 20F.", <http://ir.manutd.com/phoenix.zhtml?c=133303&p=irol-reportsAnnual>

Şekil 8: Manchester United Finansal Performans Değerleri

Karlılık Göstergeleri (GBP'000)	30.06.2009	30.06.2010	30.06.2011	30.06.2012	30.06.2013
Esas Faaliyet Karlılığı (EBIT)	123.530	63.109	64.454	44.872	65.914
Faiz, Vergi ve Amortisman Öncesi Kar (EBITDA)	86.597	89.080	86.958	86.830	115.397
Dönem Net Karı	24.423	-26.388	10.165	9.771	-3.977
Özsermaye Karlılığı (ROE)	0,06	negatif	0,01	0,01	negatif
Aktif Karlılığı (ROA)	0,02	negatif	0,01	0,01	negatif
Finansal Yapı Göstergeleri	30.06.2009	30.06.2010	30.06.2011	30.06.2012	30.06.2013
Borçlanma Oranı	1,917	1,023	1,017	0,900	0,797
Kaldıraç Oranı	0,657	0,506	0,504	0,474	0,444

Kaynak: "Red Football Limited Annual Report And Financial Statements 2008-2013" <http://ir.manutd.com> (17.2.2014) sitesinden elde edilen finansal tablo verileri ile oluşturulmuştur.

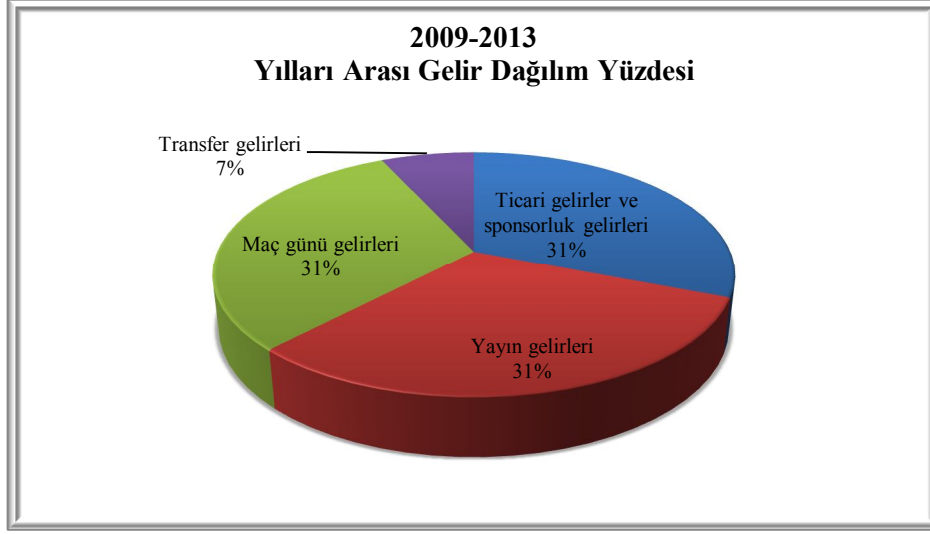
2009-2013 yılları arasında mevcut operasyonel karlılığa rağmen uzun vade ağırlıklı borç yapısından kaynaklanan yüksek finans maliyetleri 2010 ve 2013 yıllarında operasyonel karı eritmiştir. Faiz, vergi ve amortisman öncesi karını 5 yıllık periyoda %33 oranında artırmıştır. Sabit faiz yükü getiren tahvil ihracından oluşan yüksek finansman maliyetleri

özsermaye karlılığını olumsuz yönde etkilemektedir. İşletme kaynaklarını etkin kullanma düzeyinin bir göstergesi olan aktif karlılık oranını çok düşük seviyede seyretmektedir. Yüksek marka değerine ve gelir yaratma potansiyeline sahip Manchester United kulübünde borçlanma düzeyinin kontrol altına alınması, dış kaynaklara bağımlı olması nedeniyle ortaya çıkan borç baskısının ve finansman maliyetlerinin azaltılmasında önem taşımaktadır.

Özkaynak- yabancı kaynak dengesini gösteren borçlanma oranının, gelişmiş ülkelerde 1 den büyük çıkması geri ödeme riskini gösterdiğinden işletme yüksek borçlanma maliyetine maruz kalabilmektedir. Manchester United kulübünde 2009 yılında 1,917 olarak gerçekleşen borçlanma oranının 2013 yılında 0,797'ye gerilemiş olması işletmenin finansman sağlamada dış kaynaklara bağımlılığındaki azalmanın meydana geldiğini göstermektedir. Toplam borçların toplam aktiflere oranı olan kaldıraç oranı, işletme varlıklarına yapılan yatırımın finansmanında yabancı kaynaklardan yararlanma derecesini göstermekte olup, 2009-2013 yılları arasında kaldıraç oranında %32 azalış meydana gelmiştir.

Manchester United kulübünün temel gelir kalemleri maç günü gelirleri, yayın gelirleri, transfer gelirleri, sponsorluk ve ticari gelirlerden oluşmaktadır. 2009-2013 yılları arası gelir dağılım yüzdesinde maç günü gelirleri, yayın gelirleri ve ticari gelirler, sponsorluk gelirlerinin %31 oranında eşit paya sahip olduğu görülmektedir Manchester United FC, 01.07.2012-30.06.2013 hesap döneminde profesyonel futbol faaliyetlerinden toplam 372.351.000 GBP gelir elde etmiştir. Profesyonel yöneticiler tarafından geliştirilen marka tutundurma stratejileri, ürün çeşitlendirme girişimleri ve uluslararası düzeyde kurulan gençlik akademileri aracılığıyla farklı bölgesel pazarlara açılan Manchester United kulübü, istikrarlı olarak gelir artışı sağlamakta ve faaliyet karı elde etmekte sıkıntı yaşamamaktadır.

Şekil 9: Manchester United 2009-2013 Yılları Arası Gelir Dağılım Yüzdesi

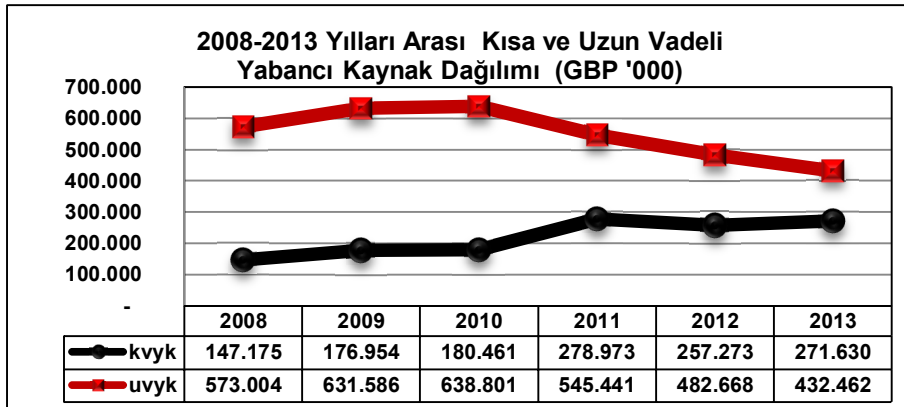
Sayfa/Page | 149

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Kaynak: "Red Football Limited Annual Report And Financial Statements For The Year Ended 30 June 2010, 2011, 2012, 2013", <http://ir.manutd.com> (17.2.2014).

Manchester United grubunun 30.06.2013 tarihi itibariyle kısa ve uzun vadeli olmak üzere toplam yabancı kaynak tutarı 704.092.000 GBP olarak raporlanmıştır. 2008-2013 yılları arasında kısa vadeli yabancı kaynaklarda %85 artış meydana gelmiş, uzun vadeli yabancı kaynaklarda ise %24 azalış görülmektedir. 30.06.2013 tarihinde özkaynakların toplam kaynaklar içerisindeki payı ise %56 oranındadır.

Şekil 10: 2008-2013 Yılları Arası Manchester United Grubuna Ait Kısa ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Dağılımı

Kaynak: "Red Football Limited Annual Report and Financial Statements: 2008-2013" <http://ir.manutd.com/phoenix.zhtml?c=133303&p=irol-historicalinfo> (17.2.2014).

Olympique Lyonnais

Resmi kuruluş tarihi 1950 olan Olympique Lyonnais, 1899 yılında Lyon Olympique Universitaire adıyla kurulan Fransız futbol kulübüdür. ²¹ 2002-08 sezonları arasında yedi yıl üst üste Fransız 1.Ligi şampiyonluğu elde eden Olympique Lyonnais, 2003-04,2004-05,2005-06 sezonları UEFA Şampiyonlar Ligi çeyrek final derecesi,1967, 1999 yıllarında ise UEFA Avrupa Ligi çeyrek final derecesine ulaşmıştır.²²

1987 yılında kulüp başkanlığının Fransız bir iş adamı olan Jean-Michel Aulas tarafından yürütülüyor olmasının en büyük etkisi dernek şeklinde örgütlenen kulübün anonim şirket şeklinde yapılarak ticari işletme algısının oluşturulmasıdır. Olympique Lyonnais Kulübü, finansal hedeflere öncelik veren, kurumsallaşma ve profesyonelliği gerekli kılan yönetim anlayışı benimsemiştir. Sportif başarının güçlü ve verimli finansal yapı ile kendiliğinden geleceği düşüncesinden hareketle kulübün sportif başarı hedeflerine ulaşabilmesi için belirli bir süreç öngörülmüştür. Söz konusu süreç Fransa'nın üst düzey profesyonel futbol liginde yerini sağlamlaştırmış, diğer yandan UEFA organizasyonları aracılığıyla kulübün marka değerinin artmasına katkı sağlamıştır.

Lisanslı ürün satış ve pazarlaması (merchandising), seyahat, turizm, spor etkinlikleri organizasyonları gibi farklı faaliyet alanlarına sahip dokuz şirketi bünyesinde barındıran Olympique Lyonnais Grubu holding şeklinde yapılmıştır. İlk halka arzını 2007 yılında gerçekleştiren Olympique Lyonnais kulübünün 30.09.2013 tarihi itibariyle sermayesinin %26,59'u Euronext Paris borsasında işlem görmektedir. 2013 yılında tahvil ihracı yoluyla finansman sağlayan Olympique Lyonnais Grubu, kaynak yönetiminde farklı finansal enstrümanları kullanmaktadır. ²³

Olympique Lyonnais kulübünün yatırım alanlarının başında 58.000 kişilik kapasiteye sahip yüksek donanımlı yeni stadyum projesi gelmektedir. 2015-16 sezonunda hizmete girmesi beklenen stadyum projesinin maliyetinin 405 milyon Euro olacağı tahmin edilmektedir. Bu proje ile tüm yıl boyunca çeşitli organizasyonlara ev sahipliği yapılması planlanmaktadır. Böylece futbol sezonu dışında da stadyum kullanımından

²¹ Bloomberg Businessweek İnternet Sayfası, "Company Overview of SASP Olympique Lyonnais.", <http://investing.businessweek.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=40257832>

²² Ligue1 Resmi İnternet Sitesi, "Olympique Lyonnais.", <http://www.ligue1.com/club/olympique-lyonnais>

²³ Olympique Lyonnais Groupe Resmi İnternet Sitesi, "OL Groupe Annual Report Registration Document 2012-2013, s. 98", http://investisseur.olympiquelyonnais.com/component/option,com_actusnews/Itemid,52/lang,en

en üst düzeyde yararlanılması sağlanarak ticari değer yaratılmış olacaktır.²⁴

Profesyonel futbol şubesine ait tüm faaliyetleri kapsayan iştiraklerden oluşan Olympique Lyonnais grubunun URFS 'na göre düzenlenmiş ve bağımsız denetimden geçmiş 1 Temmuz-30 Haziran hesap dönemine ait konsolide finansal tablolarına göre 2008-2013 yılları arasındaki finansal performans değerleri aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

Şekil 11: Olympique Lyonnais Finansal Performans Değerleri

Karlılık Göstergeleri (EUR'000)	30.06.2008	30.06.2009	30.06.2010	30.06.2011	30.06.2012	30.06.2013
Esas Faaliyet Karlılığı (EBIT)	27.075	7.547	-52.623	-35.550	-33.746	-16.527
Faiz, Vergi ve Amortisman Öncesi Kar (EBITDA)	59.771	45.810	12	8.943	7.126	10.541
Dönem Net Karı	20.069	5.366	-35.124	-28.017	-27.937	-19.845
Özsermaye Karlılığı (ROE)	0,122	0,032	negatif	negatif	negatif	negatif
Aktif Karlılığı (ROA)	0,058	0,018	negatif	negatif	negatif	negatif
Finansal Yapı Göstergeleri	30.06.2008	30.06.2009	30.06.2010	30.06.2011	30.06.2012	30.06.2013
Borçlanma Oranı	1,115	0,785	1,166	1,484	1,638	2,792
Kaldıraç Oranı	0,527	0,440	0,538	0,597	0,621	0,736
Özkaynaklar (EUR'000)	164.816	167.828	130.779	104.664	76.676	56.828

Kaynak: "OL Groupe Annual Report Registration Document 2007-2008, 2008-2009, 2009-2010, 2010-2011, 2011-2012, 2012-2013", http://investisseur.olympiquelyonnais.com/component/option.com_actusnews/Itemid.52/lang.en/ (02.03.2014) sitesinden elde edilen finansal tablo verileri ile oluşturulmuştur.

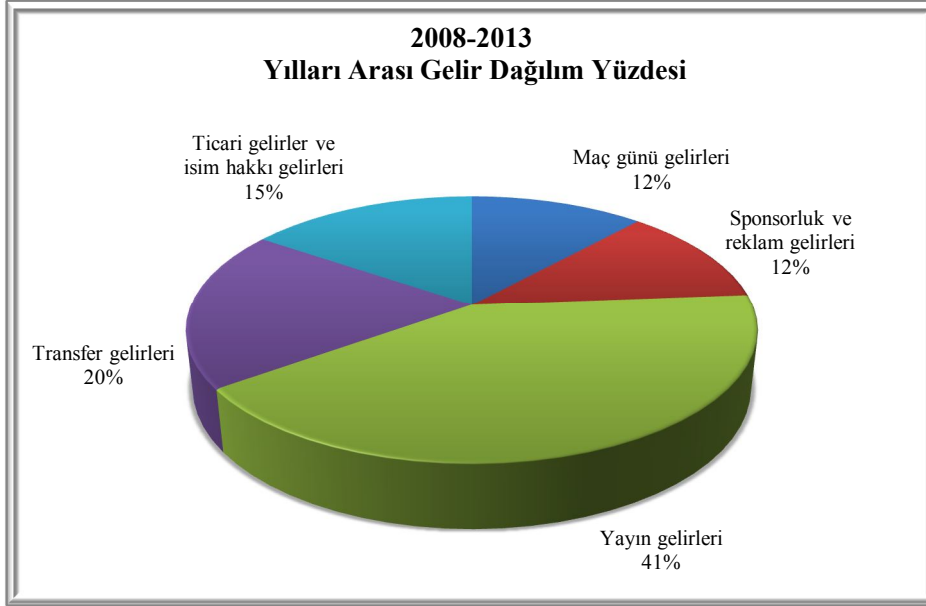
²⁴ Olympique Lyonnais Groupe Resmi İnternet Sitesi, "OL Groupe Annual Report Registration Document 2012-2013, s. 72", http://investisseur.olympiquelyonnais.com/component/option.com_actusnews/Itemid.52/lang.en

2008 ve 2009 yıllarında faaliyet karı ve dönem net karı elde eden OL Grubu, 2010-2013 yılları arasında esas faaliyetlerinden zarar etmiş, dönem net zararı özkaynaklarda azalma meydana getirmiştir. 2008 yılında 211.642.000 Euro olan profesyonel futbol faaliyetleri ile ilişkili toplam gelir tutarının 2013 yılında 137.633.000 Euro olarak gerçekleşmesi faaliyet karlılığını etkileyen faktörlerden biridir. Toplam borçlar ile özsermaye arasındaki ilişkiyi gösteren borçlanma oranının 2008-2013 yılları arasında yaklaşık 1,5 kat artış göstermesi yabancı kaynak ağırlıklı finansman kullanıldığını göstermektedir. Bu durum işletmenin faiz yükünü artıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir. İşletme varlıklarının altı yıllık süreçte ortalama 0,58 oranında yabancı kaynaklarla finanse edilmesi olumlu bir gösterge olup dengeli sermaye yapısına işaret etmektedir. OL Grubu'nun 2013 yılında (-) 38.399.000 Euro olarak gerçekleşen negatif net işletme sermayesi duran varlıkların kısa vadeli borçlarla finanse edildiğini göstermektedir.

Olympique Lyonnais grubunun, maç günü gelirleri, medya ve yayın gelirleri, sponsorluk ve reklam gelirleri, ticari gelirler ve oyuncu transfer gelirlerinden oluşan beş temel gelir kaynağı bulunmaktadır.²⁵ 2008-2013 yılları arasında gerçekleşen toplam gelir dağılımı içerisindeki en büyük pay %41 ile yayın gelirlerine aittir. Yayın gelirlerini sırasıyla transfer gelirleri, ticari gelirler, maç günü ve sponsorluk reklam gelirleri takip etmektedir.

²⁵ Olympique Lyonnais Groupe Resmi İnternet Sitesi, "OL Groupe Annual Report Registration Document 2011-2012, s. 16", http://investisseur.olympiquelyonnais.com/component/option.com_actusnews/Itemid.52/lang.en

Şekil 12: 2008-2012 Yılları Arası Olympique Lyonnais Gelir Dağılım Yüzdesi

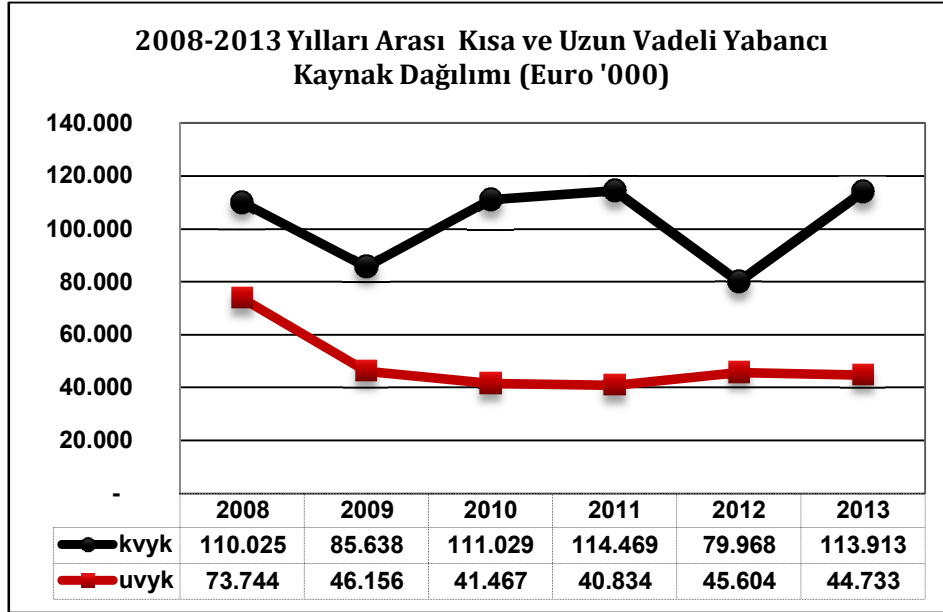
Kaynak: "OL Groupe Annual Report Registration Document 2007-2008, 2008-2009, 2009-2010, 2010-2011, 2011-2012, 2012-2013", http://investisseur.olympique.lyonnais.com/component/option.com_actusnews/Itemid,52/lang,en

Olympique Lyonnais grubunun 2008-2013 yılları arasındaki kaynak yapısı incelendiğinde, uzun vadeli yabancı kaynaklarda %39 azalış, kısa vadeli yabancı kaynaklarda %3 artış, toplam yabancı kaynaklarda ise yaklaşık %14 oranında azalma meydana geldiği görülmektedir. Fransa Futbol Federasyonu tarafından etkin bütçe kontrol sisteminin uygulanıyor olması borçlanma yoluyla finansman sağlanmasına engel teşkil etmektedir. Bu kontrol mekanizması yeterli bütçeye sahip olmayan kulüplerin yüksek maliyetli futbolcu transferlerine engel olsada transfer maliyetlerinin gelir-gider dengesinde meydana getireceği olumsuz etki ve yüksek borçlanma maliyetlerinin kulüp varlıklarını eritmesi önlenmiş olmaktadır.

Şekil 13: 2008-2013 Yılları Arası Olympique Lyonnais Kısa ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Dağılımı

Sayfa/Page | 154

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Kaynak: "OL Groupe Annual Report Registration Document 2007-2008, 2008-2009, 2009-2010, 2010-2011, 2011-2012, 2012-2013", http://investisseur.olympique.lyonnais.com/component/option,com_actusnews/Itemid,52/lang,en

Sonuç

Günümüzde büyük bir iş kolu haline gelen futbol, sözleşme serbestîsi sağlayan Bosman kararları ile işgücü ve sermayenin küresel dolaşımı sonucunda hızla gelişmektedir. Sportif başarının özellikle yüksek bütçeli uluslararası liglerden elde edilmiş olması futbol kulüplerine ciddi finansal kaynak sağlamaktadır. Uluslararası sportif başarılarından elde edilen fonlar, özellikle yüksek transfer maliyetleri nedeniyle denk bütçe şartını yerine getiremeyen ve Avrupa futbol pazarının önemli bir sorunu haline gelen finansman açığının azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Futbol kulüplerinin rekabet üstünlüğü elde etmeleri ve sürdürülebilir sportif başarı sağlayabilmeleri güçlü bir finansal yapının varlığını gerekli kılmaktadır.

Futbol endüstrisinin lokomotifi olarak nitelendirebileceğimiz Avrupa futbol pazarının büyüklüğü 2011/12 sezonunda 19,4 milyar Euro'ya ulaşmıştır. Avrupa'nın beş büyük ligi olan Bundesliga, La Liga, Lig 1,

Premier Lig ve Serie A toplamda 9,3 milyar Euro gelir ile pazar payının %48'sine sahiptir.

Uluslararası sportif başarılarla sahip Avrupa'nın önde gelen kulüplerinden olan Borussia Dortmund, Juventus FC, Olympique Lyonnais ve Manchester United FC'nin finansal performans analizi yapılmıştır. Bu analizde geleneksel finansal performans göstergelerinden Esas Faaliyet Karlılığı (EBIT), Faiz, Vergi ve Amortisman Öncesi Kar (EBITDA), Dönem Net Karı, Özsermaye Karlılığı (ROE), Aktif Karlılığı (ROA), Borçlanma Oranı ve Kaldıraç Oranı kullanılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, Almanya'nın Borussia Dortmund kulübü 2000'li yılların başında girmeye başladığı finansal darboğazı temelde küçülerek büyüme (downsizing) stratejisi aracılığıyla aşmıştır. Sermaye artırımını yoluyla özkaynak ağırlıklı finansman stratejisi uygulayan kulüp, altyapı yatırımlarına ağırlık verip yüksek transfer maliyetlerinden kaçınarak mevcut kaynakları değerlendirmiştir. Kulübün yüksek seyirci sayısına sahip olması maç günü ve reklam sponsorluk gelirlerine artış meydana getirmektedir.

Kendi stadyumuna sahip tek İtalyan kulübü olan Juventus FC, gelir yaratma potansiyeli ile ön plana çıkan stadyum yatırımlarına yönelmektedir. 2006 yılında şike soruşturması kapsamında uluslararası müsabakalara katılamamış olmasının kulüp gelirleri üzerinde yarattığı olumsuz etki, oyuncu satışı ile bonservis geliri elde etme yoluyla azaltılmıştır. Juventus FC finansal verilerine göre, özsermaye ile yabancı kaynaklar arasında uygun bir dengenin kurulması önem taşımaktadır. Yüksek borçlanma oranları, dış kaynak ağırlıklı finansmanın getirmiş olduğu faiz yükünün karlılığı olumsuz yönde etkilemekte olduğunu göstermektedir. Juventus FC 'nin kısa ve uzun vadeli yabancı kaynak tutarlarında 2008-2013 yılları arasında süreklilik gösteren artış meydana gelmiştir.

İngiltere'de şirketleşme, markalaşma ve halka arzın en iyi örneklerinden biri Manchester United kulübüdür. Manchester United FC de 1991 yılında gerçekleştirdiği ilk halka arz sonucu elde ettiği fon ile stadyum geliştirme ve iyileştirme yatırımlarını finanse etmiştir. Tüm yıl boyunca çeşitli organizasyonlara ev sahipliği yapan bir komplekse sahip olan kulüp, gelir kaynaklarının sürekliliği ve çeşitliliği ile ön plana çıkmaktadır. 2005 yılında çoğunluk hissesi Amerikalı işadamı olan Malcolm Glazer tarafından satın alınan Manchester United FC 'nin 2008-2013 yılları arasında kısa vadeli yabancı kaynaklarda %85 artış meydana gelmiş, finansman aracı olarak tahvil ve hisse senedi ihraç etme yoluna gitmiştir. Sabit faiz yükü

getiren tahvil ihracından oluşan yüksek finansman maliyetleri özsermaye karlılığını olumsuz yönde etkilemekte olup, borçlanma düzeyinin kontrol altına alınması önem taşımaktadır. Yüksek marka değerine sahip olan Manchester United kulübü, istikrarlı olarak gelir artışı sağlamakta ve faaliyet karı elde etmekte sıkıntı yaşamamaktadır.

Sayfa/Page | 156

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Öncelikli hedefin kulübün finansal yapısını güçlendirmek olan Fransa'nın Olympique Lyonnais Kulübü, "ticari işletme" temelinde yönetilmektedir. Lisanslı ürün satış ve pazarlaması (merchandising), seyahat, turizm, spor etkinlikleri organizasyonları gibi farklı faaliyet alanlarına sahip dokuz şirketi bünyesinde barındıran Olympique Lyonnais Grubu holding şeklinde yapılanmıştır. 2010-2013 yılları arasında esas faaliyetlerinden zarar eden Olympique Lyonnais Grubu'nun özkaynaklarında azalma meydana gelmiştir. Profesyonel futbol faaliyetleri ile ilişkili gelir kaynaklarında meydana gelen azalış faaliyet karlılığını etkileyen faktörlerden biridir. Yabancı kaynak ağırlıklı finansal yapıya sahip olan Olympique Lyonnais, 2013 yılında tahvil ihracı yoluyla finansman sağlamıştır.

Sonuç olarak, kaynak yönetiminde farklı finansal enstrümanları kullanmakta olan Avrupa futbol kulüplerinde yabancı kaynak özkaynak dengesinin optimal seviyede olmadığı tespit edilmiştir. Yüksek borçluluk düzeyinin getirmiş olduğu faiz yükü karlılığı olumsuz yönde etkileyerek işletme varlıklarının erimesi yönünde tehlike oluşturmaktadır. Gelir yaratma kapasitesi yüksek olan Avrupa futbol kulüpleri, operasyonel karlılığa sahip olmalarına rağmen özellikle uzun vadeli finansman maliyetleri nedeniyle zarara geçmektedir. Kulüplerin, futbolun finansmanında rasyonellik ve finansal disiplin getirecek stratejik eylem planları geliştirmeleri ve etkin maliyet yönetimini sağlamaları gerekmektedir. Denk bütçe uygulaması ile gelir-gider dengesini sağlayabilen kulüplerde finansal istikrarın temin edilmesine olan gereksinim ön plana çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Bert Scholtens, Wijtze Peenstra, "Scoring On The Stock Exchange? The Effect Of Football Matches On Stock Market Returns: An Event Study", **Applied Economics**, 2009, pp. 3231-3237.

Bloomberg Businessweek İnternet Sayfası, "Company Overview of SASP Olympique Lyonnais.",
<http://investing.businessweek.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=40257832>

Borsa İtaliana Resmi İnternet Sitesi, "Juventus Football Club.",
<http://www.borsaitaliana.it/borsa/azioni/ipo/ultime-societa-ammesse-dettaglio.html?ndg=546&lang=en>

Borussia Dortmund Resmi İnternet Sitesi, <http://www.bvb.de/>

Borussia Dortmund Resmi İnternet Sitesi, "Borussia Dortmund Successes.", <http://www.bvb.de/?%9E%5E%1B%E4%F4%9D>

BVB Share Resmi İnternet Sitesi, "Borussia Dortmund Business Report 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013.",
<http://aktie.bvb.de/eng>

TeleTrader GmbH Resmi İnternet Sitesi, "Borussia Dortmund Business Description.", <http://www.teletrader.com/us/borussia-dortmund-gmbh-co-kga/stocks/profile/tts-458899>

BVB Share Resmi İnternet Sitesi, "Borussia Dortmund GmbH & Co KgaA.", http://aktie.bvb.de/content/download/1443/21029/3/studie/BVB_2013_05_23_CBSR_Initial_Coverage.pdf

"All To Play For Football Money League", Deloitte Sports Business Group Report, January 2014, s. 3.

"Annual Review of Football Finance", Deloitte Sports Business Group Report, June 2013, s. 6.

Fundinguniverse İnternet Sistesini, "Juventus F.C. S.p.A. History.",
<http://www.fundinguniverse.com/company-histories/juventus-f-c-s-p-a-history/>

Juventus Resmi İnternet Sitesi; www.juventus.com

Juventus Resmi İnternet Sitesi, “Juventus Football Club S.p.A. Annual Financial Report 30.06. 2009, 30.06.2010, 30.06.2011, 30.06.2012, 30.06.2013.”, www.juventus.com

Ligue1 Resmi İnternet Sitesi, “Olympique Lyonnais.”, <http://www.ligue1.com/club/olympique-lyonnais>

Manchester United Investor Relations İnternet Sitesi, “Manchester United plc 2012 Annual Report on Form 20F.”, <http://ir.manutd.com/phoenix.zhtml?c=133303&p=irol-reportsAnnual>

Manchester United Investor Relations İnternet Sitesi, “Red Football Limited Annual Report And Financial Statements For The Year Ended 30 June 2010, 2011, 2012, 2013.”, <http://ir.manutd.com/phoenix.zhtml?c=133303&p=irol-historicalinfo>

Olympique Lyonnais Groupe Resmi İnternet Sitesi, “OL Groupe Annual Report Registration Document 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013.”, http://investisseur.olympiquelyonnais.com/component/option,com_actusnews/Itemid,52/lang,en

Ruud H. Koning, “Balance in Competition in Dutch Soccer”, **The Statistician**, Part 3, 2000, ss. 419-431

Stefan Kesenne, “The Peculiar International Economics of Professional Football In Europe”, **Scottish Journal of Political Economy**, Vol. 54, No. 3, July 2007, ss. 388-399

Tuğrul Akşar, “Borussia Dortmund Küllerinden Yeniden Doğdu”, Dünya Gazetesi, 20 Aralık 2010, <http://www.dunya.com/borussia-dortmund-kullerinden-yeniden-dogdu-109157yy.htm>

Financial Fair Play İnternet Sitesi, “UEFA Financial Fair Play.”, <http://www.financialfairplay.co.uk>

UEFA Resmi İnternet Sitesi, “Olympique Lyonnais History.”, <http://www.uefa.com/uefachampionsleague/season=2014/clubs/club=5312/history/index.html>

Summary

Football which had been just an sportive event up to the mid of 80's has created its economic value since the beginning of 90's. The European football

market continued to show resistance to wider economic pressures, growing to €19,4 billion in 2011/12. The 'big five' leagues which Bundesliga, La Liga, Ligue 1, Premier League ve Serie A had a market share of 48%(€9.3 billion)

When the income distribution is analyzed, it is seen that the English Premier League leads the first place with 2.9 billion Euros. German Bundesliga with 1.9 billion Euros, the Spanish La Liga with 1.8 billion Euros, the Italy's Serie A with 1.6 billion Euros and the France League 1 with 1.1 billion Euros follow the English Premier League in that regard. Revenue once again grew for the top 20 clubs, from €5 billion in 2011/12 to €5.4 billion in 2012/13; an 8% increase. Real Madrid became the first sports club to surpass the €500 million revenue.

In this study, the financial performance of four European clubs which are traded on the stock exchange, namely Borussia Dortmund of Germany, Juventus of Italy, Olympique Lyonnais of France and Manchester United of England, is analyzed. In the analysis of this study, profitability and financial ratios such as earnings before interest and taxes (EBIT), earnings before interest, taxes, depreciation and amortization (EBITDA), net profit of the period, return on equity (ROE), return on assets (ROA), borrowing ratio and leverage ratios are employed. The data subjected to analysis herein is obtained from football clubs' audited financial statements prepared according to the International Financial Reporting Standards (IFRS).

Germany's Borussia Dortmund club overcame the financial downturn that it went through at the beginning of the 2000s with the strategy of basically shrinking growth (downsizing). Practicing the financial strategy of predominantly equity based capital increase, the club made use of available resources by avoiding high transfer costs and focusing on infrastructure investments. That the club has a very high number of spectators increases the advertising and sponsorship revenues on match days.

As the only Italian club which has its own stadium, Juventus FC turns towards stadium investments that stands out with revenue generation potential. The negative impact of the club being barred from participating in international competitions due to allegations of match-fixing in 2006 was ameliorated with generation of revenues by means of selling players and transfer fees. According to financial data of Juventus FC, striking an appropriate balance between equity and liabilities is of importance. High borrowing ratios and the interest weight mainly resulting from external financing indicates a negative impact on profitability and revenues. There is a continuous increase in the amounts short term and long term liabilities of Juventus FC between 2008 and 2013.

Manchester United FC constitutes one of the best examples of incorporation, equity public offerings in England. Manchester United FC financed its stadium development and improvement investments with the fund it received from its initial public offering in 1991. The club, owning a complex which home to various organizations throughout the year, stands out in terms of continuity and diversity of income sources. In 2005, American businessman Malcolm Glazer purchased the club's majority share and consequently the short-term liabilities of Manchester United FC during 2008-2013 increased by 85%, the club generated finance with issuance of shares and bonds. The high financing costs consisting of bond issues, which bring fixed interest burden adversely, affect the return on equity and bringing debt levels under control is all-important. Manchester United club, which has a high brand value, generates stable revenue growth and has no difficulty in generating operating income as well.

Olympique Lyonnais Club of France, whose primary objective is to strengthen the club's financial structure, is managed on the basis of a "commercial enterprise."The Olympique Lyonnais Group, incorporating nine companies with different activities such as licensed product sales and marketing (merchandising), and the organizations such as travelling, tourism, sporting events, is organized in holding company structure. Going through financial loses in its operating activities between the years 2010 and 2013, the Olympique Lyonnais Group's equity capital also experienced turnover. The decrease in sources of income associated with professional football activities is one of the factors affecting operating income in a negative way. With a financial structure based mainly on liabilities, Olympique Lyonnais obtained finance through bonded debt in 2013.

As a result, the balance between equity and liabilities for the European football clubs which employ different financial instruments in their resource managements, has been found not to be on the optimal level. The interest weight caused by high debt levels adversely affects the profitability thereby presents a risk in terms of company assets' meltdown. European football clubs with a high income generation capacity, in spite of having operational profitability, make losses owing particularly to long-term financing costs. The clubs need to carry out an effective cost management and develop strategic action plans which will bring rationality and financial discipline in football finance. The need for ensuring financial stability at the clubs with the application of a balanced budget that provides the balance of income-expenditures comes into prominence.

KOBİ'lerde Çalışanların Mobbinge Maruz Kalma Durumları: Kırklareli İlinde Bir Araştırma

Aslı KESKİN* ve Serdar CANBAZ**

Öz

Mobbing işyerinde bir çalışanın veya grubun, diğer bir çalışana yönelttiği olumsuz istenmeyen davranışlar şeklinde açıklanan, günümüzde sıklıkla karşılaşılan ve hem bireysel hem de örgütsel düzeyde ciddi tehlike arz eden bir sorundur. Çalışmamızda öncelikle KOBİ kavramının tanımı yapılmış, mobbing kavramının tanımı, gelişimi ve hangi tür davranışların mobbing kabul edildiği ve başa çıkma yöntemleri üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada amaç KOBİ'lerde çalışanların mobbinge maruz kalma durumlarını ortaya koymaktır. Bu amaçla anket çalışmasıyla birincil verilere dayalı olarak gerçekleştirilen araştırma sunulmuştur. Araştırmanın evrenini Kırklareli ilinde faaliyette bulunan KOBİ'lerde istihdam edilen personel oluşturmaktadır. Bu kapsamda, tesadüfi örnekleme yoluna başvurulmuş işletmeler rastgele seçilmiştir. Mobbingin KOBİ'lerde çalışanlar tarafından algılanış şekli, işyerinde mobbinge maruz kalma durumu hakkındaki görüşleri, bu olumsuz davranışlarla başa çıkma yöntemleri hakkında elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Mobbing, Psikolojik Taciz.

On the State of SMEs Employees' Exposure to Mobbing: A Study in Kırklareli Province

Abstract

Mobbing is defined as unwanted or negative behavior an employee or a group directed to another employee at the workplace, and it is a common problem today which poses a serious threat on both individual and organizational levels. In our study first the concept of SME is defined, the concept of mobbing, its historical development, what kind of behavior is accepted as mobbing and how to cope with

* Öğretim Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi E-posta: asli.keskin@klu.edu.tr

** Öğretim Görevlisi Dr., Kırklareli Üniversitesi E-posta: serdarcanbaz@klu.edu.tr

mobbing are elaborated. The aim of this study is to present the state of SMEs employees' exposure to mobbing. For this aim, the research which was carried out by relying on the primary data collected with the questionnaire is presented. The personnel employed in SMEs operating in Kırklareli province compose the universe of the research. Within this scope, enterprises are randomly selected by using the random sampling method. The findings related to the way mobbing is perceived by SMEs employees, their views about exposure to mobbing at work, their ways of coping with such negative behavior are evaluated.

Keywords: SME, Mobbing, Psychological Abuse.

Giriş

Mobbing, çalışanları buldukları ortamda verimsiz kılan, huzursuz eden, hatta örgütten ayrılmalarına neden olan bir faktördür. Dolayısıyla mobbing hakkında elde edebilecek veriler örgütleri bu olumsuz etkilerden korumada etkili olacaktır.

Mobbing (psikolojik taciz), aslında iş yaşamımızda her zaman var olmuş, ancak yakın zamana kadar adlandırılmamış bir olgudur. Son yıllarda yapılan araştırmaların sayısı çoğalmış, konuya yönelik farkındalık yaratma ve mücadele yöntemleri önem kazanmıştır.

Çalışmamızda Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde (KOBİ'lerde) çalışanların mobbinge maruz kalma durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Öncelikle KOBİ'lerin tanımı, ekonomideki yeri ve önemi üzerinde durulmuş, daha sonra mobbing kavramı açıklanmış, kişiler tarafından algılanış şekli, kişileri nasıl etkilediği, bu olumsuz davranışlarla başa çıkma yöntemleri belirtilmiştir. Büyük şehirlerde ve işletmelerde sıkça karşılaşılan mobbingin küçük bir yerleşim yeri olan Kırklareli ilindeki KOBİ'lerdeki algılanış şeklini ele alan araştırma sunularak, sonuç ve öneriler ile çalışma tamamlanmıştır.

KOBİ Tanımı ve Sınıflandırılması

Ülkelerin ve işletmelerin büyüklük ve küçüklük kavramlarında var olan görecelilik ve KOBİ'lerin değişebilir etkilerinden dolayı net bir KOBİ tanımı yapılamamaktadır¹. Çeşitli ülkelerin KOBİ'leri tanımlamada farklı ölçütleri bulunduğu için, KOBİ'lerin tek bir evrensel kabul görmüş tanımını

¹ Serhat Soyşekerci, Uygulamalar ve Şirket Örnekleriyle Girişimcilik, Kriter Yayınevi, İstanbul 2011, s. 16.

gerçekleştirmek de kolay olmamaktadır². KOBİ'leri tanımlamada ve sınıflandırmada kullanılan ölçütler, ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye, sektörden sektöre farklılık göstermektedir. Ayrıca, ülkelerin ekonomik yapıları değiştikçe, küçük ve büyük ölçekli işletmeyi tanımlayan kriterler de değişmekte ve ülkelerin ekonomik yapılarıyla bağlantılı olarak farklı kriterler kullanılmaktadır.

KOBİ'ler, işletme sahibinin aynı zamanda yönetici pozisyonunda olduğu, çevresinin dışına çıkmamış, lokal faaliyetlerde bulunan, yalnızca öz kaynakları ile finanse edilen işletmelerdir. Diğer bir deyişle, bağımsız kişi veya kişiler tarafından sahip olunan, işletilen ve üretim yaptığı alanda lider konumda bulunmayan işletmelerdir³.

Genel olarak değerlendirildiğinde KOBİ'ler, az sermaye kullanımına sahip, daha çok el emeği ile çalışan, çabuk karar verme yeteneğinin görüldüğü, düşük düzeyde yönetim giderleri ile varlığını sürdüren ve düşük maliyetli üretim gerçekleştiren iktisadi teşebbüslerdir⁴. KOBİ'ler için, üyeleri farklı ölçütler kullanan AB'nin yürütme organı Avrupa Komisyonu 30 Ocak 1996 tarihinde, en fazla 250 çalışanı olan işletmeleri KOBİ olarak tanımlamış ve bu ortak tanımın kullanılmasını önermiştir.

Daha sonra, Avrupa Komisyonu 1 Ocak 2005 tarihinde uygulamaya geçilmek üzere, 6 Mayıs 2003 tarihinde yeni bir öneri yayınlayarak, KOBİ tanımını genişletmiştir⁵. Buna göre, KOBİ'ler, 250 çalışandan az ve cirosu 50 milyon Euro'yu aşmayan ve/veya bilanço toplamı 43 milyon Euro'yu aşmayan işletmeler olarak tanımlanmıştır ayrıca sermayelerinin %25'inden fazlasının tek elde olmaması şartı aranmıştır.

Türkiye'de KOBİ'lere finansman desteği sağlayan Türkiye Halk Bankası'nın KOBİ'ler için yaptığı tanımda ise⁶ "HalkBank teşvik belgeli işletmelerde işgören sayısı 1-150 arasında olup, sabit yatırımları 100

² Esuh Ossai-Igwe Lucky-Adebayo Isaiah Olusegun, "Is Small and Medium Enterprises (SMEs) an Entrepreneurship?", International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, Vol. 2, No. 1, January 2012, s. 488.

³ Ali Kaya, Bilişim ve İletişim Işığında Girişimcilik ve KOBİ Yönetimi, Ekin Kitabevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Konya, 2007, s.122.

⁴ Sami Karacan, KOBİ'lerde UFRS'ye Uygun Finansal Raporlama, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2009, s.32.

⁵ European Commission, The new SME definition User guide and model declaration, Enterprise And Industry Publications, EU 2005 s. 5-6.

⁶ Mehmet Civan-Mehmet Tekinkuş. "Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Avrupa Birliğine Uyum Süreci; Gaziantep Örneği", *ODTÜ VI. Uluslararası Ekonomi (ERC) Konferansı*, 11-14 Eylül 2002; <http://www.econturk.org/Turkischeconomy/P455.pdf> (Erişim Tarihi : 19.11.2012), s.4.

milyar TL'yi aşmayanları; normal KOBİ'lerde ise işgören sayısı 1-250 arasında olup, makine ve ekipmanların kayıtlı net değeri 400 milyarı aşmayanları" KOBİ olarak değerlendirilmektedir. 8 Ocak 2001 tarih ve 2429 Sayılı KOBİ Teşvik Kararnamesi'nde yer alan tanımında ise; imalat ve tarımsal sanayi sektörlerinde faaliyette bulunan işletmelerden, kanuni defter kayıtlarında arsa ve bina hariç makine ve teçhizat, tesis, taşıt araç ve gereçleri, döşeme ve demirbaşları toplamının net tutarı 400 milyar TL'yi geçmeyen işletmelerden 1 ile 9 arası işgören çalıştıranlar mikro ölçekli olarak değerlendirilmekte, 10 ile 49 arası işgören çalıştıranlar, küçük ölçekli sınıfına girmekte, 50 ile 250 arası iş gören çalıştıranlar ise orta ölçekli kabul edilmektedir.

Türkiye'de KOBİ'lerin tanımlanmasına, niteliklerine, sınıflandırılmasına ve uygulamalarına ilişkin esaslar net satış hâsılatları, mali bilânço tutarları ve çalışan sayıları dikkate alınarak Bakanlıkça hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nca yürürlüğe konulan yönetmelikle belirlenmektedir⁷. Ekim 2005'te yayınlanan "Küçük ve Orta Büyüklük teki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik'te Kasım 2012'de yapılan değişikliklerle KOBİ, ikiyüzelli kişiden az çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı veya mali bilânçosundan herhangi biri kırk milyon Türk Lirasını geçmeyen ve yönetmelikte mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ekonomik birimler veya girişimler şeklinde ifade edilmiştir⁸. Aynı Yönetmeliğin 5. maddesinde KOBİ'ler şu üç alt kategoride sınıflandırılmıştır;

- Mikro İşletme, on kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı veya mali bilânçosundan herhangi biri bir milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler,
- Küçük İşletme, elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı veya mali bilânçosundan herhangi biri sekiz milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler,
- Orta Büyüklükteki İşletme, ikiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı veya mali bilânçosundan herhangi biri kırk milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler, olarak tanımlanmıştır.

⁷ Sami Karacan, a.g.e., s. 31-32.

⁸ "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik", Resmi Gazete, Sayı: 25997, 18 Kasım 2005; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051118-5.htm>, (10.01.2014). "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik", Resmi Gazete, Sayı: 28457, 4 Kasım 2012; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121104-11.htm> (10.01.2014).

Böylece, söz konusu yönetmelik Türkiye'de tüm kurum ve kuruluşlar için tek bir KOBİ tanımını getirmiştir. Bir işletmenin KOBİ olup olmadığı hususu, daha önce sadece çalışan sayısı dikkate alınarak belirlenirken, bu yönetmelik ile bilanço büyüklüğü, yıllık net satış hâsılatı, aidiyet gibi kriterler de bir işletmenin KOBİ olarak tanımlanmasında dikkate alınmaya başlanmıştır⁹.

KOBİ'lerin Ekonomideki Yeri ve Önemi

KOBİ'lerin, sosyal ve ekonomik kalkınmada bir anahtar rol oynama, büyümeye katkıda bulunma, ihracatın artırılması, yenilik yaratma, bölgeler arası eşitsizlikleri giderme, gelir dağılımını dengeli hale getirme, katma değer ve istihdam yaratma v.b. nedenleri ile tüm ülkeler açısından önemi büyük boyutlardadır. Tüm dünyada olduğu gibi Türk ekonomisinin önemli yapı taşlarından biri olan KOBİ'ler, ekonominin gelişmesi açısından çok büyük yere ve öneme sahiptirler¹⁰.

Mobbing Kavramı

İşyerinde psikolojik taciz veya yaygın kullanış şekliye “mobbing”, çalışma yaşamının var oluşundan bu yana yaşanan, ancak insan doğası yüzünden ortaya çıkarılamayan, görmezden gelinen, karmaşık, çok boyutlu ve çok disiplinli bir konudur. Kültür farkı gözetmeksizin tüm işyerlerinde ortaya çıkabileceği gibi, cinsiyet farkı gözetmeksizin tüm bireylerin maruz kalabileceği, sonuçları ağır bir durumdur. Çalışma yaşamında mobbing kavramı; işyerinde bireylere üstleri, eşit düzeydeki çalışanlar veya astları tarafından sistematik biçimde uygulanan her tür kötü muamele, tehdit, şiddet, aşağılama gibi davranışları içermektedir¹¹.

Bu süreç ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir. Bunların en yaygınları şunlardır: Psychological harassment, bullying at workplace, work or employee abuse, emotional abuse, victimisation, intimidation, horizontal violence, psychological terror, psychological violence, psychoterror at workplace ve psychological abuse. Ülkemizde ise mobbing süreci için; yıldırma, işyerinde psikolojik taciz, işyerinde duygusal taciz, işyerinde psikolojik terör, işyerinde duygusal terör, işyerinde manevi taciz, işyerinde duygusal linç, işyeri travması, işyerinde duygusal saldırı ve işyerinde zorbalık gibi birçok kavram

⁹ Sami Karacan, a.g.e., s. 31-32.

¹⁰ Kaya, a.g.e, s.122.

¹¹ Pınar Tınaz, İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing), Beta Yayınları, İstanbul, 2006, s.8.

kullanılmıştır¹². Kullanılan kavramların fazlalığına rağmen İngilizce söylenişle “mobbing” çeviri yapılmaksızın kabul görmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), duygusal taciz olayını psikolojik şiddet olarak tanımlamakta ve zorbalık ile mobbingi bu şiddetin iki şekli olarak değerlendirmektedir¹³.

Sayfa/Page | 166

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Türk Dil Kurumu tarafından psikolojik taciz kavramı “bezdiri ” olarak ifade edilmektedir.

Kavram ilk defa 1960'da Avusturyalı bilim adamı Konrad Lorenz tarafından hayvanların kendi aralarında veya sürü dışı yabancıya karşı uyguladıkları taciz davranışını tanımlamak için kullanılmıştır. Bunun yanı sıra okul yaşamında öğrenciler arasında görülen zorbalık ve taciz olaylarını ele alan İsveçli bilim adamı Peter-Paul Heinemann 1972 yılında“ Mobbing: Group Violence Among Children” adlı eserini yayınlamıştır. Ardından 1976 Yılında Psikiyatri Uzmanı Dr. Brodsky “Taciz Edilmiş Çalışan” eserini yayınlamıştır. 1984 Yılında Leymann'ın İsveç ve Almanya'da ulaştığı bulguları yayınlaması ile bugünkü anlamda psikolojik taciz kavramı ortaya çıkmıştır¹⁴.

Çalışma yaşamında bu tarz davranışlar, Leymann'dan önce hiç kimse tarafından fark edilip tanımlanmamıştır. Bu nedenle Leymann'ın görüşleri ve araştırmaları, bütün dünyada işyerlerindeki mobbing davranışlarına ilişkin araştırmaların temelini oluşturmaktadır. Leymann, işyerinde mobbing davranışının varlığını belirtmekle kalmamış, davranışın özelliklerini, nasıl ortaya çıktığını, uygulanan şiddetten en fazla etkilenen kişileri sıralamış ve meydana gelebilecek psikolojik sonuçları da vurgulamıştır. Çalışma yaşamında mobbinge dikkat ve ilginin artmasını sağlamış, İskandinav ülkelerinden sonra Almanya başta olmak üzere zamanla diğer Avrupa ülkeleri de konunun önemini kavramıştır¹⁵.

19 Mart 2011 tarihli, 27879 sayılı Resmi Gazete'de Başbakanlık tarafından yayınlanan “İşyerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesi Genelgesi” kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör

¹² Fatih Karcıoğlu, Ülke Hilal Çelik, “Mobbing (Yıldırma) ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 1, 2012, s.60.

¹³ Orhan Çınar, Adem Dursun, “Mobbing Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini İlişkisi: Atatürk Üniversitesi Araştırma Hastanesinde Yapılan Bir Araştırma”, Ev Akademisi Dergisi, Yıl 16, 2012 (Yaz) Sayı: 52, s. 322.

¹⁴ Kubilay Özyer, Ufuk Orhan, “Akademisyenlere Uygulanan Psikolojik Tacize Yönelik Ampirik Bir Araştırma”, Ege Akademik Bakış, Ekim 2012, Cilt: 12, Sayı: 4, s. 511.

¹⁵ Tınaz, a.g.e, s.11-12.

işyerlerinde karşılaşılan mobbing sorununa değinerek, işyerlerinde alınması gereken tedbirleri belirlemiştir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda mobbingin daha fazla yaşandığı öncelikle sağlık ve eğitim sektörlerinde yaygın olduğu ve üniversitelerde de çok sık görüldüğü ifade edilmektedir¹⁶.

Bir literatür çalışmasında Bursa'da sağlık eğitim ve güvenlik sektörlerinde yapılan bir incelemede, 944 kişinin %55'inin son bir sene içinde psikolojik taciz davranışları ile karşılaştığı, %47'sinin ise, işyerinde psikolojik tacize tanık olduğu belirlenmiştir. Yine Aksaray- Yalova- Esenköy eğitim merkezlerinde çalışan 315 ilkökul öğretmeninin %50'sinin psikolojik tacize maruz kaldığı saptanmıştır. İstanbul'da yapılan bir çalışmada 505 hemşirenin %86'sının psikolojik tacizle karşılaştığı tespit edilmiştir¹⁷.

Human Resources Management'in 2008 yılında Türkiye'de mobbing vakalarını araştırmak amacıyla yenibiris.com üzerinden düzenlediği bir ankette 100 kişinin %81'i en büyük dilimi oluşturarak iş hayatında mobbinge karşılaştığını belirtmiştir. Mobbinge maruz kaldıklarını belirtenlerin %70'i bu davranışın; yöneticileri pozisyonundaki kişiler tarafından, %25'i ise kendileriyle eşit pozisyondaki kişiler tarafından gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir¹⁸. Amerika'da Workplace Bullying Institute tarafından gerçekleştirilen ankette çalışanların %13'ünün yakın zamanda, %24'ünün geçmişte mobbing ile karşılaştığı, %12' sinin bu duruma tanık olduğu belirlenmiştir¹⁹.

İş Yaşamında Mobbing

Leymann'a göre, çatışma ve mobbing kavramlarının birbirinden farkı, olayların ne olduğu veya nasıl olduğu değil olayların sıklığı, süreci ve olayların etkisiyle açık bir şekilde ortaya çıkan psikolojik, psikomatik ve patolojik sonuçlarıdır. Belli bir düzeydeki çatışma, günlük iş yaşamı içinde normal karşılanmalıdır hatta yararlı bulunmaktadır. Örgütlerde bir yenilik ve değişimin olması için çatışma gereklidir. Ancak işyerinde psikolojik

¹⁶ İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Çözüm Önerileri TBMM Komisyon Raporu-Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları No: 6, Nisan, 2011,s.7.

¹⁷ Pınar Tınaz, Işıl Karatuna, İşyerinde Psikolojik Taciz, Sağlık Sektöründe Kesitsel Bir Araştırma, Ziraat Grup Matbaacılık A.Ş. Türk-İş, 2010, s.44.

¹⁸ İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Çözüm Önerileri TBMM Komisyon Raporu-Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları No: 6, Nisan, 2011,s.17.

¹⁹ Hüseyin Gün, Çalışma Ortamında Psikolojik Taciz- İşyeri Sendromu, Lazer Yayınları, Ankara, 2010, s.83.

taciz, temelde iki yönden, sıradan bir çatışmadan ayrılır. Bunlar; işyerinde psikolojik taciz ahlak dışıdır ve çatışmanın yararları yerine mobbingde büyük zararlar ortaya çıkmaktadır²⁰.

Normal bir çatışmayla psikolojik tacizi ayıran durumlar, taraflar arasındaki güç dengesizliği ve söz konusu davranışların hangi sıklıkla gerçekleştiği ile ne kadar zamandır devam ettiğidir. Psikolojik tacizde, ısrarla tekrarlanan ve sürekli devam eden olumsuz davranışlar bulunmaktadır, bu nedenle sıradan çatışma davranışları psikolojik taciz değildir²¹.

İşyerinde psikolojik taciz davranışları sadece sosyo-ekonomik, kültürel ve fiziksel yönden zayıf olan çalışanlara yönelik değil, aynı zamanda farklı, başarılı ve yeni işe başlamış çalışanlara karşı da olabilmektedir. Bu tür davranışlar olumsuz ve istenmeyen davranışlar olup, birçok araştırmacı tarafından birbirine yakın tanımlamalar farklı şekilde gruplandırılmıştır²².

Heinz Leymann, işyerinde psikolojik taciz davranışlarını mağdur üzerinde etkileri açısından beş gruba toplamıştır. Bunlar ²³:

- Kendini göstermeyi engelleme; sözünü kesmek, yüksek sesle azarlamak şeklinde gerçekleşen davranışlar, sürekli eleştiri,
- Sosyal ilişkilere saldırı; çalışan iş ortamında yokmuş gibi davranılması, iletişimin kesilmesi,
- İtibara saldırı; asılsız söylenti, hoş olmayan imalar,
- Mesleki durumuna saldırı; nitelikli iş verilmemesi, anlamsız işler verilip sürekli yer değiştirilmesi,
- Kişinin sağlığına doğrudan saldırı; ağır işler verilmesi, fiziksel şiddet tehdidi, cinsel taciz gibi.

Bir başka araştırmacı Zapf ise, işyerinde psikolojik davranışları beş kategoriye ayırmıştır. Bunlar²⁴:

²⁰ Tınaz, a.g.e, s.37.

²¹ Denise Salin, "Ways of Explaining Workplace Bullying: A Review of Enabling, Motivating and Precipitating Structures and Processes in the Work Environment", Human Relations, Sage Publications, Vol: 56/10, 2003, s.1215.

²² İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Çözüm Önerileri TBMM Komisyon Raporu-Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları No: 6, Nisan, 2011,s.15.

²³ Tınaz, Karatuna, a.g.e, s.32.

²⁴ Tınaz, Karatuna, a.g.e, s.33.

- İşe yönelik psikolojik taciz; bu tür davranışlar mağdurun kendisini gereksiz hissetmesine ve dışlanmasına neden olur.
- Sosyal dışlanma; mağdur çalışma yaşamında yalnızlaştırılır.
- Kişiliğe yönelik saldırılar; mağdur dil, din, etnik yapı ve fiziksel özellikleri nedeniyle hakarete uğrar.
- Sözlü tehdit; mağdur herkesin önünde küçük düşürülür.
- İtibarı zedelemeye yönelik psikolojik taciz; mağdurun onuru ve itibarı zedelenir.

Mobbinge Başa Çıkma Yolları

İşyerinde psikolojik tacizle karşılaşan bireylerin, sürece karşı mücadelelerinde üç farklı seçenekleri olduğu ifade edilebilir. Bu seçeneklerden birincisi, istifa etmek ve süreçten tamamen kaçmaktır. İkincisi, finansal veya benzer nedenlere bağlı olarak süreci kabullenmek, üçüncüsü ise, işyerinde kalıp sürece karşı mücadele yolunu seçmektir²⁵.

İşyerinde kalarak mücadele yolunu seçenler için mobbing ile bireysel başa çıkma yollarına değinecek olursak; örgütlerde mobbinge bireysel başa çıkmada uygulanacak bir takım taktikler söz konusu olabilir. Mobbinge başa çıkmak için mağdur öncelikle kendi kişiliğini geliştirecek, direncini artıracak çabalar içinde olmalıdır²⁶. Bu amaçla atılabilecek adımlardan bazıları şunlardır²⁷:

- Özsaygının Geliştirilmesi: Herkesin mobbinge dayanma katsayısı farklıdır. Söz konusu katsayı bireyin uyum düzeyini ve direnme sınırlarını belirler. Mobbinge karşı direnç gösterip onunla başa çıkmak için başvurulacak yollardan biri özsaygının geliştirilmesidir.
- Denge Bölgeleri Oluşturmak: Mobbingin varlığı insanı rahatsız eder. Mağdurun istikrarını ve yaşam düzenini bozar. Söz konusu istikrarsızlığa karşı denge bölgeleri mobbinge başa çıkmaya yardımcı olur. Denge bölgesinden kasıt, her tür istikrarsızlığın ve güvensizliğin ortadan kalktığı,

²⁵ Tınaz, Karatuna, a.g.e, s.88.

²⁶ Hasan Tutar, İşyerinde Psikolojik Şiddetle (Mobbing) Başa Çıkma Yolları <http://www.canaktan.org/yonetim/psikolojik-siddet/basa-cikma.htm> (Erişim tarihi 09.01.2014).

²⁷ Hande Mimaroglu, Hüseyin Özgen, "Örgütlerde Güncel Sorun Mobbing", Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi", Sayı: 15, Yıl: 8, 2008, s. 220.

mağdurun kendini güven ve esenlik içinde hissettiği istemediği değişimlerin olmadığı veya çok sınırlı olduğu güvenilir bir limandır.

- Mesleki Beceri ve Nitelikleri Geliştirmek: Mobbingin oluşturduğu psikolojik gerilimi azaltmanın bir başka yolu, kişisel ve mesleki nitelikleri mümkün olduğu kadar hatalardan arındırarak geliştirmektir. Bu tavır, mağdurun kendisine karşı duyduğu güveni ve özsaygısını yükseltir. Özgüveni yüksek bir çalışan her tür gerilime karşı daha yüksek direnç gösterir.

- Ruh Sağlığını Korumak: Gerilim azaltıcı önlemlerden bir diğeri ruh sağlığıdır. Geliştirilen güçlü psikolojik uyum, mağdurun psikolojik yaralanmasını engeller ve mobbing karşılığında onu daha donanımlı kılar. Ruh sağlığı yerinde olan birinin mobbinge direnci daha yüksek olur.

- Algılama Stratejilerini Güçlendirmek: Her tür mobbing faktörü insanın kişilik süzgecinden geçer ve bu kişilik onun mobbinge tepkisinin ne kadar güçlü olacağını belirler. Kimileri mobbinge karşı oldukça güçlü bir direnç gösterebilirken, kimileri çok basit psiko-terör karşısında bile yıkıma uğrar. Mağdurun direncinin ölçüsü, mobbingi tolere etme katsayısıdır.

- Değerleri Açıklamak: Kişisel değerlerin bilincine varmak ve yaşamın bu değerlerle doğal bir uyum içinde olduğundan emin olmak, mobbinge karşı direnç göstermede etkin bir yoldur. Mağdurun yaşamı gerçek değerleriyle uyum içinde olduğu oranda mobbing karşısında güç ve direnç kazanır. Mağduru zayıf düşürecek en büyük yanlışlık mobbing karşısında kendini yargılamak ve kendini yadsımdır. Bu tutum onun ele geçirilmesinden başka türlü sonuçlanamaz.

Ayrıca muhtemel bir mobbing durumunda rehber niteliğindeki bir takım ilkelerden bahsetmek yararlı olacaktır. Öncelikle mobbing yapan kişiye taciz edici söz ve davranışlarını durdurmasını söylemek ve bu kişilerle yalnız kalmak yerine güvenilen ve gerekirse tanıklık edebilecek bir iş arkadaşından destek almak yararlı olacaktır. Yazılı kanıt olması açısından olayları, verilen anlamsız emirleri ve uygulamaları yazılı olarak kaydetmek, ilk fırsatta kişiyi yetkili birine rapor etmek, gerekiyorsa, tıbbi ve psikolojik yardım almak, şikâyet durumunda örgütte ne yapıldığını araştırmak ve örgütteki diğer çalışanlarla durumu paylaşarak mobbinge maruz kalan başkaları da bulunuyorsa şikâyeti grupça yapmak gerekmektedir²⁸. Mağdurun yalnız olmadığını hissetmesi mobbingden daha az zarar görmesine neden olacaktır. Örgütlü davranış mobbingi bilinçli yapan kişileri daha fazla engelleyebilir. Ayrıca bağlı oldukları sendikaların yasal,

²⁸ Mimaroglu, Özgen, a.g.e, s.220.

idari, hukuki çalışmaları varsa mağdurların sendikalarla da etkileşimde olması fayda sağlayacaktır²⁹.

Araştırma

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Kırklareli ilindeki Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde (KOBİ'lerde) çalışanların mobbinge maruz kalma hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktır.

Araştırmanın Kapsamı ve Örneklem

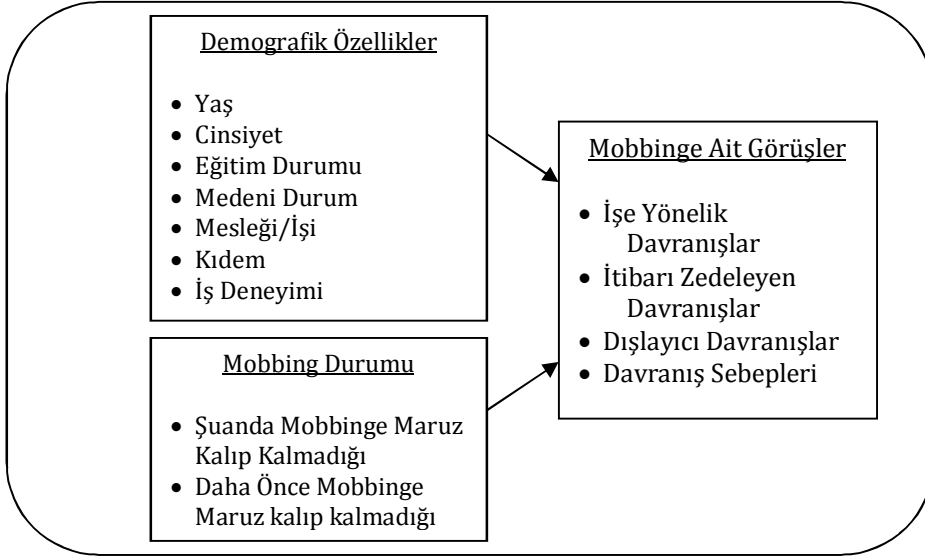
Araştırma, Kırklareli ilinde faaliyette bulunan KOBİ'lere yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini Kırklareli ilinde faaliyette bulunan KOBİ'lerde istihdam edilen personel oluşturmaktadır. Bu kapsamda, tesadüfî örnekleme yoluna başvurulmuş işletmeler rastgele seçilmiştir. Bu anlamda Türkiye İstatistik Kurumu işgücü istatistiklerine göre Kırklareli ilinin 2012 yılı işgücüne katılım oranı %52,9'dur³⁰. 31 Aralık 2013 tarihi itibarıyla nüfusu 340.559 olan Kırklareli ilinde işgücüne dâhil olan kişi sayısı 180.155 olarak araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise 220 kişiden oluşmaktadır. Bu durumda örneklemin evrene oranı (220/180.155) yaklaşık olarak %0,1'dir. Anketler 2013 Ekim- Kasım aylarında uygulanmıştır. Araştırma kapsamında ulaşılan 220 kişiden 190 adedi anketi yanıtlamıştır. Anketlerin geri dönüş oranı %86'dır. Anketlerin 23 adedi geçersiz 167 adedi geçerli kabul edilmiştir. Anket 4 bölümden oluşmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi ve Modeli

Araştırma birincil verilere dayalı olarak, hedef KOBİ'lerdeki çalışanların mobbinge maruz kalma durumları hakkındaki görüşlerini ölçmek amacıyla ilk 8 tanesi demografik, 26'sı 5'li likert, 16 adedi Evet-Hayır cevabından oluşan toplamda 50 adet soru barındıran anket yardımıyla gerçekleştirilmiştir.

²⁹Meryem Sarıkamış, Osman Çalışkan, "Örgütlerde İşyeri Terörü: Yıldırma Kavramı ve Önleme Çabaları", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:4, Sayı:7, 2011, s.27-28.

³⁰"TÜİK Hane halkı İşgücü Araştırması Bölgesel Sonuçlar Raporu 2013, İl Düzeyinde Temel İşgücü Göstergeleri 2012", s.19, http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayınrapor/HIA_2013.pdf, (Erişim Tarihi: 10.04.2014).

Şekil 1: Araştırma Modeli

Anket katılımcılarına yöneltilen sorularda; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, meslek/iş, kıdem, iş deneyimi gibi demografik özellikler yer almaktadır. Katılımcıların şu anda mobbinge maruz kalıp kalmadıkları, daha önce mobbinge maruz kalıp kalmadıkları sorgulanmakta; mobbing hakkında, işe yönelik davranışlar, itibarı zedeleyen davranışlar, dışlayıcı sebepler, davranış sebepleri olarak ayrılan katılımcı görüşleri ortaya konulmaktadır.

Veriler ve Toplanması

Araştırma kapsamında hazırlanan anket, Kırklareli ilinde hizmet sektöründe faaliyette bulunan ve rastgele seçilen KOBİ niteliğindeki işletmelerdeki çalışanlara uygulanmıştır. Uygulanan 190 anketten 23 adedi elenmiş, geri kalan 167 adet anket araştırmanın verilerini oluşturmuştur.

Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Ankete dayalı elde edilen veriler, SPSS 16 istatistik programı aracılığıyla değerlendirilmiştir. Araştırmada kullanılacak test türünü belirlemek amacıyla ankete katılanların sorulara verdikleri yanıtlar One-Sample K-S (Kolmogorov-Smirnov) Testi ile yapılan analiz neticesinde tüm değişkenlerin normal dağılım göstermedikleri tespit edilmiştir. Bu nedenle de araştırmada parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis testleri kullanılmıştır. Çalışmada öncelikle anket sorularına verilen

yanıtların frekans tablolarına yer verilerek frekanslar yorumlanmıştır. Ardından faktör analizi, güvenilirlik testi, Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır. Test sonuçları %5 ($p < 0,05$) anlamlılık düzeyine göre değerlendirmeye alınmıştır.

Bulgular ve Yorum

Araştırmada 167 adet anket değerlendirilmiş ve tablolar halinde sunularak yorumlanmıştır.

Tablo 1: Anket Katılımcılarının Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Cinsiyet	Frekanslar	Yüzdeler	Yaş Grupları	Frekanslar	Yüzdeler
Bayan	61	36,5	15-20 yaş	55	32,9
Erkek	106	63,5	21-30 yaş	72	43,1
Toplam	167	100,0	31-40 yaş	27	16,2
Medeni Durumu	Frekanslar	Yüzdeler	41-50 yaş	13	7,8
Bekâr	99	59,3	Toplam	167	100,0
Evli	68	40,7	Eğitim Durumu	Frekanslar	Yüzdeler
Toplam	167	100,0	İlk Okul	18	10,8
Mesleği/İşi	Frekanslar	Yüzdeler	Orta Okul	7	4,2
Destek Personeli	24	14,4	Lise	73	43,7
Büro Personeli	33	19,8	Meslek Yüksek Okulu	13	7,8
Teknik Personel	29	17,4	Fakülte	56	33,5
Satış personeli	81	48,5	Toplam	167	100,0
Toplam	167	100,0			

Aynı İş Yerinde Çalışma Deneyimi	Frekanslar	Yüzde	İş Deneyimi	Frekanslar	Yüzdeler
1-8 Yıl	140	83,8	1-8 Yıl	117	70,1
9-17 Yıl	17	10,2	9-17 Yıl	31	18,6
18-25 Yıl	9	5,4	18-25 Yıl	12	7,2
26-33 Yıl	1	0,6	26-33 Yıl	7	4,2
Toplam	167	100,0	Toplam	167	100,0

Tablo 1’de ankete katılanların demografik özelliklerinin dağılımı görülmektedir. Ankete katılanların %63,5’i erkek, %36,5’i bayandır. Erkeklerin sayısı bayanların yaklaşık iki katıdır. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında; %59,3’ünün bekâr, %40,7’sinin evli olduğu görülmektedir. Eğitim durumları incelendiğinde; %43,7 ile katılımcıların en fazla lise mezunu olduğu, bunu %33,5 ile fakülte mezunlarının izlediği, sırasıyla ilkokul, meslek yüksekokulu ve ortaokul mezunlarının katılımcılarımız arasında yer aldığı görülmektedir.

Anketimize katılanların mesleklerini gruplandırdığımızda en yüksekten en düşüğe; %48,5 ile Satış personeli, %19,8 ile Büro Personeli, %17,4 ile Teknik Personel, %14,4 ile Destek Personeli şeklinde yer aldıkları görülmektedir. Ankete katılanların iş deneyimlerinde ağırlık merkezini %70,1 oranı ile 1-8 yıl arası iş deneyimi oluşturmaktadır. 9-17 yıl arası deneyim ikinci sırada, 18-25 yıl arası deneyim 3. sıradadır. Sadece 7 kişi, %4,2 oranı ile 26-33 yıl arası iş deneyimine sahiptir.

Aynı iş yerinde çalışma deneyiminde yine ağırlık noktası 1-8 yıl arası olarak tespit edilmektedir. Yine 9-17 yıl arası deneyim ikinci sırada bulunmaktadır.

Tablo 2: Ankete Katılanların Mobbinge Maruz Kalma Durumları

Mobbinge Maruz Kalıyor musunuz?	Frekans	Yüzde	Daha Önce Mobbinge Maruz Kaldınız mı?	Frekans	Yüzde
Evet	59	35,3	Evet	74	44,3
Hayır	108	64,7	Hayır	93	55,7
Toplam	167	100,0	Toplam	167	100,0

“Mobbinge maruz kalıyor musunuz?” sorusuna 59 kişi %35,3 oranı ile “Evet” yanıtını vermiş. 108 kişi ise %64,7 ile buna katılmamıştır. %35,3 oranı işyerinde mobbing (psikolojik taciz) gerçeğini gözler önüne seren azımsanmayacak bir orandır. “Daha önce mobbinge maruz kaldınız mı?” sorusuna ise 74 kişi %44,3 ile “Evet” yanıtını vermiş, 93 kişi %55,7 ile mobbinge daha önce maruz kalmadığını bildirmiştir. %44,3 oranı mobbingin çalışma hayatında varlığını kanıtlamakta, çalışma hayatında yer alanların yaklaşık yarısının daha önce mobbing ile karşı karşıya kaldığını belirtmektedir.

Tablo 3: Ankete Katılanların İşyerinde Olumsuz Davranışlara Maruz Kalma Durumuna Yönelik Görüşleri

İş Yerinde Olumsuz Davranışlara Maruz Kalma Durumuna Yönelik Düşünceler/Görüşler	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Yaptığım her iş ince ince izlenir.	31,7	32,3	7,2	18,0	10,8
Mesleki becerilerimin altında veya özsaygıma zarar veren işler yapmam istenir.	7,8	18,6	6,6	34,1	32,9
Yaptığım her iş eleştirilir, hatalarım tekrar tekrar yüzüme vurulur.	7,2	25,1	14,4	29,3	24,0

İş Yerinde Olumsuz Davranışlara Maruz Kalma Durumuna Yönelik Düşünceler/Görüşler	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
İşimle ilgili yanlış bilgi verilir veya saklanır.	8,4	11,4	11,4	36,5	32,3
Soru ve taleplerim yanıtız bırakılır.	4,8	13,2	12,6	39,5	29,9
Yetiştirilmesi imkânsız, mantıksız görev ve hedefler verilir.	13,8	27,5	6,0	32,3	20,4
İşle ilgili konularda söz hakkı verilmez veya sözüm kesilir.	6,6	14,4	11,4	34,7	32,9
Benimle bağırlıp çağırılarak veya kaba bir tarzda konuşulur.	7,2	16,1	11,4	24,6	40,7
Olumsuz mimik ve bakışlar yöneltilir.	11,4	28,1	7,8	24,6	28,1
Özel yaşamımla ilgili konuşulmasını istemediğim hassas konular açığa çıkarılır.	6,0	12,6	7,2	25,7	48,5
Dış görünüşümle, hal ve hareketlerimle veya kusurlarımla alay edilir.	6,0	6,6	6,0	26,3	55,1
İşyerimde yaşanan her türlü problemin sorumlusu tutulurum.	4,2	14,4	12,0	31,1	38,3
İşyerinde sanki yokmuşum gibi davranılır.	4,8	7,8	7,2	31,7	48,5
Başarılarım, başkalarınınca sahiplenilir.	6,6	21,0	7,2	29,3	35,9
İş arkadaşlarımdan ayrı bir bölümde çalışmaya zorlanırım.	4,8	7,8	8,4	35,3	43,7
Siyasi ve dini görüşlerim nedeniyle sözlü veya sözsüz saldırılara hedef olurum.	6,0	8,4	6,0	31,7	47,9
Ofis içinde veya dışındayken gereksiz telefon çağrıları ile rahatsız edilirim.	12,0	14,4	6,6	33,5	33,5
Cinsel içerikli söz ve bakışlar yöneltilir.	6,6	9,6	7,2	27,5	49,1
Tehditkâr söz veya davranışlar yöneltilir.	9,0	7,2	12,6	26,3	44,9
İş yerindeki olumsuz olayları ve sorunları yaşamamın sebebi benim.	7,8	7,8	9,6	26,9	47,9
İş yerindeki olumsuz davranışları kendim hak ediyorum.	5,4	6,6	10,8	26,3	50,9
Nerede çalışırsam çalışayım aynı sorunları yaşayacağımı biliyorum.	9,0	11,4	16,7	24,0	38,9
İş yerinde olumsuz davranışlara maruz kalmamın sebebi davranışları yapan kişilerdir.	25,1	31,7	12,0	16,8	14,4
Böyle kişiler elinden gelse diğer çalışanlara da aynı davranışları gösterir.	24,6	30,5	13,8	16,1	15,0
Böyle davranışlara çalıştığım kurumun uygulamaları yüzünden maruz kalıyorum.	15,6	15,6	19,2	28,1	21,5
Kurum kültürümüz iş yerinde baskı oluşmasına çok uygundur.	13,2	17,4	20,4	24,5	24,5

Anketin ilk sorusu olan “Yaptığım her iş en ince ince izlenir.” görüşüne katılanların oranı %64 tür. Kararsızlar %7,2 olarak yer almıştır. Bu görüşe katılmayanların oranı %28,8'dir. Bu sonuçlardan çalışanların,

çalışmalarının en ince ayrıntısıyla incelendiği görüşünde oldukları sonucuna varmaktayız.

Ankete katılanların “Mesleki becerilerimin altında veya özsaygıma zarar veren işler yapmam istenir.” sorusuna katılım oranları toplamda %26,4 düzeyindedir, %6,6’sı kararsız kalmış,

%67’si bu görüşü reddetmiştir.

“Yaptığım her iş eleştirilir, hatalarım tekrar tekrar yüzüme vurulur.” görüşüne “Kesinlikle Katılıyorum” diyenlerin oranı %7,2, “Katılıyorum” diyenlerin oranı %25,1’dir. Katılımcıların %14,4’ü “Kararsızım” cevabını verirken, %29,3’ü “Katılmıyorum” cevabını , %24’ü “Hiç Katılmıyorum” cevabını seçmiştir. Toplamda %32,3 “Yaptığım her iş eleştirilir, hatalarım tekrar tekrar yüzüme vurulur.” fikrindedir ve bu mobbing konusunda kayda değer bir veridir.

“İşimle ilgili yanlış bilgi verilir veya saklanır.” görüşüne katılımcıların %19,8’i olumlu yanıt verirken, %68,8’i olumsuz yanıt vermiştir. %14,4’ü kararsızdır. Çoğunluk “İşimle ilgili yanlış bilgi verilir veya saklanır.” görüşünde değildir.

“Soru ve taleplerim yanıtsız bırakılır.” fikrine katılımcıların toplamda %18’i katıldığını belirtmiş, toplamda %69,4 oranında katılımcı katılmadığını belirtmiştir. %12,6 gibi önemli oranda katılımcı ise kararsızdır.

“Yetiştirilmesi imkânsız, mantıksız görev ve hedefler verilir.” görüşüne “Kesinlikle Katılıyorum” cevabını verenlerin oranı %13,8, “Katılıyorum” cevabını verenlerin oranı %27,5’tir. “Katılmıyorum” cevabını verenlerin oranı %32,3 “Hiç Katılmıyorum” cevabını verenlerin oranı ise %20,4 tür. Toplamda %41,3 gibi önemli bir oran imkânsız ve mantıksız görevler verildiği fikrindedir. %6 oranındaki kararsızları da eklersek katılımcıların yaklaşık yarısı bu durumu onaylamıştır, mobbing konusunda kayda değer bir oran olarak ele alınmaktadır.

“İşle ilgili konularda söz hakkı verilmez veya sözüm kesilir.” fikrini katılımcıların %21’i benimsemiş, %67,6’ sısı ise benimsememiştir. %21 oranında katılımcı kendisine söz hakkı verilmediği ve sözünün kesildiği görüşündedir.

“Benimle bağırılıp çağırılarak veya kaba bir tarzda konuşulur.” görüşünde olanların oranı toplamda %23,3’ tür. Kararsız kalanlar %11,4 gibi önemli bir orandadır.

“Olumsuz mimik ve bakışlar yöneltilir.” fikrinde olanların %11,4’ü “Kesinlikle Katılıyorum” şikkını seçmiş, %28,1 “Katılıyorum” şikkını seçmiştir. %24,6 oranı “Katılmıyorum” şikkını, %28,1 ise “Hiç Katılmıyorum” şikkını seçmiştir. Toplamda %39,5 gibi dikkat çekici bir oran çalışma hayatında olumsuz mimik ve bakışlara maruz kaldığını vurgulamıştır.

“Özel yaşamımla ilgili konuşulmasını istemediğim hassas konular açığa çıkarılır.” görüşüne katılanların oranı %18,6, katılmayanların oranı %74,2’dir. %7,2 oranında katılımcı “Kararsız” olduğunu belirtmiştir.

“Dış görünüşümlle, hal ve hareketlerimle veya kusurlarımla alay edilir.” diyenler katılımcıların %12,6’sını oluşturmaktadır. %6 oranında katılımcı kararsız olduğunu belirtmiş, %81,4 oranında katılımcı bu görüşü kabul etmemiştir. %12,6 gibi düşük bir oran bile üzücüdür.

“İşyerimde yaşanan her türlü problemin sorumlusu tutulurum.” fikrini savunanlar %18,6,

“ Kararsızlar” %12, savunmayanlar ise %69,4 oranındadır.

“İşyerinde sanki yokmuşum gibi davranılır.” görüşüne %12,6 oranında katılımcı olumlu görüş bildirmiş, %80,2’ si ise bu durumu reddetmiştir. Kararsızlar %7,2 oranındadır ve “Katılıyorum” şikkını seçenlerden fazladır.

“Başarılarım, başkalarınca sahiplenilir.” görüşüne “Kesinlikle Katılıyorum” cevabını verenler %6,6, “Katılıyorum” cevabını verenler %21, “Kararsızlar” %7,2 (Kesinlikle Katılanlardan fazla olarak yer almıştır.) “Katılmıyorum” cevabını verenler %29,3 ve “Hiç Katılmıyorum” cevabını verenler %35,9 dur. Toplamda %27,6 oranında çalışan başkalarının başarılarını sahiplendiği görüşündedir.

“İş arkadaşlarımdan ayrı bir bölümde çalışmaya zorlanırım.” diyenlerin oranı %12,6 oranında, kararsızlar %8,4 oranında, karşıt görüşte olanlar ise %79 oranında yer almıştır.

“Siyasi ve dini görüşlerim nedeniyle sözlü veya sözsüz saldırılara hedef olurum.” sorumuza %14, oranı “Katılıyorum” yanıtını vermiş, %6’sı bu konuda kararsız kalmış, %79,6 oranı bu duruma katılmamıştır. %14,4 oranında çalışan siyasi görüşleri nedeniyle saldırılara hedef olmaktadır.

“Ofis içinde veya dışındayken gereksiz telefon çağrıları ile rahatsız edilirim.” görüşüne; katılımcıların %12’ si “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını, %14,4’ü “Katılıyorum” yanıtını,

%33,5’i “Katılmıyorum” yanıtını, %33,5’i de “Hiç Katılmıyorum” yanıtını vermiştir.

“Kararsızlar” %6 da kalmıştır. Toplamda ankete katılanlardan %26,4’ünün ofis içinde ve dışında gereksiz aranmalardan şikâyetçi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

“Cinsel içerikli söz ve bakışlar yöneltilir.” görüşünü kabul edenler %16,2 oranında, kararsızlar %7,2 oranında, kabul etmeyenler ise %76,6 oranındadır. %16,2 oranında KOBİ çalışanı cinsel içerikli söz ve bakışlara maruz kaldığını bildirmiştir.

“Tehditkâr söz veya davranışlar yöneltilir.” konusunda katılıyorum diyenler toplamda

%16,2’dir. Kararsızlar %12,6 ile “Kesinlikle katılıyorum” %9 ve “Katılıyorum” yanıtlarından fazla talep almıştır. Bu dikkate değer bir durumdur. Katılmıyorum diyenler toplamda %71,2 oranındadır.

“İş yerindeki olumsuz olayları ve sorunları yaşamamın sebebi benim.” düşüncesini savunanlar %15,6 oranında kalmıştır. %9,6 kararsız olduğunu belirtirken, katılımcıların %74,8’i bu duruma katılmamıştır. Bu durum çalışanların olumsuz davranışlara maruz kaldığında kendini suçlamadığını göstermektedir.

“İş yerindeki olumsuz davranışları kendim hak ediyorum.” görüşünde olanların oranı toplamda %12, kararsızların oranı %10,8, bu görüşe katılmayanların oranı ise %77,2’dir. Anket katılımcılarının işyerinde karşılaştıkları olumsuz davranışları hak etmedikleri düşüncesinde oldukları açıktır.

“Nerede çalışırsam çalışayım aynı sorunları yaşayacağımı biliyorum.” sorusuna katılımcıların %25,1’ i “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtını vermiş, %11,4’ü “Katılıyorum” yanıtını vermiş, %16,7’si “Kararsız” olduğunu belirtmiş, % 24’ü “Katılmıyorum”, %38,9’u “Hiç Katılmıyorum” cevabını vermiştir. Katılımcıların %39,5’i nerede çalışırsa çalışsın aynı sorunlarla karşılaşacağı fikrindedir, iş yerinde böyle durumlarla karşılaşmanın normal bir durum olduğu görüşündedir. Kararsızların oranı oldukça fazladır ve katılımcıların toplamda %62,9’ u başka bir işyerinde çalıştığı takdirde aynı sorunlarla karşılaşmayacağı fikrindedir.

“İş yerinde olumsuz davranışlara maruz kalmamın sebebi davranışları yapan kişilerdir.” görüşünü benimseyenlerin oranı %56,8 olarak yer almıştır. Kararsızlar yine yüksek bir oran olan %12 oranındadır. Katılımcıların %31,2’si ise bu görüşü benimsememiştir. Bu sonuçlardan çoğunluğun -%56,8 gibi bir oranla- olumsuz davranışların sebebini, davranışı yapan kişiler olarak gördükleri açıktır.

“Böyle kişiler elinden gelse diğer çalışanlara da aynı davranışları gösterir.” görüşüne ankete katılanların %55,1’i katılmış, %31,1’i katılmamıştır. %55,1 gibi bir çoğunluk, bu tutumda olan kişilerin diğer çalışanlara da aynı tarz davranışlar sergileyebileceği düşüncesinde olduklarını ifade etmişlerdir.

“Böyle davranışlara çalıştığım kurumun uygulamaları yüzünden maruz kalıyorum.” düşüncesinde olanlar %31,2 olarak, olmayanlar ise %49,6 olarak yer almıştır. “Kararsızlar” %19,2 oranındadır. Bu tür davranışlarda çalıştığı kurumu suçlayanların oranı %31,2’dir.

“Kurum kültürümüz iş yerinde baskı oluşmasına çok uygundur.” görüşünde; “Kesinlikle Katılıyorum” şikkını seçenler %13,2, “Katılıyorum” şikkını seçenler %17,4 oranındadır. “Kararsızım ” şikkının oranı %20,4 gibi önemli bir oranken, “Katılmıyorum” şikkı %24,5, “Hiç Katılmıyorum” şikkı %24,5 olarak yer almıştır. Kurum kültürünü suçlayanların oranı %30,6’dır. Suçlamayanlar ise %49 oranındadır.

Faktör Analizi

Ankete katılanların “İşyerinde Olumsuz Davranışlara Maruz Kalma Durumuna Yönelik Görüşleri” ne yönelik maddelerin faktör yük değerlerini ve faktörlerini (boyut) belirlemek için Temel Bileşenler Yöntemi (Principal Component Method) kullanılarak açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda, KMO katsayısı = 0,892 , $\chi^2(351)=2829,67$ ve p (sigma)=0,000 olarak hesaplanmıştır. KMO katsayısının değerine göre, değişkenler arasında oldukça yüksek korelasyon bulunmaktadır. $p<0,05$ olduğu için Bartlett testinin sonucu istatistiksel olarak anlamlıdır³¹ . Varyansa katılma yüzdesi birden büyük olan faktörlerin ortak varyanslarının toplamsal düzeyinin %65,60 olduğu görülmektedir.

³¹ Pınar Tınaz, Sibel Gök, Işıl Karatuna, “Türkiye’de İşyerinde Psikolojik Taciz Oranının ve Türlerinin Belirlenmesi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, cilt:9, Sayı: 34, 2010, s. 3-4.

Tablo 4: Faktör 1 - İşe Yönelik Davranışlar

Görüşler	Faktör Yükleri
Yaptığım her iş eleştirilir, hatalarım tekrar tekrar yüzüme vurulur.	0,759
Mesleki becerilerimin altında veya özsaygıma zarar veren işler yapmam istenir.	0,676
Soru ve taleplerim yanıtız bırakılır.	0,672
Yetiştirilmesi imkânsız, mantıksız görev ve hedefler verilir.	0,623
İşimle ilgili yanlış bilgi verilir veya saklanır.	0,615
Olumsuz mimik ve bakışlar yöneltir.	0,600
Benimle bağırılıp çağırılarak veya kaba bir tarzda konuşulur.	0,592
Yaptığım her iş ince ince izlenir.	0,566

Sayfa/Page | 181

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Tablo 5: Faktör 2 -İtibarı Zedeleyen Davranışlar

Görüşler	Faktör Yükleri
Dış görünüşümle, hal ve hareketlerimle veya kusurlarımla alay edilir.	0,763
İş arkadaşlarımdan ayrı bir bölümde çalışmaya zorlanırım.	0,731
İşyerinde sanki yokmuşum gibi davranılır.	0,717
Özel yaşamımla ilgili konuşulmasını istemediğim hassas konular açığa çıkarılır.	0,692
İşyerimde yaşanan her türlü problemin sorumlusu tutulurum.	0,692
Siyasi ve dini görüşlerim nedeniyle sözlü veya sözsüz saldırılara hedef olurum.	0,566
Başarılarım, başkalarınca sahiplenilir.	0,443

Tablo 6: Faktör 3 -Dışlayıcı Davranışlar

Görüşler	Faktör Yükleri
Ofis içinde veya dışındayken gereksiz telefon çağrıları ile rahatsız ediliyim.	0,802
Cinsel içerikli söz ve bakışlar yöneltir.	0,782
Tehditkâr söz veya davranışlar yöneltir.	0,734
Nerede çalışırsam çalışayım aynı sorunları yaşayacağımı biliyorum.	0,678
İş yerindeki olumsuz olayları ve sorunları yaşamamın sebebi benim.	0,648
İşle ilgili konularda söz hakkı verilmez veya sözüm kesilir.	0,545
İş yerindeki olumsuz davranışları kendim hak ediyorum.	0,535

Tablo 7: Faktör 4 -Davranış Sebepleri

Görüşler	Faktör Yükleri
Böyle kişiler elinden gelse diğer çalışanlara da aynı davranışları gösterir.	0,903
İş yerinde olumsuz davranışlara maruz kalmamın sebebi davranışları yapan kişilerdir.	0,883
Böyle davranışlara çalıştığım kurumun uygulamaları yüzünden maruz kalıyorum.	0,685
Kurum kültürümüz iş yerinde baskı oluşmasına çok uygundur.	0,507

Sayfa/Page | 182

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Faktör sonuçları 0,443 ve 0,903 arasında bulunmaktadır. Faktörlerdeki maddelerin taşıdıkları anlam dikkate alınarak birinci faktör “ işe yönelik davranışlar”, ikinci faktör “itibarı zedeleyen davranışlar”, üçüncü faktör “dışlayıcı davranışlar”, dördüncü faktör “davranış sebepleri” olarak yer almaktadır.

Tablo 8: Ölçeğin ve Alt Boyutlarının Güvenirlilik Testi

Ölçek/Boyut	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
Tüm Ölçek	26	0,953
Faktör 1-İşe Yönelik Davranışlar	8	0,856
Faktör 2-İtibarı Zedeleyen Davranışlar	7	0,871
Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar	7	0,866
Faktör 4-Davranış Sebepleri	4	0,862

Ankette bulunan likert ölçeğindeki beş düzeyli sorulara verilen yanıtlar için güven testi yapılmış ve Cronbach's Alpha güvenirlilik testi sonucu tüm ölçek için %95,3; faktör 1 için %85,6; faktör 2 için %87,1; faktör 3 için %86,6 ve faktör 4 için %86,2 olarak hesaplanmıştır. %70'ten fazla olan bu oranlar ölçeğe ve alt boyutlara ilişkin faktörlerle yapılacak analizlere yüksek düzeyde güvenilebileceğini ifade etmektedir.

Tablo 9: Ankete Katılanların İşyerinde Olumsuz Davranışlara Maruz Kalma Durumuna Yönelik Görüşlerinin Demografik Özelliklerine Göre Farklılıklarının Test Sonuçları

Demografik Özellikler	Alt Boyutlar	Test İstatistiği (p)	Test Türü
Yaş	Faktör 1-İşe Yönelik Davranışlar	0,451	Kruskal Wallis
	Faktör 2-İtibarı Zedeleyen Davranışlar	0,964	
	Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar	0,572	
	Faktör 4-Davranış Sebepleri	0,032**	
Cinsiyet	Faktör 1-İşe Yönelik Davranışlar	0,225	Mann-Whitney U
	Faktör 2-İtibarı Zedeleyen Davranışlar	0,245	
	Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar	0,355	
	Faktör 4-Davranış Sebepleri	0,182	
Eğitim Durumu	Faktör 1-İşe Yönelik Davranışlar	0,526	Kruskal Wallis
	Faktör 2-İtibarı Zedeleyen Davranışlar	0,008**	
	Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar	0,002**	
	Faktör 4-Davranış Sebepleri	0,054	
Medeni Durum	Faktör 1-İşe Yönelik Davranışlar	0,490	Mann-Whitney U
	Faktör 2-İtibarı Zedeleyen Davranışlar	0,262	
	Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar	0,041**	
	Faktör 4-Davranış Sebepleri	0,912	
Mesleği/İşi	Faktör 1-İşe Yönelik Davranışlar	0,179	Kruskal Wallis
	Faktör 2-İtibarı Zedeleyen Davranışlar	0,001**	
	Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar	0,000**	
	Faktör 4-Davranış Sebepleri	0,212	
Kıdem	Faktör 1-İşe Yönelik Davranışlar	0,511	Kruskal Wallis
	Faktör 2-İtibarı Zedeleyen Davranışlar	0,448	
	Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar	0,046**	
	Faktör 4-Davranış Sebepleri	0,089	
İş Deneyimi	Faktör 1-İşe Yönelik Davranışlar	0,870	Kruskal Wallis
	Faktör 2-İtibarı Zedeleyen Davranışlar	0,970	
	Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar	0,341	
	Faktör 4-Davranış Sebepleri	0,086	

**** İstatistiksel olarak gruplar arası anlamlı farklılıklar mevcuttur (p<0,05).**

Araştırmaya katılanların işyerinde olumsuz davranışlara maruz kalma durumuna yönelik görüşlerinin demografik özelliklerine göre farklılıklarına bakıldığında, cinsiyetlerine ve iş deneyimlerine göre $p>0,05$ olduğundan istatistikî anlamlı farklılıklar olmadığı ancak diğer demografik özelliklerde $p<0,05$ olduğundan istatistikî anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu farklılıkların nedenlerinin ortaya çıkarılması amacıyla Mann Whitney U testi ile grupların ikili karşılaştırmalarına gidilmiştir.

Tablo 10: Katılımcıların Yaşlarına Göre Davranış Sebepleri Faktörüne İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Çoklu Karşılaştırma Tablosu

(I) Yaş	(J) Yaş	Faktör 4-Davranış Sebepleri Sıra Ortalaması		
		I	J	p
15-20 Arası	21-30 Arası	55,65	70,38	0,025*
	31-40 Arası	36,91	50,85	0,012*
	41-50 Arası	34,58	34,15	0,944
21-30 Arası	31-40 Arası	48,99	52,70	0,564
	41-50 Arası	44,60	34,15	0,158
31-40 Arası	41-50 Arası	22,67	16,00	0,094

* İstatistiksel olarak anlamlı farklılıklar mevcuttur ($p<0,05$).

Tablo 10'da sunulan grupların çoklu sıra ortalaması karşılaştırmalara göre istatistiksel farklılıkların, 15-20 yaş grubundaki katılımcıların davranış sebepleri boyutundaki katılımlarının 21-30 ile 31-40 yaş grubundaki katılımcılardan daha düşük düzeyde olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Genel olarak, genç yaş grubunda yer alan çalışanların iş yaşantısındaki kavramları algılayabilmesi için belirli bir sürenin geçmesi gerektiği düşünüldüğünden bu durumun normal olarak karşılanabileceği söylenebilir. Ancak buradan hareketle konuya 21-30 ile 31-40 yaş grubundaki katılımcıların daha fazla katıldıkları yine ifade edilebilir.

Tablo 11: Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre İtibarı Zedeleyen Davranışlar ve Dışlayıcı Davranışlar Faktörlerine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Çoklu Karşılaştırma Tablosu

(I) Eğitim Durumu	(J) Eğitim Durumu	Faktör 2-İtibarı Zedeleyen Davranışlar Sıra Ortalaması			Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar Sıra Ortalaması		
		I	J	p	I	J	p
Ortaokul	İlkokul	10,79	13,86	0,357	11,50	13,58	0,534
	Lise	33,79	41,14	0,423	34,50	41,08	0,473
	MYO	8,29	11,69	0,241	7,79	11,96	0,135
	Fakülte	19,64	33,54	0,057	22,64	33,17	0,155
İlkokul	Lise	47,67	45,59	0,764	43,25	46,68	0,621
	MYO	15,17	17,15	0,567	13,47	19,50	0,068
	Fakülte	28,00	40,55	0,030*	25,06	41,50	0,005*
Lise	MYO	42,51	49,08	0,381	41,71	53,58	0,113
	Fakülte	55,49	77,40	0,001*	55,33	77,61	0,001*
MYO	Fakülte	30,58	36,03	0,371	32,77	35,52	0,653

*** İstatistiksel olarak anlamlı farklılıklar mevcuttur ($p < 0,05$).**

Tablo 11'de sunulan grupların çoklu sıra ortalaması karşılaştırmalara göre fakülte mezunu katılımcıların davranış itibarı zedeleyen ve dışlayıcı davranış boyutlarındaki katılımlarının diğer katılımcılardan daha yüksek olduğu ve özellikle ilkökul ve lise mezunu katılımcılardan farklılaştığı görülmektedir. Bu istatistiksel farkın; eğitim farkından dolayı, mobbing kavramının fakülte mezunları tarafından daha iyi bilinmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Katılımcıların medeni durumlarına göre dışlayıcı davranışlar faktörüne ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre; bekâr katılımcıların sıra ortalamasının (90,30) evli katılımcıların sıra ortalamasından (74,83) daha yüksek olması nedeniyle dışlayıcı davranışlara ilişkin bekâr katılımcıların daha belirgin katılımlarından kaynaklanan bir farklılığın olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuçlardan, bekâr çalışanların evli çalışanlara oranla daha fazla mobbinge maruz kaldıkları sonucuna varılabilir.

Tablo 12: Katılımcıların Mesleğine ya da İşine Göre İtibarı Zedeleyen Davranışlar ve Dışlayıcı Davranışlar Faktörlerine İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Çoklu Karşılaştırma Tablosu

Sayfa/Page | 186

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

(I) Mesleği/İşi	(J) Mesleği/İşi	Faktör 2-İtibarı Zedeleyen Davranışlar Sıra Ortalaması			Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar Sıra Ortalaması		
		I	J	p	I	J	p
Satış Personeli	Destek Personeli	49,64	64,35	0,003*	48,70	67,50	0,008*
	Büro Personeli	51,56	72,08	0,003*	50,52	74,64	0,000*
	Teknik Personel	49,45	72,40	0,001*	48,73	74,40	0,000*
Destek Personeli	Büro Personeli	27,69	29,95	0,607	27,79	29,88	0,637
	Teknik Personel	24,50	29,07	0,279	24,92	28,72	0,368
Büro Personeli	Teknik Personel	30,38	32,78	0,594	30,79	32,31	0,737

* İstatistiksel olarak anlamlı farklılıklar mevcuttur ($p < 0,05$).

Tablo 12'de sunulan itibarı zedeleyen davranışlar ve dışlayıcı davranışlar faktörlerine yönelik grupların çoklu sıra ortalaması karşılaştırmalara göre satış personelinin katılımcıların bu boyutlardaki katılımlarının, diğer mesleklerde çalışanlara göre en az düzeydeki katılımları gerçekleştirdikleri ve en yüksek düzeyde ise teknik personelin yer aldığı ve bu nedenle de istatistikî anlamlı farklılıklara neden oldukları görülmektedir. Sektör itibarıyla teknik personelin daha fazla itibarı zedeleyen ve dışlayıcı davranışlara maruz kalmalarının nedenin, çalışmalarının birbirleriyle bağlantılı olmasından (usta- çırak ilişkisi) kaynaklandığı sonucuna varılabilir. Satış personelinin çalışmaları daha bireysel olduğu için, itibarı zedeleyen ve dışlayıcı davranışlara daha az maruz kalmaktadırlar diyebiliriz.

Tablo 13: Katılımcıların Kıdemlerine Göre Davranış Sebepleri Faktörüne İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Çoklu Karşılaştırma Tablosu

(I) Kıdem	(J) Kıdem	Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar Sıra Ortalaması		
		I	J	p
1-8 Yıl	9-17 Yıl	78,87	80,08	0,916
	18-25 Yıl	77,11	42,11	0,018*
	26-33 Yıl	70,58	129,50	0,170
9-17 Yıl	18-25 Yıl	15,94	8,89	0,025*
	26-33 Yıl	9,03	17,50	0,111
18-25 Yıl	26-33 Yıl	5,00	10,00	0,200

Sayfa/Page | 187

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

* İstatistiksel olarak anlamlı farklılıklar mevcuttur ($p < 0,05$).

Tablo 13'te sunulan grupların çoklu sıra ortalaması karşılaştırmalara göre 18-25 yıl arası kıdeme sahip katılımcıların diğer gruplardan daha az düzeydeki katılımları nedeniyle farklılaşma yaratıları görülmektedir. Bu durumun, kıdem arttıkça iş yerinde tecrübe kazanmalarından dolayı daha üst pozisyonlarda yer alabilmelerinden ya da iş tecrübesi nedeniyle kendilerine saygı duyulması neticesinde dışlayıcı faktörlerle daha az karşılaşmalarından kaynaklandığı sonucuna varılabilir.

Tablo 14: Katılımcıların Mobbinge Maruz Kalmalarına Göre Faktörlere İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Çoklu Karşılaştırma Tablosu

Faktörler	Evet/Hayır	Örneklem	Sıra Ortalaması	P
Faktör 1-İşe Yönelik Davranışlar	Evet	59	51,76	0,000*
	Hayır	108	101,61	
	Toplam	167		
Faktör 2-İtibarı Zedeleyen Davranışlar	Evet	59	58,53	0,000*
	Hayır	108	97,91	
	Toplam	167		
Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar	Evet	59	58,53	0,000*
	Hayır	108	97,92	
	Toplam	167		
Faktör 4-Davranış Sebepleri	Evet	59	59,07	0,000*
	Hayır	108	97,62	
	Toplam	167		

* İstatistiksel olarak anlamlı farklılıklar mevcuttur ($p < 0,05$).

Tablo 15: Katılımcıların Daha Önceden Mobbinge Maruz Kalmalarına Göre Faktörlere İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçlarının Çoklu Karşılaştırma Tablosu

Faktörler	Evet/Hayır	Örneklem	Sıra Ortalaması	P
Faktör 1-İşe Yönelik Davranışlar	Evet	74	68,19	0,000*
	Hayır	93	96,58	
	Toplam	167		
Faktör 2-İtibarı Zedeleyen Davranışlar	Evet	74	78,24	0,168
	Hayır	93	88,59	
	Toplam	167		
Faktör 3-Dışlayıcı Davranışlar	Evet	74	77,28	0,108
	Hayır	93	89,34	
	Toplam	167		
Faktör 4-Davranış Sebepleri	Evet	74	74,39	0,021*
	Hayır	93	91,65	
	Toplam	167		

*** İstatistiksel olarak anlamlı farklılıklar mevcuttur ($p < 0,05$).**

Tablo 14 ve Tablo 15'deki grupların çoklu sıra ortalaması karşılaştırmasına göre mobbinge daha önce ve şu anda maruz kaldığını düşünenlerin tüm faktörlerdeki katılım düzeylerinin mobbinge maruz kalmayanlardan daha az olduğunu göstermektedir. Önemli bir bulgu olan bu husus mobbinge, geçmişte ya da şu anda maruz kalmadığını düşünenlerinde aslında olumsuz davranışlara yönelik görüşlere katıldıklarını, aslında mobbingin farkındalığının düşük düzeyde olduğu ya da tam anlamıyla anlaşamadığını sergilemektedir. Bu durum, çalışanların mobbinge (psikolojik şiddet) maruz kalsalar da bu konu hakkında bilgi sahibi olmamalarından ve haklarını tam bilmemelerinden dolayı, durumu mobbing olarak adlandırmamalarından kaynaklanmaktadır. İş hayatında; işe yönelik, itibarı zedeleyen, dışlayıcı birtakım davranışlara maruz kaldıklarında bunu mobbing olarak düşünmemişlerdir, muhtemelen işin gereği olarak anlamlandırmışlardır.

Tablo 16: İş Yerinde Olumsuz Davranışlar ile Başa Çıkmaya Yönelik Düşünceler/Görüşler

İş Yerinde Olumsuz Davranışlar ile Başa Çıkmaya Yönelik Düşünceler/Görüşler	Evet	Hayır
Kendime yaşadığım şeyin çok da önemli olmadığını söylerim.	45,5	54,5
Hareketi yapan kişiden uzak durmaya çalışırım.	77,8	22,2
Hareketi yapan kişiden beni rahat bırakmasını isterim.	82,6	17,4
Güvendiğim birisi ile olay hakkında konuşurum.	77,8	22,2
Hareketi yapan kişiyi İnsan Kaynakları Bölümü'ne rapor ederim.	70,7	29,3
Olayı unutmaya çalışırım.	59,9	40,1
Hareketi yapan kişiyle karşılaşmamaya çalışırım.	73,1	26,9
Hareketi yapan kişiye yaptığı davranıştan rahatsız olduğumu belirtmeye çalışırım.	83,8	16,2
Resmi bir şikâyette bulunurum.	69,5	30,5
Destek bulmak ve anlayış görmek için arkadaşlarımla konuşurum.	70,1	29,9
Hareketi yapan kişiyle yalnız kalmamaya çalışırım.	73,1	26,9
Ne yapabileceğim konusunda tavsiye almak için çevreme danışırım.	68,9	31,1
Bu kişinin üzerinde yetkili olan bir kişi ile olay hakkında konuşurum.	75,4	24,6
Yazılı şikayette bulunurum.	63,5	36,5

Tablo 16'da katılımcılar mobbinge maruz kalmaları durumunda, seçtikleri mobbinge başa çıkma yol ve yöntemleri olarak aşağıdaki ifadelere yer vermişlerdir.

Ankete katılanlar, iş yerinde mobbing (psikolojik şiddet) durumuna maruz kaldıklarında %45,5'i "Kendime yaşadığım şeyin çok da önemli olmadığını söylerim." yöntemini seçtiğini belirtmiştir. %77,8'i hareketi yapan kişiden uzak durmaya çalışacağını, %82,6'sı hareketi yapan kişiden kendisini rahat bırakmasını isteyeceğini, %77,8'i güvendiği biriyle olay hakkında konuşacağını, %70,7'si olayı İnsan Kaynakları Bölümü'ne rapor edeceğini belirtmiştir. Katılımcıların %59,9'u olayları unutmaya çalışacağını, %73,1'i hareketi yapan kişiyle karşılaşmamaya çalışacağını, %83,8'i hareketi yapan kişiye yaptığı davranıştan rahatsız olduğunu belirtmeye çalışacağını, %69,5'i resmi şikâyette bulunacağını, %70,1'i destek bulmak ve anlayış görmek için arkadaşlarıyla konuşacağını, %73,1'i

hareketi yapan kişiyle yalnız kalmamaya çalışacağını, %68,9'u ne yapabileceği konusunda çevresine danışacağını, %75,4'ü yetkili olan kişiyle olay hakkında konuşacağını, %63,5'i yazılı şikâyetinde bulunacağını ifade etmiştir. Sonuçların yüksek oranlarda olması yapılan mobbing davranışına sessiz kalmayacaklarını göstermektedir. Diğer çalışanlarla ve yetkililerle konuyu paylaşacaklarını, davranışı gösteren kişiye durumdan hoşnut olmadıklarını hissettireceklerini ve gerekirse şikâyet edeceklerini ifade etmişlerdir.

Sonuç

İş yaşamında işletmelerin yoğun rekabet, piyasada var olabilme, büyüme, sürekli kâr elde etme ve kârını arttırma yaklaşımı çalışanların sosyal bir varlık olduğunu zaman zaman unutmalarına neden olmaktadır. İş hayatında mobbing hem çalışanı hem de örgütü olumsuz yönde etkilemekte, kişilerin işlerini kaybetmelerine, sağlık problemleriyle karşılaşmalarına, işletmelerin de artan işçilik maliyetlerine katlanmalarına neden olmaktadır. Mobbing, işletmelerde güven ve samimiyetten uzak bir çalışma ortamı oluşturmaktadır.

Çalışma büyük şehirlerde ve işletmelerde sıkça karşılaşılan mobbingin daha küçük bir yerleşim yeri olan Kırklareli ilinde faaliyette bulunan KOBİ'lerdeki algılanış şeklini ele almaktadır. İl sınırları içinde daha çok Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin varlığı bizi bu çalışmaya yönlendirmiş, toplam 167 KOBİ çalışanıyla gerçekleştirilen anket sonuçları yorumlarına göre; çalışanların %35,3'ü mobbinge (psikolojik taciz) maruz kaldığını, %44,3'ü ise geçmişte mobbing ile karşılaştığını belirtmiştir. Büyük şehirlerde ve işletmelerde daha bilinçli olan çalışanların yanında mobbing olgusu, küçük yerleşim yerlerindeki çalışanların da aşına olduğu bir kavram hâlini almıştır. Çalışanların %44,3'ünün iş hayatının herhangi bir evresinde mobbinge maruz kaldığını bildirmesi kayda değer bir veridir.

Katılımcıların %63,3'ünü erkekler %36,5'ini bayanlar oluşturmuştur. Erkek katılımcıların sayısı bayanların yaklaşık iki katıdır. Katılımcıların ağırlık merkezinin 20- 30 yaş aralığında olduğu, eğitim durumlarına değinecek olursak anketimiz uygulanırken daha çok lise ve fakülte mezunlarına ulaşıldığı görülmektedir.

KOBİ çalışanlarının %64'ü yaptığı işin en ince ayrıntısıyla incelendiği görüşündedir. Katılımcıların %32,3'ü yaptığı her işin eleştirildiğini ve hatalarının yüzüne vurulduğunu,

%41,3 kendisinin yetiştirilmesi zor ve mantıksız görev ve hedeflerin verildiğini belirtmiştir.

%23'ü kendisiyle bağırıp çağırılarak, kaba bir şekilde konuşulduğunu, %39,5'ü çalışma hayatında olumsuz mimik ve bakışlara maruz kaldığını vurgulamıştır.

%12,6 oranında katılımcı dış görünüşü, hâl ve hareketleriyle alay edildiğini belirtirken,

%27,6 oranında katılımcı ise başarılarının başkalarınca sahiplenildiği kanısındadır. %26,4'ü ofis içinde ve dışında gereksiz aranmalardan şikâyetçi olmuştur. Cinsel içerikli söz ve bakışlara maruz kaldığını açıklayanların oranı %16,2'dir. Nerede çalışırsa çalışsın aynı sorunlarla karşılaşacağı fikrinde olanların sayısı %39,5'tir. İş yerinde olumsuz davranışlarla karşılaşmalarında kendisini suçlu bulanların oranı %15,6'dır. Bu durum olumsuz davranışlara maruz kaldıklarında kendilerini suçlamadıklarını göstermektedir. Bu tür davranışlarda çalıştığı kurumun kültürünü suçlayanların oranı %30,6'dır.

Başa çıkma yöntemlerine baktığımızda; sonuçlar çalışanların mobbing davranışına sessiz kalmayacaklarını göstermektedir. Diğer çalışanlarla ve yetkililerle konuyu paylaşacaklarını, davranışı gösteren kişiye durumdan hoşnut olmadıklarını hissettireceklerini ve gerekirse şikâyet edeceklerini belirtmişlerdir.

Sonuçlar değerlendirildiğinde, kararsızların oranlarının yüksek çıkması, bu konuda bilinçli olmadıkları ya da işlerini kaybetme korkusuyla doğru şikâyetlemeden kaçındıkları şeklinde yorumlanabilir.

Mobbinge karşı alınması gereken önlemlere değinilecek olursak; bireyler ve kurumlar mobbing hakkında bilinçlendirilmeli, gerekli eğitimler arttırılmalı, mobbing konusunda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. İşyerlerinde mobbing kapsamında yürütülen soruşturmanın örgüt dışından, bu konuda uzman olarak yetiştirilen kişiler tarafından verilmesi sağlanmalıdır. Mobbing mağdurlarının hakları konusunda bilgi edinebileceği ya da şikâyetlerini yapabileceği telefon hatları oluşturulmalıdır. Çalışanlarına mobbing yaptığı kesinleşen işyerleri ya da kişilere uygulanan yaptırımlar ağırlaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

CIVAN, Mehmet, Mehmet Tekinkuş, "Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Avrupa Birliğine Uyum Süreci; Gaziantep Örneği", ODTÜ VI. Uluslararası Ekonomi (ERC) Konferansı, 11-14 Eylül 2002; <http://www.econturk.org/Turkisheconomy/P455.pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2014).

Sayfa/Page | 192

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

ÇINAR, Orhan, Adem Dursun, " Mobbing Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini İlişkisi: Atatürk Üniversitesi Araştırma Hastanesinde Yapılan Bir Araştırma", Ev Akademisi Dergisi, Yıl 16, 2012 (Yaz), Sayı: 52, s. 319-323.

"European Commission, The new SME definition User guide and model declaration", Enterprise And Industry Publications, EU 2005.

GÜN, Hüseyin, Çalışma Ortamında Psikolojik Taciz- İşyeri Sendromu, Lazer Yayınları, Ankara, 2010.

KARACAN, Sami, KOBİ'lerde UFRS'ye Uygun Finansal Raporlama, Umuttepe Yayınları,1. Baskı, Kocaeli, 2009.

KARCIOĞLU, Fatih, Ülke Hilal Çelik, "Mobbing (Yıldırma) ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:26, Sayı:1, 2012, s.59-74.

KAYA, Ali, Bilişim ve İletişim Işığında Girişimcilik ve KOBİ Yönetimi, Ekin Kitabevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Konya, 2007.

"Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik", Resmi Gazete, Sayı: 25997, 18 Kasım 2005; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051118-5.htm>, (Erişim tarihi:10.01.2014).

"Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik", Resmi Gazete, Sayı: 28457, 4 Kasım 2012; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121104-11.htm>, (Erişim Tarihi:10.01.2014).

MİMAROĞLU, Hande, Hüseyin Özgen, "Örgütlerde Güncel Sorun Mobbing", Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi", Sayı: 15, Yıl: 8, 2008, s. 201-225.

OSSAI, Esuh, Igwe Lucky, Adebayo Isaiah Olesegun, I“Is Small and Medium Enterprises (SMEs) an Entrepreneurship?”, International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, Vol: 2, No: 1, January 2012, s.488.

ÖZYER, Kubilay, Ufuk Orhan, “Akademisyenlere Uygulanan Psikolojik Tacize Yönelik Ampirik Bir Araştırma”, Ege Akademik Bakış, Ekim 2012, Cilt: 12, Sayı: 4, s. 511-518.

SALIN, Denise, “Ways of Explaining Workplace Bullying: A Review of Enabling, Motivating and Precipitating Structures and Processes in the Work Environment”, Human Relations, Sage Publications, Vol: 56/10, 2003, s.1215.

SARIKAMIŞ, Meryem, Osman Çalışkan, “Örgütlerde İşyeri Terörü: Yıldırma Kavramı ve Önleme Çabaları”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:4, Sayı:7, 2011, s.27-37.

SOYŞEKERCİ, Serhat, Uygulamalar ve Şirket Örnekleriyle Girişimcilik, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2011.

TBMM, İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Çözüm Önerileri TBMM Komisyon Raporu-Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları No: 6, Nisan, 2011.

TINAZ, Pınar, İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing), Beta Yayınları,1.Baskı, İstanbul, 2006.

TINAZ Pınar, Işıl Karatuna, İşyerinde Psikolojik Taciz, Sağlık Sektöründe Kesitsel Bir Araştırma, Ziraat Grup Matbaacılık A.Ş. Türk-İş, 2010.

TINAZ, Pınar, Sibel Gök, Işıl Karatuna, “Türkiye’de İşyerinde Psikolojik Taciz Oranının ve Türlerinin Belirlenmesi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması”,Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, cilt:9, Sayı: 34, 2010, s. 3-4.

TUTAR, Hasan, İşyerinde Psikolojik Şiddetle (Mobbing) Başa Çıkma Yolları <http://www.canaktan.org/yonetim/psikolojik-siddet/basa-cikma.htm> (Erişim tarihi 09.01.2014)

“TÜİK Hane halkı İşgücü Araştırması Bölgesel Sonuçlar Raporu 2013, İl düzeyinde Temel İşgücü Göstergeleri 2012”.
http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/HIA_2013.pdf
(ErişimTarihi: 10.04.2014)

Sayfa/Page | 194

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

ZONOOZ, Behrooz Hadi, Vahid Farzam, Mohammad Satarifar, Lotfali Bakhshi, “The Relationship between Knowledge Transfer and Competitiveness in “SMEs” with Emphasis on Absorptive Capacity and Combinative Capabilities”, International Business and Management, Vol: 2, No: 1, 2011, s. 60.

Summary

The purpose of this study is to reveal how people employed at SMEs are subjected to mobbing. SMEs are enterprises where the owner of the establishment is also the executive of the same, and the enterprise itself is limited to its immediate environment, involved in local activities and financed only on the basis of its owner’s equity.

Mobbing, in other words psychological harassment at workplace is a subject that has been in existence since the beginning of business life, however the nature of humans make it difficult to bring this type of behavior into open and as such it is usually ignored in spite of how multi faceted and dimensional the subject is. It can make its presence felt in all types of workplaces regardless of the cultural differences and it has staggering effects as people, regardless of their gender, are exposed to this type of behavior.

In the year 1984 Leymann published his findings in Sweden and Germany and as such the psychological harassment concept in today’s terms came into being. When the studies in literature are examined, it can be seen that mobbing is experienced more frequently in non-profit enterprises and that it is widespread in the healthcare and education sectors and observed frequently in universities. This type of behavior has not been noticed and defined in regards to the business life before Leymann, and for this reason the opinions expressed and studies conducted by Leymann constitute the basis for all the research studies conducted in relation to mobbing at workplaces across the world. People, who are faced with psychological harassment at the workplace, can be considered to have three alternatives in combating against this type of behavior. The first one of these alternatives is to resign and completely avoid being involved in the process. The second one is to be involved in the process due to financial or similar constraints and the third is to choose to stay at the workplace and fight against it.

This study has been conducted in relation to SMEs active in the province of Kırklareli. The sample studied in the study was chosen from the SMEs in the province of Kırklareli. Within this scope random sampling method has been employed to choose from among the available SMEs. The results of the survey that was applied to 167 SME employees were as follows; 35.3% of the employees indicated that they were faced with mobbing while 44.3% indicated that they were faced with this kind of behavior in the past. In addition to the employees in large cities and companies, who are more aware of and familiar with the mobbing concept, the people employed in smaller settlement areas have also become familiar with the concept. The fact that 44.3% of the employees reported to have faced mobbing in some stage of their business life is quite significant.

63.3% of the participants in the survey were men while 36.5% consisted of women. The number of the male participants was almost twice the number of the female ones. The participants were mainly in 20-30 year age group, with majority of them either high school or university graduates where their educations are considered.

64% of the SME employees are of the opinion that the work they perform is scrutinized in great detail. On the other hand 32.3% indicated that they are constantly criticized and their mistakes are held against them, while 41.3% indicated that they were assigned duties and targets that were difficult to accomplish and illogical at the same time. 23% said that they were treated rudely and shouted at and 39.5% indicated to have faced negative glances and gestures in business life.

12.6% participants said that their appearance, attitudes and actions were made fun of, while 27.6% indicated that their successes were owned by others at the workplace. 26.4% of the participants complained about undue calls they received at and outside work. The rate of the participants claiming to have been the target of sexual innuendo and glances is 16.2%. 39.5% of participants are of the opinion that they will be faced with the same kind of behavior regardless of where they work. 15.6% blame themselves due to the treatment they receive at the workplace. This demonstrates that majority do not blame themselves when they are faced with negative attitude at the workplace. 30.6% place the blame on the culture of the institution they work for when they are exposed to this type of behavior.

When we look at the methods employed in dealing with mobbing, we see that employees do not keep silent in the face of being harassed. They indicated that they share their observations with other employees and

authorized personnel, make the person behaving in this manner aware of their discontent and when necessary complain about it.

Sayfa/Page | 196

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Rus Diplomatik Misyonlarının Bulgar Komitacıları ile İlişkileri

Hasip SAYGILI*

Öz

1902 yılı sonlarında Makedonya'ya Avrupa müdahalesi tehditleri üzerine Sultan Abdülhamid Rumeli Umumi Müfettişliğini kurdu. Hüseyin Hilmi Paşa umum müfettiş olarak göreve başladı. Rumeli'de idari alanda iyileştirmeler yapan Hüseyin Hilmi Paşa Makedonya'yı paylaşma kavgası veren komitecilerin terör eylemlerini mali güçlükler ve dış müdahaleler yüzünden müfettişliğin kaldırıldığı 1908 yılına kadar sonlandıramadı. Bu çalışmada Balkanlarda Rus politikasının aparatları olarak çalışan diplomatik misyonların Bulgar komitecileriyle ilişkileri incelenmiştir. Bu ilişkilerin birbirine aykırı gibi görünen destek ve frenleme arasında sürdüğü görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Hilmi Paşa, Komiteci (komitacı), Rusya, Bulgar, Büyük Güçler

During General Inspectorate in Macedonia of Hüseyin Hilmi Paşa (1902-1908) Russia Diplomatic Missions' Relations with Bulgarian Comitadjis

Abstract

In late 1902, due to threats of Great Power intervention to Macedonia Sultan Abdulhamid set up General Inspectorate in Macedonia. Hüseyin Hilmi Paşa was assigned as general inspector. Although he made some ameliorations in the region, because of financial problems and foreign interventions, terrorist actions of comitadjis who struggle for partition of Macedonia had not been prevented by 1908 when inspectorate was abolished. This paper examines, as tool of Balkans policy, Russia diplomatic missions's relations with Bulgarian komitadjis. It points out that these relations, seem inconsistency each other, had continued between support and curbing.

Keywords: Hüseyin Hilmi Paşa, Comitadji, Russia, Bulgarian, Great Powers

* Dr., Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, E-posta: hasipsaygili@gmail.com

Giriş

1878 Berlin Kongresi ile reform yapılması şartıyla Osmanlı Devletine bırakılan Rumeli topraklarında¹ istenilen ıslahat programlarına Sultan Abdülhamid, Avrupa güç dengelerinden de faydalanarak mümkün olabildiğince ayak diredi. 1900'lü yıllara gelindiğinde Büyük Güçler, talep edilen reformlar yapılmazsa askeri müdahale ile Sultanı tehdit edince², yaptırım gücünü kaybetmiş olan hükümdar Kasım 1902'de bazı tedbirler aldı.³ Bu tedbirler, "Rumeli vilayetleri hakkında talimat"⁴ olarak gelecekte bölgedeki jandarma ve polis ile mahkeme memurlarının Müslüman ve Hristiyanlardan teşkilini ve Avrupa vilâyetlerinde bir Genel Müfettişlik kurulmasını öngörmekteydi. Bu çerçevede Hüseyin Hilmi Paşa, 30 Kasım 1902 tarihinde mülkî, adlî, malî ve jandarmaya ilişkin işlerde geniş yetki ile Selanik, Kosova ve Manastır vilâyetlerinin Umumi Müfettişliğine tayin edildi. "Vilayat-ı Şahane Müfettişliği" 8 Aralık 1902 tarihinde Selanik merkezli olarak faaliyete geçti.⁵ Bir nevi idari muhtariyet demek olan Müfettişlik 1908 Temmuzunda 2. Meşrutiyetin ilanı sonrasında lağvedilinceye kadar devam etti.⁶

Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın aldığı tedbirler kısa sürede güven uyandırdı. Vergilerin toplanmasında köylüler lehine iyileştirmeler yapıldı. Çetelerin takibinde sivil halka zarar verilmemesine özen gösterildi. Yakalananlar adil yargıldılar. Fakat buna rağmen şiddet ve anarşinin önu anlamadı. Hüseyin Hilmi Paşa'nın fikrinde bölgede kalıcı bir iyileştirme için mali konuların sağlam bir temele oturtulması gerekiyordu. Bu mümkün olmadı.⁷

¹ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 1953, cilt 1, s. 413.

² A. W. Ward and G. P. Gooch, *The Cambridge History of British Foreign Policy 1783-1919, Vol. III, 1866-1919*, Cambridge: University Press, Cambridge, 1923, s. 373.

³ George Gawrich, *The Crescent and the Eagle - Ottoman Rule, Islam and the Albanians, 1874-1913*, London: I. B. Tauris & Co., London, 2006, s. 135 ve Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, çev. İhsan Çatay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, 106.

⁴ Gül Tokay, "A Reassessment of the Macedonian Question 1878-1908", *War and Diplomacy The Russo Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*, Ed. Hakan Yavuz with Peter Sluglett, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2011, s. 261.

⁵ Kemal Beydilli, "II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair", *Osmanlı Araştırmaları*, IX, 1989. s. 86.

⁶ Mahir Aydın, "Hüseyin Hilmi Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul, 1998, s. 550.

⁷ Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 201-202.

Osmanlı idaresi bölgede asayişini sağlayıp bozulmuş olan kamu düzenini yeniden temin için reformları kabul edince bölgede üç aktörün farklı tepkileriyle karşılaştı. Bu aktörlerden birincisi Rumeli'de Müslüman nüfusun önemli bir kısmını teşkil eden Arnavutlardı. Arnavutlar reformların bölgenin gayrimüslimlerin eline geçmesi ve nihayetinde kendi varlıklarının marjinalleşmesi sonucunu doğuracağını düşündüler. Bu yüzden de reform çabalarına şiddetle direndiler.

Bölgedeki ikinci aktör komitecilerdi. Komiteler bölgede Osmanlı'nın günlerinin sayılı olduğu⁸ algısı yerleşince Makedonya denilen Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinin kime kalacağı sorusunun cevabı Atina, Sofya, Belgrad ve Bükreş tarafından farklı etnik, dini ve "tarihi hak" argümanı ile savunulmaya başlayınca sahneye yerleştiler. Fener Patrikhanesinin Yunanistan, Bulgar Eksarhlığının Bulgaristan namına "kalpler ve gönüllerde başlattığı muharebe"⁹ de komitecilerin üzerinde at oynattıkları zemini hazırlama işlevi gördü. Bulgaristan'ın Makedonya'yı kendine katma girişimi 1885 yılında Şarki Rumeli'yi fiilen kendisine katmasıyla ivme kazandı.¹⁰ Makedonya'yı Bulgaristan'a katma sürecinin fiili gücü olarak iş gören bu silahlı eylemciler esas olarak bazen kendilerine Makedonyalı, Makedon denilse de Bulgar devrimci komitecileriydi.¹¹ Daha 1879 yılından itibaren örgütlenen Bulgar komitecilerinin topladıkları gönüllüler Bulgar subayları tarafından eğitildikten sonra komiteci olarak silahlandırılıp Makedonya'ya yollanmıştı.¹² Bu makalede Bulgarlardan sonra faaliyete geçen Yunan, Sırp, Ulah ve Arnavut çete faaliyetleri ele alınmamış yabancı dillere de Türkçeden geçmiş komitacı (Komitadji)

⁸ Rus Hariciye Nazırı Lamsdorf kanlı etnik boğuşmanın "Türk zulmünün zayıflaması" sonucu doğduğunu ileri sürmüştür [O. N. İsayeva, "Makedonska Smuta": Vzgljad Russkih Konsulov, (21 Aralık 2013), <http://clubs.dir.bg/showthreaded.php?Board=maked&Number=1943267366>]. [Bu makalede kullandığım Rusça metinleri benim için çeviren Emin Ata Celal Kâzımov'a müteşekkirim.]

⁹ A. N. Skvoznikov "Politiçeskaya Boriba Mejdu Balkanskimi Gosdarstvami za Makedonske Zemli v Konçe XIX Naçale XX vv" *Rossiya (SSSR) i Makedoniya İstoriya, Politika, Kultura 1944-1991 gg*, Rossiskaya Akademiya Nayk İstitut Slavyanovedeniya, Moskva, 2013,..", s. 159.

¹⁰ Sinan Kunalp- Gül Tokay, *Ottoman Diplomatic Documents The Macedonian Issue 1879-1912 Part 1 1879-1904*, The Isis Press, İstanbul, 2011, s. 11.

¹¹ "Makedonya Makedonyalılarıdır" gibi sloganları seslendiren komitacıların esas hedefi de Makedonya'yı Bulgaristan'a katmaktı. Fakat komşu ülkelerin kıskançlıklarını çekmeme ve Büyük Güçlerin çıkarlarını dikkate alma lüzumu ile gerçek hedeflerini sakladılar. Zaten VMRO (IMRO) denilen İç Makedonya Devrimci Örgütünün ilk yıllarında sadece Bulgarları üye olarak alıyordu (Fikret Adanır, "The Macedonians in the Ottoman Empire, 1878-1912", in *The Formation of National Elites*, ed. by Andreas Kappeler, New York University Press, Newyork, 1992), s. 171)

¹² Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları*, IX, 1989, s. 210, 220.

denilen Bulgar çeteleri üzerine odaklanmıştır. Bu çalışmada dönemin arşiv evrakında olduğu gibi komiteci, komitacı ve çete aynı anlamda kullanılmıştır.

Makedonya vilayetlerinde üçüncü aktör ise Büyük Güçlerin bölgedeki politikalarının uygulama aparatları olan diplomatik misyonlardı. Diplomatik misyondan başkentteki büyükelçilikler, Bulgaristan'daki diplomatik ajanlar ve Rumeli şehirlerindeki konsoloslukları kastetmekteyiz. Bu çalışmada yukarıda işaret ettiğimiz Bulgar komitacıları ile Rus diplomatik temsilcileri arasındaki ilişkiler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Rus Diplomatik Misyonları

İncelediğimiz dönemde Osmanlı İmparatorluğu ile Büyük Güçler tüm ilişkileri dengeli ve eşitlikçi bir görünümünden uzaktır. İlişkiler diplomasi açısından da güçlü-zayıf ilişkisi kalıbında yürümüştür. Büyük Güçler ve özellikle Rusya Babıali'nin hemen her işine karışmakta kendini vazifeli sayar bir tutum içindedir. Jön Türk ileri gelenlerinden Ahmed Rıza'nın yazdığına göre Rusya Sefareti İstanbul'da Müslüman olan gayrimüslim bir hayat kadınına dahi müdahale etmekte, Sefaret Baştercümanı Maksimof sokak ortasında Osmanlı askerlerini tokatlamaktadır.¹³

Rumeli'de de Osmanlı Devleti'nin yapacağı hemen her türlü uygulama Büyük Güçlerin vesayetine tabi bir hale gelmiş görünmektedir. Mesela Rumeli şehirlerindeki Bulgar, Yunan ve Sırp okullarıyla karşılaştırıldığında sayı ve kalite açısından zayıf olan resmi devlet okullarına destek sağlamak için bölgede tüketilen şeker ve petrole kısıtlı bir vergi konulma girişimi daha tasavvur halindeyken dahi Rusya Sefareti'nin tepkisiyle karşılaşmakta ve hayata geçirilememektedir.¹⁴

Büyük Güçlerin politikalarının kendi ölçeklerinde uygulama aparatları olarak görev yapan bölgedeki konsolosların idarenin her işine müfettiş edasıyla karışmakta sakınca görmedikleri anlaşılmaktadır. 20. Yüzyılın başında Rumeli'de görev yapan bir Osmanlı subayının yazdıklarına göre İşkodra gibi merkezlerde vatandaşları bulunmayan devletlerin konsoloslukları vardı. Bunlar Osmanlı idaresi aleyhine kendi lehlerine müdahale gerekçesi yaratmaya çalışırlardı.¹⁵ Bu konsolosluklar *"birer fesat ocağı gibi gizli, aşikâr entrika çevirmeyi bir hak bir vazife diye kullanırlardı.*

¹³ "Şerbina'nın Vefatı", *Şura-yı Ümmet*, 13 Mayıs 1903, s. 3.

¹⁴ Sadaret'in 7 Temmuz 1902 tarihli Maarif Nezaretine yazısı (BEO, 1688/126411, 21 Ra 1319).

¹⁵ Külçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, Ticaret Basımevi, İzmir, 1944, s. 339.

Kabile reislerinden, nüfuzlu Arnavut türedilerinden ecnebi tahsisatı ile geçinenler vardı. İstenildiği zaman konsoloslar tarafından verilen bir işaret üzerine dilekler, isyanlarda bulunmak işten değildi".¹⁶

Bölgede nahiye müdürü ve mutasarrıf olarak görev yapan bir Osmanlı mülki idarecisi de konsoloslukların kapitülasyonları bahane ederek vali ve mutasarrıfları baskı altına aldıklarına tanıklık etmektedir.¹⁷ İdareye konsolos baskıları ticari ve siyasi güdülerle sınırlanmış değildir. Adi cinayet işleyen Hristiyanlar için bile konsolosluklar derhal yargıya müdahale edip adaletin tecellisine mani olabilmektedir.¹⁸

Osmanlı idaresinden herhangi şikâyeti olan gayrimüslimler doğrudan konsolosluklara başvurmayı alışkanlık haline getirmişlerdir. Haziran 1903'te ölü olarak ele geçirilen Svetkof adlı çetecinin üzerinden çıkan ve Manastır İngiliz Konsolosu tarafından tercüme ettirilen talimata göre komitelere bölgede köylülerin ikna edilerek veya kuvvet kullanılarak Osmanlı güvenlik güçlerinin şikâyete konu olabilecek uygulamalarını "evvela konsoloshanelere ve saniyen Vali-yi vilayete protesto" ettirilmesi direktifi verilmiştir. Güvenlik güçleri dışında vergi meselesi ile ilgili konularda da yine konsolosluklara "beyan-ı şikâyet" direktifi verilmektedir.¹⁹

¹⁶ Süleyman Külçe, *Mareşal Fevzi Çakmak Askeri, Hususi Hayatı*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, Ankara, 1953, s. 20.

¹⁷ Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1979, s. 61.

¹⁸ Uzer, *Makedonyada Eşkiyalık Tarihi*, s. 64. Yazar, Rum katiller hakkında Ağustos nahiyesi müdürü olarak işlem yaptığı için konsolos baskısıyla neredeyse meslek hayatının bitirilmek üzere olduğunu ifade etmektedir.

¹⁹ Y EE, 1/9, 10 Z 1321, Blue Book, 1904, No. 1. Turkey'den çeviri. 1904 yılı Ocak ayında İngiltere Dışişleri Bakanlığınca yayınlanan Blue Book (Mavi Kitap) serisinin bu kitabında 18 Mart 1903 gününden 1 Eylül 1903 gününe kadar "Rumeli işlerine dair" İngiliz diplomatik yazışmaları bulunmaktadır. Fon numarasını verdiğimiz dosyada bu kitapta önemli görülen rapor ve telgraflar Hariciye Nezaretince yaklaşık 40 sayfa hacminde Türkçeye çevrilerek 27 Şubat 1903 tarihinde Sadarete sunulmuştur. Osmanlı Arşivinde 19. Yüzyıl ortalarından itibaren Blue Book neşriyatının yakından takip edilmekte olduğu ve kitapların yayınlanıp yayınlanmaz İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır. Katalogda da 1896 ve 1897 yıllarına ait iki adet Blue Book'un envanterde bulunduğu zannını doğuracak kayıtlar (HR SYS, 2758/78 ve 2758/79) bulunmasına rağmen kitaplara erişim mümkün olmamıştır. İncelediğimiz dönemde münhasıran Rumelideki olayları konu alan bu seriden bazen aynı yıl birden fazla olmak üzere yayınlar yapıldığı bilinmektedir. Ancak yakın dönem Türkiye tarihi için çok kıymetli olan bu yayınların kopyalarına maalesef Milli Kütüphane, Üniversiteler, Türk Tarih Kurumu, TBMM, İSAM ve BOA Osmanlı Arşivi Dairesi kütüphaneleriyle, Bayazıt Devlet Kütüphanesi, Taksim Atatürk Kitaplığı envanterinde rast gelinememiştir.

Manastır Rus Konsolosunun İstanbul'daki Büyükelçisine gönderdiği 29 Ocak 1903 günkü raporda kendisine her gün köylerden gelen dilekçeleri Vali'ye gönderdiğini, ifade etmektedir. Aynı konsolos Nisan ayı içerisinde tutuklanan üç Hristiyan köylünün serbet bırakılması için konsolosluk tercümanını Polis Komiserine göndererek köylüleri serbet bıraktırdığını rapor etmektedir.²⁰ Manchester Guardian gazetesi Selanik muhabiri 6 Haziran 1903 günü yayınlanan haberinde Rus konsoloslugu bahçesinin şikâyet için bekleyen Bulgar kadınlarla dolu olduğu gözlemini aktarmaktadır.²¹ Komitecilere sempatisini saklamayan dönemin bir yazarının kitabı "*Konsolos müdahaleleri*" alt başlığını taşımakta ve yargı ve idareye nasıl etki edildiğinin örnekleri sıralanmaktadır.²² Büyük Güçlerin konsolosluklarına 1902 yılında verilen bir dilekçede "*şikayet merci olarak sadece Tanrı ve siz varsınız..*" ifadesi bölgede dış misyon temsilcileri hakkında algıyı göstermektedir.²³

Bu çerçevede Osmanlı idaresi bölgede büyük bir isyanla baş etmeye çalışırken bile konsolos müdahalelerinin nasıl sonuçlar verdiği Avrupa basınına da yansımıştır. 23 Ağustos 1903 tarihinde Daily News gazetesinde yayınlanan bir habere göre Üsküp'teki Rus ve Avusturya konsolosları tarafından "*zalimlikleri kanıtlanan*" tüm Osmanlı yetkilileri "*Rusya'nın enerjik talepleri sonucu görevlerinden alınmış ve cezalandırılmışlardır*".²⁴

Büyük Güçlerin bölgedeki konsolosları devlet politikaları birbirinden ne kadar farklı olursa olsun Osmanlı idaresine karşı mümkün mertebe birlikte hareket tarzı geliştirmişlerdir. Bu meyanda Avam Kamarasında 23 Mart 1903 tarihinde Rumeli vilayetlerinde İngiliz konsoloslarına "*Rus ve Avusturya konsoloslarıyla iletişim içinde bulunmaları ve onlara destek ve yardım sağlamaları*" talimatı verildiği ifade edilmiştir.²⁵

Yargı Sürecine Müdahale

VMRO'nun planladığı İlinden isyanından iki üç hafta kadar önce Serez'de güvenlik güçleri yaptıkları eylemde bazı askerleri öldüren çeteyi

²⁰ Raporda Valinin özür dilemesi için Polis Komiserin kendisine gönderdiği de yazılmıştır (01 Mart 2014). http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/19001920/Bitol_1903/text.phtml?id=9097

²¹ *The English Press of the Ilinden-Preobrazhenie Uprising 1903*, Makedonski Nauçen Institut, Sofia, 1998, s. 87.

²² Draganof, *Makedonia and the Reforms*, Maxell, Watson and Viney Ltd., London, 1908, s. 22, 154-155.

²³ Nadine Lange-Akhund, *The Makedonia Question 1893-1908 from Western Sources*, East European Monographs, USA, 1998, 99.

²⁴ *The English Press.*, s. 179.

²⁵ (09 Ocak 2014) http://hansard.millbanksystems.com/commons/1903/mar/23/macedonian-reforms#S4V0119P0_19030323_HOC_117

takip ederken Bulgar köylerinde geniş miktarda silah ve dinamit ele geçirirler. Evlerinde yasadışı silah ve patlayıcı bulunan 100 civarında Bulgar sorgulanmak üzere Selanik'e sevk edilirler. Selanik Rus konsolosunun girişimiyle Rusya Sefareti Hariciye Nezaretine başvurarak, Selanik'te adli işlemlerin zaten ağır işlediği, sorgulanmak üzere mahkemeye sevk edilen Bulgarların bekletilmemesini talep eder. Sadaret, 17 Haziran 1903 tarihinde doğrudan Selanik Vilayetine "*mahkemenin süratlendirilerek şikâyata meydan verilmemesi*" talimatı verir.²⁶

Bulgaristan Hükümetinin Büyük Güçler'e verdiği 10 Ağustos 1903 tarihli Osmanlı güvenlik güçlerinin şikâyet edildiği memorandumda Lazo Daftçef adlı komite elebaşına resmi makamlarca örgütün silah depolarının yerini söyletmek için işkence yapıldığı iddiaları üzerine Rus ve İngiliz konsoloslarının Selanik'te komiteci ile görüştükleri ifade edilmektedir.²⁷

2 Ağustos 1903 günü başlatılan isyan sırasında Üsküp vilayetine bağlı Zilenkova istasyonunda dört Bulgar amelenin askerler tarafından "*tehevvür ve galeyân*" neticesi öldürülmesi üzerine Rusya konsolosu olayın faili olan askerlerin tutuklanarak divan-ı harbe verilmesini talep etmiştir. Kosova Valiliğinin Umum Müfettişliğe yazdığı konuya dair 8 Eylül 1903 tarihli yazının üzerinde sanık askerlerin tutuklanmalara ilişkin ilgili makamlara emir verildiği notu konulmuştur.²⁸ Ciddi bir isyanı bastırmakla meşgul iken dahi Osmanlı yetkili makamları Rus diplomatik misyonlarının taleplerini ciddiye alıp işlem yapma zorunluluğu duymuşlardır.

Dedeâğaç Mutasarrıfını 21 Nisan 1904 tarihinde ziyaret eden Rus konsolosu Edirne Hapishanesinden afla tahliye olan 14 Bulgar eylemcinin Dedeâğaç'ta zabıtaca niçin tutuklandıkları ve Edirne'ye adamlı olarak geri gönderildiğini sormuştur. Konsolos bu uygulamanın Osmanlı hükümetine karşı beslenen güvene uymayacağını ifade ile kendisine uygulama ile ilgili bilgi verilmesini talep etmiştir.²⁹ Mutasarrıf'ın doğrudan Mabeyne yazdığı jurnalde görüşmeyi Edirne Vilayeti ve Sadarete de rapor ettiğini belirtmesi ve şikâyete konu olan işlemin "*buraca ecanib arasında*" yoğun dedikoduya konu olacağını ifadesi konsolos nüfuzunun Osmanlı bürokrasi üzerindeki ağırlığına kanıt olarak görülebilir.

Makedon devrimci komitelerinin 1903 ilkbaharında masum sivillere yönelik Selanik'teki bombalama eylemlerini dahi "*dünyaya Makedonların gururla nasıl öleceklerini gösterdi*" diye alkışlayan Fransız yazar Victor

²⁶ BEO, 2094/157028, 21 Ra 1321.

²⁷ Draganof, *Makedonia and the Reforms*, s. 20.

²⁸ TFR 1 KV, 31/3058, 23 Ca 1321.

²⁹ Y PRK, 69/71, 07 S 1322.

Berard'ın³⁰ yazdığına göre 18 Mayıs 1903 tarihinde Manastır cezaevini gezen Rus Konsolosu Vali'den tutukluların neden hapisanede tutulduklarını bir amir edasıyla sorabilmektedir.³¹ Durumları sorulan tutukluların komite eylemcileri olduğu tahmin edilebilir.

Sayfa/Page | 204

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Rus diplomatik temsilcilerinin Osmanlı idaresine müdahaleleri sadece devrimci komite üyeleri ile sınırlanmış değildir. Adi bir cinayetten mahkûm olmuş Mila Lazarof adlı bir Bulgar'ın yargılama sürecinde usulsüzlük yapıldığı iddiası ile ilgili olarak Rus Sefaretinin Hariciye Nezaretine "muhtıra" verdiğini Sadaret'in 17 Eylül 1904 tarihli yazısından öğrenmekteyiz.³² . Gevgili kazasında işlenen bir cinayete ilgili olarak gözaltına alınan Hristo Klebeş adlı papaz için de yine Rus Sefareti'nin ilgili Osmanlı makamlarına başvuruda bulunduğu görülmektedir.³³

Bulgar sanıkların terör suçu olsun olmasın cezalarının affedilmesi veya hafifletilmesi için Osmanlı makamları nezdinde girişimde bulunan Rus konsoloslarının³⁴, diğer taraftan Bulgarlara karşı suç işleyen Osmanlı asker ve memurlarının cezalarının ağırlaştırılması için de vasita olarak görüldükleri anlaşılmaktadır. Nisan 1904'te Bulgarlara karşı suç işleyen bazı redif erlerinin daha ağır cezaya çarptırılması için Bulgarların Rusya'nın Üsküp Konsolosu A. K. Balyavey'e dilekçe verdikleri bilinmektedir.³⁵

Dönem boyunca incelediğimiz arşiv vesikalarında Osmanlı makamlarının Rus misyonlarının müdahalelerini kanıksadığı komitecilerle mücadelede hemen her şeyin Rus ve diğer konsoloslara bildirilmesinin prensip addedildiği izlenimi verecek kadar yaygın örnek bulunmaktadır. Bu çerçevede, Babıali komitecilerin ellerindeki silahları toplama kararını dahi diplomatik misyonların bilgisine sunma gereği duyabilmektedir.³⁶ Yine isyan bastırma sırasında suçlu görülenlerin yargılama sonuçlarının

³⁰ *Documents on the Struggle of Macedonian People for Independence and a Nation-State*, The University of "Cyril and Methodius", Skopje, 1985, s. 419.

³¹ Victor Berard, *Pro Macedonia*, Libraire Armand Colin, Paris, 1904, 1904, s. 77. Konsolosların cezaevi "ziyaretleri"nin 1905 yılında da devam ettiği anlaşılmaktadır (Draganof, *Makedonia and the Reforms*, s. 22, 179).

³² BEO, 2413/180929, 10 B 1322.

³³ Sadaret'in Hariciye Nezaretine 14 Aralık 1902 tarihli yazısı (BEO, 1963/147177, 14 N 1320).

³⁴ Rumeli'de yargılanan 11 Bulgarın aldığı cezalara itiraz eden konsoloslar cezayı düşürdüler (Draganof, *Makedonia and the Reforms*, s. 22, 154).

³⁵ Skvoznikov, "A. N., Makedonski Vopros Vo Vnesnei Politike Rossii v Naçele XX Veka", (1 Temmuz 2014) http://www.moscowia.su/images/konkurs_raboti/2006/3.5.doc.

³⁶ Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da.." s. 233.

kendisine bildirildiğini Manastır Rus Konsolosu'nun raporundan okunabilmektedir.³⁷

Komiteci Faaliyetlerine Karşı Resmi Makamlarda Rus Misyonları Faktörü

1900'lü yılların başlarında bölgede görev yapan bir Türk subayının gözlemlerine göre Rusya Makedonya'da Osmanlı idaresi aleyhinde yoğun bir faaliyet içerisinde: *"Kiliseler, köyler, çiftlikler hep Moskof parasıyla çalışan papas kıyafetli propagandacılarla dolmuştu. ...Türk'ü öldürmenin dini bir borç olduğu halka öğretilmekteydi"*.³⁸ Bu ortamda Bulgar çetecilerine karşı güvenlik güçlerinin mücadelesinde konsololar önemli bir engelleyici faktör rolü oynamış görünmektedir. Bu engelleyici rol Manastır Rus Konsolosunun *"öğretmenlerin ders yerine silah kullanma tekniklerini"* öğrettiklerini rapor ettiği³⁹ Bulgar eğitim kurumlarında da komitecilerin korunması şeklinde kendini göstermektedir. Zaten Makedonya'da dönem boyunca Bulgar çete faaliyetleri mektepler ve kiliselerle iç içe yürümüştür.⁴⁰ Bu çerçevede 1900 yılının başlarında Manastırda karşılaşılan bir olaya Rus konsolosluğunun müdahalesi ilgi çekicidir.⁴¹ Şehirde Bulgar Metropolitliğinin gözetiminde faaliyet gösteren idadiye Filibeli Dimitri İstefanof'un müdür olarak atandığı bildirilir. Metropolitlik, İstefanof'un öğretmenlik diplomasına sahip olduğunu ifade etse de elde bunu doğrulayacak bir belge olmadığından Manastır'da Osmanlı mülki makamları adı geçen şahsı göreve başlatmazlar. Bu ara yapılan tahkikatta İstefanof'un tutuklu bulunan *Bulgar Fesad Komitesi'*ne yardım topladığı, tayin edildiği Bulgar Mektebi öğretmenlerinden gizli bir örgüt kurduğu ve evinde silahlı Bulgar çetelerinin dokümanlarının bulunduğu anlaşılır.

Dimitri İstefanof'un evinin aranması için güvenlik güçlerine emir verilince Manastır Rus Konsolosu devreye girer. Konsolos evinin aranması istenilen kişinin Rusya tebaasından ve Rus ordusunun ihtiyat

³⁷ (1 Mart 2014) http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Bitol_1903/text.phtml?id=9097

³⁸ Külçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, s. 222.

³⁹ Konsolosun aynı günkü raporuna göre Makedonyadaki Bulgar ilkokulları öğretmenlerinin tamamı ve birçok lise öğretmeni çete faaliyetlerine de katılmaktadır (01 Mart 2014) http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Bitol_1903/text.phtml?id=9097

⁴⁰ Bulgar komitecilerinin elebaşları büyük çoğunlukla eğitimcilerdir. Esasen en önemli Bulgar komite organizasyonu VMRO (İç Makedonya Devrimci Örgütü)'nun altı kurucusundan dördü öğretmendir (Fikret Adanır, "The Macedonians in the Ottoman Empire, 1878-1912", s. 171). Örgütün öğretmenler tarafından kontrol edilmesi VMRO'nun 1905 Haziranında Selanik'te yaptığı bölge kongresinde eleştirilmiştir (*Documents on the Struggle of Macedonian*, s. 513).

⁴¹ BEO, 1633/122444, 27 Za 1318.

subaylarından olduğunu beyan ederek görevini yapmaya çalışan polis memuru Sadullah Efendiyi küfür ederek darp eder.⁴² Şüphelinin evinin aranması Rusya Konsolosu tarafından engellenmiş olur.⁴³ Dimitri İstefanof'un öğretmenlik formasyonuna ilişkin ibraz ettiği evrakın sahte olduğunun anlaşılmasıyla tayin edildiği Bulgar mektebindeki görevinden azli aylar sonra sağlanabilecektir.

Komitacıların Rumeli'de isyan başlatacaklarının gazetelerde dahi ilan edildiği, Selanik'te kanlı bombalamalarla olayların çıktığı bir dönemin hemen ertesinde Rusya Sefiri, diğer Büyük Güçler diplomatik misyon şefleri ile beraber Sultan'dan Babıalî'den terörist komitecilere karşı şiddetle muamele etmemesini talep etmişlerdir.⁴⁴

İlinden isyanından iki yıl sonra Manastır'da tanınmış Bulgar komiteci Alekso yakalanmış ve yargılama sonunda idama mahkûm olmuştur. Rus konsolosu beraberinde Avusturya konsolosu olduğu halde Valiye komitecinin idamı halinde bölgede büyük hadiseler çıkacağını ileri sürerek infazı engellemeye çalışmıştır.⁴⁵ Manastır Valisi Hazım [Ebubekir Hazım Tepeyran] 2 Eylül 1905 tarihinde doğrudan saraya çektiği telgrafında konsolosun girişimlerini anlatırken "*öteden beri Bulgarları her vechile tehviç etmekte*" olduğunu, idamdan sonra Vilayete gelen Rus konsolosunun tehditkâr bir şekilde Bulgarların infial içinde oldukları, büyük olayların çıkacağından bahsettiğini ve şehirdeki Osmanlı garnizonunun çıkacak olayları bastırmaya yeterli olup olamayacağını sormuştur. Rus konsolosunun iddiasının aksine komitecinin cenazesi şehir dışında defnedileceği kiliseye herhangi bir olay çıkmadan taşınmıştır. Manastır Valisinin kanaatine göre Rus konsolosunun girişimlerinin sebebi "*Bulgarlara bir sahabet göstermek*"ti.⁴⁶

Rus diplomatik misyonlarının hemen her seviyede idarenin işlerine sık sık müdahale ve baskıları mülki ve askeri bürokrasi de çoğu zaman

⁴² Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski mahalli memur, asker ve halka karşı tahkir edici muameleleriyle bilinen birisidir. 8 Ağustos 1903 günü görevi başındaki jandarma neferini kırbaçlamaya teşebbüs etmiş ve bu nobran davranışı sonucu olay yerinde vurularak öldürülmüştür (Hasip Saygılı, "1903 Makedonyasında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin Katli", *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2013, 39, s. 75-77).

⁴³ Dimitri İstefanof'un öğretmenlik formasyonuna ilişkin evrakının sahte olduğunun anlaşılmasıyla tayin edildiği Bulgar mektebindeki görevinden yaklaşık iki yıl sonra azli sağlanacaktır (DH MKT, 2531/55, 29 Ca 1319).

⁴⁴ Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da.", s. 231.

⁴⁵ DH ŞFR, 353/105, 30 A 1321

⁴⁶ Y PRK UM, 77/7, 12 B 1323. Valinin raporuna göre komiteci Alekso'nun idamından komitelere kerhen yardım etmek zorunda olan Bulgarlar dâhil yerli ve yabancı hemen herkes memnuniyet duymuştu.

karar alma ve uygulama hassasını neredeyse öldürmüştür.⁴⁷ Komitacı eylemlerinin yoğun bir şekilde sürdüğü bir dönemde Manastır Bulgar Metropolithanesi mahzeninde 2000 kadar tüfek ve cephanesi bulunduğu Vali tarafından rapor edildiğinde, Babialı diplomatik baskılardan ürkererek silah ve patlayıcılara el konulması için emir verememiş, Metropolitliğin gözetlenmesi gibi ürkek bir talimatla yetinmiştir.⁴⁸

Rumeli Vilayat-ı Şahanesi Müfettişi Umumisi Hüseyin Hilmi Paşa'nın İlinden isyanından birkaç hafta önce 5 Temmuz 1903 tarihinde Sadarete yazdığı raporda Selanik Vilayetinin Petriç ve Kosova Vilayetinin Radovişte kazalarına bağlı köylerde halkı ayaklanmaya davet için Bulgar komitelerinin evraklarının ele geçirildiği bildirmektedir. Müfettiş Paşa, isyan hazırlığındaki çok sayıda elebaşının "tevkif ve mücazaları lazım gelirse de" konsoloslukların muhtemel baskıları yüzünden tutuklamaların yapılmadığını beyan etmektedir.⁴⁹

Rusya'nın Manastır Konsolosu Aleksandır Rostkovski öldürülmeden kısa bir zaman önce, 27 Temmuz 1903 günü Pirlepe'nin Dopçine Manastırını ziyareti sırasında muhtemelen devrimci komitelerin kışkırtması ile Bulgarlar Osmanlı Redif birliğine ateş açmış ve askerleri taşlamışlardır.⁵⁰ Komiteler Rus konsoloslarının bölgede bulunuşlarını kendi gayelerine hizmet edecek gerilimin yaratılması için fırsat olarak görmüşlerdir. İlinden isyanının bastırılmak üzere olduğu sırada Florina yakınlarında bir çatışmada ölü ele geçirilen Stephan Petref adlı komite ele başlarından birisinin üzerinde çıkan evrakta sivil halk isyana çağrılırken "halk silahlarını teslim ederse konsolosların bundan memnun kalmayacakları"⁵¹ iddiası isyancı komitecilerde yabancı diplomatik misyon temsilcilerinin kendi gayeleri için nasıl görüldüğünü açıklamaktadır.

Diğer taraftan 1902 yılında Şıpka muharebesinin yıldönümünde yapılan törenlere Rusya'dan eski muharipler katılmış, Kont İgnatiyef de bir konuşma yapmıştır. Çar bu vesile ile Makedonya muhacirlerine 10.000 ruble yardım göndermiştir. Bu durum Rusya'nın yardımıyla Bulgarlarda Ayestafanos Andlaşmasının ihya edileceği ümidi yaratmıştır.⁵²

⁴⁷ Umumi Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa'nın kendisi de 1897'de Adana Valisiyken zararlı faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen bir konsolosa işlem yaptığından dolayı ilgili konsolosluktan gidip özür dilemediği için görevinden azledilmişti (Aydın, "Hüseyin Hilmi Paşa", s. 550).

⁴⁸ Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da.", s. 232-233.

⁴⁹ BEO, 2108/158040, 10 R 1321.

⁵⁰ DH MKT, 743/3, 02 06 1321.

⁵¹ *The Times*, 10 Ekim 1903, aktaran *The English Press...*, s. 304.

⁵² Mercia Macdermott, *Freedom or Death The Life of Gotse Delchev*, The Journeyman Press, London, 1978, s. 322.

Bölgedeki komitecilere karşı Rus diplomatik temsilcilerinin desteklerinin de moral destek ve motivasyonla sınırlı kalmadığı yönünde duyular bilinmektedir. Osmanlı arşiv belgelerine göre 1903 yılı başlarında Bulgaristan'daki Rus konsolosluklarının Dobniçe'deki Bulgar firarilerine bizzat kavasları gözetiminde 700 çift çarık ve gocuk yardımında buldukları rapor edilmiştir.⁵³ Ancak sözkonusu yardım Sofya'daki Bulgaristan Komiseri tarafından doğrulanamamıştır. Fakat diğer taraftan 10 Şubat 1903 tarihli Morning Leader adlı gazetede Rusya'nın Bulgaristan nezdindeki diplomatik memuru (diplomatic agent) Bahmetiev'in eşinin hudutta 15 Makedonya firarisine giyecek ve gıda yardımı yaptığının tespit edildiğini ve yardımı alanların yakalanarak iç Bulgaristan'a sürgüne yollandığı belirtilmektedir.⁵⁴

Ayrıca İinden isyanı sırasında Rusya'dan bir kısmı emekli ve muvazzaf subay olan gönüllülerin devrimci komitelerin yanında Osmanlı rejimine karşı savaşmak üzere geldikleri bilinmektedir.⁵⁵ Yine isyan sonucu Bulgaristan'a sığınan mülteciler için Rusya'da yardım kampanyaları düzenlenmiştir.⁵⁶ 30 Aralık 1902 tarihli bir Fransız diplomatik raporuna göre yine Madam Bahmetiev'in Rila manastırı çevresindeki Makedonya firarilerinin kamplarını ziyareti sonucu Osmanlı rejimini suçlayan bir rapor yazdığı anlaşılmaktadır.⁵⁷ Madam Bahmetiev'in Bulgar gazetelerine ayrıca kendisinin gidip gördüğünü hudutlardan Makedonya'ya geçiş olmadığı yönünde beyanat verdiği de bilinmektedir.⁵⁸

Yine Slav Komitelerinin Makedonya'da ayaklanmacılara yardım göndermeleri yanında Rus gazetelerinin "*Türk vilayetlerine*" özel muhabirler göndererek kamuoyunu harekete geçirecek haber akışı sağladıkları da bilinmektedir.⁵⁹ Diğer taraftan VMRO'nun birçok üyesinin Rus payitahtında kendilerine güvenli bir sığınak bulması⁶⁰ da Rusya'nın komitecilere sağladığı destekler arasında sayılmalıdır.

⁵³ A MTZ (04) DH 87/88, 11 06 1320 ve A MTZ (04) 88/97, 20 11 1320.

⁵⁴ *The English Press...*, s. 27.

⁵⁵ <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/serb.html> sayfasında Boris Tagayev tarafından 1903-1904 yıllarında Ruskii Vestnik dergisinde bu gönüllülere ilişkin yayınlanan "*Rus Gönüllülerin Makedonya Anıları*" yedi bölümlük dizi yazısı mevcuttur.

⁵⁶ A. N. Sokvoznikov, "Makedonski Vopros.."

⁵⁷ *Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine 1902*, Ministere des Affaires Etrangeres, Paris, 1903, s. 59.

⁵⁸ Kuneralp-Tokay, *Ottoman Diplomatic Documents-1* s. 303.

⁵⁹ *Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine 1902*, s. 46.

⁶⁰ Andrew Rossos, *Macedonia and the Makedonians- A History*, Hoover Institution Press, California, 2008, s. 96.

Komiteciler ve Destekçilerine Aflar

Bu makaleye konu olan dönem boyunca Osmanlı makamları terör eylemlerine karışan sanıkların affedilmeleri yönünde ağır diplomatik baskılarla karşı karşıya kalmışlardır. Terör faaliyetlerine katılanlardan sağ ele geçirilenler için konsolosluklar devreye girmeye hazır bekler olmuşlardır.

İlinden isyanının habercisi sayılabilecek Nisan ayındaki Selanik bombalama eylemlerinden *Quadalquivir* adlı Fransız yolcu vapuruna bomba koyarak batıran Bulgar öğretmen Yorgi'nin mahkeme tarafından idama mahkûm edilmesine rağmen Sultan Abdülhamid tarafından affedilmesi⁶¹ de affin bu dönemde nasıl kullanıldığını göstermektedir.

1902 yılında İştîp kazası kırsalında çetecilerle Osmanlı güvenlik kuvvetleri arasında çıkan çatışmada bir yüzbaşı, bir mülazım, iki çavuş ve bazı neferler hayatlarını kaybederler. Çeteciler sağ olarak ele geçirilir ve yargılanırlar. Hadiseden dolayı hüküm giyen 10 mahkûmun affedilmesi için Rusya Sefareti diplomatik girişimde bulunur. Bu girişim üzerine Padişah iradesiyle önce konu Meclis-i Has-ı Vükela'da tetkik edilir. Konuya ilişkin Kosova İstinaf Mahkemesi Savcılığı'nın 9 Şubat 1904 tarihli raporu görev başındaki resmi güvenlik güçlerini öldürmüş olan eylemcilerle ilgili af talebinin Osmanlı idari makamlarınca nasıl dikkate alındığını göstermektedir.⁶² Rusya'nın af talebinin nasıl sonuçlandığı konusunda arşiv evrakında ipucu bulunmuyor. Ancak mevcut evrak Rusya'nın taleplerinin mümkün olduğunca yerine getirilmesi yönünde Osmanlı yetkililerinde bir kanaat olduğu izlenimi doğurmaktadır.

Mahkeme ve idareye nüfuz edilerek sağlanan münferit aflar dışında, diplomatik "*tavsiyeler*"le de toplu afların çıkarıldığı görülmektedir. Bu çerçevede 1903 yılı Martında yürürlüğe konulan Avusturya-Rusya reform programı gereği siyasi tutuklular için af ilan edilmiştir.⁶³ Dönemle ilgili yapılan çalışmalarda yaklaşık 2000 tutuklu veya hükümlünün tahliye edildiği kaydedilmektedir.⁶⁴ Bu çerçevede Manastır Rus Konsolosunun 21 Mart 1903 tarihli raporuna göre Viyana programı da denilen Avusturya-Rusya reform programı şartlarından olan afla sadece Manastır vilayeti hapishanelerinden 506 "*siyasi tutuklu*" tahliye edilmiştir. Konsolos henüz

⁶¹ Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da..", s. 218.

⁶² TFR 1 KV, 51/5026, 23 Za 1321.

⁶³ *British Documents on the Origins of the War 1898-1915, Vol 5, The Near East The Macedonian Problem and the Annexion of Bosnia 1903-9*, H. M. Stationery Office, 1928, s. 53.

⁶⁴ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi*, çev. İhsan Catay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, s. 179.

daha tahliye edilmemiş üç-beş kişinin de serbest bırakılması için sefaretin girişimde bulunmasını rica etmektedir.⁶⁵ Afla serbest bırakılanların azımsanmayacak bir bölümünün silahlı komite eylemlerine tekrar katıldıkları bilinmektedir. Muhtemelen bu gerekçeyle İngiltere Selanik Konsolosu Biliotti komitecilerin affedilmesinin “*acınacak bir hata*” olduğu görüşündedir.⁶⁶

Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin katlinden sonra Rusya'nın İğneada açıklarına donanma göndererek Osmanlı Devletine ultiimatı verdiği bilinmektedir. Bu ultiimatın bir maddesinin de tutuklu bulunan bütün Makedonyalıların derhal serbest bırakılması olduğu ileri sürülmektedir.⁶⁷ Silahlı bir ayaklanma ile baş etmeye çalışan Babıali'nin bu talebinin idareyi ne kadar bunalttığı tahmin edilebilir.

İlinden isyanının bastırılmasından sonra da 6 Ocak 1904 tarihinde çıkarılan umumi afla bazı istisnalar dışında işledikleri cürümlerden ötürü mahkûm, tutuklu ve firariler affedilmiştir.⁶⁸

Yaptırım gücü tükenen Osmanlı Devleti, 1896 kanlı Osmanlı Bankası baskını ve 1905 Yıldız bombalı suikastı gibi Sultan'ın şahsına yönelmiş ve onlarca kişinin ölümüne sebep olmuş teröristler için dahi affa başvurmuştur. Genellikle Büyük Güçlerin baskılarıyla ilan edilen aflar büyük oranda aksi sonuçlar doğurmuştur. Ancak af müessesesi sadece büyük devletlerin zorlamasıyla olmuş değildir. 8 Nisan 1904 tarihinde hukuken imparatorluğa bağlı bir prenslik statüsünde bulunan Bulgaristan ile teröristlerin hudut geçişlerine mani olunmak üzere yapılmış bir anlaşmada da çetecilik faaliyetlerinden dolayı tüm sürgün ve tutuklu ve “*siyasi tutuklular*”ın affedilerek serbest bırakılacağı hükme bağlanmıştır.⁶⁹

Komiteci eylemleri sürmesine rağmen Osmanlı idaresi 13 Nisan 1904'ten itibaren suç işlememiş ve kaçak durumda olan eylemciler için Temmuz ayında af ilan etmiştir. Bu eylemcilerin teslim oldukları takdirde Bulgaristan veya Şarki Rumeli ahalisinden iseler memleketlerine güvenlikle gönderilecekleri garantisi de verilmiştir.⁷⁰

⁶⁵ (1 Mart 2014) http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Bitol_1903/text.phtml?id=9097

⁶⁶ V. Colocotronis, V, *La Macedoine et L'Hellenisme*, Berger-Levrault Editeurs, Paris, 1919, s. 575.

⁶⁷ Victor Berard, *Pro Macedonia*, s. 77.

⁶⁸ Aydın, “Arşiv Belgeleriyle Makedonya’da..”, s. 229-230.

⁶⁹ Sinan Kuneralp, *Recueil des Traités, Conventions, Protocoles, Arrangements et Déclarations Signés Entre L'Empire Ottoman et Les Puissances Etrangères 1903-1922, Vol. 1 1903-1916*, The Isis Press, İstanbul, 2000, s. 35.

⁷⁰ *Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine 1903-1905*, Ministère des Affaires Etrangères, Paris, 1907, s. 104.

Komitelerin “Zamansız” Ayaklanmasına Rusya Freni

Rusya 1897 yılında diğer Büyük Güçlerin de tasvibi ile Avusturya-Macaristan ile Balkanlarda statükonun değişmeyeceği yönünde bir anlaşma yapmıştır. Bulgaristan'ın tahriki ile çıkarılan Cuma-yı Bâlâ isyanının 1902 sonbaharında bastırılmasından sonra Rus Hariciye Nazırı Sofya ve Belgradı da ziyaret ederek Bulgaristan'ı Makedonya komiteleri ile araya mesafe koymaya ve Türk sınırında tedbir almaya zorlamıştır. Bu kapsamda Hariciye Nazırı Petersburg'daki Osmanlı Büyükelçisine Balkanlarda, “statüko, barış ve sükuneti korumaya kararlı” olduklarını beyan etmiştir.⁷¹ Rus baskısıyla Bulgaristan komitelere karşı bazı tedbirler almak zorunda kalmıştır.⁷² Bulgar Hükümeti 1903 Martı başında Makedonyadaki etkili kişilere tekrar Osmanlı idaresine karşı gelinmemesi uyarısında bulunmuştur.⁷³

Rus Hükümetinin resmi görüşlerini yansıtan *Messenger Officiel*'de Rumeli reformlarıyla ilgili bildiriye üslup bu politikanın ipuçlarını göstermektedir. Bildiriye göre Balkan ülkeleri Rusya'nın büyük fedakârlıklarla⁷⁴ bölgede yürüttüğü girişimlere güvenebilirler. Ancak Slavlar, kendi hayırlarına ilerlemeleri için Rusya'nın verdiği akıl öğütlere uymayıp Balkanlarda kurulu düzeni “şiddet ve devrimci yöntemlerle sarsmaya çalışırlarsa Rusya tek bir evladının bir damla kanını ve en küçük fedakârlığı göze almayacaktır”.⁷⁵ Rusya 1878 yılından beri hemen her vasıta ile kışkırttığı Slavları 1900'lü yılların başından itibaren kendisi Uzak-Doğu'da Japonya ile savaşa hazırlandığından şimdilik harekete geçmekten alıkoymaya çabalamaktadır.⁷⁶

Rus makamları ele aldığımız zaman aralığında Osmanlı idaresinin atacağı reform adımlarını engellemeye yönelik komite eylemlerini Balkan

⁷¹ Kunalp-Tokay, *Ottoman Diplomatic Documents-1*, s. 299.

⁷² İngiliz diplomatik belgelerine göre Mart 1903 sonlarında Rusya dışında Avusturya ve İtalya da Bulgaristan'a Sofyadaki diplomatik ajanları aracılığıyla komitecileri desteklememeleri için “tekid-i ihtarat” etmiştir. İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisinin Londra'ya yolladığı 20 Mayıs 1903 tarihli raporunda da Bulgaristan'ın komiteleri teşvik etmemeye icbar edilmesi kanaati ifade edilmiştir (Y EE, 1/9, 10 Z 1321, Blue Book, 1904, No. 1. Turkey'den çeviri).

⁷³ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, s. 177.

⁷⁴ 1877-1878 Osmanlı savaşının Çarlığa 100 milyon Sterlin ve 100 bin cana mal olması Slavlar için Rusya'nın gösterdiği bir fedakârlık olarak görülmüştür (Slobadan G. Markovich, *British Perceptions of Serbia and the Balkans 1903-1906*, Dialogue Association, Paris, 2001, s. 42).

⁷⁵ *Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine Janvier-Fevrier 1903*, Ministere des Affaires Etrangères, Paris, 1903, s. 15.

⁷⁶ Bulgar komiteleri yanlısı bir kaynağa göre Slavları 25 yıldır Osmanlı idaresine karşı başkaldırmaya çağıran Rusya şimdi (1903) meşru hükümdar Sultan Abdülhamid'e itaate çağırılmaktadır (Victor Berard, *Pro Macedonia*, s. 58-59).

Hristiyanlarının çıkarına olmayacağı düşüncesini ifade etmekte sakınca görmemiştir.⁷⁷

Sayfa/Page | 212

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Diğer taraftan Makedonya meselesinin görüşüldüğü Lordlar Kamarasının 13 Mart 1903 günkü oturumunda Lord Newton Bulgar Hükümeti'nin devrimci komitelere karşı aldığı tedbirlerin zevahiri kurtarmaya yönelik olduğunu esasta bir şey değişmediğini söylemektedir. Lord Newton'a göre komitelerin elebaşları çoklukla zaten emekli subaylardır ve bazı olaylarda Bulgar subay üniforması giymişlerdir. Zaten komitelerin silahları Bulgar ordusundan sağlanmaktadır. Komitelerin propaganda literatürü etkin bir şekilde merkezlerinin bulunduğu Sofya'da basılmaktadır.⁷⁸

Esasen Bulgar diplomatı Natçeviç'e göre Bulgar Başbakanı Petrof bizzat Makedonya'da çete hareketinin baş mimarıdır. Bulgaristan Harbiye Nazırı Savov'un kanaatinde de *"Başbakanda komitecilik fikri bir takıntıdır. Komitelerle yatar, komitelerle kalkar"*⁷⁹

Osmanlı arşiv malzemesine dayalı olarak yapılan bir çalışmada da Makedonya meselesinde bir *"fesad yuvası"* haline gelen Bulgaristan'ın, bir taraftan teşkil ettiği komiteleri Makedonya'ya gönderirken, diğer taraftan da, bu komitecilere karşı tedbirler alıyormuş gibi görünmeye çalıştığı değerlendirilmiştir.⁸⁰

Bulgaristan'da diplomatik ajan olarak bulunan Bahmetiev, Boris Sarofof adlı komite elebaşına komitecilerin şantaj, tehdit gibi vasıtalarla para toplama yöntemleri konusunda uyarılmıştır. Konuya dair yazılan bir monografide Sarofof'un anılarına atfen Rus diplomatik temsilci *"Çok ileri gittiniz. Makedonya meselesinin anahtarı Petersburg'dadır. Etraftan tehditle para almalar ne oluyor? Bu durum Avrupa'da ve Rusya'da kötü izlenim yaratır. Şimdi bir şeylere başlarsanız, Rusya Uzak Doğu ile meşgul olduğundan bunun size hayrı olmayacaktır"*⁸¹ tarzında ikazda bulunmuştur.

1903 Baharında İlinden isyanının hazırlıkları sürdürülürken Boris Sarafof ve dokuz Bulgar komitecisinin Büyük Güçlerin dikkatini çekmek

⁷⁷ Neocles Kasasis, *L'Hellenisme et la Macedoine*, Imprimerie de la Renaissance Latine, Paris, 1903, s. 52.

⁷⁸ (19 Haziran 2014) <http://hansard.millbanksystems.com/lords/1903/mar/13/affairs-in-macedonia>

⁷⁹ V. Colocotronis, V, *La Macedoine et L'Hellenisme*, s. 568-569.

⁸⁰ Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da..", s. 222.

⁸¹ Macdermott, *Freedom or Death*, s. 242.

için eylem kararı aldıkları bilinmektedir.⁸² Bu kararlara göre Selanik ve İstanbul'da bombalamalar yapılacak, bu eylemler de Avrupa müdahalesini sağlamazsa Avrupa'dan intikam almak için Avrupaya farelerle veba mikrobu yayacaklardır.⁸³ Bulgar Komitecilerin kararlarını okuduğu raporun arkasına Rus Çarı II. Nikola "Bu tarz intikam metodları tasarlayanlar köpekler gibi itlaf edilmeli." notunu yazacaktır.

Rusya'nın karşı çıkmasına rağmen ayaklanma öncesi Avrupa müdahalesini tetikleyecek bombalı eylem arzusu⁸⁴ Bulgarlar arasında marjinal bir görüş değildir. Daily News'ın Şarkî Rumeli Pazarcık Pazarcık muhabirinin 31 Mayıs 1903 tarihinde yazdığına göre "Avrupa bizi

⁸² V. İ. Kosik, Makedonija Problemi İstorii i Kulturi, (25 Kasım 2012)

http://www.promacedonia.org/is_ran/is_ran_6.html

⁸³ Boris Sarafof ve bombalama eylemleri kararı alan komitecilerin kararlarının diplomatik çevreler dışında da yankı bulduğu anlaşılmaktadır. 13 Nisan 1903 tarihli Daily News gazetesi Selanik'te Bulgarlar'ın kamu binalarına saldıracakları ve bazı konsolosluklara saldırıyı görüştükleri ve şehirde saldırılara karşı ilave güvenlik tedbirleri alındığını yazmaktadır. (*The English Press.*, s. 44).

⁸⁴ Diğer taraftan İngiltere ve ABD'de komitecileri ve eylemlerini sempatiyle haber yapan basın mensupları ve politikacılar yanında Bulgar komitecilerinin niyetlerinin bir kısım siyasetçi ve diplomatlar tarafından da isabetle görüldüğünün örnekleri de bilinmektedir. Bu çerçevede 13 Mart 1903 günü Lordlar Kamarasında konuşan Lord Newton Makedonya'daki olaylarda vebalin daha ziyade komitecilerde olduğundan bahisle "komitecilerin hedefi ülke halkının durumunu iyileştirme değildir. Fakat vaziyeti Avrupa güçlerinin müdahale edeceği ve sonunda Makedonya'nın özerkliğine veya diğer ülkeler tarafından paylaşılacak bir hale getirmektir" demiştir [(03 Ağustos 2014) <http://hansard.millbanksystems.com/lords/1903/mar/13/affairs-in-macedonia>]. İstanbul'daki İngiltere Büyükelçisi O'Conor'un Selanik konsolosluğuna atfen Londra'ya gönderdiği 2 Mayıs 1903 tarihli rapora göre "çeteler ahali-yi İslamiyeye karşı taarruzat ve tecavüzat vakalarını" artırmışlardır (Y EE, 1/9, 10 Z 1321, Blue Book, 1904, No. 1. Turkey'den çeviri). Selanik İngiliz Konsolosu Biliotti'ye göre Rumeli'de güvenliğin olmayışından geniş ölçüde şimdi bundan şikâyet edenler sorumludur, "kendileri için adalet isteyenler masum kadın ve çocuklar da dâhil olmak üzere en iğrenç cinayetleri işlemektedirler" (V. Colocotronis, V, *La Macedoine et L'Hellenisme*, s. 570).

ABD'nin Selanik Konsolosluk memuru Lazarro'nun Büyükelçiliğe 13 Ağustos 1903 tarihli raporuna göre Bulgarların Selanik'te Türk camilerine bomba atarak Hristiyanların katliamını başlatacak bir provakasyon yapacakları konuşulmaktadır. ABD İstanbul Büyükelçisi Leishman iki gün sonra Washington'a gönderdiği raporda komitelerin Müslüman nüfusun zirai ürünlerini ve köylerini yakma, köprü ve kamu binalarını havaya uçurma, kadın ve çocuklar dâhil yüzlerce kişiyi katletme gibi eylemlerine rağmen Türklerin takdire şayan bir sabır ve tahammül gösterdikleri ifade edilmiştir. Büyükelçiye göre komiteci eylemlerine gösterilen sabır ve tahammülün sebebi Müslüman nüfusun Bulgarlara karşı girişeceği katliam ve bunun sonucunda Avrupa müdahalesinin gerçekleşmesi korkusudur. İlinden isyanının ikinci ayında 8 Eylül 1903 tarihinde yine Büyükelçi Leishman başkentine yazdığı raporda Bulgarların Türkleri büyük katliama sürüklemek için barbarca eylemlerinin Türklerin sabrını taşıyacağı endişesinin yaygınlığını dile getirmiştir (*Papers Relating to Foreign Relations of The United States*, Government Printing Office, Washington, 1904, s. 762, 764).

kurtarmak için para çantaları tehlikede değilse hiçbir şey yapmayacaktır. Biz para çantalarını havaya uçuracağız. Türkler için özürler ürettikleri raporları yazma dışında bir şey yapılmayan konsolosluk ve büyükelçilik binalarını havaya uçuracağız” düşüncesi eğitilmiş ve aydın Bulgarlardan da ucuz ve kaba müşterilerin gittiği lokanta müşterilerine kadar her kesimde sıkça dile getirilmektedir.⁸⁵

Sayfa/Page | 214

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Daha ötesi planlanan isyanı başlatan VMRO, Büyük Güçlere gönderdiği beyannamede “Avrupa müdahalesini sağlamak için ayaklanma zorunda kaldıklarını” kan dökülmesine son verme ve kötülükleri ortadan kaldırma amacıyla dış müdahalenin tek yol olarak kaldığını ifade etmiştir.⁸⁶ Dahası 1 Eylül 1903 tarihli Daily News gazetesine göre isyan sürerken Filibe’de toplanan VMRO liderleri bir İngiliz konsolosu veya gazeteciyi öldürme ile Manastır’da Amerikan Misyoner binasını dinamitlemeye karar vermişler, bu eylemlerin Avrupa ve Amerika kamuoyunu Makedonya’ya müdahale için harekete geçireceğini⁸⁷ ümit etmişlerdir⁸⁸

Diğer taraftan komitecilerin isyanının sönmeye yüz tuttuğu bir dönemde Manastır Rus Konsolosu, sonucu komitecilerin başarısızlığı yanında Avrupa müdahalesi ümidinin gerçekleşmemiş olmasına bağlamıştır.⁸⁹

Rumeli’de İlinden isyanı büyük isyan başladığında Rusya’nın Osmanlı Devleti’nin bu isyanı bir an evvel bastırmasını kendi çıkarlarına uygun gördüğü anlaşılmaktadır. Sultan Abdülhamid’in Rusya Büyükelçisi Zinoviyev’den resmi diplomatik kanallar dışında bilgi almakta olduğu yakın adamlarından Orman ve Maadin Nazırı Selim Melhame Paşa’nın 16 Ağustos 1903 günü verdiği rapora göre Rusya Osmanlı Devleti’nin eylemleri yoğunlaşan “Bulgar eşkiyasının bir an evvel mahvı” için gerekenlerin

⁸⁵ *The English Press.*, s. 73.

⁸⁶ *Documents on the Struggle of Macedonian*, s. 434.

⁸⁷ Hakikaten dış kamuoyu tehdit ve şantaj maksatlı komitecilerin eylemlerini bir tanıtım ve teşvik kampanyası haline getirmekte moral sakınca görmemiştir. 1901 yılında komiteciler tarafından “kaçırılan” gazeteci Miss Stone 50.000 lira fidye verilerek kurtarıldıktan sonra ülkesinde komitecilerin propaganda figürü olmuştur(Mahir Aydın, “Makedonya Meselesi ve Amerikalı Rahibenin Kaçırılması”, *Osmanlı Araştırmaları*, XIII, 1998, s. 239-258). Yine Miss Stone’un ile beraber kaçırılan Katerina Stephanova Tsilka’nın erkek kardeşi de 1903 yılında kurulan komiteci hedeflerine hizmet eden “Bulgaro-American Macedonian Committee” başkanlığını yapacaktır(Trendafil Mitev, *The United States of America and Macedonia 1834-1945*, Macedonian Scientific Ins., Sofia, 1999, s. 16).

⁸⁸ *The English Press.*, s. 184.

⁸⁹ (01 Mart 2014 http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Bitol_1903/text.phtml?id=9097)

yapılmasını tavsiye etmektedir.⁹⁰ İsyân sürerken Petersburg Sefareti tarafından 21 Ağustos 1903 tarihinde Rusya Hariciye Nazırı Kont Lamdsorf'un İstanbul'a aktarılan mesajı da İstanbul'daki Rus Büyükelçisinin ifadeleriyle⁹¹ uyum içindedir.⁹² Hariciye Nazırı, nezdindeki Osmanlı Büyükelçisine, Bulgar Hükümetini isyancı çetelere asla yardım etmemeleri yönünde ikaz ettiklerini ve Bulgar Başbakanının "*fesad komitelerinin tahrikât-ı mücrimanesini bilcümle vesait ile men etme*" kesin kararında olduğunu beyan etmiştir. Nazır ayrıca Rumeli vilayetlerindeki "*mevcut hal-i hazıra nihayet vermek üzere tedabir-i şedide ve müessireye tevessül ile Bulgar fesedesine karşı son derece şiddetle hareket buyurmasını*" Osmanlı Hükümetine tavsiye etmiştir. Rus Hariciye Bakanı ayrıca Makedonya'daki halka bir beyanname yayınlanarak suçsuz insanlara dokunulmayacağı fakat eylemcilerin şiddetle cezalandırılacağı ilan edilmesini de salık vermiştir. Kont Lamdsorf'un ilan tavsiyesi teşkil edilen Meclis-i Mahsus'da sadrazam ve nazırların imzalarıyla kabul edilmiş ve bir ilanname hazırlanmıştır.

Bölgede dört ay içinde iki konsolosu Osmanlı askerlerince öldürülen Rusya'nın isyan karşısında İstanbul'a açık destek verdiği görülmektedir. Hatta son öldürülen Manastır Konsolosu dolayısıyla İğneada açıklarına yollanan donanmasının geri çekilmesinin Almanya tarafından da Osmanlı Devletinin isyanı bastırmasına Rusya'nın desteği olarak algılandığı anlaşılmaktadır.⁹³

Rus Politikasına Komiteci Tepkileri

1903 yılı başından itibaren Rumeli'deki Rus konsoloslarının Bulgar komitecileri tarafından öldürülecekleri yönünde haberlerin yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Mitroviçe Rus Konsolosu'nun reformlara şiddetle reaksiyon gösteren Arnavutların tahriki ile bir asker tarafından

⁹⁰ İ HUS, 108/100, 29 Ca 1321 ve Y PRK OMZ, 3/37, 22 Ca 1321. Büyükelçi'nin telgraf raporuna göre Rus Sefiri ayrıca padişaha bir an evvel Rumeli'ye muktedir bir komutanı Umum Kumandan olarak tayin etmesini salık vermektedir. İstanbul'daki Almanya Büyükelçisi de Sultan Abdülhamid'e Rumeli'de dirayetli bir generalin bulunmadığını söylemiştir (*Documents on the Struggle of Macedonian*, s. 450).

⁹¹ Anılan dönemde Rus Büyükelçisi Zinoviyev'in Sultan'a Rumeli'deki "*birçok cinayetin ve tecavüzün sebebi olan komitelerin*" tasfiye edilmesinde ısrar ettiği aynı dönemde Atina'da yazılan bir eserde de ifade edilmiştir (M G Miloievitch, *La Turquie d'Europe et le Probleme de la Macedoine et de la Vielle Serbie*, Universite de Paris, Paris, 1905, s. 138). Ayrıca bkz. Macdermott, *Freedom or Death*, s. 243.

⁹² İ DH, 1413/24, 02 C 1321.

⁹³ Osmanlı Berlin Büyükelçisinin Hariciye Nezaretine 26 Ağustos 1903 tarihli raporu (Kuneralp-Tokay, *Ottoman Diplomatic Documents-1*, s. 436).

vurulmasından⁹⁴ sonra yerine atanan Maşkof'a Bulgar komiteleri tarafından suikast yapılacağı haberleri üzerine güvenlik tedbirlerinin artırıldığı anlaşılmaktadır.⁹⁵ Bu çerçevede Osmanlı İmparatorluğunun Bulgaristan Komiseri kendisine Sofya'daki Rus diplomatik temsilcisi tarafından dokuz Bulgar subayının Rumeli'deki Rus konsoloslarını öldürmek üzere harekete geçtikleri ihbarının yapıldığını İstanbul'a rapor etmiştir.⁹⁶ Bu rapor üzerine çeşitli kademelerde tedbirler alınmıştır.

Diğer taraftan Filibe Fransız Konsolosu 6 Mayıs 1903 tarihinde komitelerin davalarında kendileri terk eden Rusya'ya tepkilerini İstanbul'da sefarete bomba atarak göstermeye karar verdiklerini rapor etmiştir.⁹⁷

Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'nın 21 Mayıs 1903 tarihli yazısına göre de Bulgar çetecilerinin İstanbul'da Rusya Sefirine karşı suikast girişiminde bulunacakları duyumu üzerine Dahiliye Nezaretine tebliğatta bulunulmuş, Zabtiye Nezareti ile Beyoğlu Mutasarrıflığının müteyakkız bulunarak gereken tedbirleri alması talimatı verilmiştir.⁹⁸

Rumeli'deki konsoloslukların bölgede ziyaretleri esnasında refakatlerine güvenlikleri için emniyet müfrezeleri verildiği anlaşılmaktadır. Üsküp Valisi ve Komutanının 18 Haziran 1903 tarihli yazısına göre, Köprülü ve İstip taraflarında dolaşan konsoloslara bir mülazım komutasında 25 kişilik süvari müfrezesi tefrik edildiği anlaşılmaktadır.⁹⁹ Emniyet tedbirlerinin suikast girişimi duyularından sonra artırıldığı görülmektedir. Rus konsoloslarının güvenlikleri için Mitroviçe'deki 18. Fırkaya bağlı "Konsolos Muhafaza Zabıtlığı" ihdas edildiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁰

Reformlar Süreken

Komitelerin başlattıkları İlinden isyanının bastırılmasından sonra Rusya ve Avusturya Babıali'ye Mürzteg Programı¹⁰¹ adını taşıyan reform paketini kabul ettirdiler. Buna göre Hüseyin Hilmi Paşa'nın maiyetine

⁹⁴ Hasip Saygılı, "Sultan II. Abdülhamid'in Meşruiyet Krizi: 1903'te Mitroviçe'de İlk Rus Konsolosu Grigori Şerbina'nın Öldürülmesi, *Hacettepe Türkiyat Araştırmaları*, Bahar 2014, 20, s. 163-191.

⁹⁵ BEO, 2047/153467, 20 M 1321.

⁹⁶ Y A HUS, 446/111, 24 M 1321.

⁹⁷ (31 Temmuz 2013) <http://www.macedonian-heritage.gr/OfficialDocuments/events.html#24>

⁹⁸ İ HUS, 105/79, 23 S 1321

⁹⁹ TFR 1 A, 5/407, 17 04 1321.

¹⁰⁰ Y MTV, 279/17, 4 Ş 1323.

¹⁰¹ *British Documents..*, s. 65-66.

Rusya ve Avusturya'dan iki sivil yetkili (civil agent) tayin edildi. Jandarma ve idari yapıda düzenlemeler yapıldı.

Reform çabalarına devam ederken komite faaliyetleri de devam etti. Makedonya'da Bulgar komiteleri popülerliğini kaybetmesine rağmen komiteler Osmanlı Takip Müfrezeleri ve birbirleriyle çatışmaya devam ettiler. Bölgeyle ilgili Fransız diplomatik yazışmaları 1903 yılından sonraki yıllarda da komiteci eylemlerinin devam ettiğinin ayrıntılı raporlarını vermektedir.¹⁰² Avusturya-Macaristan'ın Manastır Konsolos Vekili de 1904 yılı sonu itibarıyla bölgede Bulgar, Sırp ve Yunan çetelerinin birbirleriyle ve Osmanlı Devleti ile çatışmaya devam ettiğini yazmıştır.¹⁰³ Yine bölgede görev yapan bir subayın ifadesine göre 1906-1907 yıllarında sadece Manastır vilayetinde 314 çeteci öldürülmüştür.¹⁰⁴ İngiliz diplomatik yazışmaları esas alınarak yapılan bir çalışmaya göre İlinden isyanının bastırıldığı Kasım 1903'ten Meşrutiyeti ilan edildiği 23 Temmuz 1903 tarihine kadar Makedonya'da muhtelif komitelerce 3300 cinayet işlenmiştir.¹⁰⁵

Dönem boyunca Osmanlı idaresinin mali güçlüklerinin sürdüğü anlaşılmaktadır. Yukarıda işaret ettiğimiz Manastır Avusturya Konsolosluk raporuna göre Osmanlı idaresi dört aydır memur ve subaylara aylık verememektedir. İdare mali güçlüklerden dolayı felç olmuş durumdadır. Mali güçlüklerle baş edebilmek için Umumi Müfettiş Hilmi Paşa'nın Gümrük Vergilerini artırarak bölgede harcama teklifi Büyük Güçler tarafından reddedilecektir.¹⁰⁶ 1905 yılı sonunda Büyük Güçler(Almanya hariç) donanma tehdidiyle Rumeli'de Mali Komisyon kurarak bölgedeki Osmanlı hâkimiyetine önemli bir darbe daha indirilmiş olur.

1907 sonunda Büyük Güçler komitelerle mücadelede Ordu birliklerinin geri çekilerek sorumluluğun Avrupa'nın gözetimindeki jandarmaya devredilmesini talep ettiler.¹⁰⁷ Büyük Güçlerin Rumeli konusunda reform talepleri fasılasız devam etti. Komitecilerin kanlı

¹⁰² *Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine 1903-1905*, s. 103, 104, 109, 153, 175, 190.

¹⁰³ Macedonia Documents and Materials, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia. 1978, D. 100, (21 Haziran 2014) (<http://www.promacedonia.org/en/ban/index.html>).

¹⁰⁴ Külçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, s. 292.

¹⁰⁵ Basil C. Gounaris, "Preachers of God and Martyrs of the Nation: The Politics of Murder in Ottoman Macedonia in the Early 20th Century", *Balkanologie*, 2005, IX (1-2), s.33.

¹⁰⁶ Osmanlı idaresine karşı Büyük Güçler genellikle kolektif hareket etmişlerdir (Sinan Kunalp- Gül Tokay, *Ottoman Diplomatic Documents The Macedonian Issue 1879-1912 Part 2 1905-1912*, The Isis Press, İstanbul, 2011, s. 87).

¹⁰⁷ Kunalp-Tokay, *Ottoman Diplomatic Documents-1*, s. 17,19,20.

eylemleri de sürdü.¹⁰⁸ 1908 Temmuzunda Makedonya'da subayların birlikleriyle dağa çıkması ve hükümetin çaresiz kalması üzerine Sultan Hamid anayasayı tekrar yürürlüğe koyduğunu ilan etti, 2. Meşrutiyet dönemi başladı. Rumeli Umumi Müfettişliği lağvedildi. Meşrutiyetin ilanı üzerine duran komiteci eylemleri 3-4 ay sonra yeniden başladı. Makedonya'da kazan Balkan Harbine kadar kaynamaya devam etti.

İncelediğimiz dönemin sonuna kadar Rus konsolosların Bulgar komiteleri ve Makedonya hâkimiyet mücadelesini din ve mezhep adıyla yürüten kiliselerle¹⁰⁹ ilişkilerinin sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Preveze Mutasarrıf Vekilinin 14 Eylül 1906 tarihli raporuna göre Rus Konsolosu Demirhisar'ın Baraklıcuma köyünde misafir olduğu papazın evinde komitecilerden Konstantin ve Niko ile görüşmüştür.¹¹⁰ Selanik Rusya Konsolos Vekilinin Usturumca Bulgar ve Rum metropolitlerini ziyaret ettiği 8 Eylül 1906 tarihinde rapor edilmiştir.¹¹¹ Kosova Valisinin 15 Ekim 1907 tarihli raporuna göre de Üsküp Rus konsolosu Bulgar ve Rus metropolitlerini nezdine çağırarak her iki cemaat arasındaki münaferecin giderilmesi gerektiğini söylemiştir.¹¹²

Sonuç Yerine

Rusya Hariciye Nazırı Kont Lamsdorff'un konuya ilişkin beyanatu, incelediğimiz dönemde Rusların Balkan politikasının görünür gerekçelerini ortaya koymaktadır. Kont Lamsdorff'a göre şahsi insancılık ve iyilikseverlik elbette meşrudur, *ancak "savaş ve barıştan ve insanların hayatlarından sorumlu olan devlet adamlarının karar alırken sırf iyilikseverlikle hareket etmeye hakları yoktur"*.¹¹³ Rus Hariciye Nazırı bu ifadeyle reel politik gereği devrimci komitelerin beklentilerine uygun hareket edemediklerini söylemektedir. Manastırda öldürülen Rus konsolosuna atfedilen *"Makedonya Slavları için kalben üzüliyorum, fakat beni Rusya'nın çıkarları*

¹⁰⁸ Mürzteg Programı gereği Hilmi Paşa'nın maiyetine verilen Rus yetkili Demirik'e göre Makedonya'da komitelerin cinayet, kundaklama ve şiddeti *"patriotic"* propaganda anlamına geliyordu. Mahalli Bulgar ruhban Rumlarla kanlı rekabeti kışkırtmakta ve 1904 yılından itibaren bölgedeki Rus konsolosları Yunan, Bulgar, Sırp ve Ulah çetelerin birbirine saldırı ve karşılıklı cinayetleri sürekli rapor etmektedir (A.N. Skvoznikov "Politiçeskaya.." s. 169).

¹⁰⁹ Makedonya'da kiliseler dini değil millidir (Tunalı Hilmi, *Makedonya Mazisi, Hali, İstikbali*, Kahire, 1326).

¹¹⁰ TFR 1 SL, 157/15684, 6.8.1325.

¹¹¹ TFR 1 SL, 119/11856, 19.7.1324.

¹¹² TFR 1 KV, 178/17716. 8.9.1325.

¹¹³ P. R. Jennings, *British Foreign Policy to Regard to the Macedonian Question 1903-1908*, MacGill University, 1953, s. 26-27.

ilgilendiriyor." ifadesinin¹¹⁴ incelediğimiz dönem boyunca Balkanlardaki Rus politikasını yansıttığı görüşündeyiz.

Rusya'nın 1902-1908 döneminde Bulgar devrimci komitelerine yönelik bu politikasının tekdüze doğrusal olmaktan ziyade birbirine aykırı görünen iki yönü olduğu anlaşılmaktadır. Bir taraftan Slavlık gayretiyle geleneksel olarak Balkanlarda Osmanlı idaresine karşı hemen her türlü girişime kültürel, diplomatik, mali, moral ve siyasi destek sağlanırken, diğer taraftan kendisi Uzak Doğu'da Japonya ile meşgul olduğu bir dönemde Makedonya'nın Osmanlı yönetiminden koparılarak komşu devletler tarafından pay edilmesini Balkanlardaki statükoyu bozacağından zamansız ve çıkarlarına aykırı bulmuştur. Bu yüzden Balkanlardaki Rus siyaseti bir taraftan devrimci komite teşkilatlarının kapatılması ve hareket serbestilerinin kısıtlanması için özellikle Bulgaristan üzerinden ağır diplomatik girişimler yürütmüş, komitelerin başlatacakları ayaklanmaya destek vermemiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun isyanı bastırmasını desteklemiştir. Ancak diğer taraftan da bölgede konsolosluk, sefaret ve diplomatik ajanları dâhil tüm diplomatik misyonlarıyla komitelere karşı güvenlik güçleri ve yargı başta olmak üzere Osmanlı idaresini hemen her alanda etkisiz hale getirmeye uğraşmıştır.

Bu çerçevede komite faaliyetlerine karışan şahısları idareye karşı diplomatik teamüller zorlanarak korumuştur. Diğer taraftan en yüksek makamdan en mütevazı memura kadar Osmanlı mülki ve askeri bürokrasisi üzerinde Rus diplomatik misyonları tarafından adı konulmamış bir vesayet tesis edildiği görünmektedir. Konsolosluk müdahale tehditleri ve algısı bürokrasinin görevini yapmasını engellemiştir.

Diğer yandan güvenlik güçleri tarafından ele geçirilen eylemci komitacıların hak ettikleri cezai yaptırımlardan konsolosluk müdahale ve baskıları ile kurtarılmaları bölgede vazifeli Osmanlı asker ve mülki görevlilerinde resmi ve yasal usullerin yetersizliği kanaatini pekiştirmiştir. Komitecilerle onların yöntemleri ile baş etme düşüncesinin anılan dönemde uygulamaya sokulduğu bilinmektedir. Komitacı metotları incelediğimiz dönem sonunda Sultan Abdülhamid rejiminin sonunu getiren Resneli Ahmet Niyazi, Ohrili Eyüp Sabri ve Enver[Paşa] gibi subayların birlikleriyle dağa çıkması gibi eylemlerinde de kendini göstermiştir.

Diğer taraftan incelediğimiz dönemde Büyük Güçlerin Rumeli vilayetlerinde Osmanlı İmparatorluğuna karşı politikaları birbiriyle

¹¹⁴ S. A. NIKITIN, "Mne serdečno Jal' Makedonskih Slavjan no...", (25 Ekim 2012) <http://www.srpska.ru/article.php?nid=6220%D1%80%D0%B5%D1%86%D0%BA%D1%83>

çelişmesine rağmen diplomatik misyonlar idareye müdahalelerinde birbirini destekler görüntü vermişlerdir. Rus konsoloslarının hemen yanında idareye karşı Avusturya veya İngiltere konsoloslarının aynı talebi dile getirmeleri Rus diplomatik temsilcilerinin etkilerini olabildiğince artırmıştır.

Sayfa/Page | 220

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

BOA(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

A MTZ (04)(Sadaret Eyalat-ı Mümtaze Kalemi Bulgaristan) 87/88, 11 06 1320 ; 88/97, 20 11 1320.

BEO (Babiali Evrak Odası) 1633/122444, 27 Za 1318; 1688/126411, 21 Ra 1319; 1963/147177, 14 N 1320; 2047/153467, 20 M 1321; 2094/157028, 21 Ra 1321; 2108/158040, 10 R 1321; 2413/180929, 10 B 1322.

DH MKT (Dahiliye Mektubi Kalemi), 743/3, 02 06 1321; 2531/55, 29 Ca 1319

DH ŞFR (Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi), 353/105, 30 A 1321

HR SYS (Hariciye Siyasi), 2758/78, 26 01 1897; 2758/79 29 01 1897.

İ DH (İrade Dahiliye), 1413/24, 02 C 1321

İ HUS (İrade Hususi), 105/79, 23 S 1321; 108/100, 29 Ca 1321

TFR 1 A (Rumeli Müfettişliği Sadaret ve Başkitabet), 5/407, 17 04 1321

TFR 1 KV (Rumeli Müfettişliği Kosova), 31/3058, 23 Ca 1321; 51/5026, 23 Za 1321; 178/17716, 8.9.1325.

TFR 1 SL (Rumeli Müfettişliği Selanik), 119/11856, 19.7.1324; 157/15684, 6.8.1325.

Y A HUS, 446/111, 24 M 1321.

Y EE (Yıldız Esas ve Kâmil Paşa) 1/9, 10 Z 1321.

Y MTV (Yıldız Mütenevvi Maruzat), 279/17, 4 Ş 1323.

Y PRK (Yıldız Perakende), 69/71, 07 S 1322;

Y PRK OMZ (Yıldız Perakende Orman, Maadin ve Ziraat Nezareti),
3/37, 22 Ca 1321

Y PRK UM (Yıldız Perakende Umum Vilayetler Tahrirâtı), 77/7, 12 B
1323.

Diğer

British Documents on the Origins of the War 1898-1915, Vol 5, The
Near East The Macedonian Problem and the Annexion of Bosnia 1903-9, H
M Stationery Office, 1928.

Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine 1902, Ministere des
Affaires Etrangeres, Paris, 1903.

Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine Janvier-Fevrier
1903, Ministere des Affaires Etrangeres, Paris, 1903.

Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine 1903-1905,
Ministere des Affaires Etrangeres, Paris, 1907.

Documents on the Struggle of Macedonian People for Independence
and a Nation-State, The University of "Cyril and Methodius", Skopje, 1985.

<http://hansard.millbanksystems.com/sittings/1900s> Avam ve
Lordlar Kamarası 1900-1909 Yılları Görüşme Tutanakları

<http://www.macedonian-heritage.gr/OfficialDocuments/events.html>
1903 Makedonya Olaylarına İlişkin Yunanistan Tarafından Yayınlanan 70
Belge

<http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/serb.html> Rusya Şark
Literatürü Doğu ve Batı Kaynakları- Sırbistan, Makedonya, Karadağ, Bosna-
Hersek Evrakı

Macedonia Documents and Materials, Bulgarian Academy of Sciences,
Sofia. 1978 (<http://www.promacedonia.org/en/ban/index.html>).

KUNERALP, Sinan, Recueil des Traités, Conventions, Protocoles,
Arrangements et Déclarations Signés Entre L'Empire Ottoman et Les

Puissances Etrangères 1903-1922, Vol. 1 1903-1916, The Isis Press, İstanbul, 2000.

KUNERALP, Sinan- TOKAY Gül, Ottoman Diplomatic Documents The Macedonian Issue 1879-1912 Part 1 1879-1904, The Isis Press, İstanbul, 2011.

KUNERALP, Sinan- TOKAY Gül, Ottoman Diplomatic Documents The Macedonian Issue 1879-1912 Part 2 1905-1912, The Isis Press, İstanbul, 2011.

Papers Relating to Foreign Relations of The United States, Government Printing Office, Washington, 1904.

Kitaplar

ADANIR, Fikret, Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi, çev. İhsan Catay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

BERARD, Victor, Pro Macedonia, Libraire Armand Colin, Paris, 1904.

COLOCOTRONIS, V., La Macedoine et L'Hellenisme, Berger-Levrault Editeurs, Paris, 1919.

DRAGANOF, Makedonia and the Reforms, Maxell, Watson and Viney Ld., London, 1908.

ERİM, Nihat, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, cilt 1, 1953.

GAWRYCH, George, The Crescent and the Eagle -Ottoman Rule, Islam and the Albanians, 1874-1913, I. B. Tauris & Co., London, 2006.

HACISALİHOĞLU, Mehmet, Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918), çev. İhsan Çatay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.

KASASIS, Neocles, L'Hellenisme et la Macedoine, Imprimerie de la Renaissance Latine, Paris, 1903.

KUTLU, Sacit, Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

KÜLÇE, Süleyman, Mareşal Fevzi Çakmak Askeri, Hususi Hayatı, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, Ankara, Ankara, 1953.

KÜLÇE, Süleyman, Osmanlı Tarihinde Arnavutluk, Ticaret Basımevi, İzmir, 1944.

LANGE-AKHUND, Nadine, The Makedonia Question 1893-1908 from Western Sources, East European Monographs, USA, 1998.

MACDERMOTT, Mercia, Freedom or Death The Life of Gotse Delchev, The Journeyman Press, London, 1978.

MARKOVICH, Slobadan G., British Perceptions of Serbia and the Balkans 1903-1906, Dialogue Association, Paris, 2001.

MILOIEVITCH, M. G., La Turquie d'Europe et le Probleme de la Macedoine et de la Vielle Serbie, Universite de Paris, Paris, 1905.

MITEV, Trendafil, The United States of America and .Macedonia 1834-1945, Macedonian Scientific Ins., Sofia, 1999.

ROSSOS, Andrew, Macedonia and the Makedonians- A History, Hoover Institution Press, California, 2008.

The English Press of the Ilinden-Preobrazhenie Uprising 1903, Makedonski Naučen Institut, Sofia, 1998.

TUNALI HİLMİ, Makedonya Mazisi, Hali, İstikbali, Kahire, 1326.

UZER, Tahsin, Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1979.

WARD, A. W. and G. P. GOOCH, The Cambridge History of British Foreign Policy 1783-1919, Vol. III, 1866-1919, Cambridge: University Press, Cambridge, 1923.

Makaleler

ADANIR, Fikret, "The Macedonians in the Ottoman Empire, 1878-1912", in The Formation of National Elites, ed. by Andreas Kappeler, New York University Press, Newyork, 1992), s. 161-191.

AYDIN, Mahir, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", Osmanlı Araştırmaları, IX, 1989, s. 209-234.

AYDIN, Mahir, "Makedonya Meselesi ve Amerikalı Rahibenin Kaçırılması", Osmanlı Araştırmaları, XIII, 1998, s. 239-258.

BEYDİLLİ, Kemal, "II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair", Osmanlı Araştırmaları, IX, 1989. s. 77-99.

GOUNARIS, Basil C., "Preachers of God and Martyrs of the Nation: The Politics of Murder in Ottoman Macedonia in the Early 20th Century", Balkanologie, 2005, IX (1-2), s.31-43.

İSAYEVA, O. N, "Makedonska Smuta": Vzglyad Russkih Konsulov, (21 Aralık 2013), <http://clubs.dir.bg/showthreaded.php?Board=maked&Number=1943267366>

KOSIK, V. İ, "Makedonija Problemi İstorii i Kulturi", (25 Kasım 2012), http://www.promacedonia.org/is_ran/is_ran_6.html

NIKITIN, S. A., "Mne serdeçno Jal' Makedonskih Slavjan no...", (25 Ekim 2012) <http://www.srpska.ru/article.php?nid=6220%D1%80%D0%B5%D1%86%D0%BA%D1%83>

SAYGILI, Hasip, "1903 Makedonyasında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin Katli", Karadeniz Araştırmaları, Güz 2013, 39, s. 69-94.

SAYGILI, Hasip, "Sultan II. Abdülhamid'in Meşruiyet Krizi: 1903'te Mitroviçe'de İlk Rus Konsolosu Grigori Şerbina'nın Öldürülmesi, Hacettepe Türkiyat Araştırmaları, Bahar 2014, 20, s. 163-191.

SKVOZNIKOV, A. N., "Makedonski Vopros Vo Vneşnei Politike Rossii v Naçale XX Veka", (13 Ocak 2014) http://www.moscowia.su/images/konkurs_raboti/2006/3.5.doc

SKVOZNIKOV, A. N., "Politiçeskaya Boriba Mejdu Balkanskimi Gosdarstvami za Makedonske Zemli v Konçe XIX Naçale XX vv" Rossiya (SSSR) i Makedoniya İstoriya, Politika, Kultura 1944-1991 gg, Rossiskaya Akademiya Nayk İstitut Slavyanovedeniya, Moskva, 2013, s. 159-172.

"Şerbina'nın Vefatı", Şura-yı Ümmet, 13 Mayıs 1903, s. 3.

TOKAY, Gül, "A Reassessment of the Macedonian Question 1878-1908", War and Diplomacy The Russo Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin, Ed. Hakan Yavuz with Peter Sluglett, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2011, s. 253-269.

Ansiklopedi maddesi

AYDIN, Mahir, "Hüseyin Hilmi Paşa", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 18, İstanbul, 1998, s. 550-551.

Tez

JENNINGS, P. R, British Foreign Policy to Regard to the Macedonian Question 1903-1908, MacGill University, 1953.

Summary

In late 1902, due to threats of Great Power intervention to Macedonia Sultan Abdulhamid set up General Inspectorate in Macedonia. Hüseyin Hilmi Paşa was assigned as general inspector. Although he made some ameliorations in the region, because of financial problems and foreign interventions, terrorist actions of comitadjis who struggle for partition of Macedonia had not been prevented by 1908 when inspectorate was abolished. This paper examines, as tool of Balkans policy, Russia diplomatic missions's relations with Bulgarian komitadjis. It points out that these relations, seem inconsistence each other, had continued between support and curbing.

In this context, Russia traditionally supported Balkan Slav peoples against Ottoman Empire. She saw Slavic people insurgences in Balkans as national liberation movements. As known Russia created The Greater Bulgaria including Macedonia with Ayastefanos Treaty after 1877-1878 Ottoman War. But circa 1900, due to her engage with Japan in Manchuria, Russia made some modifications at her Balkan policy. She began to defend statuqou. For Russia, partition of Macedonia would create numerous conflicts among Balkan states. Due to that she was busy in the Far East, so the time was inconvenient. Therefore Bulgaria and Macedonia Bulgarian comitadjis were faced with the pressures from Russia. During famous 1903 Ilinden Insurgence, she supported the Sublime Port.

On the other hand, with her diplomatic missions to include consulars, diplomatic agent and ambassador, Ottoman Empire was taken "be undership guardianship". In Macedonia provinces Russian consular frequently intervined almost everything subjects of Ottoman administration including military, judge and taxation. Comitadjis were generally supported by Russian diplomatic representatives through the period.

KİTAP İNCELEMESİ - 1

Hazırlayan: Mustafa GÜLLÜ*

HİTİT EKONOMİSİ

Dr. Mahfi Eğilmez,

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2005, 54 s.

İktisat, sonsuz olan insan ihtiyaçlarının sınırlı kaynaklarla nasıl karşılanacağını inceleyen bir sosyal bilimdir. Dolayısıyla, iktisadın tarihini incelerken insanlık tarihini incelemek gerektiği açıktır. İktisat tarihinin başlangıcı kimilerine göre 1776'da Adam Smith'in yazdığı "Milletlerin Zenginliği" kitabı ile başlar, kimilerine göre ise 1957'de Klimetık Akımı da denilen Alfred Conrad ve John Meyer'in kongreye takdim ettikleri çalışma ile başlar. Gerçek şu ki; tarih boyunca iktisat insan yaşamıyla devamlı iç içe olmuştur. Yapılan arkeolojik kazılardan çıkan bulgulara bakıldığında çok eski dönemlerde bile iktisadi birçok kavrama rastlanılmıştır.

Mahfi Eğilmez'in bu kitabında M.Ö 3000 ile M.Ö 1200 yılları arasındaki Bronz Çağ'ın sonlarına doğru Anadolu'nun büyük bir kesiminde ve Kuzey Suriye'de hüküm süren Hititler'in ekonomik yapısı ayrıntılarıyla, tablolarla ve resimlerle anlatılıyor. Kitabın kapak resminde Hattuşa'da bulunan Eski Hitit Dönemi toprak bağış belgesi bulunuyor.

Kitap beş bölümden oluşmaktadır. "Hititler'in Yükselişinin Ekonomik Kökenleri" adlı birinci bölümde, Bronz Çağ ekonomisinin genellikle tarım, sanayi (zanaat anlamında), ticaret ve haraç-ganimet dörtgenine dayandığı anlatılırken o dönemdeki pazar yerlerinin isimleri ve ticaret kolonilerinin isimlerine yer veriliyor. O dönemde gümüşün ticari bir meta olmaktan çok değer ölçüm ve ödeme aracı işlevi olduğuna dikkat çekiliyor. Yine o dönemde gümrük vergisi benzeri vergilerin olduğundan, bu vergileri ödemedi ticaret yapma yollarından, yani vergiden kaçınmadan, rüşvetin o dönemlerde var olduğundan, hatta bazı tüccarların kredili olarak mal

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, E-posta: mustafagullu@karatekin.edu.tr

sattığından, karşılığında yüksek faiz aldıklarından, tefecilikten, yerel kralların çıkardığı aflardan bahsederek, o döneme ilişkin ticari ilişkileri açıklayan pek çok tabletin kazılarda ortaya çıktığı anlatılıyor. Ayrıca o dönemlerde yeni tapınaklar yapılması, surların onarılması gibi imar faaliyetlerinin yapıldığı ve tıpkı Keynes'in eski Mısır'ın zenginliğinin piramit yapımına bağlamasında olduğu gibi bu imar faaliyetleri sonucu Hititler'de o dönemlerde zenginlik ve gücün doruğunda olduğuna değiniliyor.

“Hitit Ekonomisinde Ölçüler” adlı ikinci bölümde ise, tahıllar ve sıvılar için ayrı ayrı ağırlık ölçüsü, alan ölçüsü gibi fiziksel ölçüleri ve karşılıkları veriliyor. Hesap ölçüsü olarak, o dönemde para ve döviz kuru olmadığı için para gibi hesap birimi yerine kullanılan gümüş ve bazı değerli madenler olduğu ifade edilip bunların karşılıkları veriliyor. Childe'nin “üzerinde uzlaşmış bir metal ölçüsünün kabulü, doğal ekonomiden para ekonomisine geçişe eşdeğer bir olaydır” sözüne atıfta bulunarak Hititler'de para ekonomisinin barter ekonomisinin yerini aldığını iddia etmenin yanlış olduğuna vurgu yapılıyor. Hititler'de mal fiyatlarının yasalara yazıldığı ifade edilip, fal bakma, katır, koşum atı, tekstil ürünleri, koyun, şarap, üzüm, buğday fiyatları arasındaki farklılıklar anlatılıyor. Yasalarda yer alan bir başka unsur ise kira bedelleri olduğu söylenip, bir bronz baltanın aylık kirasının bileşiğindeki metallerle ilişkilerine yer veriliyor. Ücretler ve serbest meslek tarifeleri de yasalarda belirtilmiş olup, hekimlik ücretinin özgür insanın tedavisi ile kölenin tedavisi arasında 1/3 oranında fark olduğu belirtiliyor. Erkeklerin ücretle istihdamı halinde kadınlardan ortalama iki kat fazla ücret aldığı belirtilip bunun sebebininse erkeğin daha güçlü olmasının yarattığı işgücü farkı olduğu belirtiliyor.

“Hitit Ekonomisinin Temelleri” adlı üçüncü bölümde ise, Hititler'de ekonomik sorunların piyasa tarafından değil toplumun liderleri, yani bugünkü anlamıyla kamu otoritesi tarafından çözüldüğü, dolayısıyla arz-talep kuralları değil yasaların etkin olduğu ifade ediliyor. Yasaların katı bir şekilde uygulanmasıyla da karaborsanın doğmadığı sonucuna varılıyor. Yine bu bölümde o dönemin nüfus ve çalışma süresi de bulunan tabletler yardımıyla tahmin ediliyor.

Hititler'de tarımın ön planda olduğu, hatta tahıl deposu ve siloların bulunduğu anlatılırken dönemin tarım ürünlerinin, evcil ve yabani hayvanların isimleri veriliyor. Sanayi konusunda ise o dönemde kullanılan araç gereçler ve sanayi üretiminin kapsamı tablo olarak verilirken bununla birlikte meslek gruplarının isimleri veriliyor. Burada toprak işleme sanatının üstün örnekleri verilirken bazı evlerin bir odasında eritme ocaklarının bulunduğu varsayımıyla evlerin aynı zamanda işlik olarak

kullanıldığına dikkat çekiliyor. Kamu ile ilgili bölümde ise kamu hizmetlileri, sayıları, görevleri ve isimleriyle ayrıntılı olarak sunuluyor. Ayrıca kamu maliyesi bölümünde ise kralın özel hazinesiyle kamusal Hazine'nin iç içe olduğu, vergilerin ise tarım vergisi, gümrük vergisi ve bağlı krallıklardan alınan bağlilik vergileri olduğu, kamu giderlerinin de bu vergilerle sübvansede edildiği anlatılıyor. Son olarak kamu gelir giderleri tablosu ve Hititler'e bağlı krallıkların isimleri verilip alınan bağlilik vergilerinin (haraç) zamanla değişimi anlatılıyor.

“Günümüz Ekonomisiyle Karşılaştırmalar” adlı dördüncü bölümde ise, dönemin satın alma gücü paritesi hesaplanarak fiyat ve ücret, üretim ve ticaret karşılaştırması yapılıyor. Hititlerin başkenti Hattuşa ile Ankara karşılaştırması yapılırken Türk Kamu Maliyesi ile Hitit Kamu Maliyesinin benzer ve farklı yanları ortaya konuluyor. Elde edilen bir Hititli'nin servetinin dökümünü gösteren bir tapu kaydı dayanak alınarak, servetinin yaklaşık olarak bugünkü değeri hesaplanıyor ve bir asgari ücretlinin eline geçen parayı tümüyle tasarruf etmesi halinde kaç yılda bu servete sahip olacağı tahmin edilirken gelir dağılımının iyileşmesine ilişkin işaretlerin son derece zayıf olduğu öne sürülüyor.

Hitit İmparatorluğu'nun çöküşünün ekonomik nedenleri adlı son bölümde ise, taht kavgalarından söz edilerek yapılan vergi indirimlerinin, kuraklıkların neden olduğu tarımsal üretimdeki gerilemenin, buna bağlı olarak askeri seferlerin azalmasının, yavaş yavaş savaşçı kimliğin kaybolmasının, birçok bağlı krallığı kaybetmiş olmanın imparatorluğun ekonomik büyümesinin durmasına ve tedrici olarak gerilemesine yol açtığı, sonunda da yıkılıp dağılmasına sebep olduğu anlatılıyor.

Dr. Mahfi Eğilmez'in kendi ifadeleriyle; bu kitap birçok bakımdan özgün bir kitaptır ve bu kadar eski bir uygarlığın ekonomik yapısını bu kadar kapsamlı anlatan bir kitap yoktur. Mayalar, Mısırlılar gibi uygarlıklar hakkındaki ekonomi bilgileri birkaç sayfayla sınırlı analizlerden ibarettir.

“Mahfi Eğilmez, bu kitapta Hititler konusundaki merakını iktisatçı gözlüğü ile Hititlerin ekonomik ilişkilerine yoğunlaştırmış. Ortaya çok ilginç, ilginç olduğu kadar öğretici, öğretici olduğu kadar da düşündürücü bir eser çıkmış. Bir iktisatçı olarak kitabı okurken iktisadi yasaların evrensel olduğu kadar zaman boyutundan da bağımsız olduğunu bir kez daha kavradım. Ürün fiyatlarını düşük tutmaya çalışırsanız kıtlık olur. Her şeyi kontrol etmeye çalışırsanız, rant yaratırsınız. Yani, rüşvet olgusuyla karşılaşırsınız. Para arzı genişlediği zaman mal ve hizmetlerin fiyatları artar. Paranın maliyeti olduğu olgusundan kaçamazsınız. Bugün yapmanız gereken ödemeyi ileri atmak istiyorsanız, maliyetine, yani adına ne

derseniz deyin, faiz ödemeye katlanmak zorundasınızdır. Hitit Ekonomisi'nde bu olguların hepsini görüyorsunuz. Kitabın yazarının bir iktisatçı olması okuduklarınızın çarpıcılığını artırıyor. Tarihi bir dekor içinde aslında ekonomiyi ve iktisadi yasaları öğreniyorsunuz. Bu açıdan, Mahfi Eğilmez hem genel tarihe hem de ekonominin tarihine küçümsenemeyecek bir katkı yapıyor.”¹

Bir dönem hazine müsteşarlığı yapmış, halen de bir üniversitede öğretim görevliliği yapan yazar, ekonomistliğinin yanı sıra antik uygarlıklara, özellikle de Hitit tarihine ilgi göstermiştir. Remzi Kitabevi yayınlarından çıkan “Anitta’nın Laneti” ve “Hattuşa’dan Kaçış” kitapları da aynı ilginin birer ürünüdür.

Kitabın içerisinde arkeolojik kazılar sonucu çıkarılmış bulguları içeren ve o döneme ait olan krokilerden oluşan 9 adet resim vardır. Bunlardan en önemlisi hiç şüphesiz, tarihin yazılı ilk barış anlaşması olması nedeniyle orijinal tabletin iki metre boyundaki bakır kopyası, Birleşmiş Milletler Binasının duvarına da asılmış olan Kadeş Anlaşmasının resmidir.

Kitap, eskiçağ medeniyetlerine ilgi duyan, antik uygarlıklar hakkında bilgi sahibi olmak isteyen, ekonomi ile ilgisi olan ya da olmayan herkese hitap ediyor. Kitap herkesin anlayacağı bir sadelikle kaleme alınmış olup, okuyucunun belli bir iktisat bilgisine sahip olmasını gerektirmiyor.

¹ Dr. Ercan Mumcu, “Piyasa denetimi ve kaçakçılık”, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=4127 30.07.2010.

KİTAP İNCELEMESİ – 2

Hazırlayan: Harika KARAVİN*

A CRITICAL ANALYSIS OF IŞIN BENGİ ÖNER'S BOOK TITLED ÇEVİRİ BİR SÜREÇTİR...YA ÇEVİRİBİLİM?

Işın Bengi ÖNER

Sel Yayıncılık, İstanbul, 1999, 158 s.

Being one of the influential scholars, researchers and critics of Translation Studies, Işın Bengi Öner has carried out many studies that paved the way for evaluating, reconsidering and analyzing translated texts on a theoretical ground. In this paper, I would like to analyze her book called *Çeviri Bir Süreçtir...Ya Çeviribilim?* published in 1999 by Sel Publishing House.

This book is actually a compilation of many different articles written by Işın Bengi Öner in previous years. In my study, I will focus mostly on Bengi's main and sub-arguments, emphasizing their strong and weak points as well as what kinds of innovations they have brought to the study of translated texts. While evaluating her book, I will contextualize the arguments and proposals she suggests, considering translation theories and approaches that were dominant at her time. For this purpose, I would like to inform you about the changes translation studies had gone through until the time this book was written. As is known, the late 1970's and the 1980's saw the rise of a descriptive approach that had its origins in comparative literature and the Russian Formalism. A pioneering centre was Tel Aviv, where Itamar Even-Zohar and Gideon Toury pursued the idea of the literary polysystem in which different literatures and genres, including translated and non-translated works, compete for dominance.

* Okutman, İstanbul Gelişim Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü, E-posta:
hkaravin@gelisim.edu.tr

These scholars worked together with a Belgium-based group including Jose Lambert and Andre Lefevere and with the UK-based scholars such as Susan Bassnett and Theo Hermans (Munday 2008:13). These scholars reacted to the static prescriptive models offered by linguistic oriented theories and approaches of translation. Starting to define the actual translations and the constraints having an effect in their formation, they brought the translation studies within a socio-cultural context.

While reading the book, you see that Bengi's thoughts have been affected by the above mentioned scholars to a great extent. She gives lots of space to their theories in order to justify the importance of her proposals regarding the study of translated texts. Her book can actually be considered a kind of bridge that represents the deviation from normative approaches that have not only been prevalent in translation activities, but also in the evaluations of existing translations so far. In the preface, she explains what kinds of motives forced her to write such a book, mentioning the innovations that it would possibly bring about regarding conventions that have a role in writing, talking and thinking about translation activity. According to her, this book sheds light on the following question: How did translation activities enter into a process in which they began to be questioned, analyzed and reconstructed? In order to answer this question, it is important to emphasize the role played by translators who had made a great effort in translation realm. Many translators began to share their experiences and knowledge with the ones who were at the very beginning of their career. They started a negotiation process in which they found solutions to various translational problems and when necessary they fed their arguments with the research methods and tools of other disciplines. As a result, study of translated texts from different perspectives enabled to create a scientific discipline in which translation began to be studied on an empirical basis. In this book, the descriptive paradigm that triggered this transition process has been given the highest value. As is clear from the title of the book, Bengi also questions the way translations have been analyzed and studied before. In my opinion, it was an inevitable outcome because like most translation researchers at her time, she came up against the basic problem of being faced with a text and one or more translation of it, and wondering what to say about the relations between them (Hermans 1999:55). Therefore, she prefers to start from a descriptive and empirical departure to show their contribution to translation theories and translation studies as a discipline.

This book is composed of three main parts, which is divided in itself to different sub-sections. As Bengi says, she carried out her descriptive studies in different areas in order to emphasize the fact that translation studies can be expanded to many other areas and that previous theories can be questioned and revised. For this purpose, she applies the descriptive methodology on literary texts, the translation of subtitles and dubbing translations and translation criticism respectively. Her discussions do not follow a chronological order, but she prefers to follow a topical division.

Firstly, she touches upon a very common problem related to the analysis of poetry translations. As she mentions, even though the study of translations has begun to be based on empirical grounds, Translation Studies as a discipline cannot still provide explanations for poetry translations. The main reason behind this, according to Bengi, results from stick adherence of scholars or translators to source text. Whenever they get a little further away from the structures of source text, they feel a kind of uneasiness. By giving examples both from early scholars like Sn. Jerome (1st century) and from more recent poets like Can Yücel (1985), she wants to show how people have been obsessed with this problem. Bengi argues that in order to solve these kinds of problems, we need a theory that will account for the activities of the ones who carry out literary translations (p.14). Until that time, literary translations were left out of the scope in terms of translation theories. Therefore, evaluations of these kinds of texts were mainly based on subjective value judgments. Contrary to general tendency in translation evaluations, Bengi exemplifies a sonnet by William Shakespeare and gives two different translated versions of it at the same time. While Saadet-Bülent Bozkurt prefer to apply a more source oriented approach, Can Yücel renders the poem in a more free way. However, we see some shifts in both of the translations when compared to their originals. The translators explain the motives behind their deviations from some source text structures. In their remarks, we see a common point, which is the target side that has an effect on the formation of the translated text. After analyzing the sample translations, Bengi concludes that translation is a target oriented activity, giving reference to Toury's assumptions that if we think so then we can remove the derivative, secondary nature of translated literatures. In addition to this, Bengi also lays stress on the importance of target system in which translated literature is in relationship with other co-systems, which has an effect on the formation of translated text. (1987: 58-67). What is more, Bengi tries to draw attention to the fact that the period in which translation is carried out plays a role on

translator's decisions. Therefore, it is not appropriate to consider translation as static phenomena. When we consider the statements made above, we can say that Bengi tries to redefine the task of Translation Studies. According to her, Translation Studies should be target-oriented, systemic, diachronic and it should provide theoretical grounds for the evaluation of literary translations. As a follower of the descriptive paradigm, she wants to show what other meanings can be inferred from translated texts or translation processes when target side is taken into consideration. In her approach, actual translations are tried to be described with objective translation theories.

However, Bengi was not the first and only scholar who stressed the need to have a literary translation theory. Long before her book, Akşit Göktürk discussed this problem in his book called *Çeviri: Dillerin Dili* which was published in 1986. According to him, "lack of a constructive theory for literary translations causes successful translated works to stay at the margins. Because of this lack of an objective ground, literary translations have not been able to given their deserved status. In order to prevent this, it should be accepted that the norms affecting the reception of translated texts should be paid as much attention as those that affect the formation of source texts" (1986:105-108). As can be understood, the same call had already been made by another Turkish scholar before Bengi did.

Secondly, Bengi draws attention to another misleading outcome of strict source oriented approaches, which are the pseudo-translations. As we know, pseudo-translations are "texts which have been presented as translations with no corresponding source texts in other languages ever having existed- hence no factual 'transfer operations' and translation relationships- that go under the name of pseudo- translations, or fictitious translations" (Touy 1995: 40). However, Bengi suggests that we study these kinds of texts in order to see the norms that affect the reception and formation of translations in a given culture. According to her, descriptive studies to be applied on pseudo-translations would shed light on the norms and constraints adopted during the time when the translation was produced (p.33). In order to justify this statement, she gives an example from a very well known novel called *Genç Kızlar* written by Nihal Yeğınobalı in 1950. Before meeting her face to face, Bengi examines the translated text and tries to find some justifications that make the text accepted as a translation. After examining the whole text, Bengi concludes that the author follows a very source oriented approach in her project and

foregrounds the source elements a lot in her book (p.33). In my opinion, Bengi's argument is completely right as when you look at the whole book, you see that Yeğınobalı deliberately created foreign elements such as foreign proper names and foreign syntactic structures. Actually as what pseudo-translations often do, [...], she tried to incorporate in her text features which have come to be associated, in the (target) culture in question, with translation (1995:47). For this reason, everyone assumed it a translation until she admitted that it was not. At this part, Bengi re-states the importance of target culture in the analysis of target texts. In addition to this, she brings her discussion a step further and starts to talk about the importance of norms in shaping translation activities.

At the following part, she adds an interview made with the author, Nihal Yeğınobalı who had spent 40 years in translating until that time. I believe that by putting an interview in her book, Bengi wanted to provide an evidence for what she had commented on the author and her book. It is an indication of Bengi's preference to provide objective explanations for issues related to translation studies. From the questions that she prepared, it is easy to understand that Bengi aimed at learning the dominant norms of Yeğınobalı's time that used to restrict the production of both original writings and translations. Yeğınobalı was asked about why she chose to present her book as translation. She answered this question, mentioning that it was impossible for a young girl to write a book that dealt with sexuality during 1950's. Therefore, in order to be accepted in the target literary system, she had no other chance. What Yeğınobalı resorted to was like benefiting from the target norms that acknowledge translations with much greater tolerance at her time (p.37). As Toury suggests, "Another explanation which has sometimes been offered for distinguishing texts as translations is an author's fear of censorial measures against him-/herself or his/her work" (1995:42). The motive behind Yeğınobalı's decision can be answered in relation to this statement.

We can infer other points from this interview regarding the features of norms stated above. When she was asked whether she would present the book as a translation providing that she had produced it in 1990, she answered like this: "I think it would be my original version because now there are more opportunities in for the courageous young girls and women" (p.41). In this sentence, it is obvious that the norms affecting the production of original writings were different in 1990's from those of 1950's, which reminds me Toury's definition of norms. While defining the

difficulties in any attempt to account for norms, he mentions the socio-cultural specificity of norms and their instability (1995:62). In Yeğınobalı's sentence, it is obvious that dominant norms had changed. Another important point that can be deduced from this interview is that Yeğınobalı mentions the role of publishing industry in determining the discourse of translation. When we look at the book, we can conclude that the discourse imposed by the publishing industry during 1950's was keeping the foreignness of source side. Translators' strategies had to be shaped in accordance with the source culture elements. Therefore, as Toury also states, studying pseudo-translations can reflect what a society has become conscious of in its conception of translation (1995:46).

After discussing the roles of norms in Translation Studies, Bengi continues her discussion with a descriptive study on different translations of *La Dame Aux Camelias by Alexandre Dumas*. Before starting to describe the norms that has affected the translating activity, she refers to İsmail Habib Sevük, who produced a criticism on these translations. When you look at what he says in his evaluations, it is possible to comment that he qualifies translations in accordance with their degree of loyalty to their source texts and thus prefers Mithat Cemal's version carried out in 1937. On the other hand, he dismisses Ahmet Mithad's translated version as being less loyal to the source text and culture (1880), saying that Ahmet Mithad carried out his translation not word for word, but sense-for sense (p.48). However, when Bengi analyzes the whole translated texts according to preliminary norms as Toury terms it, she finds out that all of the translators actually tried to represent the source text elements in their translations. While carrying out her analysis, Bengi looks at other factors apart from syntactic and lexical elements such as prefaces. As Bengi says, prefaces are highly important to understand translator's main task in a specific translation projects and they help us re-evaluate translator's decisions. On the other hand, Bengi realizes that some shifts are apparent in these texts. While evaluating these shifts, Bengi pays attention to the dominant poetics of the time when these translations were carried out (p.62). As is clear, one should not jump at the evaluations the critics present us regarding any kinds of translations. We had better be aware of the fact that translations somehow reflect the dominant ideologies and poetics of their time. Like translations, criticisms on translated texts can also reflect the dominant ideologies. As Bengi suggests, in order to give influential translators their due position within the literary system, we have to be careful about our value-driven judgments (p.63).

From the examples given in the same section, it is possible to conclude that in order to understand the motives behind translator's decisions, just comparing source text elements with those of target text's will be of very limited help. If we want to carry out comprehensive study on any translated text, we need to take other paratexts into consideration. These paratexts may include, as is the case in this book, prefaces written by translators, translators' comments on their own translations, criticism made on the translated texts. However, they are not just restricted to these factors. We can also examine cover pages, reviews, advertisements (if any), and memoirs to gain insight into what actually happens in the process of translation formulations.

In the second part, Bengi talks about another common problem regarding evaluations of subtitle and dubbing translations. According to Bengi, bilingual listeners that listen to the original version of a text compare its subtitle or dubbing translations simultaneously and do not like the translated version very much (p.79). The reason behind this tendency results from the fact that these bilingual listeners judge translations only on language and lexical levels. As you can understand, we again face a similar problem that restricts the definition of translation activities. However, as Bengi argues, a film does not just consist of language, but it also includes other non-linguistic elements in itself. What is more, it is important to know for what purpose the film has been produced. As various factors have a role in translation process, ending up with some shifts is an inevitable outcome.

When we look closely at the examples given by Bengi, we see that each shifts resulted from different constraints. For instance, lip synchronization caused big changes while dubbing a scene from the film called *The Young and the Restless* (p.85). Another example sheds a light on a different restriction that may have been imposed by domestic institutions. While examining a scene from the film *Golden Girls*, Bengi remarks that the word "prostitution" was not translated into Turkish. If we are to evaluate this omission in the translated text, we should also keep in mind that Turkish Radio and Television Association may have played a restrictive role and prevented its transfer (p.91). With this example, Bengi manages to provide us with real-life evidences which show that sometimes it is not the source text or the translator, but the other outside factors that trigger changes in translations.

Defining these changes as “shifts”, Bengi tries to imply that she is different from most of the translation critics of her time. From the way how she uses the word “shift”, it is apparent that she has been influenced from Anton Popovic’s concept of “shift of expression” in her translation analysis (1981). Like Popovic, she argues that the fact that the process of translations for films involves some kinds of shifts in both the semantic properties of the text does not mean that the translator wishes to underemphasize the semantic appeal of the original (1981:79). In order to reinforce her arguments, she traces these changes not just to differences in two language structures, but also the differences in the methods of presenting the subject matter. For instance, the challenges a translator experiences when he/she is creating a dubbing translations may differ from those when he/she produce a subtitle translation. Therefore, it is possible to say that translators can be independent when necessary “in order to reproduce on original as a living work” in spite of differences resulting from linguistic and non-linguistic elements (1981:80).

Because of the factors stated above, Bengi proposes that study of film translations should be included in Translation Studies. According to Bengi, this is the best possible way to examine the norms that affect the translations processes of such texts with empirical methods. As an alternative method, she suggests that we should adopt Andre Lefevere’s theoretical framework to provide possible answers for many divergences in verbal presentations of films in another languages. In this context, she places translations for television into its own system within a larger system in target culture and explains how the professionals within the system, patronage outside the system affects the makeup of the translated versions. After talking to many translators working in this realm, she concludes that the most vital constraint translators face results from time and money factor, which reminds us Lefereve’s discussion about the economic status under the notion of patronage. As translators are not given the money that they deserve, they sometimes make concessions regarding the quality of their translations for the sake of earning their living.

Finally, I would like to discuss Bengi’s approach to translation criticism. As she mentions, scholars or translators working on translation criticism have neglected to base their ideas on a theoretical frameworks, finding it meaningless to explain such a creative activity with theories (p.111). However, Bengi asserts that even though such critics try to keep themselves away from theoretical explanations, their writings implicitly

include a theoretical framework, which is apparent from their statements that involve common judgments regarding translation activity of their time. Therefore, it is not possible to keep yourself away from theories however hard you try. Like Newmark, Bengi stresses that translations criticism's importance as a "link between translation theory and practice (1988: 184). If we evaluate translation criticism in such a way, then we can build up a critical awareness, independent from the value judgments that are made without reference to objective criteria. However, we should not accept all theories so readily, but question their validity and relevance to the translation activities of our time. For instance, when Bengi analyzes some criticism of translations by different scholars or translators, she sees that they are still under the influence of past evaluative practices of western theories before 20th century. As we know, early western translation theories adopt a prescriptive approach to translation activity, putting some principles in order to direct translator's decisions during their translation process. They describe translations as "good" or "bad" without seriously questioning or qualifying those adjectives. As a result, we end up having translation criticisms that are far away from the realities of the translation. According to Bengi, in order to create a systematic translation criticism that does not include prescriptive, value-driven, process oriented theories, we need to focus on Toury's target-oriented theory (p.118). She draws attention to the fact that with his theory, new perceptions regarding translation activity have emerged in translation studies and as a result it has opened new possibilities to deal with translated texts. As the theory suggests, we should start to evaluate translations from the target side because it is important to know the position and function of the translated text within its corresponding system to determine the norms and constraints that have had an effect in the realization of these texts in target culture. In other words, Bengi also believes that it is not so much important to decide how source texts should be translated, but instead why and how a texts is translated and what function it has in the target culture. As can be understood, Bengi tries to attain a target text an independent position in target side, freeing it from the strict rules that almost full equivalence between source and target texts. If we consider all other factors, constraints and norms that affect the translation process, we can contribute to creating more objective criticism on any works of art and hence give them their well-deserved position in a target literary system. For this reason, Bengi carries out a meta-criticism on some writings produced by important scholars of translation studies and shows how they cannot keep themselves away from value judgments. In one of the meta-

criticism, she discusses Suat Karantay's evaluation of theatre translations published in 1989. Bengi pays attention to whether Karantay presents a theoretical background to his discussions and what kind of language he uses in his explanations. Even though he does not explicitly provide a theoretical background in his criticism, it is possible to deduce it from the statements he makes. For instance, in one of his sentences, he states that "translation quality has not improved" for the theatre translations that were carried out during 1940's. (1989: 87). However, he does not provide any explanation regarding its probable reason or what he means by quality in translation. What is more, he says "that in translation, not only "true", but also "beautiful" translation is expected" from the translator (p.123). As is clear, for Karantay what directs a translation criticism consists of adjectives like "true" and "beautiful". Finally, Karantay suggests that in order to improve the quality of theatre translation in Turkey, some basic rules must be formulated. When we consider all of the statement he made, it is just to say that he is still under the influence of western translation theories before 20th century though many new trends have been introduced in translation studies since that time. From this specific example, we can conclude that it is of vital importance to examine and question translation theories in detail and decide which parts of them should be reflected on translation criticisms of today's world. Therefore, it is not enough just to provide a theoretical explanation for your evaluations, but you need also to correct, revise and even provide new theories when necessary. According to Bengi, only by doing so, we can save ourselves from the contradictory opinions that are dominant in translation criticism (p.133). In order to manage it, Bengi suggests that a new Translation Studies department which particularly deals with comprehensive studies of translation theories, their revisions and corrections should be founded so that the seeds of a new critical awareness could be sown.

Before moving to the last section, I would like to mention Bengi's approach to the notion of translator. Unlike many people of her time, she does have respect both for translator's and their decisions. Giving examples from different translators of different periods and trying not to evaluate but mainly describe their translation strategies, methods or decisions, she tries to be fair and impartial against them. She does not talk about them in negative terms, but define them positively. What is more, she draws attention to some of the translator's contribution to literary system. For instance, while talking about Ahmed Midhat, she calls him as "an expert of word".

In the final part of her book, Bengi problematizes the issue of "error identification". We know that the error identifications have no doubt characterized many translations criticism so far. In order to eliminate this tendency, some scholars have suggested a different solution. Bengi mentions two of them, suggested by Karantay and Kırkoğlu. While Karantay proposes not to criticize translated texts involving errors, Kırkoğlu desires that such texts should be retranslated. However, Bengi believes that there is disunity in the way they go from a problem to its solution (p.142). She gives example from different translations of the poem by Tuğrul Tanyol, including her own translation. Firstly, she discusses the points that she has found weak or improper within the context of the poem, providing objective reasons for her statements. After discussing such points, she offers her version that account for some weaknesses existing in other versions. But she does not define any of them as completely faulty, mentioning that each of them has a kind of equivalence to that of the source text. Trying to explain possible reasons behind such kinds of erroneous decisions, she wants us to become aware of the fact that errors can also be instructive to understand different norms surrounding the translated texts. On the other hand, what Karantay and Kırkoğlu suggest seems unpractical and sometimes unrealistic. It may not be always possible to retranslate every work of art just because they include some kinds of mistakes on any level or it may prevent us from evaluating some masterpieces and hence trivialize their importance.

Bengi points out that the reason why Karantay and Kırkoğlu feel worried about defining errors can result from their adherence to descriptive translation theories because these theories do not allow to study any kinds of errors, but instead the norms and constraints shaping translation processes (p.152). Another reason suggested by Bengi focuses on James Holme's maps and the divisions it suggests regarding the theoretical and applied side of Translation Studies. (1975). Bengi states that we should not just deal with translation criticism either as a part of descriptive or an applied branch of Translation Studies. In other words, translation criticism both influences and is influenced by the descriptive studies. Examining some obvious errors and providing solutions for them, as a result, would not move it away from its primary purpose of putting translation studies on empirical grounds. Instead, it would enable translation critics to apply a constructive approach in their criticisms.

In conclusion, my point of departure in this paper is Işın Bengi Öner's analysis of the role descriptive paradigm has played on the transition from the actual translation activities towards the Translation Studies as an academic discipline. Focusing on her perspective regarding translation and translation criticism, I wanted to show how different proposals she has offered when compared to the other critics or translators of her time such as Suat Karantay and Necmiye Alpay. While evaluating her opinions, I have usually tried to contextualize it, taking previous theoretical developments into consideration and thus based my judgments in relation to them, attempting to show how inclusive or reductionist (if so) her solutions in her own time. Dealing not only with translation, but also with translation criticism from a descriptive perspective can be considered the strongest features of the book. Giving many examples from the Turkish context, Bengi wants us to question our own stereotyped notions of translation and translator.

REFERENCES

Bengi, Işın. 1999. *Çeviri Bir Süreçtir... Ya Çeviribilim?* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Even-Zohar, Itamar. 1978. "The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem". J.S.holmes, J.Lambert, R.Van den Broek der. *Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies*. Leuven: ACCO.

Göktürk, Akşit. 1986. "Çeviri Eleştirisi". In *Çeviri: Dillerin Dili*, 105-108. İstanbul: Çağdaş.

Hermans, Theo. 1999. *Translation in system: Descriptive and Systemic Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.

Holmes, James S. 1975. "The Name and Nature of Translation". Amsterdam: APPTS.

Toury, Gideon. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Kitap İncelemesi – 2:
A Critical Analysis of Işin Bengi Öner's Book Titled "Çeviri Bir Süreçtir..."

Karantay, Suat. 1989. "Türkiye'de Oyun Çevirisi Tarihine Kısa Bir Bakış". *Metis Çeviri* 9, 87-91.

Munday, J. 2008. *Introducing Translation Studies. 2nd ed. New York: Routledge.*

Newmark, P. 1988. *A Textbook for Translation. New York and London: Prentice Hall.*

Popovic, Anton. 1981. "Shifts of Expression in Translation Analysis". *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation.* (ed.) James S. Holmes. Mouton: Slovak Academy of Sciences.

Sayfa/Page | 243

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

YAYIN İLKELERİ ve YAZIM KURALLARI

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, İçerik ve Tanımlar

Tanımlar:

Dergi: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ni,

Derginin Sahibi: Üniversite kurucu vakfı adına İstanbul Gelişim Üniversitesi Rektörünü,

Yayın Kurulu: İİSBF Dekanlığı tarafından belirlenen, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanında görev yapan, alanında bilimsel çalışmalarıyla öne çıkan ve dergide görev alan öğretim üyelerini,

Hakem Kurulu: Alanında uzmanlaşmış, yayın kurulu tarafından en az beş farklı üniversiteden seçilmiş öğretim üyelerini,

Editör: İstanbul Gelişim Üniversitesi İİSBF Dekanlığı tarafından görevlendirecek öğretim üye ve/veya öğretim üyelerini,

Editör Yardımcıları: İİSBF Dekanlığı tarafından ilgili bölümlerden belirlenen öğretim üyelerini,

Yazı Kurulu: Editör tarafından belirlenen öğretim elemanlarını ve öğrencileri ifade etmektedir.

Amaç ve Kapsam:

1. Amaç, İstanbul Gelişim Üniversitesi İİSBF bünyesinde yer alacak olan Sosyal Bilimler Dergisi'nin (İGÜSBD) yayınına ilişkin esasları düzenlemektir.

2. Derginin amacı İktisadi ve İdari Bilimler, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler vb. beşeri bilimler bünyesindeki farklı disiplinlerden ortak bir akademik platform oluşturmaktır. Bununla birlikte dergide kitap tanıtımı ve incelemesi de yer verebilmektedir.

3. Dergide, İktisadi ve İdari Bilimler, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Hukuk, Sanat Tarihi, Arkeoloji, İletişim Bilimleri, Dil Bilimi, Güzel Sanatlar, Tarih, Sosyoloji, Psikoloji, Türk Dili ve Edebiyatı, Felsefe, Coğrafya, Güvenlik ve Eğitim Bilimleri alanlarındaki bilimsel yazılar yayımlanır.

4. Dergi, yılda iki kez (Haziran ve Aralık aylarında) yayımlanır.

5. Dergi uluslararası hakemli bir dergidir.

İçerik:

Dergiye gönderilen yazılar;

1. Alana özgü uygun araştırma, yöntem ve modeller kullanılarak hazırlanmış ve alana bir katkıda bulunabilme niteliğe sahip olmalıdır.

2. Daha önce yayınlanmış bir yazıyı değerlendiren, eleştiren, bu konuda yeni ve dikkate değer görüşleri ortaya koyan araştırma veya inceleme özelliği taşımaktadır..

3. Dergide, bir kavramın ya da teorinin tartışıldığı, eleştirildiği ya da açıklandığı türden araştırma, biyografi ve derleme makalelere, bilimsel alana katkı niteliğindeki çevirilere yer verilebilir.

4. Dergi yayım esaslarına uygun yazım ilkeleri ve formatında olmalıdır.

5. Yukarıda sıralananların yanı sıra dergide kitap tanıtımlarına ve/veya incelemelerine de yer verilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM Görevler

Sayfa/Page | 246

İGÜSB
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Derginin işleyişini sağlayan kurullar:

1. Yayın Kurulunun Görevleri:

- a. Olağandışı durumlar hariç yılda iki kere toplanır.
- b. Yayın Kurulu, dergiye gönderilen yazıları, biçim ve alan uygunluğu açısından inceleyerek, akademik camiada yazının uzmanlarını (tezler, yayınlar ve uzmanlık sahasını esas alarak) tespit eder, uygun hakem değerlendirmesine sunulmasını sağlar.
- c. Hakem değerlendirmelerine göre, makalenin yayınlanıp yayımlanmayacağına karar vererek, hakemden kabul alan makalelerin yayın sıralamasını yapar.
- ç. Özel sayı çıkarılmasına salt çoğunlukla karar verir.

2. Hakem Kurulu:

Hakemler, gönderilen yazıları yöntem, içerik ve özgünlük açısından inceleyerek, yayına uygun olup olmadığına karar verir. Makalelerin konusuna göre her sayıda değişiklik gösterebilir.

3. Editör:

- a. Yayın Kurulu üyeleri arasındaki koordinasyonu sağlar.
- b. Dergiye gelen yazıların ön değerlendirmesini yapabilmek için özel dönemler hariç Yayın Kurulunu yılda iki kez toplantıya çağırır.
- c. Yayın Kurulu adına editöryal sorumluluk alır.
- ç. Göreviyle ilgili olağandışı durumlarda, çalışmaların aksaması için yardımcılarından birini yetkilendirir.

4. Editör Yardımcıları:

Yayın Kurulu üyeleri arasındaki koordinasyonun sağlanması, yazıların hakem sürecinin takip edilmesi, hakemlerin raporlarının değerlendirilmesi konularında editöre yardımcı olurlar.

5. Yazı Kurulu:

- a. Teknik konularda ve yazıların takibinde editöre yardımcı olur.
- b. Dergiye gönderilen yazıların düzeltmelerini yapar ve dergiyi basıma hazır hale getirir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Değerlendirme

1. Dergi Yayın Kurulu tarafından biçim ve alanlar açısından uygun bulunan yazılar değerlendirme yapılması için konunun uzmanı iki hakeme gönderilir. Hakem değerlendirmelerin ikisi de olumlu ise çalışma yayına kabul edilir. Biri olumlu, diğeri olumsuz ise makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Yayınlanması için düzeltilmesine karar verilen yazıların, yazarları tarafından en geç (posta süresi dâhil) 20 gün içerisinde teslim edilmesi gereklidir. Düzeltilmiş metin, Dergi Yayın Kurulu'nun gerek gördüğü durumlarda, değişiklikleri isteyen hakemlere tekrar gönderilir.

2. Gönderilen yazılar iki alan uzmanının "yayımlanabilir" onayından sonra, Yayın Kurulunun son kararı ile yayımlanır. Yazarlar, hakem ve Yayın Kurulunun eleştiri, değerlendirme ve düzeltmelerini dikkate almak durumundadırlar. Katılmadığı hususlar olması durumunda, yazar bunları gerekçeleri ile ayrı bir sayfada bildirme hakkına sahiptir.

3. Hakem oluru alan makaleler, Yayın Kurulu tarafından derginin konu içeriği esas olmak üzere, hakem raporlarının tamamlanma tarihlerine göre sıraya konarak yayımlanır.

4. Dergiye gönderilen yazılar yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez.

5. Kabul edilmeyen makalelerin yazarlarına e-posta yoluyla bilgi verilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Kurallar

Dergide yer alacak makaleler, aşağıdaki maddelerde yer alan kuralları taşıyor olmalıdır:

1. Dergi, "Uluslararası Hakemli Dergi" statüsüne uygun, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanmaktadır. Gerekli hallerde Yayın Kurulunun salt çoğunluğuyla Özel Sayı olarak da yayımlanabilir.

2. Dergiye gönderilen makaleler daha önce başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

3. Dergiye yayımlanmak için gönderilen yazılar:

a. **Orijinal çalışma:** Bilime yenilik getiren, daha önceki tezleri çürüten veya yeni bir bakış açısı getiren, yeni belgeler ortaya koyan çalışma,

b. **Derleme:** Tartışmalı veya muğlak halde olan bir konuda, bütün bibliyografyayı tenkit ederek bir sonuca bağlayan çalışma,

c. **Kitap tanıtımı:** Dergi, kendi yayım alanlarıyla ilgili güncel ve yeni yayımlanmış kitapların tanıtımına ilişkin çalışma,

ç. **Kitap İncelemesi:** Dergi, kendi yayım alanlarıyla ilgili güncel ve yeni yayımlanmış kitapların incelemesine yönelik çalışmalara açıktır.

d. Tüm eserlerin yayımlanıp, yayımlanmayacağına yayın kurulu karar verecektir.

4. Dergide yayımlanan yazıların, telif hakkı dergiye aittir. Yazar, dergide yayımlanmasına onay verilen yazısının her türlü telif hakkını devretmiş olduğunu kabul eder. Yazı kurulu, telif hakkı karşılığında yazarlarına beş adet dergi gönderir. Yayımlanmış yazının başka bir yayımda tekrar yayımlanması derginin iznine bağlıdır.

5. Dergiye gönderilen tercüme edilmiş yazılar için, yazının sahibinin yayın izni ve metnin orijinali gereklidir. Ayrıca tercüme çalışmaları da telif çalışmaları gibi hakem onayına gönderilir.

6. Dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler, yazarlarının şahsi görüşleri olup; İstanbul Gelişim Üniversitesi'nin ve dergi kurullarının resmi görüşleri niteliğini taşımaz.

7. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltinin en geç 20 gün içinde yapılarak, Yayın Kurulu'na ulaştırılması gerekmektedir.

8. Yazarlar unvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adresleri ile telefon numaralarını ve elektronik posta adreslerini mutlaka bildirmelidir.

9. Yayımlanacak makalelerde esasa ilişkin olmayan düzeltmeler Yazı Kurulunca yapılabilir.

Yazım Kurallarına İlişkin Esaslar:

1. Dergide, derginin içeriğiyle ilgili özgün ve bilimsel nitelik taşıyan tüm makalelere, hakem heyetinin değerlendirmeleri neticesinde yer verilmektedir

2. Yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Yazım ve noktalamasında ve kısaltmalarda Türk Dil Kurumu İmlâ Kılavuzunun en son baskısı esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

3. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, özet ve kaynakça dâhil yaklaşık 8.000 kelimedenden fazla olmamalıdır.

4. Makalenin ana bölümlerinde yazı karakteri Cambria, 11 punto, dipnotlar 10 punto yazılmalıdır.

5. Yazar adı, sağ köşeye, italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 10 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir.

6. Makalenin başlangıç kısmına (150 kelimeyi geçmeyecek şekilde), Türkçe ve İngilizce öz (abstract) ile beş adet anahtar kelime yazılmalıdır. Makalenin sonuna, 750 kelimeyi geçmeyecek şekilde, Türkçe makalelerde İngilizce, İngilizce makalelerde Türkçe özet (summary) eklenecektir.

7. Şekil, resim, grafik ve tablolar numaralandırılmalıdır. Şekil, resim ve grafik adları altında; tablo adı tablonun üzerinde yer almalıdır. Şekil, resim, grafik ve tablo içerisindeki yazı ve rakamlar 8 punto yazılmalıdır.

8. Yazı içinde kullanılan grafikler WINDOWS ortamında açılacak bir grafik formatında, fotoğraflar da JPG formatında ve 300 piksel çözünürlüğünde gönderilmelidir. Dergiye gönderilen yazı ve grafiklerin (resim, tablo, ekler vs.) dijital kayıtları bir CD ile gönderilmelidir. Makalenin konusuyla ilgili belge ve fotoğrafların orijinaleri veya baskıya uygun nitelikte olanları seçilmelidir. Fotoğraf altına ve şekil kenarına yazar adı belirtilmelidir.

9. Dilbilgisi ve anlatım yönünden yüksek oranda hata içeren makaleler değerlendirilmeye alınmayacaktır.

10. Latin alfabesi kullanılan dillerde isim orijinal haliyle verilmelidir. Diğer dillerde yazılan isimler ise İngilizce veya Türkçe transliterasyonu kullanılmalıdır.

11. Makaleler, bilgisayar ortamında "Word for Windows"un değişik sürümlerinde (.doc uzantısı olarak), bir CD'ye kayıt edilerek, dört nüsha (yazar Yazar adı, açık ve e-posta adresi bulunan bir nüsha ve yazar isimleri bulunmayan üç nüsha) olarak posta yoluyla veya elektronik posta yoluyla igusbd@gelisim.edu.tr adresine gönderilmelidir.

Sayfa Düzenine İlişkin Esaslar:

1. Paragraf yazısı, ilk satır 1.25, paragraflar arası önceki 3 nk, sonra 3 nk, iki yana dayalı, satır aralığı bir buçuk olmalıdır.
2. Sayfa düzeni normal, sayfa yapısı üstten 2,5 cm, alttan 2,5 cm, sol 4 cm, sağ 2,5 cm, cilt payı 0, üst bilgi 1.25 cm. alt bilgi 2,5 cm olmalıdır.
3. Metin içindeki başlıklar 1 cm içeride olmalıdır.
4. Sayfa numaraları alt ortada verilmelidir.

Metin İçinde Referans ve Göndermelerin Yazımına İlişkin Esaslar:

1. Göndermeler (referanslar), sayfa altında numaralandırılarak verilecektir.
2. Dipnotlarda yayın adları (Kitaplarda kitap adı, makalelerde dergi adı) italik yazılacak, atıflarda alıntı yapılan sayfa numarası mutlaka belirtilecektir.
3. Aynı kaynağa yapılan atıflarda kitaplar için, a.g.e., makaleler için a.g.m., tezler için a.g.t., raporlar için a.g.r. aynı sayfa için aynı yer kısaltmaları italik olarak kullanılmalıdır.
4. Dipnot yazımında uyulacak kurallar aşağıda, "Dipnot Yazım Kuralları" başlığı altında, detaylı bir şekilde verilmekte olup; yazarların bu düzene uymaları gerekmektedir.

Dipnot Yazım Kuralları

a-Tek yazarlı kitap ya da makale

i-Kitap:

Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s. 55.

ii-Makale:

Gökhan Çetinsaya, "Essential Friends and Natural Enemies: The Historic Roots of Turkish-Iranian Relations", *Middle East Review of International Affairs*, Cilt 7, No 3, 2003, s. 116-132.

b-İki yazarlı kitap ya da makale

i-Kitap:

Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko, *Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya*, İstanbul, Bilgi, 2003, s. 32.

ii-Makale:

Thomas G. Mahnken ve James R. FitzSimonds, "Revolutionary Ambivalence: Understanding Officer Attitudes Toward Transformation", *International Security*, Cilt 28, No 2, 2003, s. 122-135.

c-Üçten fazla yazarlı kitap ya da makale

i-Kitap:

Mehmet Gönlübol et al., *Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1995*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s. 129.

ii-Makale:

David Dranove et al., "Is More Information Better? The Effects of "Report Cards" on Health Care Providers", *Journal of Political Economy*, Cilt 11, No 3, 2003, s. 25.

Sayfa/Page | 250

İGÜSB
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

d- Kitapta makale

Joseph Turow, "A Mass Communication Perspective on Entertainment Industries", James Curan ve Michael Gurevitch (der.), *Mass Media and Society*, Londra, Edward Arnold, 1991, s. 160-167.

e- Çeviri kitap

Meltem Müftüler Baç, *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, çev. Simten Coşar, İstanbul, Alfa, 2001, s. 41.

f- Gazete Yazısı

Hasan Cemal, "Fiyasko ve Çıkış Yolu", *Milliyet*, 18 Aralık 2003, s. 7.

Yazarı belli olmayan gazete yazıları:

"Başbakan Washington Yolcusu", *Cumhuriyet*, 22 Aralık 2003, s. 8.

g- Yazarı belli olmayan resmi ya da özel yayınlar, raporlar vb.

Enerji Teknolojileri Politikası Çalışma Grubu Raporu, Ankara, TÜBİTAK, Mayıs 1998, s. 35.

h- Arşiv belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Hususi Kalem, 33218, 10 Aralık 1943.

i- İnternette alınan kaynaklar

Mustafa Aydın, "ABD Dünyadan Ne İstiyor", 23 Mart 2003, <http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=325> (Erişim Tarihi 19 Aralık 2003), s. 1.

j- Söyleşi

İlber Ortaylı, Ankara, 10 Ekim 2003, kişisel görüşme.

k- Yüksek Lisans-Doktora Tezleri

Mustafa Pulat, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası: Türkiye'nin Avrupa Savunmasındaki Geleceği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 10.

Kaynakça Yazımında Uyulacak Esaslar:

1. Atıfta bulunulan kaynağın tam kimliği verilecektir. Atıfta bulunulmamış eserler kaynakçada gösterilemez.
2. Kitaplar, makaleler, raporlar, gazeteler, arşiv belgeleri vd. ayrı ayrı kendi içinde alfabetik sıra ile verilecektir.
3. Kaynakçada yazar soyadı büyük ve başta; adı ise küçük harflerle yazılacaktır.
4. Makalelerin yer aldığı sayfa aralığı tam olarak belirtilecektir.

Aşağıda örnek bir kaynakça gösterilmiştir:

KARABULUT, Bilal, "Avrupa Birliği-İsrail İlişkileri", Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt 1 Sayı 2, Yaz 2008, s.1-18.

KARACA, Ragıp Kutay, Güç Olma Stratejisi Çin, IQ Yayınları, İstanbul 2008.

SANDIKLI Atilla, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Işığında Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci", İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2007 (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

Belge, Tablo, Şekil ve Grafiklerin Kullanımında Uyulacak Esaslar:

1. Ekler (belgeler), yazının sonunda verilecek ve altında belgenin içeriği hakkında kısa bir bilgi ile bilimsel kaynak gösterme ölçütlerine uygun bir şekilde kaynak yer alacaktır.

2. Diğer ekler (Tablo, Şekil ve Grafik) normal yazı dışındaki göstergelerin çok olması durumunda Tablo, Şekil ve grafik için başlıklar; Ek Tablo: 1, Ek Grafik: 3 ve Ek Şekil: 7 gibi yazılmalı, ekler, kaynaklardan sonra verilmelidir.

Bu eklere metin içerisinde yapılan atıfların mutlaka Ek Tablo:1, Ek Grafik: 3 veya Ek Şekil: 7 şeklinde yapılmalıdır. Tablo, şekil, grafik ve resim alıntı yapılmışsa, mutlaka kaynak belirtilmelidir.

Kaynakların Yazımı İle İlgili Esaslar:

A. KİTAP

- Tek Yazarlı Kitap:

Ragıp Kutay Karaca, **Güç Olma Stratejisi Çin**, IQ Yayınları, İstanbul 2008. s.100.

- İki Yazarlı Kitap:

Atilla Sandıklı, İlhan Güllü, **Geleceğin Süper Gücü Çin**, Tasam Yayınları, İstanbul 2005.

- Üç ve üçten Fazla Yazarlı Kitap:

Selçuk Esenbel vd., **Türkiye'de Çin'i Düşünmek**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2013, s. 100-102.

- Çeviri Kitaplar:

Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu** (Çev.; Metin Kıratlı), TTK yayını, 3. Baskı, Ankara 1991, s.157.

- Yazar veya Editör Adı Bulunmayan Kitap:

Tarihi Yaratan 1000 Büyük Adam, Milliyet yayını, İstanbul 1985, s.50.

- Birden Fazla Ciltten Oluşan Yayınlar

Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt V, TTK Yayınları, Ankara 2007, s. 100.

B. MAKALE

- Derleme Kitaplarda Makale

Fırat Purtaş, "Rusya'nın Demografik Krizi ve Rusya Türklerine Etkileri", Necdet Öztürk, Ali Satan, der., **Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri**, IQ Yayınları, İstanbul, 2007, s.85.

- Dergilerde Yazarı Belli Olan Makale

Niu Song, "The Strategic Partnership between South Korea and the United Arab Emirates", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı:17, Nisan 2013, s. 132-136. (varsa cilt numarası da yazılır.)

- Dergilerde ve Gazetelerde Yazarı Belli Olmayan Makale

"Balkanlarda Türk Varlığı", **Toplumsal Tarih**, cilt: X, sayı: 7, Mayıs 1990, Ankara s. 8.

- Günlük Gazetelerden Alınmış Makaleler

Fuat Keyman, "Türkiye'yi bekleyen ciddi tehlikeler", **Milliyet**, 4 Eylül 2013, s.9.

- İnternet Dergisinde Makale

İslam Halidov, "Kırgızistan Devrimlerinde Son Durum", **Akademik Bakış**, Sayı: 38 Yıl: 2013, ISSN: 1694-528X, <http://www.akademikbakis.org/38/07.htm>.

C. RAPOR

- Yazarı Belli Olan Rapor

Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz, Türk Silahlı Kuvvetlerine Toplumsal Bakış, **BİLGESAM Raporu**, İstanbul 2013, s.25.

- Yazarı Belli Olmayan Bir Kurum, Firma ya da Enstitünün Yazarı Olduğu Rapor

"Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye", **BİLGESAM Raporu**, 27 Kasım 2012, s. 33.

D. ANSİKLOPEDİ MADDESİ

"Türkiye'ye Savaş Denizden Geliyor", **I. Dünya Savaşı Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul 1976, s. 76-79.

E. TEZLER

Yayınlanmamış Tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır.

Hakan Tunç, "Wallerstein'e Göre Modern Dünya Sistemi", Beykent Üni., İstanbul 2010 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 52.

F. İNTERNET

- Kamu Kurumlarının İnternet Sayfaları

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, "G20 Zirvesi kapsamında Suriye'deki insani durum ele alındı.", <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>.

- **E-Posta Yoluyla Tartışma Gruplarına, Forumlara vb. Gönderilen Mesajlar**
Abdulvahap Kara, "Kazak Mitolojisinin Dildeki Yansımaları", (Mesaj: 25), 10
Temmuz 2007, [http://groups.google.com/group/turktarihciler/browse_thread/
thread/f8cef971cca8fd7b](http://groups.google.com/group/turktarihciler/browse_thread/thread/f8cef971cca8fd7b)

G. KONFERANSLARDA SUNULAN TEBLİĞLER

Çağrı Erhan, "Çok Taraflı İş Birliğine Geçiş Sürecinde Tehdit Algılamaları ve
Uluslararası Mukabele Yöntemleri", Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik
Sempozyumu, Bildiriler, 29-30 Mayıs 2003, ATASE yayını, Ankara 2003, s. 84.

H. BROŞÜR

Alev Keskin, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi Harp Tarihi Broşürü, ATASE Yayınları,
Ankara 2000, s.7.

İ. RESMÎ YAYINLAR

Yusuf Sarınoy, **Ottoman Archives and Ethio-Ottoman relations**, Başbakanlık
Basımevi, Ankara 2001, s. 48.

J. HARİTALAR VE ŞEMALAR

Kayseri Turizm Haritası, Harita, Kayseri Valiliği Yayını, 2003.

K. BÜLTEN

Sami Selçuk, "Türkiye'de uzlaşma kültürü yok", **Atatürk Üniversitesi Haber
Bülteni**, Atatürk Üniversitesi yayınları, Erzurum, 2008, s 10-11.

L. ARŞİV BELGELERİ

BOA., Y.A.HUS., D: 512, G: 72, Belge no (lef): 3, ATASE., BHK., K: 685, A: 6-8288, D:
5, F: 2.

PUBLICATION PRINCIPLES and GUIDELINES

CHAPTER I: Objective, Scope, Contents and Descriptions

Descriptions:

Journal: İstanbul Gelişim University Journal of Social Sciences,

Owner of the Journal: Rector of İstanbul Gelişim University on behalf of University's founding Foundation;

Publication Board: Faculty members who are determined by the Dean of Economics, Administrative and Social Sciences, working in the field of Social Science and Humanities, and have an outstanding scientific work

Referee Board: At least five faculty members selected from different universities who are specialised in the field

Editor-in-Chief: Faculty member(s) appointed by the Dean of the Economics, Administrative and Social Sciences Faculty of İstanbul Gelişim University

Assistant Editors: Faculty members designated by the Dean of the Economics, Administrative and Social Sciences Faculty from related departments

Editorial Board: Students and teaching members determined by the editor

Objectives and Scope:

1. The objective is to regulate principles for the publication of İstanbul Gelişim University Journal of Social Sciences (IGUSBD) which will take place under the aegis of the Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences.
2. The aim of the journal is to create a common academic platform from the different disciplines within the humanities such as Economics, Administrative Sciences, Political Science and International Relations etc. Additionally, the journal also publishes book reviews and presentations.
3. The journal publishes scientific articles on Economics and Administrative Sciences, Political Science and International Relations, Law, History of Art, Archaeology, Communication Sciences, Linguistics, Fine Arts, History, Sociology, Psychology, Turkish Language and Literature, Philosophy, Geography, Security and Education Sciences.
4. The journal is published twice a year (June and December)
5. IGUSBD is an international refereed journal.

Content:

Articles submitted to the journal;

1. Must be prepared by using relevant research methods and models to their own field, and must have the ability to contribute to the field.
2. Must be a research or study which assesses, criticizes, presents new and interesting views about a formerly-published work.

3. The journal may also include research, statement, biography or compilation papers, translations or book criticisms of contribution to scientific field in which a concept or theory is discussed, criticized or explained.
4. Publication in the journal should be in accordance with the format and publishing principles.
5. In addition to these, journal may publish book promotions and reviews.

CHAPTER II: Responsibilities Rules determining the functioning of the Journal

1. Responsibilities of the Publishing Board:

- a) Meets twice a year except in unusual circumstances.
- b) Publication Board examines the papers to the journal in terms of relevancy of form and field, identifies experts of literature in the academy (based on theses, publications and the field of expertise), and submits them to relevant referee assessments.
- c) It decides whether the paper will be published or not according to referee decisions, and makes the ordering and list of papers to publish for those approved by the referee.
- d) It decides on the publication of special issue with absolute majority.

2. Referee Board:

Referees examine the papers submitted as to methodology, scope and originality, and decide whether they are appropriate for publication. They may change in each issue depending on the content of the article.

3. Editor-in-Chief

- a) He/she ensures coordination among members of the Publication Board.
- b) He/she calls the Publication Board to meet at certain times, except for special times, in order to make a pre-assessment of papers to the journal.
- c) He/she takes up the editorial responsibilities on behalf of the Publication Board.
- d) He/she assigns one of the vice editors in extraordinary circumstances on matters related to his/her responsibilities in order prevent disruption of work.

4. Assistant Editors: They assist editor-in-chief in ensuring coordination between the members of the publication board, following up referee process of the papers, and examining the referee reports.

5. Publication Board:

- a) They assist the editor-in-chief in technical matters and the follow up of the papers.
- b) They correct the manuscripts submitted to the journal and make the journal ready for printing.

CHAPTER III An Assessment

1. Publication Board of the Journal sends to two referees of expertise the papers it has found relevant in terms of form and fields for assessment. The paper is accepted for publication if both of the referees are positive. If one referee report is positive while the other one is negative, the paper is sent to a third referee. The papers which have been decided to be reviewed shall be submitted by the author(s) within no later than 20 days (including the duration of postal service). The revised text may be re-examined by the demanding referees should the Journal publication board find necessary.
2. The papers submitted shall be published within the final decision of the Publication Board following the “can be submitted” approval of the two experts in the field. Authors shall take into account criticisms, assessments and revisions of the referees and the Publication Board. If the author has any points he/she does not agree with, he/she has the right to specify these issues in a separate page within the justification thereof.
3. The papers, following the approval by the referees, are ordered by the Publication Board, based on dates of completion of referee reports and also based on the scope of the journal.
4. The papers submitted to the journal shall not be given back whether published or not.
5. Authors of the papers that are not accepted for publication are informed by e-mail.

CHAPTER IV Rules

Papers to be published on the article must bear the following rules in the articles below:

1. Journal shall be published in two editions annually, as June and December editions in line with the status of an ‘International Refereed Journal’. It may be published as a Special edition if necessary if Publication Board decides by absolute majority.
2. Papers submitted to the journal should not have been published or sent for publication elsewhere
3. The papers submitted to the journal must be one of the following:
 - a. **Original study:** a study which brings innovation to science invalidates former arguments or brings a new perspective, presents new documents.
 - b. **Compilation:** a study on a controversial or ambiguous issue which discusses all eth bibliography and makes an argument.
 - c. **Book Promotion:** a study on the promotion of a newly published work in the related field

- d. **Book Review:** a study on the review of newly published books in the relevant field
- e. Publication of all articles submitted to the journal depends on the decision of the Publication Board.
4. The copy right of the papers published in the journal belongs to the journal. The author agrees to transfer all copy rights of the paper which has been approved to be published in the journal. Editorial Board sends five copies of the journals to the author in exchange of the copy right. Any re-publication of the published work is subjected to the approval of the journal.
5. For translations submitted to the journal, publication permission of the author and original of the text are required. Translations shall also be submitted to the approval of the referee similar to copy right issues.
6. The views in the papers published in the Journal are personal views of the authors, and do not represent the official views of the IGUSBD.
7. Revision on the papers should be sent to the Editorial Board latest within 20 days, should the author is requested.
8. Authors' titles, institutions, and correspondence addresses, telephone numbers and e-mail addresses must be reported.
9. Meritorious corrections to the articles accepted for publication are done by the Editorial Board.

Principles as to the Editorial Board

1. All the articles to the Journal which are related to the content of the journal, original and have scientific quality are published based on the assessments of the Referee Board.
2. Language of publication is Turkish, English, French, and Russian. The most recent edition of the spelling guide of Turkish Language Institution is taken into account for language use, punctuation and abbreviations. The texts submitted must be clear and understandable, and be in line with scientific criteria in terms of language and expression.
3. The texts submitted to be published must be no longer than 8,000 words including the abstracts and references.
4. The type character should be Cambria with a font size of 11 pt. in the main parts of the article, and 10pt in footnotes.
5. Name of the author must be placed at the right corner in bold italics, in 11 type size; his/her title, place of duty and e-mail address must be indicated in the footnotes with (*) in 10 type size. Footnotes for other explanations must be provided both in the text and down the page in numbers.
6. The texts must start with an abstract (no longer than 150 words) and 5 keywords in Turkish and English. At the end of the text, a summary (özet) not exceeding 750 words must be provided in English for Turkish articles and in Turkish for English articles.
7. Figures, pictures, graphs and tables should be numbered and must be written in 8pt. The figure, picture and graph names should be

- placed under them, while table name should be placed above the table.
8. Graphs used within the text should be sent in a format that can be opened in WINDOWS environment, while photographs should be submitted in JPG format and at a resolution of 300 pixels. Texts and graphs submitted to the article (picture, table, attachments etc.) should also be sent in a CD with their digital records. Among the documents and original photos related to the content of the article, those ones appropriate for publication should be selected. Name of the author should be indicated at the edge of the figure or below the photo.
 9. Articles with significant errors in grammar and expressions will not be taken into the assessment process.
 10. For languages using Latin alphabet, the name should be provided in original writing. Names written in other languages should be provided together with English or Turkish translations.
 11. Articles submitted in computer environment should be saved as in different versions of "Word for Windows", recorded in a CD, sent by post as four copies, or by e-mail to igusbd@gelisim.edu.tr

Principles as to Page Layout

1. Indentation must be, for the first line, 1, 25; spacing before must be 3 pt., after must be 3 pt., justified, and line spacing must be 1, 5.
2. Page layout should be normal, page set up must be 2,5 cm from top, 2,5 cm from bottom, 4 cm from left, 2,5 cm from right, gutter 0, header 1.25 cm. footer 2,5 cm.
3. Sub-headings must be within 1 cm from the preceding heading.
4. Page numbers must be placed at the bottom centre.

Principles as to References and Citations within the Text

1. References and citations shall be given down the pages in numbers.
2. Name of the publications in footnotes (Book name in books and journal name in articles) shall be indicated in italic; page numbers cited shall be absolutely specified.
3. With regard to citations to the same resource, "Ibid" shall be used in italic the same place for the same page.
4. The rules pertaining to footnotes are presented in details in the attached box under the heading of "Rules as to Footnotes"; authors must abide by these rules.

Principles as to Writing Bibliography

1. Full identity of the resources cited shall be given; any un-cited resource shall not be presented in the references.
2. Books, articles, reports, newspapers, archival documents, et al. will be given separately in alphabetical order in their own kind.
3. In bibliography, surname of the author will be written first and in capitals; and the name will be written in small letters.

4. Exact page numbers of the papers should be specified.

A Sample Bibliography is presented below:

KARABULUT, Bilal, "Avrupa Birliği-İsrail İlişkileri", Gazi Akademik Bakış Dergisi, Volume 1 Number 2, summer 2008, p.1-18.

KARACA, Ragıp Kutay, *Güç Olma Stratejisi Çin*, IQ Publishing, Istanbul 2008.

SANDIKLI, Atilla, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Işığında Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci", İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Istanbul 2007 (Unpublished Doctorate Thesis)

Principles to Abide By in Using Documents, Tables, Figures and Graphs:

1. Attachments (documents), shall be presented at the end of the text and down below shall be a brief information as to the content of the document and proper citation in line with the relevant criteria.
2. Other attachments (Table, Figure, Graphs) shall be presented as Additional Table: 1, Additional Graph: 3 and Additional Figure 7 if indicators other than the text are too many in number; attachments shall be presented after the REFERENCES.

References to these attachments in the text shall absolutely be made as Additional Table: 1, Additional Graph 3 or Additional Figure 7. If citation has been made for table, figure, graph or picture, resource shall absolutely be indicated.

Principles as to the Writing of Resources

A. BOOKS

- Works with single author:

Ragıp Kutay Karaca, *Güç Olma Stratejisi Çin*, IQ Publishing, Istanbul 2008. p.100.

- Works with two authors:

Atilla Sandıklı, İlhan Güllü, *Geleceğin Süper Gücü Çin*, Tasam Publishing, Istanbul 2005.

- Books with three or more authors:

Selçuk Esenbel et al., *Türkiye'de Çin'i Düşünmek*, Boğaziçi Üniversitesi Publishing, Istanbul 2013, p. 100-102.

- Translated Books:

Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Çev; Metin Kıratlı), TTK Publishing, 3rd Edition, Ankara 1991, p.157.

- Books with Name of Author or Editor Non-Specified:

Tarihi Yaratan 1000 Büyük Adam, Milliyet Publishing, İstanbul 1985, p.50.

- Books with More Than One Edition:

Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Volume V, TTK Publishing, Ankara 2007, p. 100.

B. PAPERS

- Paper in Compilation Books

Fırat Purtaş, "Rusya'nın Demografik Krizi ve Rusya Türklerine Etkileri", Necdet Öztürk, Ali Satan, der., **Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri**, IQ Publishing, İstanbul 2007, p.85.

- Paper with Author Specified in Journals

Niu Song, "The Strategic Partnership between South Korea and the United Arab Emirates", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Number:17, April 2013, p. 132-136. (varsa Volume numarası da yazılır.)

- Paper with Author Non-Specified in Journals and Newspapers

"Balkanlarda Türk Varlığı", **Toplumsal Tarih**, Volume: X, Number: 7, Mayıs 1990, Ankara p. 8.

- Papers from Daily Newspapers

Fuat Keyman, "Türkiye'yi bekleyen ciddi tehlikeler", **Milliyet**, 4 September 2013, p.9.

- Paper from Internet Journal

İslam Halidov, "Kırgızistan Devrimlerinde Son Durum", **Akademik Bakış**, Number: 38 Year: 2013 ISSN: 1694-528X, <http://www.akademikbakis.org/38/07.htm>.

C. REPORTS

- Report with Author Specified

Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz, Türk Silahlı Kuvvetlerine Toplumsal Bakış, **BİLGESAM Report**, İstanbul 2013, p.25.

- Report of an Institution, Company or Institute with Author Non-Specified

"Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye", **BİLGESAM Report**, 27 November 2012, p. 33.

D. ENCYCLOPEDIA ARTICLES

"Türkiye'ye Savaş Denizden Geliyor", **I. Dünya Savaşı Ansiklopedisi**, V.1, İstanbul 1976, p. 76-79.

E. THESES

No italics shall be used for headings of non-published Theses

Hakan Tunç, "Wallerstein'e Göre Modern Dünya Sistemi", Beykent Üni., İstanbul 2010 (Unpublished Master Thesis), p. 52.

F. INTERNET

- Web Pages of Public Institutions

Official Website of Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, "G20 Zirvesi kapsamında Suriye'deki insani durum ele alındı.", <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>.

- Messages Sent to Discussion Boards, Forums etc by E-Mail

Abdulvahap Kara, "Kazak Mitolojisinin Dildeki Yansımaları", (Message: 25), 10 July 2007, http://groups.google.com/group/turk-tarihciler/browse_thread/thread/f8cef971cca8fd7b

Sayfa/Page | 262

İGÜSB
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

G. PAPERS PRESENTED IN CONFERENCES

Çağrı Erhan, "Çok Taraflı İş Birliğine Geçiş Sürecinde Tehdit Algılamaları ve Uluslararası Mukabele Yöntemleri", Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik Sempozyumu, Presentations, 29-30 May 2003, ATASE Publishing, Ankara 2003, p. 84.

H. BROCHURES

Alev Keskin, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi Harp Tarihi Broşürü, ATASE Publishing, Ankara 2000, p.7.

İ. OFFICIAL PUBLICATIONS

Yusuf Sarıncay, **Ottoman Archives and Ethio-Ottoman relations**, Başbakanlık Printing, Ankara 2001, p. 48.

İ. MAPS AND FIGURES

Kayseri Turizm Haritası, Harita, Kayseri Valiliği Publishing, 2003.

J. BULLETINS

Sami Selçuk, "Türkiye'de uzlaşma kültürü yok", **Atatürk Üniversitesi Haber Bülteni**, Atatürk Üniversitesi Publishing, Erzurum, 2008, p. 10-11.

K. ARCHIVE DOCUMENTS

BOA., Y.A.HUS., D: 512, G: 72, Belge no (lef): 3, ATASE., BHK., K: 685, A: 6-8288, D: 5, F: 2.

İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları (İGÜ Yayınları)
Yayınlanmış Kitaplar (2012-2014):

Sıra	Yazar adı	Eser adı	ISBN
1	Öğ. Gör. Emel Tozlu	Aesthetic theory of Bertolt Brecht and Cinema	978-605-62823-0-0
2	Yrd. Doç. Dr. Aybike Serttaş Ertike	Televizyon: Alternatif evren	978-605-62823-1-7
3	(Haz.) Yusuf Akçay	Doğumunun 400. Yılında uluslararası Evliya Çelebi sempozyumu bildirileri	978-605-359-479-6
4	Öğ. Gör. Öznur Yaman	Meslek yüksekokulları için işletme yönetimi - 1 (İKMEP içeriğine uyumlu)	978-605-62823-2-4
5	Yrd. Doç. Dr. Alaattin Fırat, Ar. Gör. Fatih Gökbayrak	Yeni Türk Ticaret Kanunu (6102 Sayılı Kanun): Ticaret hukuku ve şirketlerine getirilen yenilikler	978-605-62823-3-1
6	Öğ. Gör. Semiye Bottan	Türkiye'nin denim giysi ihracatının ülkelere göre tasarım farklılıkları	978-605-62823-4-8
7	Öğ. Gör. Tarık Babayiğit	Batik sanatı	978-605-62823-5-5
8	Prof. Dr. A. Kazım Kirtiş	Pazarlama ilkeleri: Global ve yönetsel yaklaşım	978-605-62823-8-6
9	Prof. Dr. A. Kazım Kirtiş	Dış ticaret işlemleri muhasebesi: Teorik ve uygulamalı	978-605-62823-6-2
10	Prof. Dr. A. Kazım Kirtiş	Pazarlama yönetimi: Global ve yönetsel yaklaşım	978-605-62823-9-3
11	Doç. Dr. Oğuz Feyzioğlu	Ekonometri: Matris cebiriyle ayrıntılı teori ve uygulamalar	978-605-4827-00-8
12	Dr. Ali Orhan Aydın	Yapay zekâ: Bütünleşik bilise doğru	978-605-4827-03-9
13	Öğ. Gör. Sefer Darıcı	Bilinçaltı reklamcılık ve iletişim teknikleri	978-605-4827-04-6
14	Prof. Dr. Cevdet Atay	Genel ve temel hukuk kavram ve kurumları	978-605-4827-13-8
15	Prof. Dr. Sinan Çağdaş	Mühendislikte mekanik-statik	978-605-4827-14-5
16	Yrd. Doç. Dr. İsmail Cem Ay	Dünya Bankası'nın önerdiği yapısal uyum programlarının az gelişmiş ülkelere etkilerinin ülke örnekleriyle incelenmesi	978-605-4827-01-5
17	Doç. Dr. Ulaş Başar Gezgin	Bilişsel bilimler elkitabı	978-605-4827-15-2
18	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Dünyada ve Türkiye'de lojistik sektörünün gelişimi	978-605-4827-08-4
19	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Türkiye'de bütçe ve maliye politikaları	978-605-4827-11-4
20	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Keynezyen ve monetarist istikrar politikaları	978-605-4827-07-7

21	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Gümrük Birliği sürecinde Türk otomotiv sanayiinin ve otomotiv yan sanayiinin rekabet gücü	978-605-4827-09-1
22	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Sınır ticaretinin Türkiye ekonomisine etkileri	978-605-4827-10-7
23	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Türkiye'de tarımsal destekleme ve taban fiyatları politikası	978-605-4827-12-1
24	Prof. Dr. Osman Zekayi Orhan	Başlıca enflasyon teorileri ve Türkiye'de enflasyon	978-605-4827-05-3
25	Yrd. Doç. Dr. İsmail Cem Ay	Basel kriterleri çerçevesinde Türk finans ve bankacılık sektörünün yeniden düzenlenmesi	978-605-4827-02-2
26	Yrd. Doç. Dr. Hasan Tınmaz - Yrd. Doç. Dr. İlker Yakın (ed.)	Engelsiz bilişim 2013 sempozyumu bildirileri (Uluslararası katılımlı)	978-605-4827-17-6

Kitaplarımızı temin etmek için aşağıdaki iletişim bilgilerinden yararlanabilirsiniz. Aynı zamanda yayınlarımızı tüm seçkin yayınevlerinden edinebilirsiniz.

pandora

Satış: satis@pandora.com.tr

Adres: Büyükparmakkapı Sokak No: 3/A, Beyoğlu - İstanbul

musterihizmetleri@pandora.com.tr | Bilgi: bilgi@pandora.com.tr

Telefon: +90 (850) 200 2206 (212) 230 0962 | Faks: +90 212 219 4292

Ağ sayfası: <http://www.pandora.com.tr>

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Adres: Rektörlük Binası - Cihangir Mah. Şehit Jandarma Komando Er Hakan Öner

Sk. No: 1 Avcılar 34310 / İstanbul / Türkiye

iguyayinlari@gelisim.edu.tr

Telefon: 0212 4227000 / 350

Belgeç: 0212 4227401

Web: <http://www.gelisim.edu.tr/>

Facebook: iguyayinlari

Twitter: @IGUYayinlari

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ

Cihangir Mah. Şehit Jandarma Komando Er Hakan Öner Sk.

No: 1 34310 Avcılar / İstanbul / Türkiye

bilgi@gelisim.edu.tr

Telefon: 0212 4227000

Belgeç: 0212 4227401